

SCOTT ANGOLOK A DÉLI SARKVIDÉKEN

ÁTDOLGOZTA
HALÁSZ GYULA

LAMPEL R.

KÖNYVKERESKEDÉSE

(Wodianer F. és Fiai) RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.

Shackleton.

Scott.

Wilson.

A DÉLI CSOPORT.

ROBERT F. SCOTT

★

ANGOLOK A DÉLI SARKVIDÉKEN

ANGOLBÓL ÁTDOLGOZTA

HALÁSZ GYULA

75 KÉPPEL, EZEK KÖZÖTT 47 MŰMELLÉKLETTEL ÉS
KÉT EREDETI FELVÉTELEK UTÁN KÉSZÜLT TÉRKÉPPEL

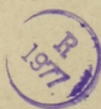
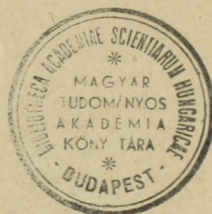
BUDAPEST

LAMPEL R. Kk. (WODIANER F. ÉS FIAI) R. T.
KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

1911

108590

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA.

A Discovery-expedíció «atyjának», SIR CLEMENTS MARKHAM-nek nagy érdeme van benne, hogy a mult század utolsó éveiben a tengert járó nemzetek úgyszólván mind összefogtak a hatodik világrész, a rettentő éghajlatu antarktikus szárazföld meghódítására. Belgák, franciák, németek, skótok, norvégek, svédek vettek részt a nemes versengésben, de a vezetőhely mindvégig az angoloké maradt. Az angol expedíciók a New Zealandtól délre eső Ross-negyedben végezték kutatásaikat.

JAMES COOK és JAMES ROSS immár történelmi nevei mellé méltó büszkeséggel jegyzi fel a délsarki kutatások krónikája SCOTT és SHACKLETON nevét. SCOTT kapitány, jelen könyvünk szerzője, töretlen uton hatolt be 1902-ben a South Victoria föld belsejébe, ahol olyan szélességig jutott ($82^{\circ}17'$), mint senki más előtte. Egyetlen utazónak sikerült eddig ezt az eredményt túlszárnyalnia. Ez az utazó SHACKLETON hadnagy, Scott utitársa, aki mondhatatlan erőfeszítések árán, gleccser-hágókon át kapáskodva felküzdötte magát (1908—9-ben) arra a jégborította fennsíkra, amelyen a déli sarknak kell lennie. Alig száznyolcvan kilométer választotta el a hősi kutatót a titokzatos déli pólustól, annyi küzdelem és vágy célpontjától.

SCOTT kapitány a közelmúlt napokban indult újra *Terra Nova* hajójával a déli tengerekre. Mire ez a könyv az olvasó kezébe kerül, már talán partra is

száll az örökké gőzölgő Erebus és Terror vulkán közelében, azon a földön, amelyről a britt nemzet lelkes ünneplése közben alig néhány éve tért haza.

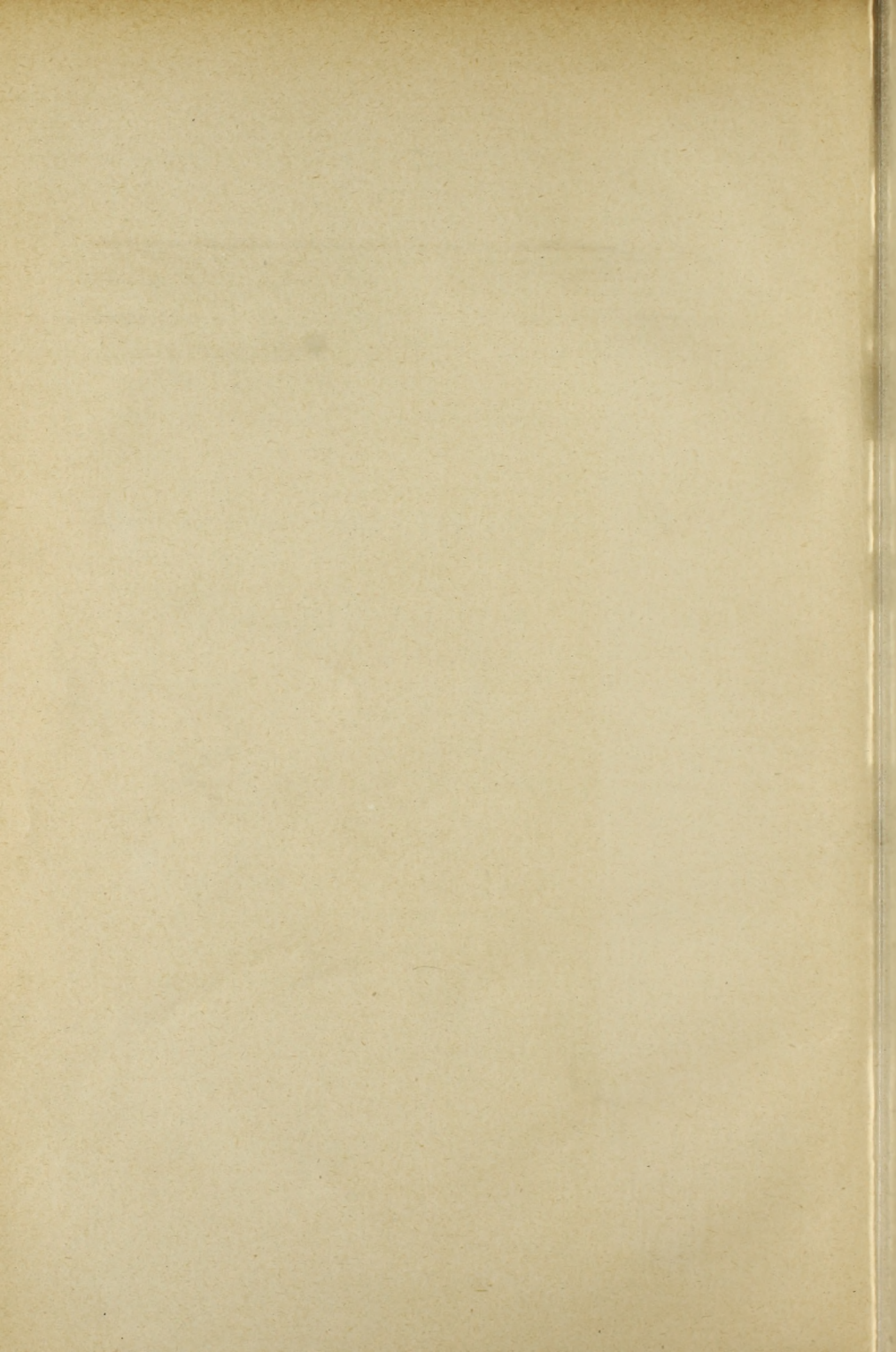
Alkalmam volt a télen megismerkednem a hírneves utazóval. Csodálattal töltött el az egyéniségéből kisugárzó energia. Érdeklődéssel és gyönyörűséggel szemléltem az expedíció előkészületeinek munkáját. Éreznem kellett azt a hősiekséget, amellyel ezek a lelkes harcosok hadba szállanak — mert hiszen hadviselésnél nehezebb és kockázatosabb az ő vállalatuk, — s bámulnom azt az erkölcsi és anyagi áldozatkészséget, amellyel a britt társadalom és kormány felkarolja a hasonló nagyjelentőségű vállalkozásokat. Oh, mily eltörpülőknek láttam és éreztem én akkor a mi erőinket! . . .

SCOTT könyvében több érdekességet fog találni az olvasó, mint bármely más sarkvidéki munkában. Nemcsak az expedíció tudományos munkálkodásáról nyújt áttekintést ez a könyv. Minden lapja csupa esemény. Érdekfeszítő, nem egy helyen vérfagyaláló események izgató története. A déli tengerek kegyetlen viharai, a zajló jég ezernyi fenyegető veszedelme, a magas hegységek és szárazföldről lenyúló óriási jégárak, az ezer kilométer hosszan kanyargó titokszerű jégfal, egymásután vonulnak el előttünk s nem tudjuk, az elbeszélés drámai erejét, a leírások festőiségét és költői emelkedettségét csodáljuk-e inkább, avagy azt a pszichológiai éleslátást, amellyel megeleveníti s megérteti velünk a szerző az élettelen, siri világba száműzött utazók lelki életét.

Budapest, 1910 július hó.

Lóczy Lajos.

ANGOLOK
A DÉLI SARKVIDÉKEN

BEVEZETÉS.

A délsarki fölfedezések története.

Az arktikus tájak története sok száz éves immár. Visszanyulik a IX. században uralkodó Alfréd király barátja OHT-HERE utazásainak s a norvégek grönlandi kalandozásainak az idejébe. A déli sarkvidék históriája sokkal újabb keletű. A kartografusok következetesen nagykiterjedésű kontinenst rajzoltak az Antarktisz térképére. Úgy gondolták, hatalmas szárazulatnak kell ott lennie, hogy ellensúlyozza az Észak ismert földségeit.

A legelső följegyzést a messze Dél éghajlatáról AMERIGO VESPUCCI-nak tulajdonítják, aki 1501-ben egy portugall expedícióval járt (talán) a lakatlan *Dél-Georgia* sziget sziklás partjai közelében, ahol «olyan nagy volt a hideg, hogy senki sem birta volna ki» közülök.

Amikor 1520-ban MAGALHÄES fölfedezte a róla elnevezett átjárót, a *Tierra del Fuego*-ról nyomban az a hiedelem támadt, hogy az a Terra Australishoz tartozik.

Nagy bonyodalmat okozott azután SIR FRANCIS DRAKE útja 1577-ben, aki «elérte végre a szárazföld végső pontját az 56. fokon, amelyen túl már sem kontinenst, sem szigetet nem láttak, s ahol az Atlanti- és a Csendes-óceán vizei egyesülnek». Ebbe a fölfedezésbe annyira belebonyolódtak, hogy századokba került a zavar eloszlatása.

Hogy mily teljes volt a tájékozatlanság a XVII. század elején, kitűnik QUIROS utazásából, akit VIII. Kelemen pápa és III. Fülöp spanyol király elküldtek a délsarki kontinens elfoglalására és az ott lakó népek megtérítésére (!). PEDRO FERNANDEZ DE QUIROS már a 26. szélességi körről visszafordult, de ez nem gátolta meg abban, hogy az Uj-Hebridák legnagyobb szigetét fölfedezvén, be ne kebelezzze azt *Australia del Espiritu Santo* néven a déli sarkkal együtt a spanyol korona országaiba!

Erősen megingatta a régi térképrajzolók feltevését *New Zealand* északi szigetének és *Tasmaniá*-nak a fölfedezése az 1642. esztendőben. Tasman utazásából¹ kiviláglott, hogy az a föld, amelyet a déli kontinens részének tartottak, nem igen terjed túl az 50. szélességi körön.

Egyre több és több hajó merészkedik a *Horn*-fokon túl a déli tengerekre. Egyesek — néha a szélről üzetve — elvetődnek a déli szélesség 62. és 63. fokáig. Ekkoriban találkoznak a hajósok az első jéghegységekkel s szereznek némi fogalmat a sarkvidék kegyetlen éghajlatáról.

A nagy és népes déli kontinensbe vetett hit azonban mégsem veszett ki teljesen. A XVIII. században is egymást érik még az expedíciók, amelyek annak keresését tűzték céljukul.

A század második felében nevezetes fordulat észlelhető. Az utazók idáig alig gondoltak másra, mint hazájok gazdagságának a növelésére; ettől fogva a

¹ TASMAN hollandus nyelven írt hajónaplója újabban magyar fordításban is megjelent. Lásd Gróf TELEKI PÁL: *Atlasz a japáni szigetek cartographiájának történetéhez*. A Japántól keletre fekvő Arany-szigetek felfedezésére 1639-ben kiküldött Quast M. és Tasman J. A. kapitányok hajónaplójának hollandus szövegével és magyar fordításával. Budapest, 1909. Kilián Frigyes utóda.

tudományos érdek kezdi csábítani őket a déli sarkvidék kutatására.

MARION-nek és KERGUELEN-nek már egész sereg tudományosan képzett kísérője volt 1771—2.-i utazásaikban. Érdekes, hogy utóbbi mindamellett inkább hátráltatta, mint fejlesztette földrajzi ismereteinket; azt hitte ugyanis, hogy a róla elnevezett szigeten a nagy déli szárazföldet találta végre meg.

De az efféle tévedéseket csakhamar végleg eloszlatták JAMES COOK, a nagy angol tengerész híres utazásai. 1772—3. évi nevezetes expedíciójában kétszer szelte át a sarkkört s a nyugati hosszúság 107. fokán eljutott a $71^{\circ} 10'$ déli szélességig. Az ő páratlan fölfedezései egyszersmindenkorra a regék világába száműzték minden népes és termékeny déli kontinenst; világosan bebizonyult, hogy ha van is arra valamiféle szárazföld, az nem lehet más, mint jég és hó alá temetett fagyos pusztaság.

Az orosz BELLINGSHAUSEN volt az első, aki — 1819-ben — határozottan szárazföldre talált túl a sarkkörön.

A XIX. század első évtizedeiben bálna- és fókavadászhajók keresték fel százával a déli tengereket. Jóllehet ezek vezetőit elsősorban gyakorlati célok vezérelték, voltak közöttük, akik minden alkalmat megragadtak a tudományos kutatásokra. Különösen WEDDELL, BISCOE és BALLENY járultak hozzá ebben az időben a déli sarkvidékről való tudásunk fejlesztéséhez. Ezeknek a hősi angol tengerészeknek köszönhető a *Graham-föld*, az *Enderby*-, *Sabrina*- és *Kemp*-föld, meg a *Balleny*-szigetek fölfedezése. A legnagyobb déli szélesség elérésének dicsőségét WEDDELL szerezte meg magának, aki Cooknál jóval messzebb, $74^{\circ} 13'$ -ig hatolt.

Valószínűnek látszott ezek után a fölfedezések után, hogy az Indiai-óceántól és Ausztráliától délre a sarki kontinens partvonala nagyjában a sarkkör mentén húzódik. Könnyen érthető ennél fogva, hogy a kutatók, akik ebben az irányban nyomultak előre, szárazföldet vártak azon a szélességen.

Ebben az időben ébred fel az érdeklődés a földmágnességi problémák iránt. HUMBOLDT és SABINE ilyen irányú tudományos buvárlatainak tulajdonítandó, hogy az angol kormány déli sarkvidéki expedíció szervezésére határozza el magát. Vezetésével a nagytekintélyű JAMES ROSS kapitányt bízza meg, aki nagybátyjának — JOHN ROSS-nak — és PARRY-nak az expedícióival nyolc telet töltött már az arktikus tájakon.

Valamivel megelőzték őt a francia DUMONT D'URVILLE és az amerikai WILKES expedíciói, amelyek azonban kevés megbízható eredménnyel tértek haza. Elbeszélésünk során ki fogjuk mutatni, hogy az *Adélie*-földről keletre és nyugatra nincsenek meg azok a szárazföldek, amelyekről Wilkes emlékezik meg.¹

Ezenközben útra kel az angol expedíció is Tasmania felé, ahol JAMES ROSS az 1840. év vége felé arról értesül, hogy a tervbe vett irányban megelőzték őt az idegen kutatók. Büszkeségében nem akaráván más nemzetek nyomaiba lépni, keletibb délkört választ s a sarkkört a 171. hosszúsági fokon éri el újesztendő napján.

Nehéz hajóival sikeresen tör keresztül a jégzajon, hogy azután nyílt tengerre érve nyugati irányba forduljon a mágneses sark felé. Fölfedezi a

¹ Lásd : 286. oldal.

Victoria-föld nagyszerű hegyláncait, amelyek a *Cape North*-tól (71°) a *Mc Murdo*-öbölíig ($77\frac{1}{2}^\circ$) húzódnak dél felé.

Két hatalmas tűzhányóra talál azután, amelyeket hajóiról *Erebus* és *Terror* névre keresztel. Ezeken túl keletnek közel 800 kilométer távolságra követi a *Great Barrier* néven ismeretes óriási jégpárkányt. Ennek a keleti végén $78^\circ 10'$ szélességre jut, csaknem négy fokkal délebbre mint Weddell.

A *Victoria*-földön nem sikerül Rosznak partra szállnia. Kiszáll azonban a *Possession*-szigetekre, amelyeket szintén ő fedezett fel.

Ross expedíciója a legcsodálatosabbak közül való, amelyek valaha a déli tengereken jártak. Alig képzelhető reménytelenebb vállalkozás az övénel; de bármily leverő volt is a kilátás, hogy sikerül behatolnia a sarkvidék jég alá temetett világába, — nagy kiterjedésű nyílt tengert, hatalmas hegységeket s egy működő tűzhányót fedez ottan fel s megold egész sereg oly kérdést, amely a geografusra nagyjelentőségű. A tudományok minden ágában végez kutatásokat s különösen a földmágnességi viszonyokra vonatkozólag gyűjt olyan anyagot, amely a legutóbbi időkig kizárólagos forrása volt ebbeli tudásunknak. Elmondhatjuk, hogy JAMES COOK volt az, aki a déli sarkvidék létezését megállapította s JAMES ROSS, aki fölfedezte azt.

A fölfedezések történetének vázolásában eljutottunk ezzel a mi időnkig. Ross kísérői közül ma is él még egy. Az *Erebus* fiatal orvosa, a későbbi híres utazó és botanikus SIR JOSEPH HOOKER, a keleti Himálája megismertetője, nemcsak hogy résztvett a mi expedíciónk szervezésében, de megérte szerencsés visszaérkezésünket is ugyanarról a messze sarkvidékről, ahonnan ő csaknem hatvan évvel előbb tért haza.

Ross hajói, az *Erebus* és a *Terror*, 1843 szeptember havában kötöttek ki Anglia partjain. Az Antarktisztérképe ezután ötven éven át alig módosult.

Az 1874. évi híres „Challenger”-expedíció nagy jelentősége nem annyira az elért érdemes eredményekben, mint inkább abban az általános érdeklődésben rejlik, amely ezek nyomán támadt a még meg nem oldott tudományos problémák iránt.

A *Challenger* SIR GEORGE NARES vezetésével a keleti hosszúság 80. fokán hatolt dél felé s a sarkkör átlépése után északkeletnek, majd északnak fordult. SIR JOHN MURRAY nagyjelentőségű munkában foglalta össze az expedíció tudományos eredményeit. Ennek a munkának, meg a *Scottish Geographical Magazine* hasábjain 1886-ban megjelent tanulmányának a hatása alatt hajóztak 1892-ben a dundee-i bálnavadászok a déli tengerekre. A következő évben LARSEN a *Graham*-föld keleti partján, EVENSON pedig a nyugati partokon nyomult dél felé, értékes adatokkal gyarapítva e vidékről való földrajzi ismereteinket.

Hasonló cél, vagyis a gazdag vadász-zsákmány reménye vezette a norvég KRISTENSEN kapitányt, aki 1894-ben elsőnek kötött ki a *Victoria*-földön *Jason* hajójával. Ezen a hajón volt a későbbi hírneves dél-sarki utazó, BORCHGREVINK is, aki matrónak csapott fel, hogy eljuthasson az antarktikus vidékekre.

Amikor SIR GEORGE NEWNES 1899-ben expedíciót küldött erre a helyre, vezetését a *Jason* volt matrónára, a norvég eredetű CARSTENS BORCHGREVINK-re bízta, aki elsőnek töltötte a telet a déli sarkvidék szárazföldjén. Nagy érdeme az utazónak, hogy sikerült a nagy jégfalat megmásznia. Noha nem hatolt messze a szárazföld belsejébe, értékes geológiai gyűjteményt s egyéb tudományos anyagot hozott haza.

A Ross-fölfedezte nagy jégfal keleti végén BORCHGREVINK 40 ípperccel délebbre jutott a nagy angol kutatonál.

Egy esztendővel előbb, 1898-ban indult a belga DE GERLACHE a *Graham*-föld nyugoti partja felé. Egy ismeretlen csatornán hajózott dél felé, amíg csak az *Alexander*-földről délnyugatra *Belgica* nevű hajója a jég közé nem fagyott. Ez volt az első hajó, amely a sarkkörön túl telelt; fogsága alatt nyugat felé űzték a szelek, közel ahhoz a legdélibb ponthoz, amelyet COOK ért el 1773-ban. A modern felszerelésű expedíció, ha nem járult is sokban földrajzi ismereteink gazdagításához, más tudományágakban szép sikereket mutatott fel.¹

Az 1874.-i Challenger-expedíció visszatérése óta egyre élénkebb mozgalom észlelhető az antarktikus kutatások érdekében. Kiváló férfiak fáradhatatlan akciójának sikerül megvalósítania azt a nagyszabású ideát, hogy több nemzet fogjon össze a közösen megállapított feladatok megoldására.

Németország és Anglia járt elől a délsarki kutatások sürgetésében. Németországban főleg GEORG NEUMAYER-nek,² a földmágnességi tudomány kiváló művelőjének köszönhető a Gauss-expedíció megteremtése, amelynek vezetésével DRYGALSKI professzor bizatott meg.³

A Gauss 1901 augusztus 11.-én hagyta el Kiel

¹ Ebben az expedícióban utitársa volt De Gerlache-nak FREDERICK A. COOK, az amerikai sarkutazó, akinek neve PEARY-vel való áldatlan harcáról világszerte ismeretes. Délsarki útjáról könyvet is írt, amely német fordításban is megjelent: *Die erste Südpolarnacht, 1898—1899.* (Kempten, 1903.) H. Gy.

² Meghalt 1909-ben.

³ Idáig terjed SCOTT elbeszélése. Innen kezdve az átdolgozó állította össze a déli sarkvidéki kutatások történetét egészen napjainkig. (Bővebben a *Földrajzi Közlemények* megfelelő évfolyamaiban). H. Gy.

kikötőjét. DRYGALSKI feladata volt a *Wilkes*-föld és a *Kemp*-föld között elterülő ismeretlen sarki vidékek kikutatása. Nem juthatott azonban olyan messze, mint szeretett volna s kénytelen volt a sarkkör közelében telelni, az általa fölfedezett *Kaiser Wilhelm II.*-föld északi partjain. Kutatásai az örök hótakaróból kimeredő *Gauss*-hegyre és környékére szorítkoztak. Szorgalmasan folyt azonban az észlelések küzdelmes munkája az expedíció téli szállásán.

1903 június elején kötött ki a *Gauss* Simons-townban, Afrika földjén, ahol már várta Drygalskit a távirati parancs, hogy haladéktalanul utazzék haza. Kérését, amelyet még Durbanból továbbított a távíró, hogy még egy esztendőt tölthessen a sarkvidéken, kormánya nem teljesítette.

A SCOTT kapitány parancsnoksága alatt álló *angol* expedíció részletes történetét jelen könyvünkben találja az olvasó.¹

A *svédek* az *Antarctic* hajóval vettek részt a nagy nemzetközi vállalkozásban. OTTO NORDENSKJÖLD, a parancsnok, telelő állomásul a *Graham*-földet szemelte ki, de nem tudott eljutni oda s északabbra kellett, szintén biztos talajon, téli szállását berendeznie. Hajójuk, amely hazatért, hogy egy esztendő múlva újra felvegye az utazókat, elpusztult a jégben s személyzetét az expedíció többi utasaival együtt csodák csodájára mentette meg egy argentinai hadihajó, mondhatatlan szenvedések után.

A *svédek* expedíciója a szánutazások révén nagyban hozzájárult ennek a hegyes antarktikus tájnak a feltáráshoz.

¹ CAPTAIN ROBERT F. SCOTT : *The Voyage of the Discovery*. (XX + 556) + (XII + 508) oldal. 272 képpel, 2 térképmelléklettel. London, Smith, Elder & Co. 15 Waterloo Place. 1905. (Second impression).

Egy évvel a másik három expedíció utrakelése után indult el a magánosok adakozásából fölszerelt skót expedíció hajója, a *Scotia*, BRUCE vezetésével.

Brucenak jutott feladatául annak a mélyen benyúló öbölnek a kikutatása, amelyben WEDDELL annak idején (1823-ban) túl jutott a déli szélesség 74. fokán. A skótok is rajzoltak új földet a térképre: a nyugati hosszúság 20. foka táján fölfedezett *Coats*-földet, amely körül igen értékes oceanografiai kutatásokat végeztek.

A francia CHARCOT Nordenskjöld expedíciójának a megmentésére indult 1903 elején *Français* nevű hajójával a déli tengerekre. A *Tierra del Fuego*-n értesült a svéd utazók szerencsés megmentéséről s így most már függetlenül folytatta útját a *Shetland*-szigetek felé, majd a *Gerlache*-szoroson át a *Bismarck*-«átjáró»-hoz, amelyről megállapította, hogy zárt öböl. Megpillantotta az *Alexander*-földet, de kikötnie nem sikerült. Charcot jelentős érdeme, hogy térképet készített a *Palmer*-szigettenger szigeteinek nyugati partvidékéről. Már erősen aggódtak az expedíció sorsa miatt, amikor kemény megpróbáltatások után 1905 márciusában váratlanul megérkezett a *Français* az argentinai *Puerto Madrin* kikötőjébe.

1908 őszén CHARCOT új expedícióra indult, amelyről 1910 június elején tért haza a francia fővárosba. A partok térképezésén kívül főérdeme, hogy új szárazföldeket fedezett fel és kikutatta a Petermann- és Shetland-szigeteket. A 69. és 71. fok közt hajózva eljutott a nyugati hosszúság 124. fokáig (Greenwich).

Egy esztendővel korábban tért haza SHACKLETON expedíciója, amely 1908 újév napján hagyta el New Zealandot. Néhány héttel később Victoria-földjén szállt partra tizenötödmagával a merész utazó. Hajóját, a kis *Nimrod* gőzöst azonnal visszaküldte. A magára

maradt kis csapat haladéktalanul munkához látott. Egyik csoportjuk még a tél beállta előtt megmászta az Erebuszt. Tavasszal (októberben) útra keltek szánon különböző irányokba. Egyik csoportjuk a mágneses sarkot kutatta fel, másik meg a nyugat felé emelkedő hegyvidéket térképezte.

A déli csoport, Shackleton vezetésével olyan szélességeig jutott, ahol még nem fordult meg utazó. December elején magas hegység alá értek, melyről a földkerekség egyik legnagyobb jégárja ereszkedik alá a barrier jegére. Ezen a jégáron át hatoltak be a szárazföld belsejébe. Lassan emelkedő fennsíkra jutottak, amely nyilván egészen a sarkig terjed innen.

Január 9.-én útjuk végső pontján, $88^{\circ} 23'$ szélességen, kitűzték a lobogót. 3500 méter tengerszínfeletti magasságban állottak. A sarktól már csak 180 kilométer választotta el a halálra fáradt vándorokat. Gyors menetben igyekeztek már most visszafelé. Erejük gyengült. Élelmiszereik fogytán voltak. Néha már csak végső erőfeszítéssel érték el útközben hátrahagyott élelmiszer-készleteiket, vagy egy-egy kidőlt lovuk tetemét.

Március 4.-én, miután a többi csoportok már előbb megérkeztek, együtt voltak mindnyájan az időközben visszatért *Nimrod* fedélzetén. Tizenkilenc nappal később pedig a táviró New Zealandból a világ minden tája felé szétvitte a hírt, hogy a britt expedíció minden eddiginél nagyszerűbb eredményekkel szerencsésen visszaérkezett.

Shackleton tudományos érdemeinek elismerésül a britt parlament félmillió korona adományt szavazott meg neki, amellyel kifizethette barátai jóállásával vállalt tartozásait. A királyné a Victoria-rendjellel tüntette ki, a király pedig lovagi rangra (Sir) emelte.

Európai és amerikai körútjában a világhírré emelkedett utazó Budapestre is ellátogatott. 1910 január 11.-én tartott előadása alkalmából földrajzi társaságunk tiszteleti tagjai sorába választotta.

A *második angol nemzeti* délsarki expedíció a *Terra Nova* hajón 1910 június elsején hagyta el az angol fővárost. Parancsnoka, Scott kapitány, július 16.-án indult személyszállító hajón Cape Town felé, hogy onnan a Terra Nová-val folytassa útját New Zealandon át a déli tengerekre.

Két tanyát rendeznek be, egyiket a Mc Murdo Soundban, másikat a King Edward földjén, ahol idáig sem Scottnak, sem Shackletonnak nem sikerült partra szállnia. Ebből a két központból indulnak külön csoportokban a déli sark meghódítására. Scott energiája és tapasztalatai olyan tényezők, hogy hacsak egy kis szerencse kíséri vállalkozását, nem kételkedhetünk expedíciója teljes sikerében. Főlszerelése a legmodernebb és legtökéletesebb. — Az expedíció költségeihez az állam félmillió koronával járult. Háromnegyed milliót pedig magánosok adtak össze.

Japán is pályázik a déli sark elérésének dicsőségéért; még ebben az évben expedíciót küld SIRASE hadnagy vezetésével, hogy a japáni lobogót lehetőleg még az angoloké előtt kitűzze a déli póluson.

BRUCE 1911 nyarán indul második délsarki útjára, a nyugati Antarktisz vidékére. A *Coats-föld* partjainak térképezése után az a szándéka, hogy előre nyomul a szárazföld belsejébe, esetleg átszeli a déli kontinenst egészen Victoria-földjéig, ahol Scott és Shackleton kutattak. Tervének vakmerősége kivüláglik abból, hogy a Coats-földről a Victoria-földre a legrövidebb út csaknem pontosan a déli sarkon visz keresztül és az így mért távolság is meghaladja a

3000 kilométert. A *skót nemzeti* expedíció, amelytől az állam, Scott javára, megtagadta támogatását, a sark elérését is meg fogja kísérteni.

Ugyancsak a jövő évben, 1911-ben, indul a déli sarkvidékre FILCHNER, a híres német kutató. Terve, hogy behatoljon hajójával a Weddell-tenger ismeretlen vizeire, vagy ha ez nem sikerül, szárazföldi úton igyekezzék onnan eljutni a Ross-tengerhez. A lehetőség szerint két hajót szerel fel. Az egyiket a Ross-tengerbe küldi, hogy azon térhessen haza s ne kelljen a hosszú és kockázatos szárazföldi utat visszafelé is megtennie.

★

Tömérdék tudományos feladat megoldása vár még a déli sarkvidék kutatóira. Olyan kérdések, amelyeknek megfejtése nem csupán földünk megismeréséhez visz bennünket közelebb, hanem amelyek *természet-tudományi* ismereteink határait is szinte elképzelhetetlen mértékben ki fogják bővíteni.

Erős a hitünk, hogy a közel jövőben SCOTT kapitány újra beszéltetni fog magáról. És a déli sarkról is szétoszlik a titokzatosság köde, amely ma még körüllebegi. De sajátságos: a déli sarkot nem övezi akkora romantika, mint az északit. Aránytalanul kevesebb küzdelmet folytatott eléréseért az emberiség s ezeket a küzdelmeket nem tarkították olyan borzalmas tragédiák, aminők az északi sark pusztá tájain játszódtak le századokon keresztül.

(1910 július hó.)

ELSŐ FEJEZET.

A Discovery-expedíció előkészítése. — Londontól New Zealandig.

A *Discovery*-expedíció megvalósítására SIR CLEMENTS MARKHAM, a földkerekség egyik legnagyobb és leg-gazdagabb társaságának, a londoni Royal Geographical Society-nak elnöke mondotta ki az elhatározó szót 1893 júliusában. Ezt követte ugyanazon év novemberében SIR JOHN MURRAY előadása a déli sarkvidékről a londoni földrajzi társaságban. Az előadás nyomán támadt vitát azzal a határozattal rekesztették be, hogy a Társaság javasolni fogja a kormánynak, küldjön expedíciót a déli sarkvidékre.

A tervezetek előkészítésére megalakított bizottság úgy vélekedett, hogy a vállalkozásba célszerű volna a haditengerészetet is belevonni. A kormány a külpolitikai helyzetre hivatkozva ellenezte ezt, de az admirális vezető férfiai rokonszenveztek az eszmével.

1898-tól fogva — a földrajzi társaság felszólítására — a *Royal Society* is sorompóba lépett, hogy az expedíciót együttes erővel létrehozzák. Ez a hatalmas társaság rámutatott a mágnességi vizsgálatok rendkívüli fontosságára.

A *Royal Geographical Society* aláírt 120,000 koronát az expedíció céljaira s ezzel megkezdte a gyűjtést a nagyközönség körében. A vállalkozás sorsát

úgyszólván egy csapással eldöntötte LLEWELLYN LONGSTAFF 600,000 koronás adománya 1899 márciusában.

Az expedíció védőjéül megnyerték a királyt, az akkori walesi herceget és York herceget. A két kezdeményező társaság legkiválóbb férfiai küldöttségileg keresték fel BALFOUR-t, a miniszterelnököt, aki több mint egy milliót helyezett kilátásba, föltéve, hogy a magánosok adakozása eléri ugyanezt az összeget.

SIR CLEMENTS MARKHAM fáradozásait siker koronázta. Az alapítvány egyre növekedett. SIR ALFRED HARMSWORTH 120,000 koronával, a DAWSON LAMBTON nővérék 36,000, a *Royal Society* 24,000, az ausztrálai *Queensland* kormánya ugyanennyivel járult az adományokhoz, a melyek összege ekkor már meghaladta a milliót. A földrajzi társaság újabb 72,000 koronát szavazott meg s ezzel a gyűjtés immár le is zárható. Együtt volt 1.128,000, a kormány adománnyával 2.208,000 korona.

Mihelyt biztosítottak látszott annyira-mennyire az expedíció sorsa LONGSTAFF tekintélyes adománnyával, fölmerült azonnal a kérdés, hogy milyen hajót építsenek az expedíció céljaira.

A magasrangú tengerészekből és neves sarki kutatókból alakított hajóépítő bizottság elfogadta a *dundee*-i hajógyár ajánlatát s 1900 márciusában megkezdették a hajó építését.

Ugyanennek az évnek júniusában hívtak meg engem az expedíció vezetésére.

Rá kell térnem röviden ennek az előzményeire. Megvallom mindenekelőtt, hogy semmi sem vonzott engem idáig a sarki kutatások felé s az én történetem felettébb egyszerű történet, alkalmas azonban arra, hogy rámutasson, mily sajtóságos fordulatot vehet néha az ember élete-sorja. Azt tartom, 1887-ben

kezdődött a dolog, amikor SIR CLEMENTS MARKHAM látogatóban járt unokafivérénel, a Training Squadron parancsnokánál s a négy hajó valamennyi tisztjével személyes barátságot kötött. Ekkoriban ismerkedtem meg én is vele. De ettől fogva valójában mi sem történt egészen 1899-ig, amikor a *Channel Squadron* tengernagyi hajóján szolgáltam elsőhadnagyi minőségben. Rövid szabadságomat ebben az évben Londonban töltöttem. Június elején történt, hogy séta közben a Buckingham Palace Road-on véletlenül SIR CLEMENTS-szel találkoztam. Elkísértem őt lakására s ezen a napon hallottam először, hogy délsarki expedíció tervével foglalkoznak. Két nappal később megírtam, hogy hajlandó vagyok az expedíció vezetését elvállalni. Egy évre reá hivatalosan meg is bíztak vele.

1900 június 30.-án parancsnokká léptettek elő s egy hónappal utóbb szabadságot kaptak, hogy egészen az expedíció munkájának szentelhessem magamat. Az ezt követő esztendő szorgos munkában telt. A többi közt mágnességi tanulmányokkal is foglalkoztam, tudván, hogy ezeknek vállalkozásunkban fontos szerepe lesz.

Október elején NANSSEN-től kaptam gyakorlati útbaigazításokat Norvégiában. Onnan Berlinbe mentem, hogy DRYGALSKI-val, a német expedíció vezetőjével találkozzam. A németek velünk egyidőre tűzték ki indulásukat, de előkészület dolgában sokkal jobb helyzetben voltak. A *Gauss* építése befejezéséhez közeledett s már a személyzet is egytől-egyig ki volt válogatva.

Nálunk egyedül a hajó építése haladt idáig kellőképp előre. Erélyesen munkához kellett látnunk tehát. November 4.-én a központi bizottság elfogadta javas-

lataimat s ettől fogva a megszabott költségvetés keretein belül szabad kezem volt a dolgok intézésében. Az üzleti ügyek ellenőrzésére pénzügyi bizottság alakított. Ennek tagjai lettek SIR CLEMENTS MARKHAM elnöklete alatt a Royal Society és a Royal Geographical Society pénztárosa és a kincstár egy tisztviselője, titkára pedig CYRIL LONGHURST, aki az expedíciónak is titkára volt.

Első feladatomban volt már most a személyzet összeállítása. Kezdetől fogva a haditengerészetből kívántam az expedíció tagjait kiválogatni. Az admirális eleinte nem volt hajlandó két tisztnél többet elvonni a szolgálattól s nem csekély küzdelembe került az a fontos engedély, amely 1901 tavaszán végre módot nyújtott reá, hogy megkezdjem a legalkalmasabbnak látszó önkéntes jelentkezők kiszemelését.

A legénység csak éppen indulásunk előtt csatlakozott hozzánk, de a tisztek közül többen már jóval előbb részt vettek az előkészületek munkájában s amikor Dundee-ba el-ellátogattam, már saját tisztjeim számoltak be a hajó építésének menetéről.

Főhadiszállásom Londonban volt, a Burlington House egyetemi épületében. Bajos volna hűen lefesteni, milyen élénk, sokféle munka folyt itt. Szobám a különösségek egész múzeumává vált. Szántalpak, ski-k, prêmes bundák és csizmák s más egyéb felszerelés halomra gyűlt a sarkokban; az asztalokon meg állványokon szerteszéjjel hevert a sok levél, különböző ónozott élelmiszerek mintái, megszámlálhatatlan mennyiségben.

Tevékeny részt vett munkámban LONGHURST, ARMITAGE és GEORGE MURRAY, akit a központi bizottság ideiglenesen a tudományos személyzet élére állított.

MURRAY könyvet írt számunkra a déli sarkvidékről, amelynek igen jó hasznát vettük mindannyian.¹

Elkészítettük az összes szükségletek jegyzékét, három évi távollétre számítva. Kezdve a legfontosabb élelmiszereken és ruházati cikkeken, ezer meg ezer jelentéktelennek látszó apróság beszerzéséről kellett gondoskodnunk.

Teljes felszerelésünkre nem számhattunk többet 400,000 koronánál, minthogy a hajó építése maga háromennyit vitt el, 600,000 koronát pedig félretettünk az esetleges túlkiadások és utólag mutatkozó szükségletek fedezésére.

A szállítók jelentékeny kedvezményekben részesítettek s kitűnő árúkat szolgáltattak. Sőt egynémelyik nagyértékű ajándékokkal lepett meg bennünket. Az egyik lisztet és mustárt, a másik kitűnő kakaót és csokoládét küldött, egy harmadik meg nagymennyiségű citromlével kedveskedett.

A tisztek egy része *Dundee*-ban volt, más része a British Museumban dolgozott; egyesek a kew-i fizikai intézetben tettek tanulmányokat, vagy éppen úton voltak, itthon vagy külföldön.

★

A *Discovery* volt az első, tudományos célra épült hajó Angliában. A régi nagy utazások iránt való csodálatunk csak fokozódik, ha meggondoljuk, mily különös hajókon hajtották végre azokat.

COOK hajói szénszállításra épültek. Az *Erebus* és *Terror* — ROSS gőzösei — csatahajók voltak. A FRANKLIN-expedíció is ezeket használta. PARRY szintén

¹ *The Antarctic Manual, for the Use of the Expedition of 1901.* Edited by GEORGE MURRAY. (602 oldal.) Kiadta a Royal Geographical Society, London. H. Gy.

csatahajókon járt a sarkvidéken, de a legtöbb sarkutazó cetvadász-hajót szerelt föl útjára s ezek rendszeren jól be is váltak.

A FRANKLIN keresésére indult expedíciók közönséges kereskedelmi hajókat használtak. Legnagyobb részük vitorlás volt még. Az 1875.-i sarki expedíció két hajója közül az egyik régi ágyunaszád, a másik azonban — a *Discovery* — cetvadász hajó. És ennek az utóbbinak a fölénye szembetűnő volt. A legjobb hajók közül való volt ez, ami idáig a sarkvidéken járt. A hajó-bizottság úgy döntött, hogy az új hajó a régi *Discovery* mintájára építtessék. Pedig ekkor már ismeretes volt az a hajótípus, amelyet Nansen *Fram*-ja képviselt. A *Fram* kitűnően állta a jég rettentő nyomását éveken át, mert alakjánál fogva az oldalnyomás könnyűszerrel fölemelte a jég felszínére. Csakhogy ez az előny más tulajdonságok rovására szolgált. A vízben és a jégzaj között semmiképpen sem versenyezhetett a *Discovery*-típusu hajókkal.

E között a két típus között kellett tehát választanunk. Nem volt nehéz az eddigi tapasztalások alapján eldönteni, melyik alkalmasabb a déli sarkvidéki kutatásra: — az, amelyik megküzd a legerősebb viharokkal s a zajgó jégen könnyebben vágja keresztül magát. Fontosabbak ezek a tulajdonságok a passzív biztosságnál. A hajó-bizottság helyesen ítelt; választását igazolták az eredmények.

Németországban, NANSSEN ajánlatára, a *Fram*hoz hasonló hajót építettek. Alakját és gépének gyengeségét ismerve, nem hihetem, hogy a *Gauss* felért volna a mi *Discovery*-nkkel.

Fahajókat ma már alig építenek. Husz-harminc év múlva a *Discovery* mását nehezebben s nagyobb

költséggel építenék meg, mint egy közepes nagyságú hadihajót. Amikor 1899 október havában kihirdették a pályázatot az expedíció fahajójának a megépítésére, kevés ajánlkozó jelentkezett. Ezek közül is egyedül a Tay-parti kis hajógyár, a *Dundee Shipbuilding Company* volt megbízható.

1900 márciusára elkészült a hajó teste, a régi *Discovery* mintájára, de tetemes módosításokkal.

Hajónk csak júniusban kapta a *Discovery* nevet, amit előtte már öt más hajó viselt. Az első még a XVII. század elején járt a sarki vidékeken. Hajótörés vagy szerencsétlenség sohasem társult a mi hajónk nevével.

Nem mulaszthatom el, hogy rövid néhány szóval be ne mutassam az olvasónak hajónkat, amelyre sorsunkat és szerencsénket bíztuk hosszú éveken át. De nem terjeszkedhetem itt ki a technikai részletekre, az érdeklődő megtalálja ezeket a hajó tervezőjének, W. E. SMITH-nek munkájában, amely az *Institution of Naval Architects* «Proceedings»-ében jelent meg 1905 áprilisában.

Hajónk 1620 tonnás volt. Hossza 52, szélessége 10 méter. Míg a modern hajókon alig néhány ujjnyi acélpáncélt találunk, a mienket vastag faburkolat védelmezte, a sűrű bordázat helyén 66, másutt 38 centiméter vastagságban. A hajó oldalait három sor egymás alá helyezett hatalmas kötőgerenda foglalta össze.

Legellenállóbb volt természetesen a hajó homloka, amely a jéggel legközvetlenebbül érintkezett. Nyugodtan haladhattunk előre, amikor belejutottunk a zajló jég közé. Évek multával, amikor visszatértünk a civilizált világba, egyetlen karcolás nem mutatta nyomát annak a sok kemény ütésnek és surlódásnak, ami a hajó homlokrészét érte első sorban.

Nagy megfontolást igényelt a hajó-orr alakjának a kérdése. A szokottnál kiállóbbra, magasabbra készítették. A jég megtörésére ez a legkedvezőbb. A hajó orra így felsiklik a jégtáblára s ezalatt a hajó súlya repesztí a jeget. Érdekes, hogy az acél jégtörő nem célszerű, mert folytonos javításra szorul. Csak a fából valónak van elég ruganyossága, ereje, hogy baj nélkül küzdjön meg a vastag sarkvidéki jéggel. Éppen ezért mi a hajóhomloknak csak az *oldalait* rejtettük acélpáncél alá.

A hajó teste nem volt egyaránt erős mindenütt. Aránylag leggyengébb és legkevésbé védett volt természetesen a hajó tatja, ahol a kormány és a csavar foglal helyet. Ezt a legsebezhetőbb részt találóan nevezte el NANSSEN a hajó achillesi sarkának.

A csavar levehető volt, úgyszintén a kormánylapát is — olyan előnyök, amelyeknek sokat köszönhattünk.

Amily erősre és szilárdra épült a hajó teste, épp oly kitűnő volt a gépezete. Gépei több mint 500 lóerőt fejtettek ki. Desztilláló készülékünk is volt és egy kis dinamónk az elektromos világítás előállítására.

A fedélzet középrészén helyeztetett el a mágnességi megfigyelő állomás, amelynek a közeléből az észlelések pontossága érdekében mindennemű mágneses anyag számúzve volt kilenc méternyi kerületben. Ennek a messzemenő gondosságnak köszönhető, hogy a hajón végzett mágnességi megfigyelések oly meglepően csekély javításra szorultak.

Hogy mily szigorúan ügyeltünk arra, hogy a mágnességi észlelések zavart ne szenvedjenek, néhány aprósággal jellemezhetem. A tisztek, akik az említett körön kívül voltak elszállásolva, modern ruganyos ágybetétet használhattak, míg a körön belőlieknek

be kellett érniök a deszkázott ágyakkal. Valóságos kis riadalmat keltett, ha egy-egy vasból való párnagombra akadtunk; az ilyeneket azonnal letéptük s kicseréltük. Ezek a szigorú szabályok persze sok tréfára is adtak alkalmat. Egy ízben például ráijesztettünk a körön belül lakókra, hogy rézborotvával kell borotválkozniok. Akin a megfigyelés sora volt, attól kés és minden egyéb ilyesféle egyszerűen elkoboztatott. Visszaemlékezem egy «borzasztó» eseményre. Hazafelé való utunkban fedeztük fel, hogy a megfigyelések egy sorozata alatt papagályunk a körön belől került. A papagályt azonnal eltávolítottuk — vasodronyos kalitkája miatt.

A tiszti étkező a hajó közepén foglalt helyet. A hat méter széles s másfélszer olyan hosszú jókora helyiség mellett sorakoztak kétoldalról a tisztek kabinjai. Hátról, a hajó tatja és a gépház között volt az én szobám és a kormányostiszt fülkéje. Ez a hely éppen nem volt valami kedvező. A trópusokon csakúgy süttött a kazánokból kiáradó meleg, a sarki télen át pedig, amikor nem fűlt a gép, természetesen a gépház volt a hajó leghidegebb pontja.

A legénység helyisége nagyobb volt a mienknél s a hajó egész szélességét elfoglalta. Ez alatt volt az élelmiszer-raktár. Készleteink mintegy 150 tonnára rúgtak. 25 tonnát befogadó víztartóink ónból készültek, hogy zavarólag ne hassanak a mágneses észlelésekre.

335 tonna szenet vittünk magunkkal. Útközben ebből átlag 5 tonna fogyott naponta, téli veszteglésünk idején azonban alig egy métermázsá. Kevés vitorlánk volt; gőz nélkül csak lassan haladhattunk.

Amily kevés kifogás alá eshetett a hajó és annak berendezése, épp oly kevésbé volt okom panaszkodni

a személyzetre, amely lankadatlan lelkesedéssel tartott ki a küzdelmek és fáradoalmak közepette.

Tizenegyen voltunk tisztok a hajón. Albert B. ARMITAGE hadnagy, az expedíció másodparancsnoka, 1878 óta — tizennégy éves kora óta — él a tengeren. 1894-ben csatlakozott a Ferenc József földre vezetett Jackson-Harmsworth-expedícióhoz, amellyel teljes négy esztendőt töltött a sarki tájakon.

Első orvosunk s egyúttal botanikusunk KOETTLITZ dr. volt, aki ugyancsak részt vett a Ferenc-József-földi expedícióban, meg egyéb, forró égövi utazásokban is. Ő volt mindnyájunk közt a legidősebb: negyven éves. HODGSON, a biologus is mindössze három évvel volt fiatalabb, de többi társunk, az átlagos kort tekintve, nem igen járt túl a 24 éven. Semmi kétség, hogy a sarkvidéki kutatások fáradoalmaival ez a kor birkózik meg a legbiztosabban.

Első hadnagyunknak Charles ROYDS-nak a feladata volt a legénységre való felügyelet és, hogy úgy mondjuk, a hajó háztartásának a vezetése. Mint meteorológus, az egész utazás alatt nagyfontosságú tudományos munkát végzett.

Másodhadnagyunkkal, Michael BARNE-nal, együtt szolgáltam a *Majestic*-en s tudtam róla, hogy kitűnő tagja lesz expedíciónknak, akire számítani lehet minden veszedelem és nehézség közepette.

Második orvosunk Edward WILSON dr. mint zoológus a madarakkal és fókákkal foglalkozott, de talán még nagyobb érdemeket szerzett művészi munkájával. Egész sereg gyönyörű rajzban és festményben örökítette meg a sarkvidéki tájak vadságos, sajátyszerű képét.

Reginald SKELTON, a *Discovery* első mérnöke meg a fényképezésben vált ki olyannyira, hogy az ő felvételeinél szebbeket még sarki expedíció nem hozott

A «DISCOVERY» SZEMÉLYZETE.

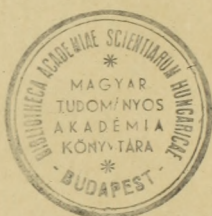
Plumley

A felső sorban : — — — — — Blissett Allan Wild Croucher Kennar Handsley Lashly Crean Dell Evans Clarke Weller

A középső sorban : — — — — — Pilbeam Joyce Williamson Heald Cross Smythe Scott

Az alsó sorban : Ford Feather Armitage Mulock Shackleton Wilson Skelton *Scott kapitány* Royds Koettlitz

Barneschi Ferrar Hodgeson Dalhousie Bailey

haza. Geologusunk, a fiatal Hartley FERRAR, jöllehet csaknem előkészületlenül csatlakozott hozzánk, tudásával és fáradhatatlan munkásságával jelentős tudományos eredményeket ért el.

New Zealandban szállt fel hajónkra Louis BERNACCHI, a mágnességi megfigyelések vezetője.

Tisztjeink közül ketten: Ernest H. SHACKLETON és George MULOCK, nem vettek részt az *egész* expedícióban. Shackleton megbetegedett s kénytelen volt elhagyni bennünket 1903-ban a segítőhajón. Helyettesítésére a *Morning* tisztje, az alig 21 éves Mulock alhadnagy vállalkozott.

A személyzet többi tagjai is mind kitűnően betöltötték hivatásukat. Nem csupán a katonás fegyelem, hanem a meleg bajtársi egyetértésnek is köszönhető, hogy a három esztendő utazás alatt úgyszólván soha a legcsekélyebb incidens sem adta magát elő. Kölcsönös őszinte becsülésben a legnehezebb körülmények közt is minden ember lelkiismeretes buzgalommal teljesítette kötelességét.

★

A déli sarkvidék megismertetését megkönnyíti, ha négy részre osztjuk fel ezt a hatalmas területet: a Victoria-, Ross-, Weddell- és az Enderby-föld kvadránsára.

A Victoria-föld a Wilkes és D'Urville kutatásainak a színhelye. Erre felé nem-igen látszott valószínűnek, hogy messze lehessen hatolni déli irányban. A Challenger-expedíció kutatásai óta annál több reményt fűztek az Enderby-föld vidékéhez. Különösen a németek bizakodtak benne, hogy a kedvező jégzaj itt messze szélességek elérését fogja lehetővé tenni. A *Gauss* útja azonban rácsfolt erre a várakozásra.

A Weddell-tenger nyílt vizén gőzhajóval könnyen elérhetőnek látszik Weddell rekordja. Vonzóbb azonban a Ross-tenger vidéke, ahol több fontos eredményre számíhattunk. Bár ez a vidék volt annak idején a leginkább ismeretes, Ross fölfedezései egész sereg új problémát vetettek föl. Bizonyos volt, hogy expedíciónk messze elhatolhat délnek az antarktikus terület szívébe. Reményünk volt reá, hogy olyanforma szánutazásokra nyílik itt alkalom, mint az északi sarkvidéken. A tudományok minden ága sok új megfigyeléssel kecsegtetett.

SIR CLEMENTS MARKHAM előterjesztésére a Royal Geographical Society és a Royal Society négytagú bizottsága hosszas tárgyalások után megállapította az expedíció útjára és munkájára vonatkozó általános utasításokat. Ezeknek a rendeleteknek természetesen nem az volt a célja, hogy a parancsnokot szabadságában korlátozzák, hanem, hogy bizonyos egységes elvek alapján körvonalozzák az expedíció tudományos feladatait.

Íme néhány szemelvény az *Utasítások*-ból:

. . . Az expedíció célja: 1. a lehetőséghez képest megállapítani a déli sarkvidék érintett területeinek kiterjedését és természeti viszonyait; 2. mágnességi, oceanografiai, földtani, élettani és fizikai kutatások és észlelések. Ezeknek a céloknak egyikét sem szabad elhanyagolni a másik kedvéért. Legfontosabbnak tekintendők mégis a mágnességi megfigyelések.

. . . Kíváncos, hogy a partok vonalát követve megállapítsa a szárazföld kiterjedését, a jégtakaró mélységét és természetét, a vulkános vidék, a hegyláncok, s különösen a kövületeket tartalmazó sziklák szerkezetét.

. . . A meteorológiai megfigyelések pontosan két óránként leolvasandók.

. . . A főbb földrajzi feladatok a következők :
 1. kikutatandó a Ross-féle jégpárkány (barrier) egészen a keleti végéig ; 2. megállapítandó, övezi-e ezt kelet felől valami szárazföld (mint Ross hitte), vagy sem? 3. e sajátos jégképződménnyel összefüggő fizikai és földrajzi kérdések megfejtése.

. . . Az expedíció vezetője belátása szerint határoz arra nézve, hogy a hajót visszaküldje-e a tél beállta előtt. Ha ott telel a hajó, feladata háromféle leend :
 1. felkeresi nyugat felé a hegyek vidékét ; 2. előre nyomul délnek ; 3. kikutatja a vulkáni vidékeket.

★

1901 június hó 3.-án érkezett meg a *Discovery* a londoni East India Dockba, ahol minden készletünk fel volt már halmozva hetek óta. Itt szereltük fel hosszú útjára a mi jó hajónkat, amely több mint három éven át szolgált otthonunkul.

Július utolsó napján hagytuk el az angol fővárost s másnap horgonyt vetettünk a *Spithead* szorosban. Az iránytű kipróbálása napokat vett igénybe s csak 5.-én köthettünk ki *Cowes*-ban, ahol éppen száz meg száz yacht sereglett össze a versenyekre. A könnyű és kecses fehér yachtok meg a mi nehézkes komor hajónk a játék és a munka megkapó ellentétét példázták.

*Cowes*ban fogadtuk hajónkon a királyt és a királynét, majd a hadi tengerészlet első lordja vett tőlünk búcsut.

6.-án délben siklott ki a *Discovery* a mozgalmas *cowesi* kikötőből. Hozzánk tartozóink közül néhányan velünk tartottak *Yarmouth*-ig. Amikor ők is csónakba szállottak, mély meghatottság vett rajtuk erőt. Éreztük, hogy ez a búcsu a hátramaradottak-

nak fájdalmasabb mint nekünk. Előttünk új láthatár, új színterek, új események, — előttük az egyhangú aggodalom hosszú évei!

Egy héttel később Madeirában kötöttünk ki, augusztus utolsó napján pedig áthaladtunk az egyenlítőn. Hajónk sebessége jórészt a szélről függött. Óránkint teljes gőzzel sem igen haladtunk többet 13—15 kilométernél. Ha kedvező volt a szél, gyakran csak a vitorlákra bíztuk magunkat. A szél kedvéért aránylag közel kerültünk a délamerikai partokhoz. Néhány órára kiszállottunk South Trinidad sziklás partjain. A Fok-földön mágnességi műszereink kipróbálása tíz napig késleltetett.

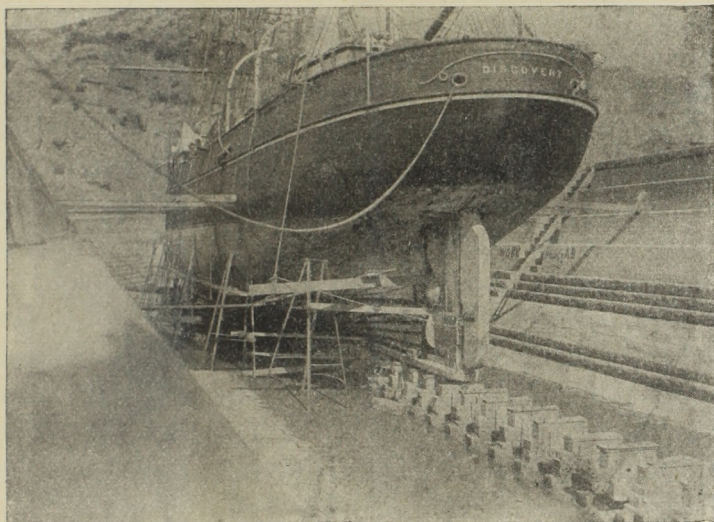
Kis hajónk néha negyven foknyinál is ferdébbre dőlt a viharban s egy alkalommal, amikor a parancsnoki-hídon voltunk, valósággal megmártott bennünket az árboc csúcsát csapkodó hullámokban. Ez a nagy ingás egyszer majd hogy vesztünket nem okozta. Néhány olajos tömlő odahengeredett valamelyik őrlámpához s lángra kapott. A farészek köröskörül meggyulladtak s már jó ideje éghettek, amikor észrevettük.

November közepén találkoztunk az első jéggel. Az úszó jég azután hamarosan körülvelt bennünket. Fehér felületén sejtelmesen csillant meg a hanyatló nap gyöngülő fénye. Olykor egy-egy fehér vihardár húzott el felettünk. A hajó oldalán meg-megtörték a jégtáblák s lágyan kavarohtak végig a hosszú hullámtarajokon. Először kapta meg lelkünket a sarkvidék ünnepi magányának érzete.

Közel jártunk ekkor a 63. szélességi fokhoz; 300 kilométernyire voltunk *Adélie* földjétől. De kifogytunk az időből, igyekeznünk kellett legközelebbi célunk, New Zealand felé. Északra fordultunk tehát.

Útközben szép állattani gyűjteményre tettünk szert, amelyben képviselve volt a jegestenger egész madárvilága : a vihardadár, albatrosz és pingvin különböző fajtái.

November utolsó napján kötöttünk ki *Lyttelton* kikötőjében. A new-zealandiak tárt karokkal fogadtak. Elhalmoztak a baráti rokonszenv minden jelével és igaz előzékenységgel, áldozatkész szivességgel.

A lytteltoni dockban.

gel támogattak. New Zealand kormánya újabb 24,000 koronát szavazott meg a segítőhajó költségeire.

Lytteltonban rengeteg teendő várakozott reánk. Műszereink végső kipróbálása és összehasonlítása, készleteink és felszerelésünk kiegészítése sok gondot adott. Gondoskodnunk kellett arról is, hogy megszűnjék a víz beszivárgása a hajó belsejébe. Ez ugyanis sok bajlódást és még több kárt okozott egész utunkon.

December 21.-én a new-zealandi közönség lelkes

ünneplése közben hajóztunk ki a lytteltoni kikötőből. Szívünk még tele volt a szeretetteljes búcsuztatás érzelmeivel, messzelátóinkkal követhettük még barátaink alakját a kíséretünkből visszaforduló hajókon, amikor olyan tragédia játszódott le, amely egy pillanat alatt az élet könnyörtelenségének tudatára ébresztett mindnyájunkat.

Lelkes csapatunk egyik fiatal tagja, aki vakmerőbb volt a többinél, felmászott a főárboc kosarába. Onnan intett búcsut hátrahagyott honfitársainknak. Egyszer csak fölegyenesedett szertelen kedvében s valahogy egyensúlyt veszítve vad kiáltással lezuhant fővel lefelé s holtan terült el a fedélzeten. Tengerészpompával temettük el szegény fiút harmadnap, amikor *Port Chalmers*-be megérkeztünk. Mélyen meghatott a váratlan szerencsétlenség, de nem volt időnk szomorú gondolatokra: a halál sötét képét hamar elűzték az utazás rohamos eseményei.

Karácsony estéjén eltűnt előlünk a civilizáció utolsó képe, elmaradtak a rétek és a fák és a virágok s mire leszállt az éj, a vendégszerető New Zealand elmosódó körvonalai belevesztek a homályba.

MÁSODIK FEJEZET.

Dél felé.

Karácsony napja ott virradt ránk kinn a tengeren. Egyikünk sem volt ünnepi kedvében. Barátainkra gondoltunk, akiktől csak imént váltunk meg.

A szél kedvezett s már másnap megállíthattuk a gépet, hogy duzzadó vitorláinkra bízzuk hajónkat. Szerencséseknek mondhatjuk magunkat, hogy olyan tartós jó idő járt ezen a rosszhírű tengeren. Hajónk súlyosan meg volt terhelve. *Port Chalmers*-ben 330 tonnára egészítettük ki szénkészletünket s ennek már most több mint két esztendőn át el kellett tartania. Vihar esetén veszélyben forogtak volna a new-zealandi farmerektől kapott juhaink és a kutyák, amelyek a fedélzeten találtak helyet.

Egy hete voltunk már úton, amikor a 61. szélességi fok körül sűrű köd ereszkedett. Kettőzött figyelemre volt szükség, hogy valami jégheggyel esetleg össze ne ütközzünk. Nem is haladhattunk óránként kilenc kilométernél nagyobb sebességgel. Két nappal később felszállott a köd s kevéssel utóbb, túl a 65. fokon, megpillantottuk az első jéghegyet. Estére már tizenhét jéghegy volt körülöttünk, de nem igen voltak hosszabbak 400 méternél, magasságuk meg 30 méter körül. A déli tengerekben tudvalevőleg összehasonlíthatatlanul nagyobbak a jéghegyek, mint északon. Valóságos szigetek ezek. Még Cook is sziget-

ként írja le a déli jeges tengerre jellemző hosszúkás táblaszerű hegyet. Tetejük és oldalaik rendesen símák s szemmel látható, hogy úgy törtek le valami nagy jégmezőből. Régi utazók többnyire túlozzák a jéghegyek nagyságát. A legnagyobb, amit mi láttunk, lehetett úgy 12 kilométer hosszú és 60 méter magas. De éppenséggel nem lehetetlen, hogy csakugyan vannak ennél sokszorta hosszabb jéghegyek, de ezek se igen magasabbak.

Az antarktikus jéghegyek nem pusztán a sarki utazókat és a tudósokat érdeklik. Felkerülnek azok messze északra és veszélyeztetik a hajózást; érthető tehát, hogy pl. a New Zealand Társaság kerülőt tétet emiatt hajóival észak felé.

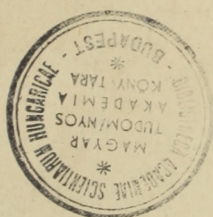
Ezek a mi első jéghegyeink aránylag kicsinyek voltak s nem is kerültünk nagyon közel hozzájuk, de még így is könnyű volt megítélni, mily kellemetlen lehet velük az összeütközés, ami pedig sötét éjjel vagy efféle sűrű ködben könnyen megeshetik.

3.-án elmaradtak a jéghegyek s áthaladtunk a sarkkörön, alig sejtve, mennyi idő fog eltelni, amíg újra visszatérünk oda. Eljutottunk tehát a sarkvidékre, munkánk színhelyére. Előkészületeink és hosszú utunk sietségét, aggodalmainkat, hogy későn érkezünk, könnyen feledtük, látva, hogy a legkedvezőbb időszakban értük el ezt a jeges vidéket.

Éjjel elszórt jégrögökkel, a jégzaj első jeleivel találkoztunk, azután laza jégbe jutottunk, amelyet könnyedén szelt hajónk. Mélységmérést és fenékkotrást is végezhattünk még, ami sűrű jégzajban lehetetlen. A jégzajnak ezen az övéen, amelybe most jutottunk, SIR JAMES ROSS hatolt keresztül először 1840-ben. Mi tehát el voltunk rá készülve, hogy ezen a szélességen jégzajra találunk. A Ross-tenger

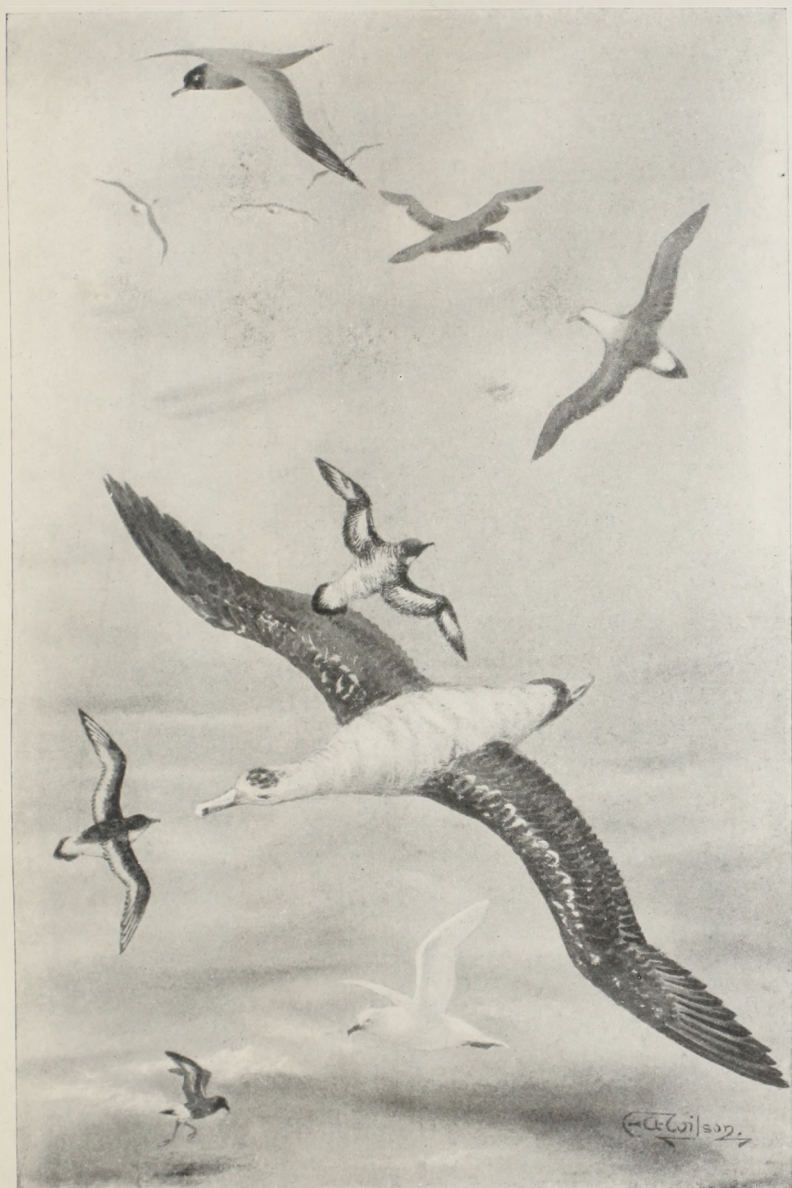
JÉGZAJBAN.

Kormos albatrosz.

Óriási viharmadár

Mollymauk.

Antarktikus viharmadár
(*Thalassaea antarctica*).

Wilson viharmadár
(*Oceanites oceanicus*)

Sarki galamb.
Vándorló albatrosz.

Havasi viharmadár
(*Pagodroma nivea*).

A DÉLI TENGEREK MADÁRVILÁGÁBÓL.

téli jege ez, amely tavasszal megtörik és észak felé áramlik úgy, hogy övként fogja be a tengert.

Amíg a *pack*-ban (jégzajban) jártunk, féhérfényű homályos egünk volt. A sarki utazó, amikor nyílt tengeren hajózik, jól ismeri ezt a foltos-fehér eget, amely elárulja a jeget jóval előbb, mintsem láthatóvá válik s viszont, ha a *pack*ban jár, türelmetlenül keresi az égen a sötét árnyékot, amely nyílt vizet jelez.

A jégzaj nem élettelen. Amint elmaradoztak az albatroszok és a különböző óceáni vihartemadarak, mutatkozni kezdtek a kéesszürke déli fulmar-ok, sarki vihartemadarak, sirályok. Kíváncsisága a pingvint is odacsalta a hajóhoz. Csodálkozással nézegetett körül s hangos kiáltással hitta társait. A jégtáblákról bele-beleugráltak a vízbe s rendkívüli gyorsasággal buktak fel ismét, hogy egy másik jégtáblán folytassák utazásukat.

Tömegesen láttunk fókákat, amelyek óraszámra elheverésztek a jégen. Leggyakoribb volt köztük a rák-evő (vagy fehér) fóka. Ross-fóka is elég sűrűn akadt utunkba, míg a tengeri leopárd igen ritka volt.

A fóka és a pingvin a jégen vagy a szárazon biztonságban érzik egymástól magukat. A vízben nagyon mozgékonyak. Egyre el vannak rá készülve, hogy a másik megtámadja őket. A cettől is félnek.

Ellemiszereink gyarapítására lőttünk fókát és pingvint. Ugyancsak véres munka folyt a fedélzeten, amikor juhainkat is leöltük, hogy húsukat elrakjuk télére. A fókahús nem valami kíváncsú. Sötét mahagóni színe undorító. Ize egészen elüt a marhahús vagy az ürühús ízétől. A halra sem emlékeztet, sem semmiféle más ismert eledelre. Táplálóerőre felér a legjobb marhahússal. Hátránya, hogy zsírja avas ízű és átható kellemetlen a szaga. Később hozzá-

szoktunk ehhez, de valami nagy örömünk sohasem tellett benne.

A fókabőr kikészítése nem könnyű feladat. A bőrt vastag zsírréteggel együtt választják le az állat testéről s utóbb a zsírt sósvizes hordóba rakják.

Újév után egyik vasárnap elhatároztuk, hogy utólag megünnepeljük a karácsonyt. Kikötöttünk tehát egy jókora jégtablán, hogy hócipóinket kipróbáljuk. Csaknem valamennyiünk lábán most volt először *ski*, képzelhető ennél fogva, milyen mulatságos jelenetek fejlődtek ki, amikor versenyre keltünk. Estefelé dalolásba fogtunk s vidám énekszótól volt hangos a tájék.

A jégtablák nagysága általában nőtt dél felé. Vastagságuk és jellegük jórészt attól függ, milyen hőmérséklet alatt keletkeztek. A jég, amellyel találkoztunk, pusztulóban volt, de nem egyforma mértékben. A régi hóborított tablák többé-kevésbé át voltak lyukasztva. A fiatalabb jég átázófélben volt és törékennyé vált.

Január 6.-án a $68^{\circ} 20'$ déli szélességen jártunk, a keleti hosszúság 175° fokán (Greenwich). A legutolsó 24 óra alatt nem haladtunk többet 54 kilométernél. Be kellett most már fűtenünk mind a két kazánba. Amíg ezt előkészítettük, kiegészíthettük vízkészletünket. Két nagy hordót tele hordtunk jéggel és hóval és azt gőz segítségével könnyűszerrel megolvasztottuk. Ivóvíznek a jégre fagyott havat használtuk fel, amely a torlódások helyén a rendesnél vastagabb rétegben halmozódott fel.

A pack-jég alsó része vöröses sárga színű volt a mikroszkopikus növényektől és vastag rétegben át volt lyukgatva. A felső vízréteg fitoplankton növényzetét más és más formák képviselik, amint délebbre visz hajónk.

AZ ADÉLIE-PINGVINEK KÖLTŐHELYE AZ ADARE-FOKON.

8.-án reggel víztükröt pillantottunk még dél felé. A jégtáblák kisebbre váltak, összetömörültek, majd egyszerre elértük a nyílt víz vonalát, ahol a jégzajnak hirtelen egyenes vonalban vége szakad. A lazán úszó jégtáblákat a déli szél hajtja maga előtt s így érthető, miért hátrál a jég ilyen szabályos vonalban.

Késő este váratlanul felhangzott a kiáltás: «Föld a láthatáron!» Mindnyájan a fedélzetre siettünk, hogy megpillantsuk a még sosem látott déli kontinenst. A felhőtlen égen nappali világosságot árasztott még a Nap. Messze-messze délnyugat felé feltűntek a *Victoria*-föld hegyeinek körvonalai. Meglepetéssel láttuk, hogy mily tisztán megkülönböztethetők, mintegy 200 kilométer távolságból, az *Admiralty*-hegylánc csúcsai.

Csakhamar ismét jég közé kerültünk. Másnap elértük az *Adare*-fokot a Robertson-öböl bejáratánál. Kemény jégtorlódáson kellett átvárnunk magunkat, amíg az öböl nyílt vizére érkeztünk. Ez az a hely, ahol BORCHGREVINK telelt 1896-ban. Ő volt az első ember, aki a déli sarkvidék szárazföldjén töltötte a telet.

A parti fennsíkon megszámlálhatatlan Adélie-pingvin tanyázott; egy részük fészket a beljebb meredező magas szirtek oldalába rakta. Télen át észak felé a jégzajban tartózkodnak s szeptember, október táján megjelennek a költő-helyeken. Fészküket kavicsból hordják össze. Az apró pingvineket gyakran megtámadja a világosbarna színű sirály.

Az *Adare*-fokon ma is fennáll még a kunyhó, amelyben a *Southern Cross*-expedíció tagjai teleltek. Ezek között volt a mi fizikusunk, BERNACCHI is, aki meghatottan beszélt el egyik társuk szerencsétlen halálát. Bernacchigé né és mhányan közülünk felkeresték magányos sírját fenn a hegytetőn. A kunyhó-

ban hátrahagytak egy ónból való hengert, benne a legújabb hírrel utazásunkról. A következő évben meg is találta azt a *Morning* segítőhajó s ebből tudta meg, hogy a *Discovery* szerencsésen eljutott ide.

Másnap hajnalban ragyogó, szélcsendes időben felszedtük horgonyainkat s kihajóztunk ismét a nyílt tengerre. Szorosan az Adare-fok magas partja mentén tartottunk, abban a reményben, hogy ott nyílt csatornát találunk. Eleinte úgy látszott, hogy ez sikerül is, de csakhamar áthatolhatatlan jégzaj vett körül, amely dél felé ragadott bennünket. Az öböl bejáratát hatalmas jéghegyek zárták el és a jégzaj ezek felé sodort. Először állottunk most szemben a zajló jég veszedelmével s éreztük annak rettentő hatalmát.

Semmit sem tehattünk ellene. A jégtablák egyre sűrűsödtek körülöttünk. Hiába akartunk kanyarogni vagy forogni a jégben, nem haladtunk semmire. Egy óriási jégtabla végleg megakasztott, úgy, hogy sem előre, sem hátra nem mozdulhattunk. Teljes gőzzel mentünk neki a jégnek. Mindhiába. Kikerülhetetlennek látszott, hogy a jéghegyek közé sodortassunk. Egyike volt ez azoknak a perceknek, amelyek örökre bevésődnek emlékezetünkbe.

Felettünk felhőtlen égen ragyogott a Nap; sugaraikat millió pontról verte vissza a csillogó jég. Mögöttünk hópalástba öltözött hegyek. A fok napsütötte sziklaszirtjei alatt békésen terült el az öböl vize. Körülöttünk meg se rebbent a lég; a csendet csak a gőzgép tompa zihálása és a hánykolódó jégtablák halk morajlása zavarta. Ebben a szépséges képben gyönyörködve nehéz volt elhinni, hogy fejük fölött veszedelem tornyosul.

Lassan-lassan gyengült az ár ereje. A jégtablák utat nyitottak a nyílt tenger felé s a *Discovery* keresz-

tül törte magát az akadályon. Öt órai aggodalommal teljes küzködés után biztonságban voltunk. Az elemek megmutatták hatalmukat, hogy ne jusson többé eszünkbe kicsibe venni az ellenséget.

A jégzaj messzebb késztetett a parttól. Jobb felől hagytuk a sziklás Possession-szigeteket, amelyeket Ross érintett híres útjában.

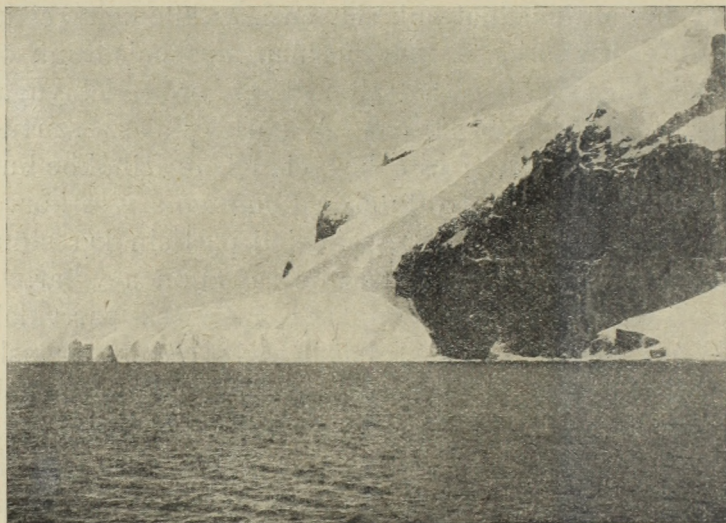
Talán nem is indokolt takarékoságból csak egy kazánt fűtöttünk, a szél is ellenünk támadt s így csak lassan haladhattunk. 11.-én száz kilométerrel jutottunk délebbre, de már másnap alig haladtunk ötvenet. Még jobban hátráltatott az erős délnyugati szél, amely havat hozott. A part csupasz szirtjeit tisztán láttuk még, de a hegyek fekete felhőkbe burkolóztak. Előttünk feltűntek a *Coulman*-sziget körvonalai s reggelre annak északkeleti partjain kerestünk menedéket, hogy észak felé ne ragadjon a vihar.

A *Coulman*-sziget, mint ez az egész partvidék, vulkáni eredetű. Bércei hat-hétszáz méter magasba nyúlnak a tenger fölé. A part sziklái éles vonalakban metszették bele magukat a ragyogó égbe. A leküzdhetetlen optikai csalódás folytán, abban a hitben, hogy már alig néhány száz lépésnyire vagyunk, negyedfél kilométernyi távolságban meglassítottuk hajónk járását. Hogy mily óvatosnak kell lenni a távolság megítélésében, téli szállásunkon vagy szánkírándulásainkon számtalanszor tapasztaltuk.

Reggelre rettentő erővel tört ki a vihar. Hajónkat leszabadította horgonyairól és visszafelé űzte. A szél sebessége másodpercenként 28 méterre emelkedett. Válságos helyzetbe kerültünk. Minden pillanatban tartanunk kellett tőle, hogy valami jéghegynék sodor neki a vihar. Huszonnégy óráig dühöngött a szél s ekkor sikerült visszavergődnünk a

Wadworth-fok alá, ahol újabb jelentést hagytunk hátra utunk lefolyásáról.

A szárazföld felé tartva a *Lady Newnes* öbölben sajátságos jégformációra akadtunk. Óriási jégtömeg töltötte be az öblöt. A jégfalak néhol csaknem ötven méter magasságra tornyosultak fel a víz színe fölé. A szorosban hajózva érdekes megfigyelést tettünk. A vulkáni sziklák iránytűnket nyolc fokkal kitérítették.

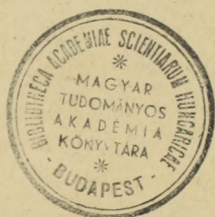

A Wadworth-fok Coulman szigetén.

Este felé hosszan benyúló öbölbe érkeztünk a Jones-fok és a szárazföldet szegélyző jég között. Ebből egy kisebb öbölbe jutottunk, amely a jégpárkányba mélyedt bele. Pompás védett helyen voltunk. Minden oldalról magas jégzirtek meredeztek, az öböl bejáratát pedig csaknem átfogta a Cape Jones kiszögellő foka. Az öböl jegén százával sütkéreztek a fókák, másutt meg egy kisebb császár-pingvin csapatot fedeztünk fel. A madarak éppen hullatták tollukat s nekünk úgy tűnt

VÉDETT ÖBÖLBEN A JONES-FOK MÖGÖTT.

föl, mintha nem szívesen mutogatnák magukat dísztelen állapotukban.

Éléstárunkat kiegészítendő, hócipőn fókavadászatra indultunk, mert nem tudhattuk, lesz-e majd erre alkalom téli szállásunk közelében. A foka szívéssége bámulatos. Elfogni vagy megsebesíteni könnyű dolog, de annál nehezebb úgy ölni meg, hogy lehetőleg szenvedés nélkül, rögtön kimuljon. Amíg embereink belegyakorolták magukat ebbe a véres mesterségbe, bizony sok hiábavaló késszúrás esett. Valóban borzasztó szentségtelenség kell hozzá, hogy ide jöjjön az ember erre a csöndes vidékre s halomra gyilkolja annak ártatlan lakóit, vérrel mocskolva be a fehér havat. De a szükség sokszor készítet ilyen kegyetlenségre; az embernek végre is élnie kell.

Este nyolc óra felé visszatérve a hajóra, halom, hogy négy társunk egy jégtáblán rekedt. Sok küzködés után végre felkapaszkodtak a hajóra s elbeszélhették jó forró csokoládé mellett izgalmas kalandjukat. Ennek a történetnek egy epizódja említést érdemel. Hogy helyzetük egyhangúságán enyhítsenek, rá akartak gyújtani. Pipa és dohány a zsebükben, igen ám, de hol vegyenek gyujtót. Végül is a nemdohányzó WILSON segített rajtuk — nagyító üvegével! Ez az eset nem csupán az utazók leleményességét bizonyítja, hanem a sarkvidéki «éjféli nap» erejét is ezen a magas szélességen.

Visszafelé tartva az öbölből, ismét meg kellett kerülnünk északnak a Coulman-szigetet, mert tőle nyugatra bezárult az a nyitott csatorna, amelyet előző este észrevettem. Nyilvánvaló volt, hogy az apály és a dagály hol északi, hol meg déli irányú áramlást idéz elő ezen a helyen. Láttunk kisebb jéghegyeket, melyek a szél ellen hajtottak tova. Az észak felé

haladó áramlás valószínűleg erősebb a délinél; ez az oka — a szél járásán kívül — hogy a jéghegyek és a jégzaj lassankint észak felé mozogtak.

18.-án a *Wood*-öböl bejáratához érkeztünk. El akartunk helyezni itt egy jelentést, de le kellett róla mondanunk, mert a jég utunkat állta.

Észak és északnyugat felé idefehérlettek a *Mont-eagle* és *Murchison* csúcsok, az öblön át a *Sibbald*-fok kopár szirtjei tűntek szemünkbe, délnyugaton meg az öböl kanyarodásait jelző hegysorok mögött megjelent a *Mount Melbourne* 2700 méter magas szabályos vulkáni kúpja.

A *Washington*-fokon túl, amerre most utunk irányult, ismeretlen vidék terül el. Növekvő érdeklődéssel néztünk tehát utunk elébe. Ross csak elmosódó körvonalait látta a szárazföldnek, megállapítván róla, hogy folytatódik az Erebusig.

A *Washington*-fok körül meglepetésünkre egészen sekély tengert találtunk. Volt hely, ahol csak tizenöt métert mértünk. Ezen a sekély vizen járva, iránytűnk megint kitérült. Délre voltunk a mágneses sarktól s az iránytű déli vége most is efelé a pont felé mutatott, könnyen érthető tehát, hogy bár valójában délnek tartottunk, a delejtű északi irányt jelzett.

A *Melbourne* nyugati lejtője alacsonyabb hegysorba megy át, amely délen egy hosszan elnyúló magas táblás-hegység meredek oldalaiban folytatódik. Túl rajta hófedte hegylánc körvonalait pillantjuk meg, amely szintén táblás-hegység jellegét viseli magán. Úgy látszott, ez a *Victoria*-föld jellemző hegyformája.

Délnek haladva óriási jégárat láttunk, amely a hegyek közül igyekszik le a tengerbe. Belőle jel-

A MELBOURNE-TŰZHÁNYÓ A WOOD-ÖBÖL MELLETT.

legzetes alakú *nunatak*¹ meredezik ki, amelynek csupasz bazaltja élénk ellentétben van a végtelen fehér jégmezővel.

Jó ideig a Lady Newnes öböl jégfalaihoz hasonló barrier-ek közt vitt utunk, majd ismét zajgó jégbe jutottunk. Ragyogó szép napunk volt. Kétszáz kilométer távolságból feltűnt már délen az Erebus vulkáni kúpja, észak felé meg nem vesztettük még szem elől a Melbourne és Monteagle hegyet, meg a Coulman-sziget körvonalait.

Ezen a szélességen már ideje volt, hogy biztos telelőhely után nézzünk hajónk számára. Angliában sokan azt tartották, hogy a Wood-öböl lesz a legdélibb hely, ahol biztonságban telelhetünk át. A partvidék azonban errefelé semmi reményt se nyújtott arra, hogy nagy szánutakat telessünk. Meggyőződünk róla, hogy magasabb szélességen kell kikötőt keresnünk, ha előre akarunk hatolni déli irányban. Ki akartam kutatni tehát a part vonalát, de sok nehézségbe került, míg végre sikerült a part mellé férköznünk s ott öbölre találunk, amely alkalmasnak látszott a telelésre.

A jég szerkezete és szabályos alakja egyaránt arra mutatott, hogy háborítatlan viszonyok közt, védett helyen keletkezett. Jégtábláról jégtáblára ug-rálva partra szállottunk. A sziklák anyagáról kikötönket *Granite*-öbölnek neveztük el. A szélről védett öbölben a napsütötte sziklák között ezen a csendes verőfényes napon sokkal enyhébb égélj alatt képzelhettük volna magunkat, ha az öböl jege eszünkbe nem juttatja a rideg sarkvidéket. A csörgedező víz-

¹ Az eszkimók nevezik így a végtelen hómezőkből kimeredő szigetszerű csúcsot. (A földrajzi irodalomban meghonosult internacionális kifejezés.)

folyások közt valami mohaféle díszlett, barangolásunk közben pedig felzavartunk néhány sirályt, amely kicsinyeit őrizte.

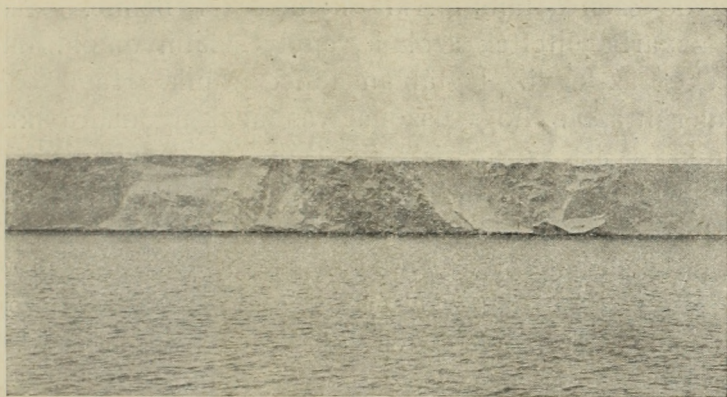
Elgondoltuk utóbb, mily véletleneken fordul meg az expedíciók sorsa. Ha mi engedtünk volna a csábitásnak s téli szállásunkat itt rendezzük be, nemcsak meteorológiai észleléseink váltak volna ezen a kivételes helyen jórészt kevésbé értékesé, hanem valósággal el lettünk volna vágva attól, hogy, a tenger jegén, túljuthassunk az öböl bejáratánál. A jég 1902-ben egész télen át nem fagyott be oly összefüggően, hogy a szánkirándulásokban biztosan lehessen rá számítani. Enélkül meg annyi veszedelem tornyosult volna utunk elé, hogy alig juthattunk volna el addig a szélességig, ahol később téli szállásra vultunk.

Folytatva utunkat, áthaladtunk a 77. szélességi körön. Csakhamar ismét megakasztott a jég zajlása. Lassan, nagyon lassan küzdöttük előre magunkat. 22.-én reggel a *Mc Murdo*-öbölben néhány kilométernyire voltunk attól a helytől, ahol végül téli szállásunkat berendeztük. Érdekes most utólag visszatekinteni, miket írtam naplómba, amikor erre a helyre jutottunk:

,Délután négy óra. Jobbról hatalmas hegység, messze benn a szárazföldön igen magas csúccsal. Délen sajátságos kúpalakú hegy emelkedik, amelynél látszólag véget ér a part vonala ebben az irányban. Balra az Erebus. előhegyeivel, és a Terror körvonalai. A Parry-hegység nem látszik ide. A távolban feltűnik valami kis folt, mintha sziget volna a meszeségben. Ross nem látta ezt a bizonytalan foltot s van némi remény reá, hogy nem öböl, hanem nyitott út áll előttünk.

Négy órával később így folytattam jegyzeteimet:
 , . . . amint lassan délebbre jutottunk, a szigetnek
 látszó foltok kiszélesedtek s nem kétséges többé, hogy
 zárt öbölben vagyunk. De nagyon megnyugtató, hogy
 a háttérben nincsenek hegyek s ameddig csak a
 szem ellát, síkság terül el a déli sark felé. Látnivaló,
 hogy, ha szerencsésen sikerül áttelelni a két kikötő
 valamelyikében, amire itt találtunk, bizvást előrenyom-
 mulhatunk déli irányban . . . ‘

Előttünk már most a Nagy Jégfal megoldásra váró
 problémája és a nagy kérdés, hogy mi van azon túl.
 Előre tehát — kelet felé!

Ujon képződött jég a Victoria-föld partjain.

HARMADIK FEJEZET.

A Nagy Jégfal mentén.

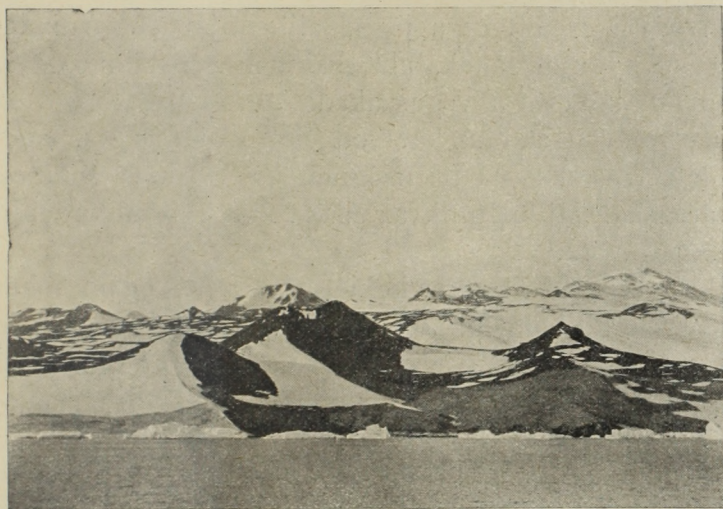
Mielőtt kiértünk volna ismét a nyílt tengerre, sajátságos jelenség vonta magára figyelmünket. Az elejtett fókákon látott megmagyarázhatatlan sebek azt a gyanút keltették, hogy valami mammut-félének kell lennie ezen a tájon. Akik kételkedtek benne, azokat is zavarba ejtették azok a rejtélyes lábnyomok, amelyeket az egyik jégtáblán fölfedeztünk. Hamarosan kiderült aztán, hogy úszóhártyás lábak nyomaira akadunk és azt is megállapíthattuk, hogy valami «óriás viharomadár» tévesztett meg, amely félig repülve, félig a földön járva lebegett s egymástól messze eső lábnyomokat hagyott.

Éjfél után nyílt vizet értünk s hajónkat a *Beaufort*-sziget és az *Erebus* jeges foka közé irányítottuk. Az *Erebus* nyugatra esett, a *Terror* keletre. A két vulkánt hullámos hegylánc köti össze. Az *Erebustól* északnyugatra terjed a hosszan elnyúló magas *Bird*-fok. A *Terrortól* északkeletre a vulkáni kupokkal teleszórt lejtő a *Crozier*-fok bazaltszirtjeihez ereszkedik alá.

E vidék északi részei erősen el vannak jegesedve, de a *Terror* északi és északkeleti lejtőin a hó csak a mélyebb völgyeket foglalja el s a nagy kiterjedésű csupasz területeken akár hó nélkül föl lehet jutni a vulkán csúcsáig.

Érdekes és meglepő, hogy Ross hatvan évvel előbb nem látott hómentes területeket a Terror lejtőjén. Megerősíti ezt HOOKER, a Ross-expedíció ma is élő tagja.

Estefelé elértük a Crozier-foktól nyugatra elterülő hómentes vidéket, ahol a sötét vulkáni hegyoldal szelid lejtőben hajlik le a tengerig. A menedékes parton ezrével lépkedtek fel és alá az Adélie-pingvinek, ka-

A Terror északkeleti lejtői.

nyargó utakon igyekezve fészkeik felé, vagy belebelevetve magukat a hullámokba eleség után.

Nagy óvatossággal közeledtünk a sziklás fok jég-hegyekkel védett öble felé, ahol, erősen hullámozó vizen, sikerült partra szállanunk. A pingvinek költőhelyén kiválasztottunk egy alkalmasnak látszó kőszálat és elhelyeztük rajta «postánkat», az ónból való hengert, amely jelentésünket tartalmazta. Hiába igyekeztünk felötlően megjelölni ezt a helyet, már néhány száz lépésnyiről alig-alig tűnt szembe. Nem lehetett

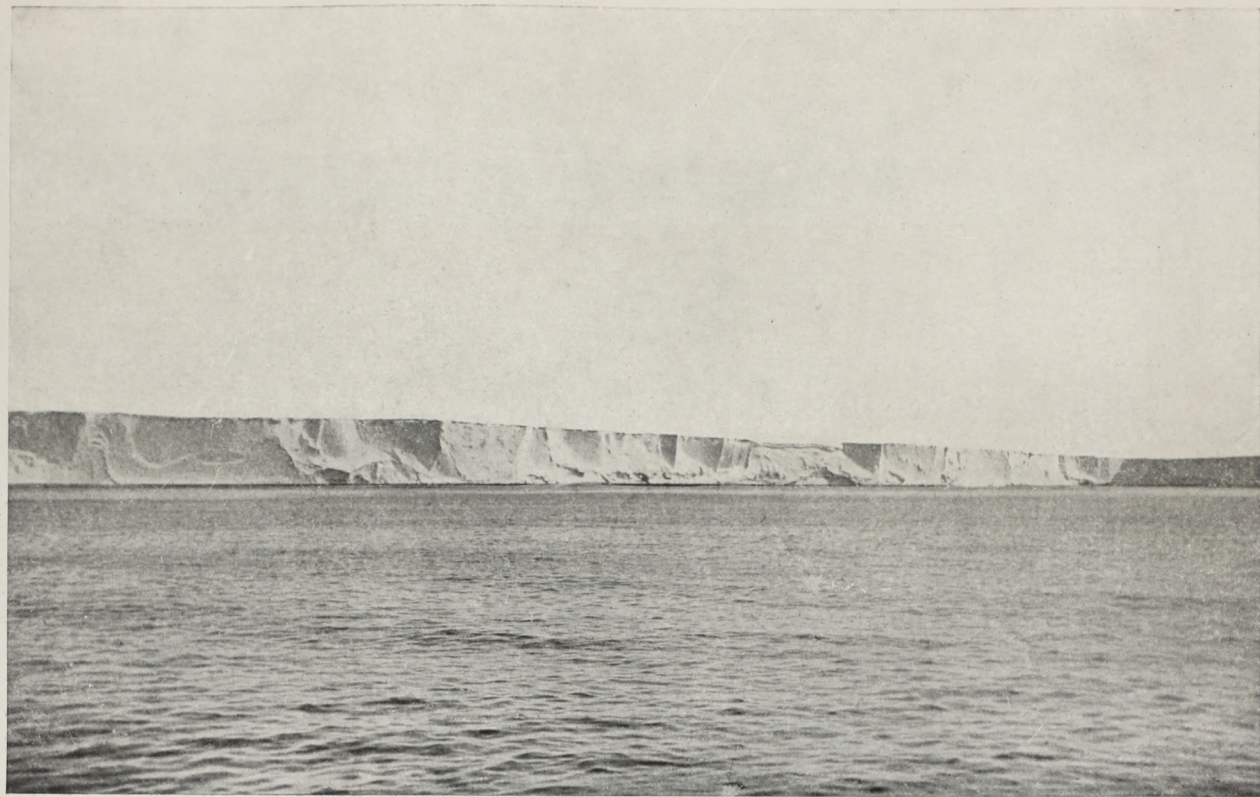
nem gondolnunk reá, mily vékony szálon függ sorsunk s ha valami baleset érne, mennyire bizonytalan, megtalálna-e barátaink segítsége?

BERNACCHI és BARNE mágnességi megfigyelésekhez fogtak, mi meg kis csoportokban elindultunk különböző irányban a hegyoldal megmászására. ROYDS-szal és WILSON-nel felkapaszkodtam végre a legnagyobb vulkáni kúpra s onnan, 400 méternél nagyobb magasságból, megpillantottuk végre a *Nagy Jégsáncot*. Hatvan évvel ezelőtt ez a jégfal állta útját Ross diadalmas előnyomulásának, aki csaknem 800 kilométernyi vonalon követte a végeszakadatlan bástyát kelet felé. Hatvan éven át elméletet elméletre halmoztak, hogy ennek a csodálatos jelenségnek az eredetét megmagyarázzák. Mi voltunk az elsők, akik magasból tekintettünk le rá.

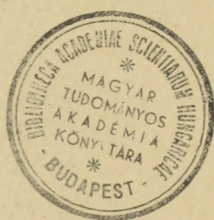
Észak felé a tenger kékjét csak a jéghegyek fehérsége szakította meg. A barrier a homályban keskeny fekete csikként kanyargott tova a keleti szemhatáron. Délre tőle a végtelenbe nyúló jégsíkság terül el; kékes-szürke felületén itt-ott halvány árnyak árulták el a térszín hullámzását, távolabb azonban az egyenletes síkság beleveszett a visszaverődő napfény káprázataiba.

Hideg, csípős idő járt s jól esett, amikor ismét mozgásnak eredtünk, lefelé a meredek lejtőn a pingvin-fészkek felé. A megrettent pingvin-fiókák hanyatt-homlok rebbentek szét, vakon futva abban az irányban, amerre éppen a csőrük volt fordítva. Össze-összeütköztek egymással s gyakran magunk is beléjük botlottunk. Alig, hogy a fiókák szétszaladtak, rekedt lármával rajtunk ütöttek a nagy madarak s dühösen csapkodtak felénk csőrükkel.

Az öbölhöz érve, társaink éppen befejezték mág-

A NAGY JÉGFAL.

nességi észleléseiket és csónakunkon, nem minden nehézség nélkül, visszatérhettünk a hajóra.

A Crozier-foknál a Ross-sziget partvonala éles szögben kanyarodik délnek. Itt végződnek a *barrier* egyenetlen jégtömegei, amelyek már néhány kilométerrel odább falhoz hasonló külsőt öltenek s úgy folytatódnak messze-messze kelet felé.

Január 23.-án kora hajnalban indultunk el a nagy jégfal mentén, hogy, ha kedvez a szerencse, meglásuk, mi van annak keleti végén. Mindenütt lehetőleg a jégfal mellett tartottunk, hogy magasságát és szerkezetét állandóan megfigyelhessük. Mélységmérés céljából napjában háromszor megállítottuk hajónkat. Itt a végén mintegy husz méter a barrier magassága. Délnyugat felé messze elláttunk abban az irányban, amerre Ross a «minden addig látottnál magasabb» *Parry*-hegységet sejtette. Azóta bizonyossá vált Ross tévedése. Csak kisebb emelkedések vannak arrafelé s ezeket nyilván azért becsülte annyira túl az utazó, mert a barrier magasságát, amely fölött a hegyek felbukkantak, sokkal nagyobbnek képzelte. A jégfalnak nemcsak magasságát, hanem magasságának egyformaságát is túlbecsülte Ross, amit megmagyaráz az a körülmény, hogy vitorláhajóval szükségképpen csak messziről figyelhette meg ezt a sajátzerű képződményt s ha magasságbeli különbséget észlelt, ezt optikai csalódásnak tulajdonította, abban a hitben, hogy a fal magasabbnak látszó részei *közelebb* vannak. Annál is inkább föltehető ez, mert jóllehet tíz és nyolcvanöt méter között ingadozik a jégfal magassága, az átmenet többnyire fokozatos, alig szembe-tűnő.

Utunk a nagy jégsánc mentén távolról sem volt oly egyhangú, mint gondolnók. Úgyszólván óráról-

órára kínálkozott valami új látnivaló: magasságbeli eltérések, szerkezeti különbségek, amelyek elárulták a jégfal egyes részeinek korát, majd a tenger-mélység változásai, egy-egy hirtelen bemélyülő öblözet, úszó jéghegyek, amelyek közül egyik-másik nem régiben szakadhatott le a barrier tömegéből. A hőmérsék a szél iránya szerint erősen ingadozott. Ha a tenger felől fújt, enyhébb idő járt, ha meg a jégfal felől, kemény hideg kerekedett.

A tenger áramlása általában nyugati irányú volt, ha mérsékelte is néha az apály és a dagály változása. Mindkét kazánt fűtöttük, de így is csak lassan haladhattunk. A mi útvonalunk délebbre esett a Ross útjánál; az ő idejében ezt a területet szilárd jégmező borította. 29.-én haladtunk át azon a ponton, amelynél keletebbre Ross nem jutott már 1842.-i emlékezetes utazásában. Ő innen délkelet felé szárazföldet látott, de ezt mi hiába kutattuk. Alighanem optikai csalódás téveszthette meg a nagy utazót, ami oly gyakori s oly nehezen küzdhető le ezeken a tájakon.

Mindamellett éreztük, hogy valami változásnak megyünk eléje. A jégfal külső képe átalakult s az a sejtelmünk támadt, hogy földség közelében vagyunk. De a rejtély egyre bonyolultabbra vált. Nyomát sem láttuk annak a sűrű jégzajnak, a miről Ross emlékezik meg ezen a helyen. Lelkesedéssel töltött el a tudat, hogy nyílt tengeren ismeretlen világok felé visz hajónk tovább és tovább.

Az élénk képzelet már-már nagyszerű fölfedezéseket gyanított a láthatárt beszélő felhők mögött. A változás nem is váratott magára sokáig. A hirtelen északi irányba csapó jégfal mély öblözetében az eddig látottaktól teljesen eltérő jelleget öltött a jég. A jégfal mintha összeroskadott volna, alig néhány mé-

ternyire emelkedett a víz tükre fölé, mögötte meg hófedte lejtő emelkedett hullámosan mintegy háromszáz méter magasságig. Semmi kétség — új földet fedeztünk fel!

A sekély vízben zátonyra került jéghegyeken homokréteg-okozta szineződést ismertünk föl. Geologusunk csolnakba szállott, hogy ezeket a rétegeket közelebbről megsejtelje. A tengerfenékről hálóval felhozott zsákmány pedig biologusunk szívét örvendeztette meg.

Késő éjjel, amikor ismét útra készen állottunk, hózivatar lepett meg, aztán pedig sűrű köd ereszkedett. A fel-felszálló ködben később sajátos partalakulás tűnt szemünkbe. Összelapult alacsony jégszigetekre találtunk, amelyeknek átmérője úgy egy kilométer körül járt. Magasságuk sehol sem érte el a száz métert. Peremük meredek, de alacsony jégfalban bukott bele a tengerbe. A közelükben végzett mélységmérésekből és a «szigetek» alakjából egyaránt arra következtettünk, hogy nem jéghegyekkel, hanem a tenger fenekén nyugvó jégformációval van dolgunk. De hogy alatta szárazföld lett volna, semmi jel sem árulta el. E jégszigetek keletkezésének valószínű okát s általában e vidék eljegesedésének elfogadható teóriáját csak jóval később, hosszas tapasztalások után állapíthattuk meg.

Január 30.-án este fekete foltokat vettünk észre egy ilyen «jégsziget» tetején, első határozott bizonyosságát annak, hogy valóban szárazföldet fedeztünk föl.

Utunk egyre nehezebbre vált. A jéghegyek valószínű útvesztőjébe jutottunk bele s a sűrű jégzaj elzárta a köztük kínálkozó csatornákat. Minden küzködésünk mellett is csodálattal töltött el a bennünket környező megragadó jégvilág nagyszerű fensége.

A sötét, fenyegető égbolt tintaszerűen fekete tengerre borult rá, amelyből élesen vált ki a zajgó jég fehérsége. A kéklő jéghegyek meredek oldalai elriasztóan tekintettek le ránk.

Legtöbbje feneket ért a sekély tengerben. Nem kételkedem benne, hogy a gyakran hatvan méter magasra emelkedő jéghegyek legalább időről-időre, hogy úgy mondjam, horgonyt vetettek.

A jégzaj sűrűbb volt, de nem olyan kemény, mint a Victoria-föld partjain; az egyes jégtáblák igen vaskosak voltak s vastag hóréteg borította őket. Kiválasztottunk egyet közülök, hogy belőle jégkészletünket pótoljuk.

Az idő kitisztult, a hideg fokozódott. A tengeren friss jég keletkezett. Egy keskeny csatornán keresztülhalolva nyílt vízre találtunk. A vizet keményre fagyott tengerjég szegélyezte, amely egyenesen északfelé terelt bennünket, egyre távolabb az északkeleten feltűnt szárazföldről.

Nagyszerű kilátásunk nyílt a sima jégmezőre, amelyen turalásnak, torlódásnak nyoma sem látszott. Helyenkint süppedékes, átázott területeket vettünk észre, valóságos mocsarakat. Ezeknek az okát ekkoriban még nem tudtuk megmagyarázni, csak később derítettük ki, amikor hasonló jelenséget tapasztaltunk a Discovery-t körülfogó jégen, amely azokon a helyeken volt így átáztatva, ahol sekély fenéken futott a tenger áramlása.

Messze tőlünk a jégmezőbe belefagyott, hóval belepert jéghegyeket pillantottunk meg. Alattuk száz meg száz császárpingvin tanyázott. Már előbb is láttunk néhányat ezekből a méltóságteljes, nehézkes állatokból az Adélie-pingvinek fürgé csoportjai között, de most hirtelen úgy megnövekedett a számuk, hogy

azt kellett hinnünk, megtaláltuk e madarak költőhelyét. A kétszínű nyirkos jégen át, zoologusunk nagy szomorúságára, nem közelíthettük meg ezt az érdekes helyet, de reméltük, hogy visszatérőben szerencsésebbek leszünk. Későbbi tapasztalataink után kétségesnek látszott, hogy itt lett volna a császár-pingvinek költőhelye, mindamellett sajnáltuk, hogy nem tanulmányozhattuk közelebbről e madarak seregeit.

Az előző ködös, borongós napokon érdekes volt szemlélnünk az Adélie- és császár-pingvinek kisebb csoportjait, amint nagy csodálkozással nézegettek reánk s hangos lármával szökdöstek bele a vízbe előlünk. A vízben roppant mozgékonyak. Olyan gyorsan úsznak, hogy könnyűséggel lökik föl magukat a vízből méternyi magasan kiemelkedő jégtáblára. Ha egy-egy magasabb jégrőgről vissza is csúsznak, nem nyugosznak addig, míg újabb kitartó kísérletezés után céljukat nem érik.

Türelmetlenül kutattuk az ujonnan fölfedezett földet, de nem láthattunk mást délkelet felé, csak magas, hófedte lejtők hullámos vonalait. Csupasz sziklák sehol sem mutatkoztak s még a lejtők körvonalai is eltűntek előlünk, amint tovább vonult dél felé a Nap.

Január utolsó napján valóságos zsákutcába tévedtünk. Az a keskeny csatorna, ami a jéghegyek és az áttörhetetlen pack-jég között nyílt, nyugati irányt vett, majd ismét délnek kanyarodott s köröskörül járva, reggelre visszaérkeztünk ugyanarra a pontra, ahol előző délután hajóztunk el. Szabadulást csak azon az úton át remélhettünk, amely idehozott bennünket. De miképpen találjunk rá erre a keskeny szorosra? Mindenfelől frissen fagyott jég vett körül bennünket. Sokáig szelte hajónk a jeget, míg végre ROYDS éles

szeme az egyik jéghegy sajátságos alakjáról fölismerte a csatorna nyílását, amelyen át ebbe a rejtélyes öbölbe jutottunk.

Az új jégképződés rohamosan haladt s már komolyan aggódni kezdtünk, hogy itt rekedünk télére. Pedig ez nagy baj lett volna mindenképpen, mert innen aligha sikerült volna messzire hatolnunk. Későbbi tapasztalásaink során megismerkedtünk a friss jégképződés időszakos természetével, de ekkoriban még, nagyobbak képzeltük a veszedelmet s ugyancsak örültünk, amikor ismét könnyebben járható tengeren tudtuk magunkat.

Február elsején úgy tűnt fel nekünk, hogy a jégzajban mutatkozó csatornákon át közelebb juthatunk a szárazföldhöz északnyugat felé. De várakozásunkban megcsalódtunk. Az út bezárult előttünk s az árboc-kosárból körültekinve, mindenfelé csak sivár jégmezők fehérlettek.

Mittevők legyünk? Várjuk-e meg, amíg a jégzaj megritkul egy kissé? Nem látszott lehetetlennek, hogy kieroszakolhatnók a további előnyomulást kelet felé. De mi lesz akkor a Victoria-földjével? És mi lesz kevéske szénkészletünkkel? Úgy lehet, hetekig kellene itt vesztegelnünk s akkorra meg bezárul előttünk az út vissza nyugat felé.

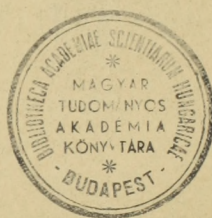
Elhatároztam a visszatérést. Délután keleti szél támadt, kitisztult az ég s mi sajnálkozva tereltük vissza hajónkat abba az irányba, amely felől jöttünk. A szél és a tengerár hamarosan eltakarította a jeget utunkból s éjszakára már ott találtuk magunkat a jég-fennsík alatt, amelyen túl először pillantottuk meg az Edward király földjének csupasz szikláit.

Messze-messze követhettük szemünkkel a part vonalát az alacsony barrier mögött. A hóborította hegy-

A NAGY JÉGFAL LEGMAGASABB PONTJA.

(85 méter.)

hát körvonalából élesen váltak ki a sötét égbe rajzolódó csúcsok. Magasságukat, sextanssal és távolságméréssel, mintegy 600—900 méterre számítottuk.

A vidék külső képe vulkáni jelleget árult el. Habár a lejtők sok helyütt igen meredekesek voltak, hómentes sziklát alig-alig láttunk. A menedékesebb lejtőket a hegyek lábánál, és a mélyen bevágódó völgyeket vastagon takarta a hó, amelynek egyenlő fehér felületét csak a hasadékok és jégesések szakították meg.

A parti hegyeket elválasztó széles völgyek mögött távcsöveinkkel messze hegyláncok vonalait ismertük föl, bizonyosságául annak, hogy nem apró szigetek csoportját, hanem messzeterjedő, jelentékeny magasságú szárazföldet fedeztünk föl.

Nehezünkre esett, hogy nem hatolhatunk be az új földség hómezőire, hogy több világot vethessünk fölfedezésünkre, de az adott viszonyok között, készületlenül, nem ismerve még a szánutazás titkait, megbocsáthatatlan kockázattal és késedelemmel járt volna ez a vállalkozás. A tapasztalatlanságnak efféle hátrányai vannak.

Másnap délután elhajóztunk a jégfal legmagasabb része alatt, ahol teljes nyolcvanöt méterre emelkedik a barrier a tenger színe fölé. Tisztán láttuk ez alkalommal, mekkora erővel ragad bennünket az ár, legalább egy méterrel növelve meg hajónk sebességét másodpercenként. Éjszakára heves szélvihar kerekedett, amely felhőkben söpörte a havat a jégfal mögött elterülő hómezőkről, majd pedig jéggé fagyva szilánkokban sodorta ránk, úgy hogy hamarosan vékony jégréteg borította a fedélzetet. És ez történik velünk *nyáron*, azon a napon, amelynek augusztus 2.-a felel meg nálunk. Mit tartogat még a tél számunkra?

A hózivatar elől a nyílt tengerre menekültünk,

amelyet csakhamar friss jéggréteggel vont be a kemény hideg. De a napsugarak megtették a magukét s a vékony jégpáncél hamarosan eltűnt megint.

Nemsokára öbölbe jutottunk, amelyet csaknem köröskörül jégfal szegélyezett. Néhány csatorna nyílt az öbölből különböző irányokba. Kiválasztva a legdélebbit, befordultunk rajta s egy keskeny vízi ösvényen át kelet felé hatoltunk. A tengerből mitsem lát-

A Ballón-öbölben.

tunk ekkor, bár a bennünket körülvevő jégfal nem igen haladta meg a hat métert, néhol pedig úgyszólván a víz színéig le volt omolva.

Hajónkat a jégfal egy alkalmas pontja alatt megállítva, jégzigonyainkkal olyan közel vontuk, hogy kiugrálhattunk a hóra. Az öböl völgyben folytatódott nyugat felé havas lejtők között. A jég repedései közt fóká-odukat találtunk. A fókák százával aludtak ott a havon.

Bár esteledett már, néhányan közülünk azonnal lábszánkóra kaptak. Ez a sport azonban nem elégi-

tette ki várakozásunkat. A széllokozta szabálytalan mélyedésekben lépten-nyomon elestünk. Hamar abba is hagytuk a szárnypróbálgatásokat az esti szürkületben. Visszatértünk a hajóra. Mélységmérésünk 600 métert eredményezett a hajó alatt.

ARMITAGE ezalatt hatodmagával szánkíránduláson járt déli irányban. Az öböl vizében egyre sűrűbben mutatkozott a jég; valami erős felszíni áramlás hozta magával. A jégtáblák között két-három jéghegyet is láttunk, a melyek egyike aggasztó módon egyenesen hajónk felé tartott. Már-már azt hittük, szépen elsiklik mellettünk, amikor lassan megfordult s kiálló részével súrolta a Discovery oldalát. Nagyot nyögött a hajó, farészei recsegték és mindenki ijedten sietett fel a fedélzetre. Pedig ez a jéghegy nem volt nagyobb keresztben-hosszában húsz méternél s magassága hat méter körül lehetett. Nem is úszott valami sebesen. Mégis elég volt a pusztá horzsolódás arra, hogy feliassiáson mindnyájunkat. Hogy mily nagy veszedelmet rejt magában egy ilyen úszó jéghegy, arról fogalmat szerezhethünk, ha meggondoljuk, hogy alig hatodrésze áll ki a vízből s a legkisebbje is ezer meg ezer tonna súlyt hordoz a víz alatt láttatlanul.

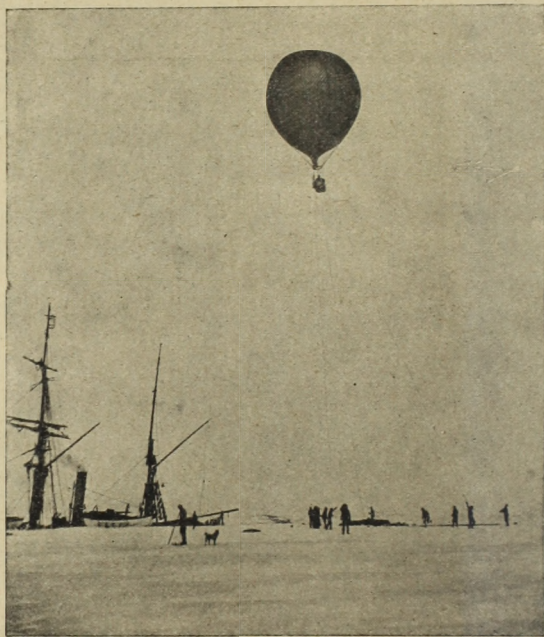
A jéghegyek és a jégzaj másnap megint a nyílt tenger felé vették útjukat. Nyilvánvaló ebből, hogy szabályszerű árapállyal van dolgunk. A barrier jege e szerint emelkedett és süllyedett, világos bizonyosságául annak, hogy legalább ezen a helyen szabadon úszik s nem nyugszik szárazföldi alapon.

Február 4.-én megkezdtük előkészületeinket a lég-hajóval való felszállásra, abból a célból, hogy a környező vidékről messzeterjedő áttekintést nyerjünk.

SIR JOSEPH HOOKER volt az első, aki ajánlotta, hogy léggömböt hozzunk magunkkal. Legcélszerűbbnek lát-

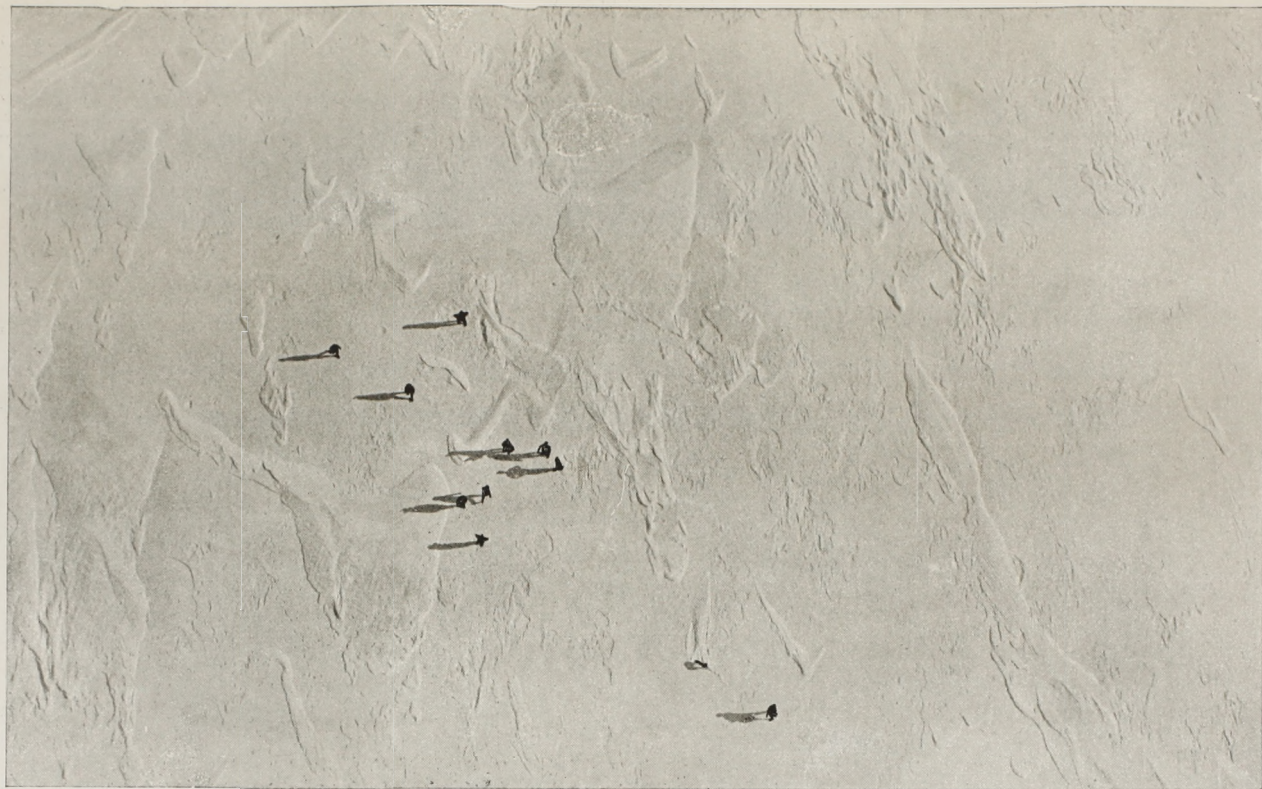
szott erre a célra a hadseregben használatos lefogott léggömb, amelyből egy teljes felszerelést sikerült megszerezniünk. Két gömböt és összesen három felszállásra való hidrogént vittünk magunkkal. Utóbbit több mint ötven acélhengerben tartottuk magas nyomás alatt.

Talán némi önzéssel magamnak tartottam fenn az első felszállás dicsőségét a déli sarkvidéken. Bevall-

Felszállás a léggömbbel.

hatom egyuttal, hogy ez volt, bármely vidéken is, legelső felszállásom. A tartó kötélsúly 150 méter magasságban már egyensúlyozta a léggömb felhajtó erejét s homokos zsákokat kellett kiürítenem, hogy felszállhassak 250 méterig. Ennél följebb aztán nem szálltam, de nem is volt szükséges, mert magasabbról sem lehetett volna messzebb terjedő kilátásom.

MIYENEKNEK LÁTTA SHACKLETON A HÓHULLÁMOKAT A LÉGHAJÓBÓL?

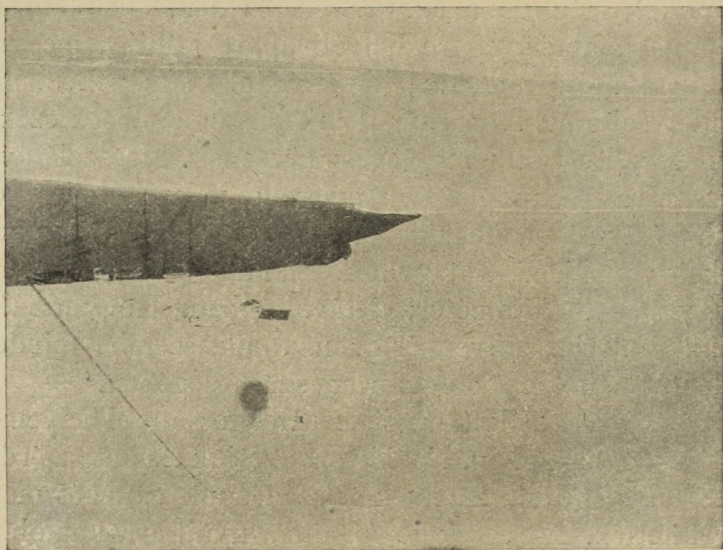

Naplómba többi közt ezeket jegyeztem ezen a napon: „A barrier felületének szerkezete dél felé jól ide látszik. A hajónk előtt emelkedő lejtőtől délre tökéletes síkságot vártam, de meglepetésemre ez a sík kelet-nyugati irányú, vagy a barrier végződésével párhuzamos hosszú hullámokban folytatódik; az első két hullámot tisztán látni, mindegyik mintegy 3—5 kilométer széles tért foglal el, de túl rajtuk a többi hullámokat már csak az árnyék és fény váltakozása árulja el, amely egyre halványabbra válik a messzeségben. Messze délen felhőket látok, amelyek magas földet sejtetnek, de sokkal inkább ismereteseek ezek a tünetek, hogysem megtéveszthessenek. Messzelátóval vizsgálva csakugyan észreveszek valami homályos változást a körvonalak alakjában. — A havon egy kis fekete folt jelzi a távolban száncsapatunkat. Lehet vagy 12—13 kilométernyi távolságban. Hogy ide látszik, mutatja, milyen élénken tűnik szembe minden ellentét a hómezők egyforma szürkeségében.”

Amikor leszállottam, SHACKLETON foglalta el helyemet a léghajó kosarában. Neki köszönhetjük azokat az érdekes fényképeket, amelyek felszállásunk emlékét megörökítették. Az egyik jó fogalmat nyújt arról az öbölről, amelyben hajónk horgonyzott, a másik pedig figyelemre méltóan mutatja be a hófelület érdekességét. Ez egyik típusa annak a térszínnek, aminőn száz meg száz kilométerre vonszoltuk később szánjainkat. Délután harmadszor is fel akartuk bocsátani a léggömböt, de az egyre erősödő szél megakadályozta tervünket.

Amíg mi léggömbünkkel voltunk elfoglalva, a többiek fókavadászatra indultak. Az elejtett állatok hazaszállítása olyan munkát adott, hogy embereink csak késő este érkeztek meg.

Ezalatt száncsapatunk is haza érkezett. ARMITAGE jelentette, hogy tanyaverés előtt két hegyhullámon mentek keresztül, másnap azután lábszánkóval újabb két hullámon. Éjjel —18°-ra szállott alá a hőmérő, de nem fáztak, mert hatan aludtak egy három emberre szánt sátorban. Ketten nem is állották ki végig s kimentek a szabadba, hogy inkább ott töltsék a

Kép a magashól. (Shackleton felvétele a léggömb kosarából.)

virradatig hátralevő órákat. A csoportnak ezek a tagjai igen kedvezőtlenül nyilatkoztak a többiek horkolásbeli képességeiről.

Meglepett, hogy Armitage csoportja a hullámokat nem tapasztalta olyan szabályosaknak, mintahogy mi láttuk a léggömbből. Ellenkezőleg tetejük platóvá szélesedett s erről a leszállás a következő völgybe aránylag igen meredeken történt.

Este folytattuk utunkat Victoria földje felé, mert

nem volt kedvünk kitenni magunkat még egy éjjelen a jéghegyek veszedelmének. Éjszaka heves hózivatar tört ki s hóval-jéggel belepett hajónk egészen télies képet mutatott. Másnap, február 5.-én, kedvező szél mellett vitorláinkat is használhattuk.

6.-án jéghegyekkel találkoztunk. Azonnal fölismertük az egyiket hajószerű alakjáról. Január 25.-én kelet felé hajózva láttuk s le is rajzoltuk már. Meglepetésünkre tizenkét nap alatt csak mintegy százhusz kilométerre úszott el nyugat felé. Ez a lassú haladás, a melynél mi sokkal gyorsabb nyugati áramlást tapasztaltunk, jórészt azzal magyarázható, hogy az áramlás csak *felszíni* és a nagy jéghegyek tömegének legnagyobb része a sokkal lassabban mozgó alsó vízrétegekre esik. Úgyszintén valószínű, hogy a víz felszínének ez az áramlása is csak időszakos, az uralkodó keleti szelekkel.

Nyugat felé haladva, nagyobb hidegeket tapasztaltunk, mint kifelé való utunkban. Úgy hittük, nincs veszteni való időnk, ha el akarjuk érni a Victoria-föld kikötőit. Sűrű köd ereszkedett 7.-én, éppen azon a napon, amikor a szárazföld partjait megpillantottuk a ködös távolban. Kifeszített vitorlákkal haladtunk. Kerülőt tettünk észak felé, hogy a szél erejét jobban kihasználjuk. A fagyos köd megmerevítette a köteleket és vitorlákat, és csúszóssá tette a fedélzetet.

Amikor a szél alább hagyott, befűtöttük a gépet. A köd fölszállt és tisztán láthatóvá váltak a *Terror* és *Erebus* hatalmas körvonalai. Estére megkerültük a *Bird*-fokot. Rettentő hóvihar dühöngött. A hajóhídról alig láttunk a hajó orráig és többször kénytelenek voltunk megállani. De a hideg megenyhült. 8.-án reggel a hideg alábbszállott, kitisztult az ég, s mi gyönyörűséggel szemléltük ismét azt a nagyszerű

képet, amit a *Mc Murdo Sound* nyújt fehér hegyeivel és jégárjaival.

A sűrű jégzaj mintha egészen eltűnt volna. Reményeink megerősödtek, hogy sikerülni fog menedéket találnunk hajónk számára, ahol biztonságban várhatja meg száncsapataink visszatérését abból a világból, amely túl van az ismert földek határain s amelynek bennünket minden oldalról körülvevő rejtelmeiről készülünk fölfedni a fátyolt.

Régi parti jég az Edward-földjén

NEGYEDIK FEJEZET.

Téli szállásunkon.

A *Discovery* árbockosarából derült időben a légkör tisztasága folytán élesen szembetűnnek a száz meg száz kilométerre emelkedő hegyek. A tenger felszínére azonban éppenséggel nem nyílik ilyen messzeterjedő kilátás. Nem számítva a hófedte jégnek a felhőkre vetett sajátos fényét (ice-blink), amelyből zajló jegű tengerre következtethetünk, a jégzaj közelségét csak az «utolsó órában», mintegy hét-nyolc kilométernyi távolságból fedezzük fel. Még később csillannak meg előttünk a jégmentes csatornák, ha a pack-jégben hajózunk.¹ Ezeket csak akkor vesszük észre, ha már vagy négy-öt kilométerre megközelítettük.

Ez az oka annak, hogy amikor február 8.-án reggel hajónk a *Mc Murdo Sound* nyílt vizét szeldeste, s a távoli hegyek tisztán rajzolódtak az égbe körülöttünk, sohasem tudtuk, mikor ostromol meg bennünket a jég.

Szorosan a Victoria-föld partja mentén igyekeztünk dél felé, hogy a *Granite-öböltől* délre közelebbről kikutassunk egy helyet, amely kedvező partalakulásánál fogva téli szállásra alkalmas, védett kikötőt ígért. Ebbeli törekvésünket ugyanis januárban a kedvezőtlen jégviszonyok megghiúsították.

¹ Lásd : 31. oldal.

A meredekebb hegyfokok közti mély völgyet részben betöltötte egy hatalmas jégár s első látásra úgy tűnt föl, hogy itt kevés védelmet remélhetünk. Később azonban, amint a jégzaj szélén délebbre jutottunk, a bejáratot részben elzáró hosszú jégnyelvet találtunk, amely mögött kétségtelenül jól védett helyre számíthattunk. Minthogy azonban délkelet felé szabad volt az út, tovább hajóztunk ebben az irányban. Megragadtuk az alkalmat, hogy az öblöt kikutassuk, abban a reményben, hogy délebbre is találunk alkalmas pontot téli tanyánk számára.

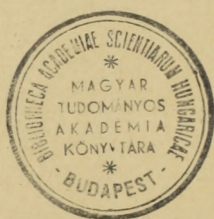
A felhők felszállottak a hegyekről, az ég kiderült. Verőfényes képben gyönyörködtünk. Balról az *Erebus*-tűzhányó, amely könnyű gőzfelhőt lökött ki magából, délre tőle a *Terror* kúpjának körvonalai ragyogtak bele a tiszta égbe. Az *Erebus* hófedte lejtői menedékesen ereszkedtek alá az öbölíig, amely mögött balról kúpalakú hatalmas hegység emelkedett, nem messze tőle pedig az az elszigetelt hegycsúcs, amely később a *Mount Discovery* nevet kapta. Az öböl apró szigetei élénk ellentétben voltak a mögöttük elterülő végtelen hómezővel.

Tenyérnyi vastag friss jégen törtettünk keresztül. Hajónkat csapatostul kísérték a fókák (*Orca gladiator*), fel-fel bukva az összetöredezett jégből, hogy lélekzetet vegyenek.

Délután egy gleccsernyelv aljához érkeztünk. Felsőletét hegyes jégtűk és több méter magas emelkedések borítják, amelyek közt vulkáni homok lerakódást s kiszáradt vizek medreit találtuk. A jég és a görgeteg össze-vissza hányt rögei között nem volt könnyű járni, szánnal keresztülvergődni pedig bizonyára lehetetlen. Kíváncos tehát, hogy ne sok efféle akadályra bukkanjunk utazásainkban.

KISZÁRADT VIZFOLYÁSOK AZ EGYIK JÉGÁRON.

A jégár-nyelv végétől néhány száz lépésnyire a víz áramlása egész barlangokat vájt a jég széle alá, amelyek a leggyönyörűbb sötétkék színhatásokat varázsoltak elénk.

Az iránytű kipróbálása céljából körforgást tettünk hajónkkal. A mozgás a sekély tengerfenékről temérdek állatot zavart fel. Biologusunk, HODGSON, betegsorban volt, a hálóval való fogással tehát nagy titokban mi laikusok próbálkoztunk meg. Meg akartuk lepni Hodgson, de a titok kipattant és a beteg egy-kettőre előkerült kabinjából, hogy leplezetlen gúnynyal szemlélje amateur buzgóságunkat. Hiába fogta könyörgőre a dolgot, visszakergettük a hajó belsejébe, ahol szelídebb a klíma.

Előhaladásunkat vastag jégkéreg akasztotta meg; megkerültük, de csak keleti irányban folytathattuk útunkat. Reményünkben, hogy nyílt csatornát találunk, úgy látszott, végképp megcsalódtunk.

Hajónk egy kis hegyfok északi oldalán horgonyzott a jégben. 9.-én elindultunk gyalog a környék kikutatására. Legelebb is egy kis öblöt fedeztünk fel a déli oldalon. Kitűnő tanyahelynek ígérkezett. Dél-délkelet és nyugat-északnyugat felől védve volt a jég nyomásától, a többi irányból pedig ettől nem kellett tartani. A víz sekély, jéghegyektől tehát nem volt okunk félni. Könnyen elérhető távolban biztos hely kínálkozott kunyhók építésére. Az árapály magassága mérsékelt volt ezen a helyen, nem érte el a félmétert.

Apró csoportokban különböző irányokban tettünk kirándulásokat. Persze mindenikünk másképp beszélt el tapasztalatait, amelyek egyébként különbözhettek is egymástól. Két dologban azonban megegyeztek: abban, hogy az Erebus-vulkán *szigetén* van és hogy a Parry-hegység nem létezik.

Téli szállás keresésére ily korai időben, február elején, tudvalevőleg a szokatlanul hideg időjárás indított, de most meglepetésünkre azt tapasztaltuk, hogy a nyár visszatért s egyre jobban felenged az öböl jege, hogy nagy táblákban ússzék el innen észak felé.

De azért a helyzetünk cseppet sem volt rózsás. Vihar kerekedett és hajónk végre is elszabadult a jégbe erősített horgonyáról. Be kellett fűtenünk a gépet, hogy azzal segítsünk a hajót helyzetében megtartani. De hiába. A hajó folytonosan dobálódott és végre is a jég közé szorult. Kényelmetlen állásából csak nagy erőfeszítéssel tudtuk kiszabadítani.

Megkezdtük egyúttal a parton a kunyhók építését.

A kunyhókat darabokban hoztuk, főleg Ausztráliából. A főkunyhó tágas «bungalow» volt, hasonló az ottani telepesek lakásaihoz. Alapterülete tizenegyszer tizenegy méter; hegyes tetőzete azonban több mint egy méternyire kirúgott, úgy hogy köröskörül fedett tornác futott. Belül több helyiségre volt osztható a kunyhó, de mi csak kétfelé vágtuk, egy kisebb és egy egészen tekintélyes nagyobb részre.

Eredetileg az volt a terv, hogy a Discovery partra tesz egy kis csapatot s még nyár utóján visszatér északra. A kunyhó erre a csoportra volt számítva. Minthogy azonban ezen a helyen a hajó biztonságban áttelelhetett, bungalow-nk nem volt többé olyan nagy fontosságú. De azért hasznos célokat szolgált. Számolnunk kellett azzal az eshetőséggel, hogy a hajót viharok elúzik állomásáról s különben is kényelmesebb volt, hogy a hajón megszünjék a zsufolt-ság és a szárazföldön is legyenek élelmiszer- és egyéb készleteink, műhelyünk, játszóhelyünk.

A kunyhó felállítása sok nehézséget okozott. Helyét a hajó közelében jelöltük ki hómentes platón.

Pilléreit körülbelül egy méternyire ástuk be a keményre fagyott talajba. Két kis aszbeszttel fedett favázás kunyhót állítottunk fel a mágnességi észlelések céljára. Az egyikben az önjelző műszereket helyeztük el. Kíváncsi volt, hogy ezeket minél előbb működésbe hozzuk.

Minden szorgos munkánk sem vette el kedvünket a játéktól és szórakozástól, amint azt naplójegyzeteim bizonyítják:

„A munkában töltött fáradságos órák után minden ember football-játékra sereglett össze a jégen, ahol bőséges hely és pompás talaj volt a játékra...”

Február 13. — Hozzáfoglunk a kunyhó-építéshez. Az idő tiszta és csendes, jól halad a munka. Kutya-fogattal szállítottuk fel a dombra a kis kunyhók egyes részeit. A kutyák egy része még gyakorlatlan és félénk. Bajos féken tartani őket. Ahányan vannak, annyi felé húznak. Többször is elzarándokoltunk a dombtetőkre, szemünket délnek, az ígéret földje felé fordítva. Mi lehet arra a messzeség kódében és mily akadályokat tartogat számunkra a tavasz?...

„A tisztek footballloztak a legénységgel és egy goallal nyertek. A rendes kelet-délkeleti szél meghiusította a további játékot. Két jéghegy közeledik, jelölül annak, hogy a víz alsóbb rétegei mozgásban vannak az öböl felé.”

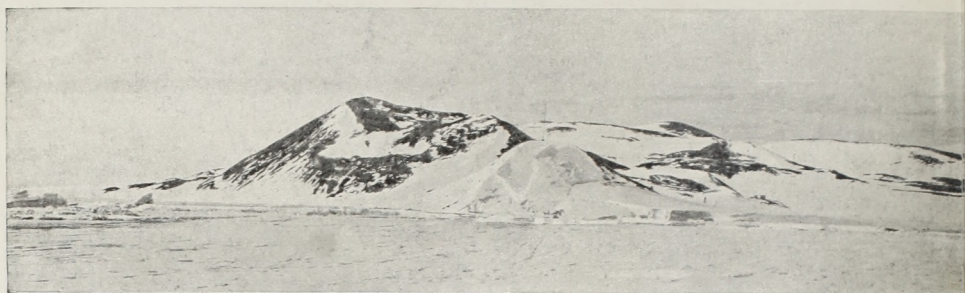
Február 14. — ... Partra szállítottuk a kutyákat s oljaikat a kunyhók alatt a hegyoldalban állítottuk fel. Nem tetszett nekik a dolog, de nekünk annál inkább, mert fedélzetünk ismét visszanyerte végre tiszta külsejét. A kunyhóépítés keservesen halad. A víz kiszivattyúzása a hajóból ugyancsak lassú munka. A befagyott szivattyúkat fuvólámpával olvasztjuk ki. Sok munka vár még reánk. Ki kell horda-

nunk élelmiszereink egy részét és egy csónakot, szükség esetére számítva. Meg kell vizsgálnunk a műszereket, főkékat ölnünk télére, vízkészletünket gyarapítanunk, a szánokat és sátrakat és száz meg száz egyéb dolgot előkészítenünk . . .

,A Nap rövid időre merül a láthatár alá éjjel felé ; reggel és este alacsonyan jár és a napkeltének és napnyugtának csodás szép tüneményében órákig gyönyörködünk. A havas lejtők és a jégmezők lágy rózsaszínben égnek, amelynek fénye belevész a távol hegyek vérvörös világába. Itt-ott egy-egy kimagasló csúcsot arannyal von be a Nap egy sugara.

,A kimagaslóbb pontoknak neveket adtunk. Fél-szigetünk végét *Armitage*-foknak, a fölötte emelkedő 225 méter magas hegyet *Observation Hill*-nek neveztük el. Kitűnő kilátópontnak ígérkezett ez, ahonnan jól megfigyelhetjük száncsapataink jövését-menését. A *Gap* az az aránylag alacsony átjáró, amelyen át fél-szigetünk túlsó oldalára juthatunk. Északra ettől emelkednek a *Crater Heights* nevű magaslatok, beljebb a 315 méter magas *Crater Hill* vulkáni kúpja. A hegyfok a *Hut* («kunyhó») *Point* nevet kapta. Az északi öblöt *Arrival* («megérkezés») *Bay*-nek, a délit *Winter Quarter* («téli szállás») *Bay*-nek neveztük el. Az előbbi fölött emelkednek az *Arrival Heights* magaslatok, amelyek mintegy öt kilométernyi távolban hóborította lejtőben folytatódnak. Túl rajta a félsziget legszembetűnőbb jelensége, a 400 méteres *Castle Rock* meredek sziklafalai nyúlnak a magasba.

,Szorgalmasan folytattuk ski-gyakorlatainkat, amelyekhez pompásabb térszint már képzelni sem lehet. Amikor megtanultunk kanyarodni, repülve siklottunk alá a hegyoldalon ; nem egyszer persze egyensúlyt veszítve gurultunk le, társaink mulatságára.‘

Arrival-öböl.

Hut Point.

TÉLI SZÁLLÁSUN

White-sziget.

TÉLI SZÁLLÁSUN

Láthatók a nyári olvadás következtébe

Crater-hegy.

A Gap (=hegyszoros).

Observation-hegy.

A TENGERT FELŐL.

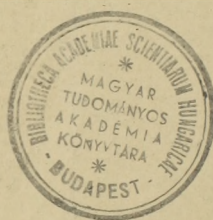
Black-sziget.

Hut Point.

A Discovery-hegy.
Robbantás.

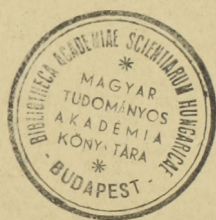
HEGYEK FELŐL.

imadt víztükrök a sekélyebb helyeken.

TÉLI SZÁLLÁSUNK.
A jég kitisztult az öbölből.

Február 16.-án football- és versenypályánk beszakadt. Ettől fogva még népszerűbb lett a lábszánkózás sportja. Most már még magasabbról indultunk el. A meredek lejtőn rettentő sebességgel siklottunk lefelé, hogy háromszori merész kanyarodással jussunk le a tenger jegére. Néhányan közülünk el is érték azt baj nélkül, de legtöbben úgy bukdácsoltak lefelé a kanyarodóknál. SKELTON a legnagyobb mester, de egyik-másik társunk megközelíti őt.

Február 17. — A szél egészen elült. Felhőtlen égről süt alá a nap. A kunyhók építésével annyira jutottunk, hogy szánkírándulásra is gondolhattunk már. BARNE és SHACKLETON pénzzel sorsot vetett, hogy ki legyen az első. A szerencse Shackletonnek kedvezett, akihez WILSON és FERRAR csatlakozott. A jég annyira fölengedett a fok körül, hogy egy darabra könnyű sajkát kellett vinniök magukkal.

Ami kevés jég maradt még az öbölben, lassankint az is elúszott ma reggel. Nem sokba múlt, hogy el nem vitte HODGSON-t is, aki csöndesen halászgatott egy jégablán vontató-hálójával. Úgy kellett őt megmentenünk. Délután fagyos szél támadt megint. Én a hegyen jártam ekkor s ugyancsak örültem, amikor újra fedél alá jutottam.

Késő este WALKER hirtelen eltűnt, hogy segítséget vigyen FORD-nak, akit valami baleset ért a Gap keleti lejtőjén. Ford ugyanis rövidlátó egy kicsit és lábszánkózás közben lezuhant egy meredélyen. A lába egy repedésbe szorult. Szánon hozták haza. Ő volt az első betegünk. Az orvosok megállapították, hogy a lábát törte s jó néhány hétig fogja nyomni az ágyat. Hat hétig nélkülöztük derék steward-unk szolgálatait.

Február 18. — A szánkírándulók ma indultak.

A szánt felvontatták a Gap-re, ahonnan holnap reggel folytatják útjukat.

,ARMITAGE és BERNACCHI között élénk vita folyt, hogy vigyenek-e ostort magukkal. Armitage az ostor mellett foglalt állást s nem tudni készakarva-e vagy véletlenül a legharciasabb kutyákat választotta ki. Ellenfelének a fiatalabb és félénkebb kutyákat csakugyan sikerült ostor nélkül útnak indítani, de vesztére. A kutyák vágatásnak eredve hanyatt-homlok rontottak lefelé a lejtőn gazda nélkül. Armitage meg az ostorával hiába nógatta állatait; meg se mozdultak. A nemes ellenfeleknek szükségképpen ki kellett békülniök.

,Estére heves északi szél kerekedett és csunyául megdobálta hajónkat.‘

,*Február 19.* — Hirtelen megfordult a szél s olyan erővel lökött neki a partnak, hogy jónak láttam a gépet befűtteni. A szél erősségi foka 8-ra emelkedett. Egy rettentő jégtömeg aggasztóan közeledett az öböl felé, de utolsó percben megfordult s megkerülte szépen a fokot.‘ Ebből is látható, mennyire nem könnyű feladat, biztonságban tartani horgonyon a hajót a déli sarkvidék partjain.

,*Február 20.* — Az első állandó szélcsendes nap, amióta megérkeztünk. A Nap «melegen» sütött. A hideg 7—8 fok körül járt a fagyponthoz alatta. Kellemes volt úgy ebéd után a szabadban pipázgatni. A kutyákat kiereszteltük óljaikból, hogy kifutkossák magukat. Most kezdték hullatni, (furesza dolog!) téli bundáikat, mert északi hazájukban ilyenkor már a tavaszra készülődnek. De mi a télnek mentünk elébe.‘

21.-én első hadnagyunk, ROYDS, kevés híjja, hogy pórul nem járt. Késő éjjel egyedül virrasztott a fedélzeten. Rá talált ugrani valami rácsfelére, ami túlnyúlt a hajó szélén s nem lévén kellőképpen megerő-

sítve, lebillent. A következő pillanatban társunk benne volt a vízben. Tizennyolc fokos hidegben ; a víz is a fagypont alatt. Arra, hogy kiállítását meghallja valaki, igen kevés reménye lehetett ; nem is fárasztotta magát vele. Szerencsére emlékezett rá, hogy egy kötélhágcsó maradt a hajó orrán. Minden erejét megfeszítve odaúszott és sikerült felkapaszkodnia a hajóra, bár ez nem lehetett valami gyerekjáték a fogvacogtató hidegben. Mi csak akkor vettük észre az esetet, amikor előttünk állt csuronvizesen.

Szánutasaink másnap megérkeztek. 19.-én nagynehezen mégis útrakelve, elérték a White-szigetet déli irányban. Megmászták a közeli vulkáni csúcsok egyikét, amelynek magassága aneroid-mérésünk szerint mintegy 800 méter. A magasból kelet, délkelet és dél felé a barrier végtelen hómezőire esett tekintetük. Délen hóborította hegyek tűntek fel a távol ködében.

Az út járhatóságáról kedvezőtlen híreket hoztak. Hótakaró alá rejtett rögökről, hidakról és hasadékokról beszéltek, s mi éreztük, mint nőnek meg a nehézségek, amelyek vállalkozásunk elé tornyosulnak. Küzdelmeikről beszélgetve, késő éjszakáig fennmaradtunk. A kezdő szánútazó panaszló szavát most hallottuk először. Hóviharban mentek előre s halálra-fáradtan, lefagyott tagokkal érkeztek meg arra a helyre, ahol felütötték tanyájukat. Sokat vesződtek a sátor felállításával, és a főzőszerszámmal nemkülönben.

Sajátságos érzésekkel gondolok ma vissza ezekre az első kísérletekre, amikor tapasztalatlanságunkban oly kínos zavarokat állottunk ki. Legérdekesebb volt utasainknak az az észrevétele, hogy a pemiken egyáltalán nem fog megfelelni. Olyan zsíros ez az eledel,

mondották, hogy a belőle készült leveshez hozzá sem nyúltak. Valóban a mi pemikenünk hatvan százalék zsírt tartalmazott. Mosolyognom kell, ha visszagon-dolok rá, milyen farkas-étvágygal ettük később ezt az edelt s milyen buzgalommal kapartuk ki edényeinkből az utolsó cseppig. Néha igazán csak baj-nak van a civilizált ízlés.

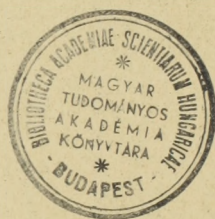
A távolságbecslést megzavaró optikai csalódás megítélésében is javunkra váltak a szánkirándulás tapasztalatai. Előfordult például az első napokban, hogy ugyanerre a White-szigetre ki akartunk sétálni egy délután s csak órák múlva láttuk be, hogy szándékunk mennyire kivihetetlen. Egy másik alkalommal két tiszt vitatkozott rajta, hogy egynapos kirándulás-sal meg lehet-e fordulni az Erebus csúcsáról. A kö-zelség látszatának csalóka voltát felismerve, hajlan-dók voltunk persze a másik túlzásba esni és a meg-tett távolságokat túlbecsülni. Műszerekkel való pon-tos megfigyelések tanítottak meg lassankint reá, hogy lágy hóban óránként három kilométer már elég gyors előhaladásnak tekintendő.

A jég felszakadásával és eluszásával a fókák is kénytelenek voltak távolabb húzódni, amerre jégtáb-lát találtak, amin pihenjenek. Mi aztán, hogy ne kell-jen a megölt fókák tetemeit 4—5 kilométer távolból a hajóra cipelni, csak annyit vittünk magunkkal, amennyire szükségünk volt, a többit elástuk a hóba. Visszatérve később ezekre a helyekre, meglepetéssel láttuk, hogy a sirályok rajt' ütöttek zsákmányain-
kon s borzasztó csőrükkel nagy pusztítást végeztek.

Február 26. — A főkunyhó tető alá került. Az ablakokat is felraktuk. Kívülről teljesen készen van. Már csak a kibélelése van hátra. Az első mágnességi megfigyelő kunyhó is csaknem készen. Nagy mennyi-

A KUNYHÓK.

ségű élelmiszer, olaj és tizenöt tonna szén kiszállítva. Aggodalom nélkül hagyhatjuk el hajónkat s tehetjük eszközeinket első utunkra, amelyet — úgy reméltem — magam fogok vezetni. Cél a Crozier-fok, a barrieren át, hogy ott részletesebb új híreket hagyjunk hátra téli szállásunkról.

„A lábszánkózás multságának véget vetett a hó, amely igen keményre fagyott a lejtőkön, ahol gyakorlatainkat végeztük.”

„Február 27. — Barne-nál kimentem, hogy lábszánkón megkísérlejem a leszállást a felső hólejtőről. A keményre fagyott hó felületét szélvájta barázdák (sastrugi) hullámossá tették. Gyors iramodás közben egy ilyen hullámban elfordult a ski a jobb lábam alatt. Elestem és kificamított lábbal sántikálva kellett haza vánszorognom. Másnapra csunyan megdagadt a lábam. Annyira érzékeny volt, hogy rá sem léphettem. A gyógyulás oly lassan haladt, hogy le kellett mondanom még a gondolatáról is annak, hogy részt vegyek a Crozier-fokra tervezett kirándulásban. Rorsszal helyettesítettem magamat, én meg szépen ápoltam addig megsebesült lábamat és megfogadtam, hogy soha többet nem kísérletezem a skivel keményre fagyott havas lejtőkön.”

ÖTÖDIK FEJEZET.

Baleset.

Március 4.-én a Crozier-fokra induló szán csapat — két szán, nyolc kutya — útra készen állott. Négy tiszt vett részt a kirándulásban : ROYDS, KOETTLITZ, SKELTON és BARNE, nyolc emberrel. Be kell vallanom, a megterhelt szánok olyan furán festettek, hogy később valósággal szégyenkezünk volna miatta. Ugyanígy voltunk az emberek ruházatával. Tájékozatlanságunk siralmas volt ekkoriban. Nem tudtuk még, mennyi élelmiszerre van szükség és milyen elosztás szerint ; hogyan kell bánni a forralóval, hogy kell felütni a sátrat és valósággal még azzal sem voltunk tisztában, hogy hogyan kell belebújni ruháinkba. A felszerelés egyetlen darabját sem próbáltuk ki s tudatlanságunk és rendszertelenségünk mindenben nyilvánvaló volt. Ha nem felejtettünk is el semmit, össze-vissza pakoltuk el dolgainkat ; mindent felülre akartunk rakni, hogy kéznél legyen s persze semmit sem találtunk meg.

Már ekkor tudatában voltam, hogy mennyit kell még tanulnunk és éreztem, hogy tapasztalatainkat sok kényelmetlenség árán vásároljuk meg. Ha visszagondolok erre az időre, ámulatba ejt, hogy tapasztalásainkhoz ilyen olcsón jutottunk hozzá, mert hiszen az a rendszertelen kapkodás, amivel első szán csapatunkat útjára indítottuk, egyenesen kihívta a veszedelmet.

A türelmetlenség siettette az indulást s a kis csapat nemsokára útban volt fölfelé a meredek hegyoldalon. Közel harmadfél száz méternyire kellett felvonatni a szánokat, hogy a barrier síkját elérhessék s csak másnap tűntek el a dombtetőn szemünk elől társaink alakjai.

Ekkoriban figyeltük meg első ízben, hogy mily közvetlen összefüggésben van téli szállásunkon a hőmérséklet a szél irányával. Az északi és a déli szél, vagy e két irány közt nyugat felől bármerről fújó szél is enyhe időt hoz s nem ritkán szökkenti föl a hőmérőt a fagypont közelébe. Kelet felől a jégfal mögött elterülő végtelen hómezőkről hideg szelek járnak és ez most az uralkodó szélirány. De a különböző bajok között kétségtelenül a hideg a legjelentéktlenebb.

,*Március 6.* — Fölszereltünk egy szélkereket, amely világításra szolgáló elektromos áramfejlesztőt hajt. Hajószobánk csodálatos fényárban úszik. Csak aztán baj ne érje az elmésen kiesztelt készüléket.

,A nagy kunyhó ma elkészült. Egészen palotaszerűen fest. Hála BERNACCHI buzgóságának, a mágneségi megfigyelésekre szolgáló őnjelző március elseje óta működésben van. Fizikusunk aggódik, hogy nehéz lesz fenntartani az egyenletes hőmérséket. Én úgy gondolom, annyira-mennyire sikerülni fog, ha a kunyhót hóval jó vastagon körülhordjuk.’

,*Március 9.* — Lábam állapota annyira javult, hogy ma már járkálhattam egy kicsit a hajón. Jól esett elüldögelni a napon. Vágytam nagyobb sétára, de bölcsőbbnek látszott a fedélzeten maradni. Egy hónapja és egy napja, hogy itt vagyunk. Megérkezésünk idején azt hittük, hamarosan foglyul ejt a jég. Ki gondolta volna akkor, hogy ilyen időjárásunk lesz.

A *Belgica*, DE GERLACHE hajója, március 4.-én fagyott be, sokkal északabbra. Az öblöt ma már köröskörül ellepte a jég. A hullámverés megszűnt. Úgy látszik, végleg megfogott a jég.

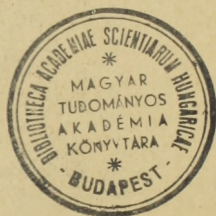
,Március 10. — Ma ismét szép napunk volt. Kimentem parti állomásunkra körülnézni. Embereink lábszánkókból és ládákból *toboggan*-okat csináltak s örült sebességgel szánkáztak alá az egyenetlen domboldalon.

,Március 11. — Ez volt eddig a legsötétebb nap. Ki sem mozdultunk a kegyetlen hóviharban. Már nem is igen volt dolgunk odakinn. Behúzódtunk a hajószobába és kevésbé szerencsés társainkra gondoltunk, akik útban vannak hazafelé. Tegnap este jelezték már a fedélzetről, hogy látszik valami pont a dombtetőn. A mi száncapatunk lehetett. Ma este nyolc óra felé aztán lelkendezve jelentették, hogy négy ember közeledik. Mindannyian a fedélzetre siettünk. A sűrű hófúvásban nem ismertük fel társainkat, csak annyit láttunk, hogy ki vannak merülve. Sietve vittük le őket szobánkba. Amikor vastag bundáikból kihántottuk őket, WILD, WELLER, HEALD és PLUMLEY állottak előttünk. Mind a négy egyszerre kezdett beszélni, én tehát kiválasztottam a leghiggadtabbat, Wildet, hogy adja elő összefüggően a történeteket.

,Wild erre körülbelül a következőket beszélte el: «BARNE vezetésével összesen kilencen útban voltunk visszafelé. A csapat — BARNE, QUARTLEY, EVANS, HARE, VINCE és mi négyen — kora reggel felért a gerincre valahol a *Castle Rock* körül. Azt hittük, közel vagyunk a hajóhoz, azért hát amikor a hófúvás utol ért, ott hagytuk sátrainkat és elindultunk arrafelé, ahol a hajót sejtettük. Meredek lejtőre jutot-

A «TERROR»-CSOPORT MÉLY HÓBAN.

tunk. Látni nem láttunk semmit a rettentő viharban. Lehetőleg tehát egymás közelében maradtunk. Egyszer csak HARE eltűnt közülünk, csakhamar meg EVANS-nek vesztettük nyomát. BARNE és QUARTLEY azonnal keresésükre indultak, de mi öten hiába vártuk őket vissza. Sem őket, sem a másik kettőt nem láttuk többet. Később aztán mi is elhagytuk helyünket. Alig tettünk pár lépést, megtorpantunk: egy meredély szélén állottunk; alattunk a tenger. VINCE nem tudott megállni. Lezuhant a mélységbe. Mi többiek nagy küzdelemmel kapaszkodtunk fel megint; találtunk néhány sziklát és a sötétben botorkálva igyekeztünk a hajó felé. VINCE menthetetlenül odaveszett. Tartok tőle, hogy a többiek is valamennyien szerencsétlenül jártak!»

,Annyi világos volt a rövid híradásból, hogy haladéktalanul tennünk kell valamit. Néhány perc múlva készen állt egy szán, háló-zsákkal és orvosi felszereléssel. A mentőcsapat, ARMITAGE vezetésével, sietve hagyta el a hajót s még kilencre se járt, amikor már eltűnt a homályban.‘

Később aztán megtudtuk a szomorú eset további részleteit.

ROYDS csapata — összesen, mint említettük, tizenkét ember — felkapaszkodva a dombtetőre (március 4.-én), leszállott a tenger színére és útját a félszigetünk keleti oldalán, az Erebus és Terror-tól délre fekvő mély öböl felé vette. Egy darabig könnyen haladtak, de aztán mély hóba kerültek, úgy, hogy minden léptükkel félméternyire, sőt még mélyebbre süppedtek. Három napi eredménytelen kinlódás után ROYDS belátta, hogy így semmire se mennek, elhatározta tehát, hogy hócipővel folytatja útját a Crozier-fok felé. Igen ám, de csak három pár ski volt velük.

Magához vett tehát két tisztet, BARNE-t pedig a nyolc emberrel visszaküldte. 9.-én vált el a kis csapat.

BARNE-ék visszafelé jobb útra találva, gyorsabban jártak és már 11.-én reggel a Castle Rock alatt állottak. Menet ezt a pontot nem érintették ugyan, de Barne úgy remélte, hogy még könnyebb, egyenleesebb lesz a mászás errőlfelől. Minthogy meredek és csúszós kapaszkodó várt rájuk, kiadta a rendeletet embereinek, hogy vegyék fel a bőrből való bő skicsizmákat a lágyabb prémescsizmák helyett. A skicsizmák keményre voltak fagyva, de azért nagynehezen felhúzták az emberek, csak éppen VINCE és HARE nem boldogultak velük. Ezek aztán nem is vették fel.

Délután félegykor fenn voltak a tetőn, úgy egy kilométernyire a Castle Rocktól. Kevéssel reá kitört a vihar. Alig jutott idejük, hogy körülnézzenek, hirtelen elsötétült az ég. Sziklák alatt kerestek menedéket, amelyeket még a sötétség beállta előtt szemügyre vettek. Ott felütötték sátraikat.

Kimerülve, fagytól gémberedett tagokkal bújtak be a sátrakba. Teát vagy kakaót sem főzhettek, mert lámpájuknak valami baja esett. Óriási erővel dühöngött a szélvész fejük felett. Rosszul megválasztott ruhájukban, bőrcsizmáikban kegyetlenül fáztak, lefagyott tagjaikat hiába melengették. És mindez a tapasztalás merőben új volt. Nem csoda tehát, hogy túrhetetlennek találták helyzetüket. Vágyakozva gondoltak a hajóra, s abban a hitben, hogy egészen közel vannak hozzá, elhatározták, hogy elhagyják sáncaikat és megkísérlik eljutni a hajóhoz.

Későbbi időkben bezzeg megtanultuk, mit jelent az, hóviharban kimozdulni a sátorból, de ekkoriban még nem igen tudtuk felfogni teljes mértékben, mekkora veszedelmet rejt magában az efféle vállal-

kozás. Olyan tapasztalás volt ez, amit meg kellett előbb vásárolnunk. Árát ez a szerencsétlen csoport fizette meg.

A kutyakat szabadjára eresztették, a szánokat biztonságba helyezték és elindultak. Barne lelkére kötötte embereinek, hogy maradjanak együtt, mert tíz lépésnél messzebbre semmit de semmit sem láttak. Azt a két embert, akiknek prémes csizmája volt, közre fogták, hogy el ne csússzanak. Ezek miatt csak igen-igen lassan haladhattak.

Tíz perccel később jelentette az egyik, hogy HARE, aki hátul járt, hiányzik. Ugyanebben a pillanatban rettentő kavarodás támadt, úgy hogy egymást is szem elől veszítették. Barne azonnal utasította az embereket, hogy derékszögben álljanak fel, egymás kezét fogva. Azt remélte, hogy HARE-t így majd közrefoghatják. Kiáltottak is, füttyültek is, — mindhiába. Ezenközben egyszercsak EVANS megsziklott s a következő szempillantásban eltűnt, mintha a föld nyelte volna el.

Barne azt hitte, hogy csak rövid lejtőn állanak, amilyen igen sok van a dombok hajlásaiban. Meghagyva tehát társainak, hogy maradjanak veszteg, leült, hogy majd így magát szabadjára hagyva siklik le a lejtőn Evans nyomában. A lejtő azonban meredekebb lett s Barne olyan gyorsan kezdett siklani lefelé, hogy már nem volt többé ura mozdulatainak. Kirántotta hamar a kampós kését, belevágta a jégbe. De a penge nyomban letörött. Ezekben a szédületes pillanatokban volt ideje átgondolni a rettentő sorsot, aminek megfékezhetetlenül rohant elébe. Egyszerre csak úgy érezte, hogy havon siklik tovább, amely egyre lágyabbra válik s lassankint megfogja őt esztelen repülésében. Mikor kikeveredett a fullasztó hó-

ból, ott találta EVANS-t maga mellett. Alig szólította meg, már egy harmadik alak közeledett feléjük. QUARTLEY volt, akit Barne elmaradása türelmetlenné tett s nem tudva mi vár rá, ugyanazon a nyomon utána indult. Ő is csak úgy érkezett le elfulladva, mint a társai.

Belátva, hogy visszakapaszkodniok lehetetlen, elindultak lefelé. Négy lépést tettek csak, amikor észrevették, hogy meredek szakadék szélén állanak, amelyen túl már csak örvénylő hófelhőket láthatnak. Még fel sem ocsudtak ebből az új rémületből, hogy átgondolják, mily csodás véletlennek köszönhetik megmenekülésüket: amikor nagy vonítással, örülden karmolva a jeget, repült le egy kutya feléjük, hogy a következő pillanatban örökre eltűnjék előlük a nyomasztó sötétségben.

Mozdulniok lehetetlen volt a tomboló viharban, összebujva reménytelenül várták tehát, hogy majd csak alábbhagy egy kicsit. Csontig fagyva végre is elhatározták, hogy tovább mennek. Bódultan indultak el a szakadék szélén, amely egyre alacsonyabbra vált, míg végre megpillantották a tengert lábaik alatt.

Amikor egy pillanatra szelidült a szélvész, a Castle Rockot látták fejük felett, előttük még egy sziklás hegygerincet, amely lábaikig húzódott. Lehangelva, lassú léptekkel indultak felfelé. Fenn egy nagy szikla mögött bujtak meg a vihar elől néhány órára.

Az a csoport, amelyet Barne a lejtő tetején hagyott, egy darabig csak várt, de aztán rosszat sejtve, WILD vezetésével útnak eredt abban az irányban, amerre a hajót gyanították. A lejtő meredekkébbre vált és különösen VINCE nehezen tudta magát fenntartani. Alig haladtak vagy ötszáz lépésnyire, amikor Wild — aki legelől járt — hirtelen a szakadék szélére ért;

mélyen lenn a kavargó havon keresztül a tengert pillantotta meg maga alatt. Még egy lépés és menthetetlenül belezuhan a rettentő mélységbe. Élénk kiáltással ugrott vissza rögtön, mire társai ösztönszerűleg belevágták sarkukat a sikamlós jégbe és egyikük kivételével sikerült is megállaniok. Ami ezután történt, pillanat alatt ment végbe, Még fel sem ocsudtak ijedelmükből, amikor VINCE elsiklott a vezetőjük mellett s nem tudván magát megfékezni, nyomtalanul eltűnt.

Az emberek jelentéséből nem világlik ki pontosan, hogy mi történt a szerencsétlen eset után. Úgy látszik, élt bennük valami homályos érzés, hogy a veszedelem elől fölfelé kell menekülniök.

Mindnyájan irtózáttal beszéltek erről a kétségbeesett kapaszkodásról. Csak csizmájuk sarkával akaszkodtak meg. Jól tudták, hogy minden lépés életükbe kerülhet. Ha el találnak esni, vagy megcsuszik a lábuk, semmi sem menti meg őket a halálos bukástól.

Wildnek nagy könnyebbségére szolgált, hogy a csizmájába néhány szeg volt verve. Elismerésre méltó, hogy ezt az előnyt felhasználva, segítségére volt társainak. Utóbb meredekebb lett a lejtő, de találtak itt-ott a jégbe szilárdan befagyott köveket, amelyeknél kissé meg-meg pihenhettek. A vihar szünet nélkül tombolt. Az egyre sűrűbben mutakozó kövek segítségével végre feljutottak mégis a sziklás hegytetőre, ahol biztos talajon érezhették magukat.

De még most sem tudhatták, merre van a hajó. Nem tudtak számot adni róla, mennyi ideig tarthatott bizonytalan vándorlásuk, miglen végre egy jól ismert pontra értek, ahonnan óvatosan leászva egy sziklás meredeken, a hó szürke forgatagán át meg-

látták a hajót. Attól fogva, hogy tanyájukat elhagyták, hat óra hosszat bolyongtak, s így érthető, hogy elcsigázva és felzaklatott lelki állapotban érkeztek meg.

Sohasem felejttem el azokat az aggodalmas órákat, amiket ARMITAGE segítőcsapatának a távozása után éltünk át a hajón. Kérdést kérdésre halmoztunk, hogy nagyobb világosságot derítsünk a szomorú eseményre, de a tényen nem tudtunk változtatni, hogy kicsiny csapatunkból öten elvesztek, vagy reménytelenül bolyonganak kinn a rettentő hófúvásban. Végtelenül bántott a dolog, hogy lábam sérülése miatt nem mozdulhattam.

Megszólaltattuk a ködkürtöt. Éles szavát sokszorosán verték vissza a hegyek körülöttünk. — Társaink előadásából azt a halvány reményt merítettük, hogy a szakadék alján, ahol VINCE lezuhant, maradhatott valami töredék a tenger jegéből. Elhatároztuk tehát, hogy elmegyünk oda. Persze egyszerre mindenki vállalkozott volna az útra. De csak hat emberre volt szükség, akik Shackleton vezetésével csónakra kaptak s csakhamar eltűntek a Hut Point mögött.

Teljes három óra telt el ezután kínos várakozásban, amikor FERRAR, Armitage mentőcsapatának egyik tagja, megjelent — BARNE, EVANS és QUARTLEY társaságában. A mentőcsapat Wild útmutatásával rátalált az elhagyott szánokra, — amelyek mellett két kutya hevert a havon kényelmesen összezsavarodva — és kevéssel később megölték az elveszettnek hitt vándorokat. A Castle Rock mögött, ahol meghúzódtak a vihar elől, meghallották volt a szirén bűgását. Új erőre kaptak s szerencsésen egyenest társaink karjaiba futottak.

Egy órával később a kutató-csoport nagyobbik része is visszatért, de eredménytelenül. Mindent elkö-

vettek bár, ami lehetséges volt ebben az időben, de HARE és VINCE nyomára nem akadtak reá.

Nemsokára megjött a csónak is. Nagy nehézséggel küzdve jutott el a szerencsétlenség színhelyére anélkül, hogy embereink találtak volna valamit.

Most már biztosra vettük két társunk pusztulását. Amikor megértettük egészen a történeteket, volt okunk örülni a szinte csodálatos véletlennek, hogy még borzasztóbb katasztrófa nem ért.

BARNE és két társa fájdalmas fagyási sebekkel érkeztek haza veszedelmes kalandjukból. Fülük, álluk és orruk ijesztően megdagadt. De ez még jó jel volt; arra mulatott, hogy a vérkeringés helyre fog állani. Rosszabbul járt Barne a kezével. Az orvos már lemondott róla, hogy megmenthesse. Az operálás réme egy hétig kísértett, míg végre aztán lassan-lassan kezdett visszatérni a vér az ujjak hegyébe. Tönkre volt téve a keze és iszonyúan fájt, de az ujjait sikerült megmenteni.

A fagyás, ha az ember azonnal észre nem veszi, ritkán mulik el nyomtalanul. Olyanforma hólyagot hagy, mint az égés; érzékeny marad a helye és gondos ápolást igényel. Különösen óvatosnak kell lenni munka vagy menet közben. Ilyenkor rendesen megálltunk, hogy időről-időre egymás arcába tekintsünk s jókor észrevegyük a fagyás-okozta fehér foltokat. Ügyelnünk kellett arra is, hogy nagy hidegben ne tegyünk túlságosan kimerítő meneteket s főleg maradjon erőnk a sátrak felállítására, mert ezalatt a munka alatt az elcsigázott ember komolyan ki van téve a fagyás veszélyének.

A március 11.-i éjszakát követő eseményekről a következő feljegyzéseket találom naplómban.

Március 12. — Bár a légsúlymérő folytonosan és

egyenletesen emelkedett, a szélvész csak annál erősebben dühöngött egész nap. A hófuvás enyhült tegnap óta. WILSON vezetésével újabb csoportot indítottunk az elveszettek keresésére, kötéllel, jégfejszével és szigonnyal kellőképpen felszerelve. De még így is ügyelniök kellett azon a szerencsétlen jeges lejtőn, amelyen tegnap annyi minden ment végbe. Ez a csoport visszahozta a szánokat és még két kutyát, de nem látta nyomát sem az embereknek. De ilyen éjszaka után már úgysem remélhettük, hogy életben találjuk társainkat.

Március 13. — Még mindég fúj a szél. A hőmérséklet 21 fok a fagypont alatt. A légsúlymérő újból emelkedett. A gépet befűttem. Látni akarom a szerencsétlenség színhelyét a tengerről, hogy legalább Vince sorsa felől biztosat tudhassak.

... Rendkívüli eset adta magát elő. Tíz óra tájban egy alakot láttunk közeledni lefelé a hegyoldalon. Eleinte azt hittük, kora reggeli sétájáról tér haza valamelyik társunk, de aztán észrevettük, hogy nagyon gyengén, ingadozva jár. A kunyhóban dolgozó emberek azonnal feléje siettek. Egy-két perc múlva felismertük HARE-t s öt perc sem telt bele, már benn volt a mágnességi házikóban.

Nem látszott ugyanis célszerűnek, hogy egyenesen a fűtött szobába vigyűk. Hamarosan észrevettük, hogy bár kimerült, gyenge és éhes, teljesen magánál van s nem fagyott el egyik tagja sem. Szépen aludni tért s eközben panaszkodott a tej-kúra elégtelensége miatt. Jóval később tudtuk csak meg, mi történt vele.

Úgy látszik szándékosan hagyta el társait, amikor rájött, hogy prémmel bélelt csizmájával a síkos lejtőn nem tud megállani. Kiáltott a többieknek, hogy visszamegy a szánokhoz a bőrcsizmáért s azt hitte,

azok meghallották kiáltásait. A sűrű hóviharban persze nem talált rá a tanyára. Hosszas bolyongás után végre is kimerülve egy sziklás helyre támolygott s ott elnyomta az álom. Amikor ma reggel felébredt, a Castle Rock alatt találta magát hóba temetve. Ráismerve a Crater Hillre, egyenesen a hajó felé vette útját. Egy darabig négykézláb vánszorgott lefelé a meredeken, de aztán lankásabb helyre ért, s némi pihenés után sikerült elérnie a lejtőt, amelyen aztán mi észrevettük.

,Harminchat óra hosszat kellett a hóban feküdnie. Sokáig tartott, amíg őt erről meggyőzhettük, sehogyszem akarta elhinni, hogy a szerencsétlenség harmadnapja történt. Egyenesen csodálatra méltó az alig tizennyolc éves fiatal ember ellenálló képessége. Negyven órája nem evett s hatvan órája, hogy meleg étel nem volt a szájában.

,Az eset egyúttal ruháinknak is dicséretére vált. Szerencséjére jó meleg gyapjuzubbony volt rajta s meleg alsóruhája fölött teljes gaberdine szélálló ruha. Kezét önkéntelenül jól behúzta a ruha ujjába s így megvédte a fagytól. Lábát csakis a prémes csizma védhette meg az elfagyástól. A többit megtette a hó, ami hamarosan belepte.

,Délután fölszedtük horgonyainkat s körül hajóztunk a *Danger Slope* («a veszedelem lejtője») alá. Ez a lejtő vagy négyszáz méteren rendkívül meredek s azon alul függőlegesen szakad alá a tengerbe. A bolyongó csoportok nyomai tisztán látszottak a hóban s most még nagyobb csodálattal tölt el, hogy nem pusztultak el egytől-egyig embereink.

,Semmi kétség most már, hogy VINCE-nek el kellett pusztulnia. Megnyugtatóságunkra csak az szolgálhat, hogy sem mi, a hajón, sem a szerencsétlen csoport

tagjai nem tehettek semmit, ami elfordíthatta volna tőle a veszedelmet. 'Szomorú szívvel törődtünk bele elvesztésébe. Attól a perctől fogva, hogy a Jó Reménység fokán csatlakozott hozzánk, megszerettük őt vídamságáért, derűs arcáért, kedves tréfáiért. Verőfényes volt az élete; szeretjük hinni, hogy halála hirtelen következett be, amikor a jeges sír magába fogadta őt mindörökre.

HATODIK FEJEZET.

Előkészület a télre.

A «veszedelem lejtőjéhez» tett rövid kirándulásunkból visszatérve, horgonyt vetettünk ismét a kis öbölben. Most már biztosra vettük, hogy tavaszig nem mozdul meg hajónk. Idáig is csak a szél késleltette a jég megszilárdulását; szélcsend idején hamarosan bevonta a jég az öböl vizét. Óvatosnak kellett lennünk, hogy a viharok a partnak ne szorítsanak. A parttól akkora távolságra horgonyoztunk, hogy csónak nélkül nem igen juthattunk ki; rossz időben pedig egészen el voltunk vágva a külső világtól.

Igy történt, hogy nem gátolhattuk meg két kutyánk pusztulását, amelyeket féltékeny társaik nagy kegyetlenséggel széjjel marcangoltak. Ez a súlyos veszteség megtanított rá, hogy a kutyákat nem szabad elbocsátani láncaikról.

Aggodalommal gondoltunk ezekben a napokban távollevő társainkra, akik a Crozier-fokra vitték jelentésünket. Aggodalmunk nem szűnt meg akkor sem, amikor — 19.-én — észrevettük SKELTON közeledő alakját a hegyoldalon. Szerencsére ő csak előfutár volt s kevéssel utóbb a többiek is megérkeztek. ROYDS rövidre fogott jelentése fogalmat nyújt a kezdő szánutazó küzdelmes életéről:

Március 4. — ... Fenn a hágón, 'Nigger' olyan erősen megharapta 'Gus'-t, hogy ez utóbbit vissza

kellett küldenem. 6 órakor megálltunk teára. Két sátrat állítottunk fel. BARNE füle elfagyott, többen görcsöt kaptak a bal lábukban, magam is. A kutyák jól húznak, de néha küzködnünk kell velük. „Boss“ megszökött. 8 óra 15 perc: tanyaverés. A kutyák nem akarnak enni. Egy lámpa eltörött, most egyetlen lámpánk van, azon kell főznünk hat emberre. Mindnyájan szenvedünk a görcsöktől.

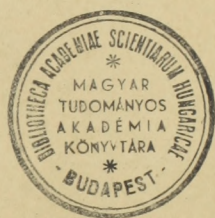
Március 5. — Nehéz a járás. Quartleynek fáj a lába. Sátort vertünk, hogy megvizsgáljuk. Nem fagyott el, de rettentő hideg. Prémes csizmát huzattam vele . . . Néhány kutyának vérzik a lába. A hó nehezebb. Minden léptünkkel 20—30 cm-nyire süpedünk bele. Rettenetesen izzadunk . . . 5 óra 45 perc: az emberek egészen összefőttek, a kutyák kimerültek, így ütöttünk tanyát.

Március 6. — . . . A hó lágyabb és mélyebb. A szárazföld felé igyekszünk, remélve, hogy arra jobb lesz . . . Barne kutyái lefeküdtek és megtagadták a szolgálatot . . . Azt tapasztaltam, jobb friss havon járni a szánokkal és nem amerre az előttünk való haladt . . . 6 óra 50 perc: kénytelenek vagyunk megállni, a kutyák kidőltek. Lábuk sok bajt okoz; erősen nyalják, amikor megállunk. Bántanak a görcsök. Fájlaljuk a hátunkat, izmainkat és lábunkat. WELLER annyira odáig van, hogy keresztülbukott a szánon és eltörte bepólyált hőmérőnket. Nem haladtunk többet hat kilométernél.

Ez és más hasonló följegyzések mutatják, mily küzdelmes volt ennek a csapatnak az útja s mily kevés eredménnyel biztatott. Utóbb még mélyebb és lágyabb lett a hó, érthető tehát, miért határozta el ROYDS (8.-án), hogy harmadmagával, Skelton és Koettlitz társaságában folytatja útját, a többieket pedig,

AZ EREBUS DÉL FELŐL.
A «Terror»-csoport tanyája.

akik ski nélkül voltak, visszaküldi. A Terror-hegység déli havas lejtőjét szegélyző meredek szakadékok alatt állottak. 9.-én a három tiszt útnak eredt lábszánkójával, mindössze egy szánt vontatva maguk után, a Terror keleti lejtője felé. Csakhamar kemény, szélfúttá hóra akadtak. A kedvező idő egycsapásra megváltozott s a hófúvásban nehezen tájékozódtak. Egy helyen aztán egyszer csak elakadtak. Hómentes területre értek, ahol szánjukkal nem boldogultak. Tanyát ütöttek. Tanyájukról kilátás nyílt a Ross-tengerre és a barrier összetorlódtott jegére, amely a szárazföldet igyekszik körülölelni.

A tanyahelyről gyalogszerrel többször is megkísérlették az utat a pingvinek költőhelyére, ahol a jelentést hátra kellett volna hagyniok, de részben a sűrű hózivatar, részben az út nehézsége és főleg az a veszedelem, hogy nem találunk vissza, meghiusította feladatukat. Össze-vissza zúzódtott, sérült lábuk tanuskodott róla, hogy a ski-cipő, amely a havon oly pompás szolgálatot teljesített, az éles sziklákon nem bizonyult alkalmas lábbelinek.

Bár nagyon fontosnak tartottam, hogy a jelentést eljuttassuk erre a helyre, nyugodtan várhattunk evvel tavaszig, amikor — bővebb tapasztalással s megfelelő felszereléssel — bizton számíthattunk expedíciónk sikerére.

Ruházatuk sem volt megfelelő. Nem számítottak rá, hogy a téli szálláshoz ily közel nagy hőmérsékletbeli különbség támadhasson távollétük rövid ideje alatt. Mindössze könnyű farkasbőr-bundát vittek magukkal éjszakára, ami aztán nagyon is vékonynak bizonyult, amikor a hőmérő 23 és 26 fok között járt a fagypont alatt. Egyik éjjel (16.-án) már sehogysem tudtak elaludni a hidegtől. Leküzdhetetlen remegés győ-

törte őket s hiába bujtak össze, hogy egy kissé fölmelegedjenek. Amikor kimásztak a sátorból, hőmérőjükről —47°-ot olvastak le. A jó forró kakaó egy kis meleget öntött beléjük, de még így is elég alkalmuk volt a ruhakérdés fontosságán elmélkedniök. Később engedett a hideg és három napra reá minden további megpróbáltatás nélkül elérték a hajót.

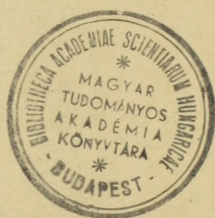
Ennek a csoportnak a tapasztalásai győztek meg első ízben arról, hogy kis területen is mily nagy különbségek észlelhetők a hőmérsékletben és különösen a szél erősségében és irányában. Így például 17.-én a hajón igen heves déli szelet észleltünk, amiből utasaink tőlünk húsz kilométerre mitsem éreztek. Ilyen feltűnő időjárásbeli különbséget tapasztaltunk mindvégig, amíg ezen a vidéken tartózkodtunk.

A hideg már 45 fokra szállott a fagypont alá, de azért az örökös szelek megakadályozták az állandó jég képződését, úgy, hogy sok nehézséggel járt a partraszállás. Kötelekkel meg rudakkal felszerelve lehetett csak erre vállalkozni, de így is előfordult, hogy egy-egy jégtáblán rekedtünk s csak nagy ügyel-bajjal menekedtünk meg valami mentőcsónak segítségével.

Ennek az állapotnak a hátrányai kézzelfoghatók voltak. Amíg be nem fagyott szilárdan a jég, bizonytalan volt a hajó helyzete. A szénnel gazdálkodnunk kellett s nem tarthattuk fűtve a gépet; így pedig egy hirtelen támadt vihar könnyen kiverhetett volna bennünket az öbölből. Emiatt óvakodnunk kellett attól is, hogy nagyobb csoportot küldjünk ki a hajóról. A gépeket is szét kellett volna szednünk. Nagy baj volt az is, hogy a meteorológiai felszerelést nem szállíhattuk partra mindaddig, amíg megbízható jég-

PARTRA-SZÁLLÁS.

réteg nem képződött. A szabályszerű összeköttetés is hiányzott a mágnességi kunyhóval.

Ebben az előrehaladott időszakban meglepő volt ez a helyzet s már nem is tudtuk valósággal, számíthatunk-e télen át is a jégkéreg megbízhatóságára.

Még egy szánkírándulást akartam tenni a tél beállta előtt. Egyrészt azért hogy élelmiszereket helyezzek el délre tőlünk a tavaszi expedíció számára, másrészt meg, hogy úgy én, mint a többiek, megismerkedjünk mentől alaposabban a szánutazás nehézségeivel. Szükség volt rá, hogy tapasztalásainkat kibővítsük és hogy minden egyes ember személyesen tegyen szert tapasztalatokra. Utitársaimat ezért azokból válogattam, akik még nem vettek részt kirándulásban.

Meg kellett várunk azonban, amíg a Discovery kellőképpen befagy a jégbe, nemcsak azért, hogy a vihar el ne sodorhassa és biztonságban hagyhassuk a hajót, hanem mert utunk is sokkal egyszerűbb és könnyebb a befagyott tengeren keresztül, mint ahogyha 300 méter magas hegyeken kell keresztül vándorolnunk.

A hajó befagyása fokról-fokra haladt. Néhány nap múlva már megbírt a jég; az előkészületeket is befejeztük, úgy, hogy husvét hétfőjén, március 31.-én indulhattunk. Tizenketten voltunk a csoportban, két szánt vittünk magunkkal, kilenc kutyával. Hat-hat ember vont a szánokat, a kutyákon kívül, s a teher úgy volt kiszámítva, hogy — elméletileg — (a szánok súlyával együtt) mindegyikünkre 90 kg esett, egy-egy kutyára pedig 45 kg. A kutyák azonban vonakodtak belemenni a mi «elméletünkbe.» Egy részük még csak húzott valamit, ha nem is annyit, amennyit kellett volna, de a többiek csak dolgot adtak avval, hogy vezetnünk meg vonszolnunk kellett őket is. Vára-

kozásunkban súlyosan megcsalódtunk s szívből kívántuk, vajha otthon hagytuk volna az egész falkát. Később tanultuk csak meg, hogy nem jó rendszer együtt fogni be az embert a kutyával. Ezeknek meg van a maguk tempója és az ember csak zavarja őket. Kutya is, ember is szereti a könnyű terhet, de mondhatom, utóbbit jobban lehangolja, ha súlyosan megterhelt szánt kell vontatnia.

A kutyáknak különben volt okuk rá, hogy elégedetlenek legyenek. Marékszámra vesztették szőrüket s vékony alsóruhájukban keservesen dideregtek a kemény hidegben. Északi hazájukban persze most kezdődött a meleg időszak. Azonban egy-két hétig tartott csak szenvedésük. A természet észrevette tévedését s gyorsan segítségül sietett. Meglepő gyorsan nőtt meg téli bundájuk s még mielőtt beállott volna az igazi tél, már ismét a régi meleg szőrruhába voltak öltöztetve. Tavasszal aztán megint újra vedlettek. Hogy mi történt volna velük a következő őszön, nem tudom, mert ekkorra már egy sem volt életben közülök!

Keserves napok következtek. Alig győztük vonszolni terhünket s kétségbeejtő lassúsággal haladtunk előre. Három napi küzködés után 14—15 kilométerre lehettünk a hajótól. Elhatároztam a visszatérést. Egy nap leforgása alatt elértük a hajót. Újból meggyőződünk ekkor, hogy mily védett helyen van a mi kis öblünk. Míg ugyanis kirándulásunk alatt —44°-ot is észleltünk, a hajón egész idő alatt egyszer sem szállt a hőmérséklet a —20° alá. De ha már most ily kemény fagyok járnak a barrieren, még mielőtt a Nap végképp elhagy bennünket, mekkora hidegekre kell számítanunk tél közepén, meg kora tavasszal, amikor nagy szánútjainkra indulunk?

Kirándulásunk elég anyagot adott a gondolkodásra. Egy vagy más módon voltaképp valamennyi kísérletünk balul ütött ki. Élelmezés, ruházat, minden de minden tökéletlen volt. Az egész rendszer rossz volt s csak az nyugtathatott meg némileg, hogy télen át lesz időnk átgondolni a teendőket szánexpedíciónk újjászervezésére. Látható mindebből, hogy a szánon való utazás nem tartozik a legkönnyebb dolgok közé. Az első őszeredménytelen kísérletei mindenesetre okulásunkra szolgáltak. Ezeknek a leckéknek köszönhattuk a következő év sikerült expedícióját.

A nappalok gyorsan rövidültek. Jól tudtuk, hogy még ebben a hónapban elveszítjük a Napot, a szabadban való fölszerelésünk befejezésével tehát igyekeznünk kell.

Legelső gondunk volt, hogy felállítsuk a meteorologiai műszereket. A jég elmozdulásától már nem igen kellett tartanunk. Megkockáztathattuk a meteorologiai szekrények elhelyezését a jégen, a hajó tatójától mintegy száz lépésnyire. Négy vastag póznára erősítettük rá a műszereket tartalmazó szekrényeket olyképpen, hogy azok mintegy másfél—két méternyire legyenek a jég felszíne felett. Ideje volt már, hogy a szekrényeket felállítsuk, mert a hajón nagyon megbizhatatlan adatokat kezdtünk leolvasni. A szekrényekben különböző hő- és nedvességmérő műszerek és a szél irányának és erősségének jelzésére szolgáló készülékek kaptak szállást. A légsúlymérőt a mágnességi kunyhó tetején helyeztük el, a regisztráló jelzőkészüléket (barográf) pedig ennek közelében.

Az időjárási viszonyok pontos följegyzése volt egyik legfőbb feladata expedíciónknak. A műszerek adatait éjjel-nappal két óránként le kellett olvasnunk s gondosan följegyeznünk, akár szép idő volt, akár

hóvihar dühöngött. Legelőbb is a barometert néztük meg és a hozzátartozó hőmérőt, aztán a szekrény különféle hőmérőit, minimum-hőmérőt, szélmérőket, és a többi. Följegyeztük még a szél erejére és természetére, továbbá a felhőzetre vonatkozó észrevételeinket és ellenőriztük az őnjelző készülékeket, hogy rendben vannak-e.

Szélvész idején egy ilyen körút nagyon megpróbáltató. Télen át mindig lámpával kellett járnunk. Eleinte kis villamos izzólámpával kísérleteztünk, de végre is a gyertya mellett maradtunk, amely azonban gyakran kialudt, bárhog y igyekeztünk is a szél ellen megoltalmazni.

Az adatok följegyzése is bajos dolog volt a nagy hidegben. A kilehelt párák jéggé fagytak a papiroson s a dermedt kézben tartott ceruzával nehezen fogott rajt' az írás. A tisztek felváltva mindnyájan sorosak voltak az éjszakai megfigyelésekben. Legsúlyosabb feladata volt ROYDS-nak, a meteorologusnak, aki azonkívül, hogy az éjszakai leolvasásokból is kivette a részét, reggeltől estig mondhatnám egymaga végzett minden leolvasást egész télen át, sőt jórészt a második télen is. Ezenfelül hétfőnkint ő cserélte ki az őnjelző készülékek hengerein a papirosokat. Elképzelhető, hogy a legkevésbé sem kellemes feladat ez olyankor, amikor -30° alatt jár a hőmérő.

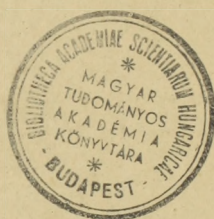
Általános balvélemény, hogy az ember megedzódik és érzéketlenné válik a hideg iránt. Ez nincs így. Mindössze annyi igaz ebből, hogy megtanul az ember ügyesebben védekezni ellene.

Másféle megfigyeléseket is végeztünk téli sétáink közben. Volt egy kitűnő természetes műszerünk: az Erebus füstölgő kúpja, amely világosan jelezte nekünk napról-napra a felső légrétegek mozgását.

A MÁGNESSEGI KUNYHÓK.

Az ajtóban Bernacchi, a megfigyelések vezetője.

A környék legmagasabb dombján és az Armitage-fok tulsó oldalán mellékállomást rendeztünk be, ahol időről-időre megfigyeltük a hőmérséket. Érdekes volt összehasonlítaniunk ezeket az adatokat a hajó közelében kapott eredményekkel. Megfigyeltük azonkívül az árapály jelenségét. Előbb valami pózna segítségével végeztük ezt, majd pedig, amikor ezt körülfogta a jég úgy, hogy lehetetlen volt leolvasnunk a jelzéseket, zongorahúrból és reá alkalmazott súlyokból készítettünk egy leleményes szerkezetet, amely a jégben is jó ideig kellő pontossággal működött.

A mágnességi megfigyelésekre szolgáló kunyhókban voltak elhelyezve BERNACCHI műszerei, amelyek a Föld mágneses vonzását és ennek minden kis változását pontosan jelezték. Hogy miért *mágnes* a Föld és miért változik örökké a vonzás ereje és iránya? — ezt nem tudjuk; aminthogy azt sem tudjuk, hogy voltaképpen mi is az a mágnesség? Hogy megismerjük és megértsük valamikor ezt a tüneményt, nem tehetünk okosabbat, mint ha tanulmányozzuk. Tanulmányozására pedig, több okból, Földünk egyik pontja sem oly alkalmas, mint a déli sark vidéke.

Ugyanebben a kunyhóban állítottuk fel a földrengés-jelző műszert, amely éppúgy, mint amaz, állandó működésben volt s hengeren forgó papiroson minden kis talajmozgást megörökített. Működő tűzhányók közelében azt vártuk, hogy szeizmográfunk élénk talajmozgásokról fog beszámolni, de tévedtünk, amennyiben a mi vidékünk különösen nyugodt pontnak bizonyult s egész idő alatt egyetlen földrengést sem észleltünk.

Ezeknek a legapróbb változásokat pontosan megörökítő műszereknek az ellenőrzésére időről-időre megfigyeltük a kisebbik kunyhóban felállított abszolút műszereket.

Tudományos munkánk mellett nem volt szabad megfélemlenünk a magunk jólétéről és kényelméről és a hajóról sem, amelyen sok mindenféle apró-cseprő tennivaló mutatkozott.

De hadd szóljanak helyettem naplójegyzeteim:

Április 5. — Hat fókát ejtettünk el ma délután a hegyfok közelében. Sirályok most nincsenek, zsákmányunk biztonságban van . . . A hajó mellett két «rák-evő» fókát találtunk az éjjel. Ezeket az állatokat igen ritkán láttuk, amióta téli szállásunkra érkezünk. Úgy látszik, jobbra a nyílt tengerben élnek. Ez a kettő nyilván egy léken át jutott a felszínre s a hajó csábította őket ide. Szemmelláthatólag fejüket vesztették; össze-vissza csuszkáltak, anélkül, hogy léknek még csak a közelébe is kerültek volna.

Húskészletünket gyarapítanunk kellett még, de ha leöljük ezeket az állatokat, bajos lesz megnyúznunk őket a sötétben, ha meg ott hagyjuk, reggelig keményre fagnak.

„Ezt a dilemmát úgy oldottuk meg, hogy megkötözve, nagy ügygyel-bajjal felhúztuk őket a fedélzetre. Reggelre az egyik valahogy kiszabadította magát s hült helyét találtuk.“

Április 7. — Észak felé nyílt vizet találtunk. Nyilván a legutóbbi vihar eredménye. A hőmérséklet —12°-ra emelkedett. Ha megtörik a jég, kellemetlen helyzetbe kerülünk. A kazánok üresek, a gépek darabokra szedve.

Száncsapatunk kinn járt ma és tizenegy fókával tért vissza. Holnapra is maradt egynehány, úgy, hogy most már meglehetősen el vagyunk látva téli-
lire . . .

A téli ponyva-ernyő megnagyobbításán is fáradoztunk. A csónakok gátoltak a munkában, kivittük

tehát őket a jégre szép sorjában. Ott aztán az idő folyamán az a kellemetlenség ért, hogy a sok hó súlya alatt a jég megereszkedett s csónakjaink is egyre lejjebb és lejjebb süllyedtek.

Másnap éjjel nagy pingvin-vadászatot rendeztünk. — ,Hózivatarban egész sereg császár-pingvin közeledett méltóságteljesen a hajó felé. Zoologusunk megjegyezte, hogy itt a jó alkalom bőr-gyűjteményünk kiegészítésére, az állatok most vannak legpompásabb tollazatukban. A rossz időben is nagy számban vonultak ki embereink, hogy rajtuk üsse nek a szegény madarakon. Magam nem vettem részt a vadászaton, de hallom, hogy milyen izgalmas volt.

,Nem könnyű dolog kézre keríteni az emperor-t. Roppant erős állat; megbír egy embert. Le lehetne persze bunkózni, de ez tönkre tenné. Megfelelőbb módszer lefogni s a koponya alatt egy késszurással véget vetni neki.

,Könnyebb elképzelni, mint leírni azt a kavaro-dást, ami támadt a sötétben, amint mindegyikük azon igyekezett, hogy elcsipjen egyet a madarakból s ezek a szegény teremtések kétségbeesetten csapkodtak, de menekülniök nem sikerült. Mondják, hogy az emberek gyakran egymást támadták meg, abban a hitben, hogy pingvinnel van dolguk. Nem egyet közülök földhöz vágott az áldozatok vergődése. Késő éjszaka tért vissza az öldöklő csapat, amikor már kellő zsákmányra és még több fagyási sebre tett szert, amiket a küzdelem hevében észre se vettek.

Kissé vérengzőnek tetszhetik ez a jelenet, de meg kell jegyeznünk, hogy sürgősen egy állatnak sem oltottuk ki az életét. Mentől nagyobb mértékben tapasztaltuk a körülöttünk élő állatvilág gyanutlan jámborságát, annál jobban fájt, hogy gyilkol-

nunk kell a magunk táplálékáért. Egyenesen meghatározható ez állatok szelidsége. Nehéz elképzelni, hogy legyen állat, amely oly teljességgel nem látja az emberben az ellenséget. A fóká és a pingvin esküdt ellenségek a vízben, de a szárazon vagy a jégen soha sem ismertek ellenséget. Egymást nem bántják. Ős idők óta hozzászoktak, hogy itt biztonságban érezzék magukat. Nyugodtan, félelem nélkül alusznak vagy hevernek egymás szomszédságában. Ha aztán a soha nem látott ellenség közeledik, mindenre előbb gondolnak, mint arra, hogy előle a tengerbe meneküljenek. Érdekes, hogy mennyivel másképp van ez az északi sarkvidék állataival. Északon a medve és az eszkimó a fókát megszámlálhatatlan évek óta örökös rettegésben tartja, úgy, hogy nehéz őket puskalövésnyire megközelíteni.

Tapasztaltuk később, hogy fölösleges óvatosság volt a pingvinek csapatát együtt tartani, mert hiszen gyanutlanságukban a menekülést meg sem kísérlik, még ha látják is, hogy miként választják ki őket egyenkint s miként hullanak el sorba valamenynyien. Megható jelenet volt, amikor négy-öt elszédelt madár balgán oda tévedt leölt társaihoz, nem értvén, hogy mi történt velük.

Április 17. — A Nap már nem emelkedik elég magasra, hogy a hajóról láthassuk, de déltájban látható még a Hut Point magaslatáról . . . ‘

Április 20. — A Nap búcsuzni készül . . . az egyik hegy ormát megfürdeti még a lágy lilaszín minden árnyalatában, majd eltűnik csakhamar a vörvörös láthatáron. ‘

Ettől fogva négy hónapig nem láttuk a Napot. 23.-án tűnt csak el voltaképp, de három napon át boros volt az ég. A hosszú éjszaka beköszöntését vidám

poharazással ünnepeltük meg s jó kedvbe fojtottuk nyomasztó érzéseinket.

Benne voltunk immár az igazi télben. A jég mozdíthatatlanul megszilárdult a hajó körül. Nem kellett tartanunk többé a legnagyobb viharoktól sem.

Minden egyes nap közelebb hozott bennünket a várva-várt tavaszhoz és ahhoz a naphoz, amikor majd duzzadó reménységgel telve indulunk el azokon a soha nem taposott utakon, amelyek ajtónk előtt futnak össze s a titokzatos ismeretlenben tűnnek tova szemünk elől.

HETEDIK FEJEZET.

A sarki tél.

Kezdetét vette a hosszú téli éjszaka, a maga mindennapos, szabályszerű életével. Ez a szabályszerűség nem jelent egyhanguságot. Ettől megóvott bennünket szüntelen munkánk és — vidámságunk.

A napi teendőket a jég gyűjtésével kezdtük, hogy belőle ivóvizet, meg főzésre és mosásra való vizet olvassunk. A túlságos tisztaság fényűzését nem engedhettük meg magunknak. Takarékosan kellett bánnunk a vízzel, de azért rengeteget kimostunk vele. Hetenkint egyszer kapott fürdőt mindenki.

Azok, a kikre a sor került, korábban keltek a többinél s szánon azonnal kimentek a «jégbányába.» Minél keményebb és kékebb a jég, annál jobb és annál kevesebb tüzelő kell az olvasztásához. A hó nagyon megnehezítette volna feladatunkat. Szerencsére a hajótól alig kétszáz lépésnyire kemény jég-lejtő volt, alkalmas a jég bányászására. Két éven át ástuk itt a jeget s alig karcoltuk meg a lejtő felületét husz lépés hosszú területen.

Negyedórai munka minden reggel, csákánnyal és lapáttal, elegendő volt rá, hogy ellássuk magunkat egész napra jéggel.

A reggeli pontban félkilencre elkészült. Ekkorra a függő-ágyakat már mind összeszíjagták és a legénység ebédlőjének linoleum szőnyegét szép takarosan

felmosták. A reggeli igen egyszerű: egy tányér porridge,¹ vajas kenyér és gyümölcs-íz. Eleinte húsfélét is készítettünk, de a nagyobb mozgások beszüntetésével étvágyunk csökkent s ezt a fogást elhagytuk. Olyankor azonban, amikor — hetenkint kétszer — fókamáj volt reggelire, bezzeg nem sokat mértéklestestkedtünk, ellenkezőleg szívből kívántuk, vajha egy-nél több mája volna ennek a szeretetreméltó állatnak.

Amikor a második télre való fókák leölésére került a sor, erős kísértésnek voltunk kitéve, hogy a májuk kedvéért vágjuk le őket. Azt tartom, dicséretünkre válik, hogy ezt mégsem tettük s annyi állatot fosztottunk csak meg életétől, amennyinek a húsára szükségünk volt.

A kását is annyira megkedveltük később, hogy egyebet se ettünk reggelire és elhatároztuk, hogy a szán-expedíciók ételrendjébe is besorozzuk.

Reggeli után mindenki hozzálátott teendőihez. A tennivalóból sohse' fogytunk ki. A szánok, szerzőszámok, alvó-zsákok, sátrak, főzőedények és egyebek javítása, a hó fölhalmozása vagy eltakarítása, az ernyők, kémények, műszerek helyreigazítása mind-mind munkát igényelt s nem igen mult el egy-egy téli vihar anélkül, hogy valami kárt ne okozott volna, ami ismét csak dolgot adott.

A legénység ebédjét egy órákor tálalták. Az ételek eltérők, de mindennap volt leves, fókahús vagy húskonzerv és gyümölcs-íz (*jam*) vagy gyümölcsös tészta (*fruit tart*). Ebéd után tengerész-szokás szerint kijárt egy kis rum. Nem valami üdvös szokás, de csak elkedvetlenítette volna az embereket, ha megvonjuk tőlük; az a kis mennyiség különben, ami egyre-egyre

¹ Ejsd: *paridzs* (zabkása). Népszerű eledel Angliában.
Angolok a déli sarkvidéken.

jutott, igen ártatlan. A szánutakon egyébként ezt is megszüntették. A dohányzás, a mióta téli szállásunkra érkeztünk, meg volt engedve a szobában is; kevés a nem-dohányzó és ezeknek sem kellemetlen.

Kettőtől ötig dolgaikat végezték az emberek. Öt órakor az ebéd maradéka egy kis vajjal és teával, esetleg gyümölcs-ízzel vagy sajttal, szolgáltatja a vacsorát. Vacsora után azok, akik egész nap nem jártak kinn, kimentek lábszánkózni vagy egyéb sportot űzni. Ez nem volt kötelező, de mindegyikük megértette, hogy a jó egészség megkívánja a naponkénti mozgást a szabadban.

Az estéje mindenkinek szabad volt. Ilyenkor valami kézi munkával (fafaragás, kötés, varrás, stb.), olvasással, vagy különféle játékokkal telt az idő. Ilyenek az ostábla, kártya (whist) és a sakk, de talán legnépszerűbb volt az az egyszerű játék, amit «garaslökésnek» (*shove-ha'penny*) neveztek el. A hosszú asztal egyik végét négyszögekre osztják s számokkal megjelölik. A másik végére helyeznek egy félpennys darabot s ezt tenyérrel megtaszítják. A pénzdarab végigsiklik a csúszós asztalon s amelyik négyszögben megállapodik, annak a számát a játészó javára írják.

A meleg és barátságos hajószobákban vidámság és jókedv uralkodott. Mindent összevéve alig képzelhetünk a miénknél derűsebb és elégedettebb társaságot.

Kicsiny könyvtárunk nagy népszerűségnek örvendett a legénység közt. Legszívesebben olvasták a sarki utazásokat, népies történeti műveket. A regények közül leginkább Dickens és Marryat vonzott. A régi folyóiratok is sok kézen megfordultak. Az egyik Darwin munkájába (A fajok eredete) merült bele, a másik tengerészeti könyvekből tanult s igye-

kezett bővíteni ismereteit. Humoros és a maga nemében egyedül álló lapunknak, a *South Polar Times*-nek a megjelenését nagy érdeklődéssel vártuk mindig mindannyian.

A tisztek napirendje eltért kissé a legénységetől. A reggeli kilenckor kezdődött és pontosan ugyanazokból a fogásokból állt, amiből a legénysége. Így volt ez a többi étkezéssel is. Ezt a rendszert még az expedíció elindulásakor meghonosítottuk, mert nagy mértékben megkönnyítette a fegyelmet s elhallgattatta a panaszokat.

Helyes és indokolt volt azonban a fegyelem érdekében, hogy a tisztek külön étkezzenek s ne ugyanabban a helyiségben töltsék napjaikat, ahol az expedíció többi tagjai. Attól fogva aztán, hogy megkezdődtek a fárasztó szán-utak, úgy sem volt a legcsekélyebb különbség sem a tisztek és a legénység életében és munkájában.

Tízről kettőig munkánkat végeztük, aztán tea következett süteménnyel, pirított kenyérrel és gyümölcs-ízzel, végül a hús. Ez volt a legkedélyesebb étkezés s rendszeren háromra járt, amikor felkeltünk az asztaltól.

Délután ki a szabadba igyekezett, ki meg egyéb elfoglaltságba merült bele. Hatkor aztán a nap legünnepélyesebb és legnagyobb étkezése gyűjtött egybe bennünket. Az asztalfőn ült az elnök, akinek a tisztsége hétről-hétre lejárt és egy másikra ruháztatott. Addig, amíg az elnök hivatala tart, vagyis amíg az asztal utáni felköszöntő el nem hangzott, neki senki ellen nem mondhat. Mindenki tartozott illedelmesen viselni magát. Tilos volt pl. fogadásokat kötni, könyveket elővenni és a többi. Aki megszegte ezeket és még egyéb előírt szabályokat, bírsággal lakolt. Mindez

persze sok tréfára és mulatságra adott alkalmat. Minden képzelhető dolog fölött összevitakoztunk. Egyik ellenvetés a másikat követte s ha az elnök is belevegyült, valószínű volt, hogy a vita hevében valaki ellent mond neki, vagy pedig a maga állítását erősítendő, fogadást ajánl — a mohó ellenfél erre várt csak, hogy felhívja a figyelmet a házszabályok súlyos megsértésére. Ha bornemissza volt a bűnös, biztos lehetett benne, hogy az elnök arra ítéli, igyék ellenfele egészségére.

Amikor aztán felszabadult az asztaltársaság az önként vállalt fegyelmi szabályok nyomása alól, előkerültek az enciklopedikus könyvek a különböző álláspontok védelmére vagy megdöntésére. Soha nem ültünk az asztalnál szótlanul, unatkozva.

Asztalbontás után a szórakozás és pihenés órái következtek. Egy kis munka, egy kis beszélgetés, írás, olvasás, játék (bridge, de még inkább sakk) töltötte be ezt az időt és sokszor éjfélig, meg még tovább is fennmaradtunk.

Minden kedden vita-estét rendeztünk, hol tudományos, hol meg laikus tárgysorozattal. Ezek során gyakran merültek fel olyan kérdések, amelyekhez bárki hozzászólhat, anélkül, hogy tudna róluk valamit. Szükségtelen mondanom, hogy az efféle viták mindig több-kevesebb lármával végződtek.

Az étkezések közötti órákat részben a munkának, részben pedig a gyakorlatoknak szenteltük. Ezekre legalkalmasabbak voltak a déli órák, a nagyon sötét napok idején pedig a holdvilág időszaka. Úgy ebben, mint egyéb dolgokban igyekeztem kerülni minden bosszantó szabályt vagy rendeletet. Sem a tiszteket, sem a legénységet nem kellett féltetni, hogy elpuhulnak. Dolga és kedve mindenkit kiszólított a szabad

levegőre, a munka és a játék színterére. Csak a szakácsokkal és a szolgálkával szemben kellett különös rendszabályokat alkalmazni, akiket elfoglaltságuk túlságosan a hajóhoz kötött.

Az én időmet elfoglalta a tavaszi szán-expedíció előkészítése. A be nem avatott bajosan tudja elképzelni, mennyi fejtöréssel, tervezgetéssel és számításal jár ez a munka s mily rengeteg sok részletre kell kiterjednie az ember figyelmének. Emellett lépést tartottam a többiek különféle tevékenységével s magam is igyekeztem a jégre és órára vonatkozó fizikai észlelésekkel hozzájárulni az expedíció munkájához.

Szakítottam időt az irodalom tanulmányozására is. Sajnos, könyvtárunk nagyon is hiányos volt. Meg volt benne Greely, Payer, Nares, Markham, Mc Clintock, Mc Dougall, Scoresby, Nansen Grönlandja és még más, kevésbé fontos művek, de hiányzott — többi közt — Nansen főműve («Farthest North»), Nordenskjöld, Peary. Kellemes meglepetést szerzett Wilson a Nansen könyvéből való kijegyzéseivel, különösen a szánok megterhelésére vonatkozó adatokkal.

A tiszték munkája annyira különböző volt, hogy naphosszat alig találkoztunk másutt, mint asztal mellett.

ARMITAGE nyári utunk helymeghatározásait ellenőrizte és javította, de amellett gyakran láttuk künn a jégen is, amint nagy teodolitjával a csillagokat vizsgálta, hogy a pontos időt megállapítsa belőlük. Óráink mind igen pontosaknak bizonyultak.

KOETTLITZ dr.-nak, mint orvosnak, szerencsére nem sok dolga akadt. Naponkénti sétát tett az Armitage-fokon, a hajótól harmadfél kilométernyire elhelyezett hőmérő leolvasására. Az ő feladata volt, WILSON dr.-ral együtt, az élelmiszerek gondos vizsgálata, to-

vábbá minden egyes ember súlyának és méreteinek megállapítása, egészségének vizsgálata és az adatok táblázatos összeállítása. Ebből a célból havonként egyszer összegyűltünk a tisztí szobában, hálórúhába öltözve s alávetettük magunkat a következő méréseknek: a mell kerülete lélekzetvétel előtt és után, a derék, lábikra, alsó- és felső-kar izomzata, jobb- és balkéz szorító-képessége és a tüdő működése. Ez a méreckszámolás már magában véve kész mulatságszámba ment s nem egy fogadást nyertünk és veszítettünk el rajta.

Ugyanez ismétlődött másnap a legénység szobájában. Az eredmény valósággal szemet gyönyörködtető volt.

Következett erre a vérvizsgálat, sűrűsége és a vörös és fehér vérsejtek számára. Úgy ez, mint a többi mérések alig hullámzó, egyenletes adatai kedvező eredményt szolgáltatottak.

WILSON egyike volt legszorgalmasabb társainknak. Mindig talált valami munkát magának.

Nincs az a kis kezdetleges vázlat, amit ő megnagyobbitva és részletezve meg ne rajzolt volna. Festői képei sorozatosan a Victoria-föld egész partvonalát bemutatják. Ide tartoznak azok a gyönyörű festmények, amelyeket South Polar Times-ünk számára készített. Fáradhatatlanul részt vett a meteorológiai észlelésekben, a zoológiai vizsgálatokban és még sok egyébben.

SHACKLETON társaságában szokta megmászni naponta a 300 méter magas Crater Hill-t, amelynek a tetején volt elhelyezve másik hőmérőnk. Adatai nagyon eltértek úgy az állomáson, mint az Armitage-fokon tapasztalt eredményektől.

ROYDS szakmája volt a meteorologia. Neki adott

legtöbb gondot a leolvasás munkája délelőtt tíztől este nyolcig. Ha néha egy-egy kis szabad ideje akadt, úgy ebéd előtt, leült a zongorához s gyönyörködött bennünket játékával. Ő volt az egyetlen zeneértő közöttünk s el nem mondhatom, mily hálát éreztünk iránta. Felvillanyozott és felvidített mindnyájunkat.

SHACKLETON volt egy személyben a *South Polar Times* című havi folyóiratunk szerkesztője, kiadója, szedője, intézője, nyomdásza és kihordója. Elgondolható, hogy már egy héttel megjelenése előtt szorgos munkában volt. Ennek a pompás lapnak a «megin-dítását» még jóval a tél beállta előtt határoztuk el. Egyhangúlag választott szerkesztőnk alig tudott megbirkózni a szerkesztőség levélszekrényében összegyűlt rengeteg cikkel. Mondhatnám mindnyájan munkatársaiul szegődtünk. Dicséretreméltó irodalmi munkásságot fejtett ki a legénység is. Egyik-másik ember különösen ügyeskedett a tollforgatásban. A lap tudományos értekezéseken kívül behatóan foglalkozott természetesen az expedíció eseményeinek a tárgyalásával, de nem hiányoztak belőle a könnyebb fajsúlyú, humoros irodalmi alkotások sem. Értékét és díszét nagyban emelték a gyönyörű illusztrációk, amelyek legnagyobbbrészt Wilsont vallották mesterükül.

Már ekkor forgattuk a fejünkben, hogy a *South Polar Times* köteteit hazaérkezésünk után közrebo-csátjuk Angliában, amit azután meg is valósítottunk.

Shackleton-t nem kis mértékben megzavarták a halomra gyűlt kéziratok, a melyek közt természet-szerűleg sok értéktelen is akadt. Hogy ezeknek a szerzőit el ne kedvetlenítse és lapunk színvonalát se kelljen veszélyeztetnie, a kiselejtezett dolgokat elret-tentésül a *South Polar Times Blizzard* (hóvihar) című melléklapjában adta ki. Az orvosság kitünően

bevált. A Blizzard oly szegényesen festett a nagyszerű fölap mellett, hogy munkatársai belátták a lap életképtelen voltát és önként visszavonultak. Több szám aztán nem is látott belőle napvilágot.

Shackleton foglalkozott a jég és a víz sótartalmának a vizsgálatával. Vezette és ellenőrizte az élelmezés ügyeit; felügyelt a kutyák etetésére és még sok más dologra.

HODGSON télen át is nagy buzgalommal folytatta a halászatot. Többnyire minden segítség nélkül ment ki s a jégben léket vágva, leeresztette hálóját, hogy aztán mindenféle csodálatos tengeri állatokkal megterakodva térjen haza.

BERNACCHI a mágnességi megfigyelések körül buzgókodott. Különösen sok gondot adott neki az egyenletes hőmérséklet fenntartása, jóllehet hóval hordtuk körül a kunyhót. Az ő feladata volt a «déli fény» (az *aurora australis*) megfigyelése, földrengési és nehézségi észlelések.

A friss levegőnek BARNE volt a legnagyobb kedvelője. Akármilyen idő járt is, már korán reggel elhagyta a hajót szánjával, amelyen mélységmérőt és különféle hőmérőt vitt magával, a tenger-víz hőfokának megállapítására. Ezekkel az eszközökkel felszerelve tűnt el mindig a homályban s ritkán bukkant fel megint ebéd idejéig. A tenger mélysége 400 és 800 méter között váltakozik; a víz hőmérséke (—1 és —2 fok között) a különböző mélységekben nem mutat egy tízadfoknál nagyobb ingadozást. Megfigyelései érdekes adatokat szolgáltatnak, amikor összehasonlítottuk később a nyári észlelések eredményeivel.

Geologusunk, FERRAR, a hajó elő részén tanyázott; ott volt berendezve kis laboratóriuma. Téli szállásunk környékét alig ismerte valaki jobban nálá-

nál. Geológiai megfigyelések és gyűjtések céljából minden zúgot kikutatott a közeli dombok lejtőin és a völgyek hajlásaiban.

Mérnökünk, SKELTON töltötte be a fő-fényképész szerepét; ő kezelte és rendezte valamennyiünk fénykép-felvételeit.

Fontosabb volt ennél másik szerepköre: a mechanikai munka. Skelton feladata volt nemcsak a hajó gépezetének rendbentartása és javítása, hanem a legfinomabb műszerek minden apró-cseprő hibájának helyreigazítása.

★

Ebből a talán kissé részletező leírásból kitetszik, hogy a sötét tél hosszú hónapjai sem múltak élénk munka nélkül. Odahaza sokan úgy képzelik a sarki telet, hogy ezalatt az evésen és alváson kívül egyébre sincs gondja az utazónak. És a hosszú sarki éjszakát elválaszthatatlannak hiszik a rettenetesen nyomasztó lelki állapottól. Így rajzolja azt nem egy utazó. Mondhatom azonban, mi nem éreztük magunkat áldozatoknak. Életünk sokkal természetesebb mederben folyt. Elfoglaltságunk mellett kellemesen és vidáman teltek napjaink.

Pedig az időjárás nem volt kedvező. Ebben a tekintetben legkevesbé sem volt rózsás helyzetünk. A csaknem állandóan tartó szeleket csak nagy ritkán szakította meg egy-egy csöndesebb nap; a jó idő kivétel számba ment. A viharok annál gyakrabban meglátogattak bennünket. Május elején egy ilyen viharos nap végképp tönkretette szélkereinket s vele le kellett mondanunk a villamos világítás derűjéről. Ettől fogva acetilén- és paraffin-olaj-lámpáinkra meg gyertyáinkra voltunk utalva, amelyek közül az acetilén mintaszerű világításnak bizonyult.

A felbőszült szélvész sűrűn vágta szemünkbe a felkavart havat. Egy lépésre nem láttunk magunk elé és észlelő-állomásunkhoz is csak a kötél segítségével tudtunk elvergődni vagy onnan visszajutni a hajóhoz. Benn a hajószobában sem volt valami barátságos az állapot ilyen időben. A kéménytoldalékok leszaggatta a vihar és tudja az ég hova sodorta. A szobába maró füst áradt. El kellett oltanunk a tüzet s kinyitni a tetőablakokat és az ajtókat. Amikor ismét betettük, még mindig behallatszott a kötélzetet tépdeső szélvész zúgása és a tetőponyvák őrült csapkodása.

És ezalatt mi a fűtetlen szobában — nem minden aggodalom nélkül gondolva arra, hogy mit művel a vihar — a *nők jogáról* vitáztunk. Kinek-kinek tizenkét percet adtunk rá, hogy kifejtse nézeteit. Igyekezett is mindenki e rövid idő alatt hetet-havat összehordani s akinek felesége volt is otthon, úgy gondolta, itt a kitűnő alkalom, hogy szíve szerint megmondja a magáét.

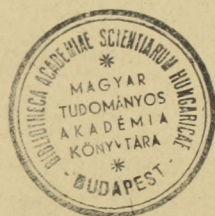
Másnap sem szűnt még meg a vihar. A fűtetlen helyiségekben 1·5 fokra szállott alá a hőmérséklet, odakinn meg 21 fokot jegyeztünk fel. Harmadnapra (május 4.-ére) enyhült a szél s kimehettünk, hogy megszemléljük pusztításait. A legelső, amit fölfedeztünk, az volt, hogy elvitte a jeget az öbölből. Tőlünk egy hajóhossznyira nyílt vizet találtunk. A hó egész hegytömegekké halmozódott a hajó körül. Néhány száz lépésnyiről úgy tetszett, mintha el volna temetve a Discovery.

A szélmérők felmondták a szolgálatot. A szélkerék egészen elpusztult. Amíg a kéményeket helyre nem állítottuk, kegyetlenül füstöltek a kályhák.

A kutyák áttól való féltükben, hogy a hó betemeti óljaikat, kimenekültek a szabad ég alá. Így leg-

HÓFUVÁSBAN.

alább időről-időre kimászhattak a hóból, hamar nem bírták a terhét.

Érdekes, hogy a légsúlymérő nem mutatta meg előre a vihar közeledését, bár utóbb ugyancsak leszállott. Az elektrometer azonban a levegő szokatlanul erős elektromosságáról tett tanúságot.

Téli szállásunkon egész idő alatt ez volt a legerősebb és a legtartósabb vihar. Forgószéllel jelentkezett, amelynek a tölcseire hozzánk közel lehetett. Vihar után napokon keresztül rendkívül magas hőmérsékletet észleltünk; egyszer-egyszer — 8 fokra emelkedett a hőmérő s csak egy hét múlva szállott ismét alá jelentékenyen, közel — 40 fokig. Szép, csendes idő járt ezen a napon. A nyugati égen mesés színhatásokban gyönyörködtem. A sötét árnyékba merült hegyek körvonalai élesen váltak ki a rózsás és sárgás színek árnyalatain át gyöngédzölddé tompuló ég keretéből. Amikor a világosság tovatűnt, csodás fénnel ragyogtak fel a csillagok.

Május 13.-a volt a leghidegebb nap téli szállásunkon. De ez a — 42 fok könnyebben elviselhető szélcsendben, mint a jóval kisebb hideg a néhány nap múlva beálló dermesztő szélben. Egy ilyen szeles délután történt, hogy két messzire elbolyongó altisztünknek már keresésére indultunk, amikor agyonfagyva megérkeztek az éjszakában.

Bármily szigorú volt is a tél, ruházatunk megfelelőnek mutatkozott. Tisztek és legénység teljesen egyforma minőségű ruhát viseltek, csak éppen valami csekély eltérés volt köztük a megkülönböztetés okából.

Meleg gyapju alsónadrág és mellény fölött flanell vagy gyapju inget és pilot-cloth-ból való nadrágot viseltünk. A hajó fedélzetén a legénység olyan gyapju-ujjast viselt, amely a nyakat is védte. A tisztek

barna *cardigan*-ujjasukhoz külön nyakravalót vagy flanell-gallért hordtak. A fázósabbak még egy mellényt vettek fel az ujjas alá.

A hajón való viselethez tartozott a meleg és kényelmes papucs, de sokan szívesebben maradtak itt is kitűnő orosz nemez-csizmájukban. Ezt az Oroszországból olcsó pénzen szerzett csizmát¹ megfelelően megtalpalva hordtuk, hogy a nemezt a kopástól megkíméljük. Így aztán esetleg a hajón kívül is járhatunk benne, ha a közelben akadt valami dolgunk. Mindamellett erre már nem volt célszerű viselet, mert nagyon magára szedte a havat s ezt behordtuk szobáinkba, ahol persze leolvadt róla és átáztatta.

Kirándulásokra bőrből varrott norvég ski-cipőt húztunk, amelynél némelyek jobban szerették a rénszarvas-bőrből való prémmel bélelt meleg és kényelmes cipőt (*finnesko*), de ezzel takarékoskodnunk kellett, mert hamar hasznavehetetlenné vált.

Mindenkinek volt egy teljes szél-ruhája és egy másik a szán-utakra, vékony vizálló posztóból, amely állandó *téli* viseletre nem alkalmas. Erre a célra jobb lett volna valami lágyabb és vastagabb vászon-öltözet, amely viszont szán-utazáson nem felel meg, mint-hogy igen megkeményedik a jégtől. Talán jobb lett volna nem is kész ruhákat vinnünk, csak a hozzávaló anyagot, annyit változtattunk rajtuk.

Nagy leleményességet igényelt a fejfedő kérdése a csaknem folyton tartó szeles időben. Süvegünk teveszőrből szőtt gyapjas anyagból való volt. Lepakcsolható részei megvédték a homlokot és az áll környékét. Az arc és az orr védelmére merevített posztóból valami ernyőfelét szerkesztettünk az arc elé.

¹ Hasonlít az ú. n. botoshoz, (mamusz), amit Dunántúl igen általában süvegcsizmának neveznek.

A prémes süveg határozottan célszerűtlen. Prémet csak lábunkon és kezünkön viseltünk; kezünk megvédésére különben kitűnő érmelegítőink is voltak gyapjuból, amelyek a kézfejtől a könyökig terjedő részt védelmezték. Kezünket prémes keztyűbe bujtattuk. Voltak még nemez és gyapju keztyűink is. Ha a szél keresztül fúj rajtuk, legjobb őket megnedvesíteni, mert a jég a képzelhető leghatásosabb védelem a hideg ellen.

A jó táplálkozásnak bizonyára nagy része van abban a pompás egészségi állapotban, amelynek az az expedíció tagjai örvendtek egész télen át. Állandóan friss kenyéren éltünk. Fókahús volt háromszor egy héten; pástétom és egyéb konzerv-hús ugyancsak háromszor és friss ürühus egyszer hetenkint. Ezekhez járult elegendő mennyiségű vaj, tej, sajt, gyümölcs-íz és befőtt. Nélkülöztük kissé a friss főzeléket, amit bizony nem pótol az üvegbe elrakott főzelék. Szakácsunkkal, sajnos, rossz fogást csináltunk. Nagy imposztor volt ez az ember és felülre piszkos. Még szerencse, hogy a kuktája ügyes ember volt.

A szombat a nagytakarítás napja volt. Vasárnaponkint általános szemlét tartottunk.

Nem volt tökéletes a hajón a kabinok elhelyezése. A tisztai hajószoba is kedvezőtlen fekvésű és berendezésű a nedvesség és a hideg miatt. A helyiségek bélelése sem megfelelő. E különféle hibák miatt a hőmérsék néha a fagypontra is leszállt.

Különösen a májusi hóvihár előtt volt nagy a hideg, amíg nem volt hó körülöttünk. Attól fogva körülbelül 10 fokon tudtuk tartani a hőmérséketet. Takarékoság okából a munkahelyül is berendezett főkunyhót nem fűtettük. Kénytelenek voltunk a hajón mosatni.

A kályhák is sok bajt okoztak. Hogy a mágnes-

ségi észlelésekre zavarólag ne hassanak, foszfor-bronzból csináltattuk és ez nem elég tartós; a tűz hamar elpusztítja. És ezenkívül füstöltek is, ha a szél úgy fordult. Még jó, hogy tartalékul vittünk vaskályhákat is.

A helyiségek szellőztetésére, a tetőablakon és az ajtón keresztül, kellő gondot fordítottunk.

Június 23.-án megünnepeltük a télközép napját. A legénység ebédlőjét szépen feldiszitottuk színes papirosokkal és papírláncokkal meg fűzésekkel. Az asztal görnyedt a *plum pudding*-ok, kalácsok és karácsonyi pástétomok (mince-pie) súlya alatt, amelyek legnagyobbbrészt még hazulról kerültek. A tisztek kíséretében félegykor bevonultam, hogy kölcsönös üdvözléseket váltsunk a legénység minden tagjával. Aztán kiosztottam köztük hazai barátaink ajándékait, amelyekkel «karácsonyi» ünnepünket kívánták melegebbé tenni.

A mi fényes ünnepi ebédünk hat órakor kezdődött. Lelkesült felköszöntők hangzottak el és általános nólázás közben a hajnali órákig együtt maradtunk. Ekkor kimentünk a szabadba, hogy lehűtsük kissé fölhevült arcunkat. Gyönyörű csendes éjszaka volt. A teli hold tiszta fehér fényt árasztott el a havon. Fölöttünk miriádnyi csillag ragyogása; a déli égen nagyra nőttek, meg-meg elenyésztek, az *aurora australis* halvány árnyai.

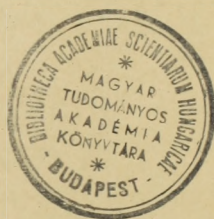
A fenséges csöndességet megtörték a jókedvű éji látogatók kiáltozásai s nem is vonultunk vissza előbb, mígcsak a közel 35 fokos hideg nem éreztette velünk hatalmát.

A hosszú téli éjszaka éjféléhez érkezünk. A Nap ekkor járt legalacsonyabban. Ez volt a legsötétebb napunk. Ettől fogva naponta hosszabbodott a derengő szürkület.

TÉLKÖZÉP ÜNNEPE.

A legénység ebédlője 1902 június 23.-án.

NYOLCADIK FEJEZET.

Kifelé a télből.

A hosszú téli éjszaka éjfélinek az ünneplése után harmadnapra ismét vidám estét csaptunk. Ekkorra volt kitűzve régóta tervezett színházi előadásunk. Ennek a mulatságnak a színhelyéül nagy kunyhókat választottuk, ahol már a tél kezdetén fényes hangversenyt tartottunk.

Meglátszott ugyan egy kissé a szereplő művészen, hogy nem zenei tehetségük alapján válogattuk össze őket egy kompániába, mindamellett voltak köztük elviselhető kivételek. Az előadó művészetnek olyan talentomai vonultak fel előttünk, hogy válogatott mulatságra számíhattunk. BARNE osztotta ki a junius 25.-ére kitűzött előadás szerepeit. Az előkészületek nagy titokban folytak, úgy, hogy mi nézők utolsó percig nem tudtuk, mit fognak játszani és ki melyik szerepre van kiszemelve.

Este hét órára mindnyájan átvonultunk a fűttetlen kunyhóba, amely e nevezetes alkalomra feldiszhittetvén, minden tekintetben színház képét mutatta. A függöny ragyogó festménye a hajót és az Erebus-hegyet ábrázolta, felírása pedig arról világosított fel bennünket, hogy a *Royal Terror Theatre*-ben (a királyi rémszínházban) vagyunk.

A kiosztott műsorokból hamarosan megtudtuk, hogy az előadás két részből fog állani. Az elsőben

,Az Északon sokat tanulmányozott jelenség ma
sincs még teljesen megmagyarázva. Annyi kétségte-
len, hogy elektromos tünemény és összefügg a föld
mágnesességével. Rendszeren féhérfényű, de mi föl-
fedeztünk benne némi zöldes, néha vöröses árnya-
latot.‘

,*Augusztus 1.* — Alig képzelhető gyönyörűségesebb
látvány a holdvilágos, csöndes éjszakánál. Éjfél felé
az ezüstös fény derengő narancs-színre válik és a szét-
terülő homályosságba csak északon villan bele egy
piros szegély. Az izzó láng lassú körforgásba kezd,
s végül eltűnik nyugaton a dombok mögött. Néma
pusztaság honol körülöttünk. Hideg fehér fény önti
el a még hidegebb és fehérebb hótengert, amelyből
itt-ott fekete sziklák, amodább meg a hajó bonyo-
lodott körvonalai buknak föl, sötét kontrasztot
alkotva. Minden csúcs és minden hajlás sötét árnyé-
kot vet és tiszta körvonalakban válik el az égtől, de
közvetlen környezetünkön túl sejtelmes meseország
kezdődik . . . A csillogó hómezőkön át a ködös tá-
volban vész el tekintetünk, ahol a messze láthatárt
beszegik a hegyek ezüstös hullámú vonalai. Mintha
valami bűvös fátyol szállongana a kép felett, alig
hisszük, hogy valóságot látunk.

,És nemcsak bennünket kerít hatalmába a varázs.
A kutyák is mintegy megbűvölve hallatják szavukat
ilyen éjjeleken ; hangversenybe fognak, amely a leg-
mélyebben alvót is fölveri álmából.

,Ki tudná megmondani, micsoda ősi ösztön kel-
életre bennük? Alvásukból fölriadva, torkuk mélyé-
ből vontatott, jajgató hangok fakadnak. Amikor az
egyik abbahagyja, hozzáfog a másik meg a harma-
dik és a hegyek visszhangja szárnyára kapja és ismétli
nekünk a mondhatatlanul komor panaszló hangokat.

„Ha nem hajlik az ember érzelgősségre — ami különben megbocsátható volna ilyen csodás éjjeleken — és szereti az üdítő álmot, bizony nem találja tulságosan csábosnak ezt az állapotot és hajlandó inkább kiáltozással és ha kell jégdarabokkal tanítani jobb erkölcsökre e poétikus állatokat. Ez az igyekezet azonban hiábavaló. A kutyák annyira belemerülnek a vonításba, hogy ügyet sem vetnek az efféle jóakarató figyelmeztetésre. Úgy kell őket — lealacsonyító módon — egy darab kétszersülttel vagy fókahússal megvesztegetni.

„Az ilyen csendes, derült éjszakákon csípős hideg szokott uralkodni. Most is —40°-on állt a hőmérő. Sajátságos dolgot figyeltünk meg ekkoriban. Ha mozdulatlanul, hajadonfővel áll az ember s mély lélekzetvétel után kileheli a levegőt, valósággal *hallja*, amint egy-két pillanat alatt megfagy a lélekzete. Hogy mit hall, pontosan nem tudnám leírni, de bizonyos, hogy a jégkristályok keletkezése okozza a hangot, amely talán a homokszemek súrlódásához hasonlítható, amikor a hullám mossa a partot. Koettlitz azt állítja, hogy ő határozott sistergést hall s bár ő ezt olyan furcsán fejezte ki, hogy szótárból is nehéz volt teljesen megérteni, elfogadtuk meghatározását.

A bennünket oly gyakran meglátogató hóviharok természetét jellemzi az a megfontolásra érdemes eset, ami két tisztársunkat érte egyik nap. Kinn jártak a mágnességi kunyhónál s visszatérőben hóvihar lepte meg őket. Két órai keserves bolyongás után céljuktól harminc lépésnyire már harmadszor veszítették el tájékozódásukat, amikor kiáltozásaikra figyelmessé lettek a többiek s elvezérelték a hajóhoz az eltévedt társaságot. És mindez történik 200 lépésnyi távolságon a kunyhó és a hajó között, amelyek kötélveze-

tékkel vannak összekötve egymással. Úgy esett a dolog, hogy a kötél meghajlott a póznák között és betemetődött a hóba. Ez okozta a bajt, amelyből könnyen támadhatott volna komoly veszedelem. Így is agyon fagyva érkeztek meg fejüket vesztett vándoraink, akik legkevesébé sem voltak rá elkészülve, hogy ily soká kelljen a szabadban tartózkodniok.

Intő példa volt ez mindnyájunknak. A tél folyamán nem egyszer állottunk ki komoly aggodalmakat sokáig odamaradó társainkért; nem egyszer küldtünk ki keresésükre rendszeres segítőcsapatot. Lassankint megtanultuk a módját, hogy vezet célra a keresés legbiztosabban. A csapat tagjai egy könnyű, de erős kötélbe fogódzva, egymástól jókora távolságra állanak fel s rendszeres köröket írnak le mindaddig, míg rá nem akadnak bajban forgó társukra.

Jól emlékezetünkbe kellett vésnünk ezeket a tapasztalásokat, hogy tavaszi szánexpedícióinkban a szántól soha messze el ne bolyongjunk; inkább együtt maradva, a szánt is vigyük magunkkal, ha pl. valami megfigyelés céljából kíváncsiaknak látszik, hogy kitérjünk eredeti irányunkból.

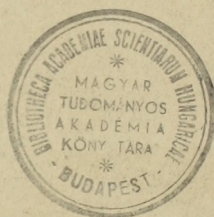
Augusztus 7. — A hideg egyre fokozódik. Ma gyenge szélben -46.4° -ot mértem; KOETTLITZ kinn a hegyfokon -52.2° -ot olvasott le a minimum-hőmérőről.

Augusztus 9. — . . . A havazás nélkül való szelek keményre fagyasztották, valósággal kicsiszolták a jég felületét. A lejtőket, ahol két héttel ezelőtt könnyű volt a járás, nem sikerült megmásznom. . .

Augusztus 12. — Sűrű hófúvás. Az ember a kezét nem látja az arca előtt. A nagy fáradtsággal kiásott csónakokat most újra betemeti a hó. A kutyaikat még idejekorán a hajóra telepítettük.

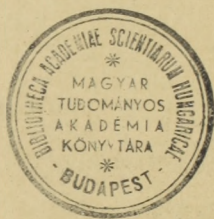

SZÉLFÚTTA HÓALAKULATOK (SASTRUGI.)

A JÉG NYOMÁSÁNAK AZ EREDMÉNYE.

„Augusztus 13. — . . . A part vonalát az Erebus felé meredek jégzirtek falai övezik szakadékos repedésekkel. Soraik — mintegy tizenhét — egymással és a partvonallal egyközűen haladnak. Magasságuk mintegy 4—5 méter. A jégnek ez az alakulása, amely még egyre tart, kétségtelenül a jégtáblákat délről ért nyomásnak tulajdonítandó.‘ Megfigyeltük ezeknek a szirteknek állandóan tartó lassú növekedését, ami a felágaskodott jégtömböknek egész szövevényére vezetett.

„Augusztus 16. — . . . Ma már harmadik kutyánk kölykezett meg. A kicsik egy része elpusztult, néhányat magunk pusztítottunk el. Tizenkettőt meghagyunk.‘

„Augusztus 19. — . . . Shackleton kieszelt egy sajtósárga új járóművet. Készítésének a módját mély titokban tartotta. Kereken forgó szán volt ez, amelynek a kerekeit két rumos hordó képviselte. Barne segítségével vitorlát szerelt rája. Próbaútjának eredményéről nincs határozott tudomásom, de meg lehetőszen el tudom képzelni. A találmány nagy örömet szerzett a feltalálónak s mások is jól mulattak rajta egy ideig.

„Kemény hófelületen, valami igen könnyű, széles kerekű jármű használhatósága nem kérdéses. Nem nagyon valószínű azonban, hogy a rumos-hordó ennek nélkülözhetetlen alkatrésze legyen.‘

„Augusztus 21. — Ma kellett volna visszatérnie a Napnak. De a borus ég és a hóvihar miatt nem láthatjuk . . .‘

„Augusztus 22. — . . . A tündöklő tiszta égen a

¹ Ismeretes, hogy SHACKLETON 1907-ben motoros kocsit is vitt magával délsarkí útjára, amely kitűnő szolgálatokat tett az előkészítő kirándulásokban, a depók elhelyezésében és a tenger jegén, de a nagy déli útban nem felelt meg a várakozásnak. H. GY.

Nap visszatérő világossága el-elnyomja már a csillagok ragyogását. A 300 méter magas Crater Hillről figyeltem a nagyszerű égitest felbukkanását. Délben az Erebus lába elfedte előlem észak felé, de aztán, amint nyugat felé haladt, egyszer csak felragyogott az ellapult tüzes ellipszis egész szépségében. Szemünket az aranyos fényű golyóra irányítva, megbűvölten állottunk ott; valósággal megfürödtünk káprázatos fényárjában s ránk tűző sugaraiból új életet, új erőt, új reményt merítettünk.

Újra kibontakozott előttünk a táj minden részletével. És ezen a megragadó, nagyszerű képen köröskörül előmlött a rég nem látott Nap édes világossága... Lágymint lilaszínbe öltöztek a hegyek nyugat felől. Északon minden hókristály sziporkázó fényt sugároz felénk. A mennybolton felettünk fény és árny kergetözik. A halványkék égen napsütötte aranyos felhők bujkálnak...

Amikor egy óra múlva visszatértünk a hajóra, elújságoltuk az embereknek, hogy a Hut Pointról látható a Nap. Csodálkozásunkra nem igen mutattak örömet. Akadtak néhányan, akik futva indultak el azonnal arrafelé, mások szép lassan követték őket, de legtöbben közönyösen otthon maradtak és leültek az ebédjükhöz. Nyilvánvaló, hogy akik a fölkelő Nappal szemben ily közömbösek, azokat nem tölti el szomorúsággal a Nap eltűnése sem.

Augusztus 23. — ... Ragyogó reggel. Gyöngeszél mellett 20°-os hidegben kellemes a mászás a hófödte lejtőn. Az Erebus megaranyozott füstje függőlegesen száll a magasba vagy százötven méterre, hogy aztán szétterüljön kelet felé.

Mily nagyszerű, fenséges hegyek! A hegymászó, ha majd az ismert világ valamennyi csúcsát meghó-

dítja, ide fog jönni erre az elhagyott helyre, ahol az emberi bátorság gyakorlására új tér kínálkozik évek sorára. A gondolat nem is oly merész, hogy ez így lesz valaha; hiszen itt bizton telelhetnek át akárhányszor is a sarkvidék jövő vándorai. ‘

Augusztus 25. — . . . Tegnap kitünő ebéddel ünnepeltük meg a Nap felkeltét. Teknősbéka levest, konzervhalat, fókapecsenyét és ürühust ettünk, rája pedig körben járt a pezsgő. Lakoma után hangverseny következett. ARMITAGE puncsot forralt és a derűs jókedv sokáig együtt tartotta a két hajószoba lakóit.

,Lázasan folynak az előkészületek az expedíciókra. Összeállítjuk a szánokat, kimérjük az élelmiszereket, összeválogatjuk a kutyafogatok szerszámaait, rengeteg prémesruhát halmozunk fel s gondos átvizsgálás után mindent mozgósítunk a közelgő indulásra. Ha az első csoport útnak indult, rövidesen követi a többi. ‘

Augusztus 29. — . . . Öröm szemlélni az emberek buzgóságát és lelkesedését. Folyik a munka mindenfelé. A varrógép naphosszat zakatol . . . ‘

Hétfő, szeptember 1. — Tűrhető szélben terheljük a szánokat. Holnap indulunk a kutyákkal észak felé, hogy fölszerelésünket, az éghajlati viszonyokat és az állatok használhatóságát kipróbáljuk. ARMITAGE és BARNE tíz emberrel hasonló célból másfelé megy és hazahozza egyúttal a tavaly kedvezőtlen körülmények közt hátrahagyott készségeket. ‘

A hosszú tél, a hosszú éjszaka véget ért. Ha a visszatérő nap fényében fehér és sápadt volt is a tekintetünk, arcunk halványsága páratlan élénkségről és cselekvési vágyról tanúskodott. Testben, lélekben egészségesnek érezvén magunkat, minden gondolatunkkal a reményteljes, biztató jövőn csüggöttünk.

KILENCEDIK FEJEZET.

A szán.

A régi korbeli sarki utazók a szánt még nem ismerték. PARRY és JOHN ROSS voltak az elsők (1821—1834), akik kisebb szánutakra vállalkoztak az eszkimók segítségével, akiknek fogásait megfigyelték és utánózták. A szánexpedíciók korát voltaképpen a Franklin keresők idejétől kell számítanunk. A Franklin keresésére küldött legelső expedíciók egyikének (1848) JAMES ROSS volt a parancsnoka, aki már Parry és John Ross társaságában nyolc telet töltött a sarkvidéken és ismerte a Hudson-öböl vidékén és a Grönlandban használatos szántípusokat. Ő már ekkor egy rekordszámba menő *huszonkilenc* napos szán-utazásra tekintett vissza *Felix Boothia* félszigetén, ahol sikerült az északi mágneses sark helyét megállapítania.

Azt a szán-típust, amelyet James Ross használt 1848-ban az északi sarkvidéken, több-kevesebb módosítással átvették a későbbi expedíciók. A szán talpa 7—8 centiméter széles, hossza három méter, szélessége közel egy méter, magassága mintegy 30 centiméter.

Ezzel a szánnal, tisztán emberi erővel 800 kilométer távolságot járt be 40 nap alatt. 1851-ben, a második expedíción sikerült kétannyi idő alatt 1450 kilométeres utat hagyni hátra, a következő expedíción pedig, Mc CLINTOCK vezetésével, 2250 kilométert 105

nap alatt. Egy másik csoport ugyanekkor 70 nap alatt ennél alig 80 kilométerrel kisebb utat járt meg.

Ezekből az adatokból kiviláglik, hogy az úttörők érdeme angol utazókat illet. Ők állapították meg először, hogy «a jég, amely gátat vet a hajók előnyomulása elé, *a szánok országútja*». És ők voltak az elsők, akik elindultak ezen az országúton és szinte felülmulhatatlan eredményekkel tértek vissza már fél-századdal ezelőtt.

A szán-utazás módja és technikája ettől fogva lényegében alig fejlődött a legutóbbi időkig, amikor PEARY és NANSEN világhírű útjai mintegy új korszakot nyitottak. NANSEN, akit 1900 őszén meglátogattam hazájában, becses tanácsokkal támogatott.

Fölszerelésünknek azokat a darabjait, amelyeket határozottan jobban és olcsóbban készítettek Norvégiában, siettem ott megrendelni, lehetőleg azonban arra törekedtem, hogy a kapott útbaigazítások felhasználásával szükségleteink jó részét Angliában fedezhessem.

A szán-expedíciók fölszerelésének fontos munkája jórészt ARMITAGE-re háramlott, akit, mint a Jackson-Harmsworth expedíció volt tagját, sikerült megnyernem a Discovery másodparancsnoki tisztére.

Szán-utazásunk előkészítésében alig támaszkodhattunk másra, mint az északsarki utazók tapasztalataira. Nem volt szabad azonban mégsem figyelmen kívül hagynunk az északi és a déli sarkvidék között, főleg éghajlati és földrajzi tekintetben, mutatkozó különbségeket.

A déli sarkvidék zordonabb, mint az északi. A tavasz is hidegebb mint Északon, de a nyár éppen-séggel sokkal szigorúbb. Kora tavasszal ritkán tapasztaltak északon -45° -nál alacsonyabb hőmérséket, mi

ellenben gyakran jegyeztünk fel 50, sőt 56°-os hideget a megfelelő időszakban. Nyáron +10°-ra is felemelkedik a hőmérő az északi sarkvidéken, a mi nyarunkon egészen ritkaságszámba ment, hogy elérje a fagypontot. Másrészt ez a körülmény kedvező annyiban, hogy a jég nem enged úgy fel és könnyebben járható, úgyszintén a tenger jege sem igen szakad fel február előtt, amely hónap megfelel az északi sarkvidék augusztusának.

Nagyobb baj a hidegnél a csaknem örökös szél, amely érthető okból nagy mértékben csökkenti az utazó menetképességét.

A földrajzi különbségek még az éghajlatnál is nagyobbak a két sarkvidék között. Északon a jég felülete rendesen kedvezőbb, mint délen. A szárazföldi jégtakarón sokkal nagyobb akadályokra lel az utazó, mint az arktikus kutató a tenger jégén. És a déli sarkvidéken szárazföld vagy a Nagy Jégfal már aránylag kis szélességen útját állja a hajó előnyomulásának, ami újabb hátrányos különbség, szemben az északi sarkvidékkel.

A szárazföldi jégmező fizikai állapota lényegesen eltér a tenger jégétől. Amannak valóságos átkai a keményre fagyott szélvájta mélyedések, hullámok (*sastrugi*), amelyek néha óriási méreteket érnek el s az előhaladást sokkal inkább hátráltatják, mint a mégannyira összetorlódott tengeri jég. Teljesen hiányoznak továbbá északon azok a járhatatlan hegyzugok, jégszurdokok stb., amelyek egy-egy délsarki expedíciót egymagukban is megállásra és visszatérésre kényszeríthetnek.

A jégfelület fizikai állapota, a várható nehézségek, a megteendő út nagysága és az éghajlati viszonyok mind-mind figyelembe veendőek a szán-expedíció fel-

szerezése alkalmával. Egyike a legnehezebb kérdéseknek, hogy mit és mennyit vigyen magával az utazó. Az élelmiszerek mennyisége és minősége, a ruházat és a felszerelés egyéb tárgyai tekintetében nehéz megszabni azt az ideális mértéket, amely minden esetben a legcélszerűbbnek bizonyuljon. Részben ugyanis egyéni dolog pl., hogy mit szeretünk jobban, a bővebb táplálkozást és melegebb ruhát, avagy a kevésbé megterhelt szánt, s egyénenként változó, hogy ki mily mértékben hajlandó az egyik előnyről lemondani a másik kedvéért.

A mi szánjaink Kristianiában készültek Nansen útmutatásai szerint. A főkülönbség ezek között, meg a régibb utazók szánjai között, hogy a mieink keskenyebbek és szélesebb talpúak. Talpuk elől-hátul fel volt görbítve. A talpakon felül végigfutó bordákba négy, öt, vagy hat pár alacsony, mindössze tíz centiméteres függőleges csap van erősítve, amelyeket keresztbe fektetett fakötések tartanak egybe. Ezeket, tehát a csapok felső végeit, hosszú falemez borítja, amely a szántalp felkunkorított végeihez erősítettik.

A csapok alul nincsenek megmerevítve, hogy kellő szabad mozgása legyen a szánnak nehéz talajon. A szántalp olyan hajlékony, hogy, ha a szán súlyosan meg van terhelve, érdes felületen is minden része éri a havat.

A szának nyomtávola — az egyik szántalp közepétől a másikig — 43 centiméter, a szántalp szélessége körülbelül 9, összesen 52 centiméter. A széles szántalp lágy hóban kitűnő szolgálatot tett.

Expedíciónkra húsz szánt vittünk magunkkal, ami bőségesen elég volt két év munkájára. Hosszuk körülbelül két métertől negyedfél méterig váltakozott; volt köztük három 2·1 méteres, kilenc 2·7, hat 3·3

és két 3·6 méteres. A legrövidebb és leghosszabb szánok nem mutatkoztak olyan jóknak, mint a középső méretűek; legjobban megfeleltek a 3·3 méteresek. A régi északsarki szán-expedíciók típusos szánja három méter hosszú és csaknem egy méter széles volt. A 3·3 méteres szán súlya átlag 20 kilogramm. A szának kőrisfából készültek. A talpakat, Nansen tanácsára, nem-rozsdásodó német-ezüsttel¹ «vasaltuk» meg. Nansen külön vékony fatalpót is vitt magával, ami könnyen fölerősíthető és levehető volt, aszerint, ahogy a jégviszonyok kívánták. Én ezt nem tartom célszerűnek, mert csak a szerkezet egyszerűségének rovására szolgál. A német-ezüstnél is jobbnak tartom az acélt.

A téli szállás körüli munkákra célszerű külön keskenytalpú, erős szánokat vinni, hogy az utazásra szolgáló szánokat kímélni lehessen.

Csapatunkat három tagú csoportokra oszthattuk, vagyis fölszerelésünk (sátor, alvózsák, főzőedény stb.), úgy volt elosztva, hogy, ha három ember külön válik, semmi fölöslegest sem kell magukkal vinniök. A régi szán-expedíciók sátrai 8—12 emberre valók voltak. Ha együtt marad ennyi ember, mindenesetre kisebb súlyból kiállítható a fölszerelésük, de mi összesen is kevesen voltunk s céljaink sokfelé szólítottak.

Kétféle sátrunk volt: zöld vitorlavászon és vékony posztó-sátor; az előbbit jobban szerettük, mert világosabb volt és a zöld szín jól esett szemünknek. Egy-egy sátort öt 2·1 méter hosszú bambusz-rúdra feszítettünk. A sátor magassága körülbelül fél méterrel kevesebb. A rudakat beástuk és a lyukat hóval töm-

¹ «German silver», ezüstös színű ötvény. Alkatrészei a réz, cink (horgany) és nikkel. Utóbbi rendszeren túlnyomó benne. H. Gy.

tük be, a sátor alját is hóval szegélyeztük. A meg-
lehetős szűk bejáró ajtaját belülről hómentesen be-
lehetett kötni. A sátor tetejének a nyílása, amely
szellőztetőül és kéményül szolgált, hasonlóképpen igen
jól záródott.

A sátor aljára vastag vízálló vitorlavászon-t terí-
tettünk. Ezzel az alkalmatossággal együtt a sátor
súlya 13—14 kilogramm.

Még talán a sátonál is fontosabb készség a *háló-
zsák*. Hálózásajaink legnagyobb része három emberre
való volt s csak néhány darabot készítettünk egy-
személyest, a tiszték számára, kisebb utakra. A nagy
szánexpedícióra, súlymegtakarítás okából csak a tár-
sas hálózásokot vittük magunkkal. Egy ilyennek a
súlya 18 kilogramm volt induláskor, mire azonban
haza kerültünk vele, annyi jeget szedett magába,
hogy több mint kétszerte nehezebbé vált. Fialat álla-
tok préme jóval könnyebb ennél, de sajnos, az elő-
készület hevében erre nem terjedt ki figyelmünk.

Néhány farkas-bundától eltekintve csupa rénszarvas
prémből való ruháinkat és hálózásajainkat Norvégiá-
ban vásároltuk. Kísérleteztünk hálózások helyett
éjszakára való meleg prémes ruhákkal, de ezek csak-
hamar oly keményre fagytak, hogy alig tudtunk bele-
bújni s ha egyszer benne voltunk, nem lehetett benne
mozogni. Inkább visszaalakítottuk tehát ezeket a
sikertelen ruhákat hálózásokká.

A zsákban annak volt a legjobb dolga, (vagy leg-
alább a legmelegebb helye), aki közére került; ennek
fejében az ő kötelessége volt a zsák összegöngyölí-
tése: fölöttébb kellemetlen és bonyolult feladat fagyos
ujjakkal.

Legtöbb gondot és nehézséget okozott az élelem
kérdése; e körül tértek el leginkább a vélemények
és mutatkozott a legtöbb ellentét.

Abból kellett kiindulni, hogy fenntartsuk erőnket, de ezen túl egy dekagrammot se fogyasszunk. Ismeretes azonban, hogy a normális viszonyok közt élő ember többet fogyaszt és az ily szigorúan kiszámított eleség mellett éhséget szenved. A sarkvidéki utazó eleségszükséglete ezenkívül teljesen eltér a mérsékelt éghajlat alatt élő ember szükségletétől éppen a test melegfejlesztésével járó erőfogyasztás következtében. De nemcsak a szükségelt táplálék mennyisége tér el a normálistól, hanem a benne foglalt anyagok aránya is.

Egy átlagos emberre számított erőkifejtés (munka) naponként, nyolc órai kemény testi munka mellett, (a sarkvidéki égalj alatt) a következő számokat mutatja:

Szív működés	— — — — —	62,000	méterkilogramm
A test hőfejlesztése	— — —	620,000	«
Testi munka nyolc óra alatt		125,000	«
Összesen	— — —	807,000	«

Látható ebből, hogy a táplálék mennyisége, ha a rossz idő fogva tartja is az utazókat a sátorban, nem szállítható le felére, mint egyesek állítják. Ugyancsak a fenti számokból világlik ki, miért kell a sarkvidéken jobban táplálkozni, mint a mérsékelt égvön.

Első évi tapasztalásaink alapján meg volt állapítható, mennyi fehérjére (főleg húsr), mennyi zsírra és mennyi szénhidrátra (lisztes táplálékra) van szükségünk. Egyénenként mutatkozik ugyan némi csekély eltérés, de ezzel mostan ne foglalkozzunk. Ha azonban számításunkat azokkal az adatokkal hasonlítjuk össze, amelyek pl. egy katona ételmisszer-fogyasztását tüntetik fel háború idején, vagy mondjuk a kemény munkára fogott rab szükségletét, (amely ettől nem

sokban tér el): azt tapasztaljuk, hogy nekünk átlagosan úgy 20%-kal több élelemre volt szükségünk. A főkülönbség a fehérjében és a zsírban mutatkozik. Amabból közel kétannyi, ebből háromszor, négyszer annyi kell a sarkvidéken, viszont szénhidrátból valamivel kevesebb is elég. Ez az *elméleti súly*, vagyis a víz nélkül számított élelem súlya (só nélkül) naponként és fejenként körülbelül 800 grammra rúgott. Minthogy azonban a tápszereket nem lehet teljesen vízteleníteni, ez a súly pontosan *egy kilogrammra* emelkedett.

Érdekes összehasonlítani ezzel más, északsarki expedíciók eleség-mértékét. Parry rövid ideig tartó útján 624 gramm élelem jutott napjára minden embernek. Greely ezt a mértéket 1020 grammal állapította meg. Nares 1135, Mc Clintock 1192 grammot juttatott embereinek. (SHACKLETON 1908-ban beérte 908 grammal.)

A nagy déli útra még jelentékenyen kevesebb élelmiszert vittünk. Átlagosan 860 gramm volt «előirányozva», de utunk jó részén ennél is kevesebbre kellett szorítkoznunk. Sokat szenvedtünk az éhségtől s ennél fogva nem kerülhettük el, hogy le ne gyöngüljünk. A következő évi nyugati útunkban jobb erőben maradtunk, bár az éhség akkor is állandó kísértőnkül szegődött.

Főtápszereink voltak a kétszersült, pemiken (száritott hús és zsír), cukor, sajt, zab- és borsóliszt, csokoládé.

Élelmezésünk nem volt valami változatos, de ez a körülmény megkönnyítette (a szó szoros értelmében is) a málházást, úgy annyira, hogy a dobozok és zsákok súlya a beléjük csomagolt élelmiszerek súlyát csak mintegy 13%-kal növelte meg.

A második évi nagy szán-expedícióra magunkkal vitt tápszerekről a következő táblázat nyújt áttekintést:

	Naponként és fejenként grammokban	
	az én csoportom- ban	Barne csoportjá- ban
Kétszersült	340	410
Pemiken (száritott zsír- és húsból való keverék)	216	216
Cukor	108	108
Plasmon (tápszer-készítmény por [táp- liszt], vagy kétszersült alakjában)	56	42
Sajt	56	42
Zabliszt	42	42
Borsóliszt	42	20
Red Ration (szalonna és borsólisztból- való keverék)	31	31
Csokoládé	31	31
Kakaó	20	20
Tea	15	15
Hagymapor	10	10
Só	8	8
Bors	5	5
Összesen	980	1000

Fontos szerepet játszik a szánutazó felszerelésében a főzőedény és a hozzávaló forralólámpa. Mi ebben a Nansen mintáját fogadtuk el, amely kitűnt könnyűségével és csekély hőpazarlásával. A szerkezet nagyobb része alumíniumból készült; a lámpában paraffin égett. Az olajat ötödfél literes szögletes bádoggakannákban tartottuk. Egy kanna olaj tíz napra volt elegendő három emberre számítva.

Sátorverés után egyikünk — a szakács — azonnal elővette az egy hétre való eleséges tarisznyát meg a főzőkészüléket, egy másik havat hozott s néhány perc múlva hallani lehetett a forró víz zubogását, ezt a kellemes zenét, amelyet a pompás leves vagy

tea követett. A hóból tizenkét perc alatt forraltunk vizet. Egyfogásos ebéd (leves, hússal) elkészítése húsz percbe, kétfogásosé (az előbbi kakaóval) félórába került. Ezalatt volt időnk megerősíteniünk sátrunkat és ellátnunk a tanya körül való mindennapos munkát.

A szán-expedíciók málhájában jelentékeny részt foglal el az *állandó* felszerelés, amelynek a súlya tehát nem kevesbedik. Ennek a felszerelésnek a sokféleségéről és súlyáról fogalmat nyújt az alábbi összeállítás, amely egy hat tagú csoport állandó málháját részletezi:

	kg
2 szán, élelmiszer-tartókkal, ládákkal, dobozokkal	60
Gyaloghámok	2.5
2 főzőkészülék, csajkákkal és kanalakkal	13
2 Primus-lámpa megtöltve	4.5
2 teljes sátor-berendezés	27
2 ásó	4
2 háló-zsák, éjszakára való holmival stb. ¹	45
Háló-kabátok, tartalék «finnesko»-k, éles patkók ²	22
Gyógyszeres tarisznya ³	2.5
3 jégcsákány	3.5
Bambuszrudak és jelző-zászlók ⁴	5
Műszerek ⁵ és fényképező-gép	22
Kötél ⁶	4
Szerszámos tarisznyák, ⁷ mérő-zsinórok, ⁸ szánfékek	7
Ski-cipők	7
Ski-k ⁹	27
Összesen	256

¹ Meleg lábbeli, harisnya, keztyű, naplók, dohány és efféle személyes holmi tarisznyában.

² Síkos jégen való járásra.

³ Kötések, tapasztok, horgany-szulfát, kokain (utóbbi kettő a hő-vakság gyógyítására) stb.

⁴ A jégárok mozgásának a megmérése és a hátrahagyott készletek megjelölése céljából.

⁵ Teodolit, aneroid, iránytű, hőmérő, hipszometer, logaritmus-tábla stb.

⁶ A rianásokra, szakadékokra és jéglejtőkre való tekintettel.

⁷ Fogó, sodrony, ár, fűró, fonál stb. és a ruhafélék és sátrak javítására (tarisznyában) tű, cérna, sátorvászón-darabok, rénszarvas-prém darabok stb.

⁸ Mélységmérésekre és a hőmérsék megállapítására szakadékokban.

⁹ Ezen az egész úton — a nyugati expedíción — nem kerültek le a szánról.

Egy-egy emberre esik ebből a súlyból kerek szám-ban 40 kilogramm. Ha tehát föltesszük, hogy meg-erőltetés nélkül 90 kilogrammot húzhat, az élelmi-szerre (és olajra) fejenként 50 kilogrammot számíthatunk, ami körülbelül hat hétre elegendő. Nagyobb csoport érthető okból valamivel hosszabb időre lát-hatja el magát. Ha hosszabb utat kell egy gyalog-csapatnak megtennie, vagy úgy éri ezt el, hogy élel-miszer készleteket helyez el már előzetesen, vagy pedig úgy, hogy egy darabon segítőcsapattal kísérteti magát.

Ruhát alig visz magával többet a szánutazó, mint a rajta valót. Ebben marad egészen visszatéréséig s éjszakára sem vált mást. Ruházatunk egyes darab-jairól fentebb szólottunk.¹

Szerettük a sok zsebet. Elülső nagy zsebünkben szárogattuk az éjszakára való harisnyát, éjjel meg a nappalra valót.

Nyáron a fény ellen rendesen nagy karimájú ne-mezkalapot hordtunk a szánutak alkalmával. Túlsá-gos meleg fejfedő nem célszerű és nem is szükséges, mert a kalapon képződő jég elégséges meleget tart mindig.

Hideg időben nem képzelhető jobb lábbeli a rén-szarvasbőrből készült norvég *finnesko*-nál, amelyet prémjével kifelé fordítva viselünk. A lappok úgyne-vezett tengerifüvet tesznek beléje és abba mint valami fészekbe dugják lábukat. Mi két pár harisnyát visel-tünk és a tengerifüvet csak arra használtuk, hogy puhább fekvése essék a lábujjaknak és a láb szélei-nek. Ez a csizma azért is kitűnő, mert nem állja út-ját a kigőzölgésnek.

¹ 107—109. és 125. oldal.

A szem megvédésére kétféle szemüveget használtunk. Az egyik kormozott üvegből volt, a körülete pedig sodronyszövetből. Jobban szerettem a másikat, a fából valót, elől kereszt-alakú keskeny kivágással.

A gyaloghám széles övét a mellünkön hordtuk és külön szíjjal a vállunkra erősítettük. A mell-öv két végét vasgyűrű fogta össze; ebből indult ki a kötél, a mely a szánra volt erősítve.

★

A szánutazó feladatairól és vándoréletének kezdetlegességéről óhajtottunk a fentiekben némi fogalmat nyújtani az olvasónak. Elbeszélésünkéből kitűnik, hogy mennyire a szervezés észszerű voltától és az előkészületek gondosságától függenek a szán-expedíciók sikerei.

TIZEDIK FEJEZET.

A kutyákról.

Beszámolónk arról a sokféle ügyes-bajos dologról és teendőről, ami bennünket a téli éjszakán át foglalkoztatott, nem volna teljes, ha meg nem emlékeznénk négylábú társainkról, azokról a szegény állatokról, amelyek oly nevezetes és oly tragikus szerepet játszottak nagy déli utazásunkon.

A kutyák használatára vonatkozólag eltérők a vélemények. Általában kétféle mód között választhat az utazó. Vagy az a tekintet vezérli, hogy állatait épségben hozza vissza a messze sarkvidékről, vagy pedig az, hogy kockára veti őket és életükkel nem számolva, szolgálataikat a végsőkig kiaknázza.

Előbbi esetben a kutya értékének a megítélésére tisztán a húzóképeség és az eleség-szükséglet szolgál alapul, összehasonlítva ezt az emberével. Mc CLINTOCK két kutyára számít annyi eleséget, amennyi egy embernek a szükséglete, de megjegyzi, hogy két kutya ugyanazt a terhet jóval messzebbre, sőt, ha a terhelés könnyű, csaknem kétannyira szállítja. De nemcsak az élelmiszerek súlyában mutatkozik ilyenformán jelentékeny (mintegy 25—50 százaléknyi) megtakarítás, hanem főleg az állandó súlyú felszerelésben, amennyiben a kutyának sem sátorra, sem hálózsákra, sem főzőkészülékre stb. nincsen szüksége.¹

¹ Mint fentebb láttuk (129. old.), ez az állandó súlyú felszerelés egy-egy emberre körülbelül 40 kg terhet ró. Ha az előbbi példánál

A mondottakból az következnek, hogy a kutya, mint „húzógépjé”, sokkal tökéletesebb az embernél. Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy a kutya szeszélyes és állhatatlan. Ha kedvező talajon, könnyű teherrel rövid utakon néha szinte csodálatos eredményeket értek el vele, másfelől régi tapasztalás, hogy súlyos szánnal, egyenetlen úton ez sohasem sikerül és ilyen körülmények között nagy távolságra nem is jutott még el expedíció, vagy ha eljutott, a kutyák nem kerültek vissza életben. Hajlandó vagyok hinni, hogy kutyafogatokkal sem lehet messzebbre hatolni a sarkvidéken, mint kutyák nélkül, föltéve, hogy az állatokat életben akarjuk tartani utunk végéig.

Ha azonban a kutyák életét az út magasabb céljai érdekében áldozatul vetjük, mást mutat a kép. Ha a kutyák a maguk lábán szállítják a maguk eleségét, nyilvánvaló, hogy a szánok húzására fordított energiájuk tisztán az expedíció javát szolgálja. Egyszerű számtani művelet az egész: világos, hogy az ilyen csapat messzebbre hatolhat. Több élelmiszert vihet magával és gyorsabban is haladhat, mint a csupán emberi erőre utalt csapat.

Könnyen érthető, hogy a kutyák feláldozására nem szívesen szánja rá magát az utazó. Méltán tűnik föl kegyetlenségnek az az előre megfontolt elhatározás, hogy hűséges társainkat sorról-sorra egymásnak vessük oda táplálékkul. De ha jól meggondoljuk a dolgot, enyhítő körülményeket fedezünk fel s belátjuk, hogy ebben a kivételes esetben a cél valóban szentesíti az eszközöket. Aztán meg az igazi

maradunk, ötven napra *két* kutya összes terhelése alig rúg többre 25–35 kg-nál, míg ugyanerre az időre *egy* emberre 90 kg-ot számítottunk. Ez az arány azonban, ha figyelembe vesszük a szerző további fejtegetéseit, jóval kedvezőtlenebbre alakul.

H. Gy.

kegyetlenség nem is abban rejlik, hogy leöljük állatainkat — mert hiszen nem cselekszi-e ugyanezt a mérsékelt égöv utazója is a magával hajtott juhnyájával? — hanem abban, hogy erején túl dolgoztatjuk és elfogjuk tőlük a megfelelő táplálékot rövidre szabott életében. Úgy vélem tehát, hogy a sarki utazó megnyugtathatja lelkiismeretét, ha ezektől a szenvedésektől tőle telhetőleg megkiméli állatait. Igazán sajnálatos csak az, hogy szenvedésük elválaszthatatlan a sarkvidéki utazástól s mondhatom, ez a tudat a gyilkolásnál is súlyosabban nehezedett lelkünkre, amikor utazásunk során ártatlan kutyáink életét, egytől-egyig, ki kellett oltanunk.

Ennek a szomorú kényszerűségnek az oka expedíciónk kivételesen nehéz helyzetében keresendő. Nem így akartuk. Számításunk és reményünk az volt, hogy a gyengébb állatokat feláldozzuk és ezzel sikerül az erőteljesebbek életét megmenteni. Várakozásunkban megcsalódtunk — de meg is irtóztunk az öldökléstől annyira, hogy egyikünk sem vállalkozott volna másodszor az irgalmatlan szerepre, amit reánk mért a sors. Hámjainkba fogva a következő évben könnyű szívvel vontattuk magunk szánjainkat.

Nem tagadható, hogy a kutyák — életük árán — nagyobb erőkifejtésre képesítenek: de nem szebb és méltóbb-e az a győzelem, amit egymagunkban aratunk a Természettel való nehéz küzdelmünkben?!

Valószínű különben, hogy a *déli* sarkvidéki szánexpedíciókban a kutyák használatát mindig korlátozni fogják a térszín nehézségei.¹ A mi esetünkben hasz-

¹ *Shackleton*, a *Discovery*-expedíció tapasztalatain okulva, mandzsuri lovakat vitt magával 1907—1909.-i délsarki útjára. Egy-egy ló legalább 540 kg terhet bír el, tehát 10—12-szer annyit, mint a kutya. Eleség nem kell neki több, mint 10 kutyának s naponta könnyen meg-

navehetőségük aránylag kis területre szorítkozott. Egyenetlen talajon, meredek lejtőkön, összevissza hasadozott jégárazokon, csúszós tükörsíma jégmezőkön csak teher a kutya. Az ilyen terenumokon önmagára van utalva az ember s szánjait segítség nélkül kell vonszolnia.

Nem csekély találékonyságra volt szükség, hogy kieszeljünk egy olyan szerszámot, amely lehetővé teszi, hogy állataink mentől jobban kifejtthessék erejüket. Ebben a tekintetben pedig a kutya ugyancsak nehezen kezelhető. Egy percig sincs nyugta; szök-dös, forog és kering, amíg csak össze nem gabalyítja a legegyszerűbb szerszámot. Ehhez járul még az a kiirthatatlan rossz szokása, hogy megrágja a hámot. Csak aztán, ha kimerül az útban, csillapodik.

Minden kutyáról külön vettünk mértéket, hogy rája illő szerszámot varrjunk és pedig *egyes* szerszámot, mert a páros nem mutatkozott célszerűnek. Igaz, hogy egyenlőbben húztak vele, de nehezebb volt a kezelése.

Párosával fogtuk őket a szánba, hosszú sorban, amelynek az élén a vezérkutya járt egy ember vezetésével. Az összekuszálódott szerszám eligazítása — puszta kézzel — a legrémesebb munkák közé tartozott. Képzeltető ennél fogva, hogy a kutyáknak az az atavisztikus szokása, hogy lefekvés előtt háromszor-négyszer körülfordulnak, mintha fekvőhelyet akarnának egyengetni maguknak, nem szerzett valami túl nagy örömet.

Kutyáinkat egy TRONTHEJM nevű orosz szedte össze Oroszország északi részeiben, valahol az osz-

tesz kedvezőtlen térszínen 30—40 kilométert. A gyorsaságon kívül, ami talán mindennél fontosabb, nagy előnye, hogy könnyebb bánni vele, mint a rakoncátlan kutyák egész falkájával.

H. Gy.

tyákok és szamojédek között. Tronthejm gyakorlott ember volt; 1891-ben ő válogatta a kutyákat Nansen híres utazására. Előkészületeink idején egy amerikai expedíció számára gyűjtött kutyákat. Sok időnk nem volt, megbíztam tehát egy Arhangelszkben tartózkodó angol ügynököt, hogy szerezzen számunkra vagy huszat a Tronthejm kutyáiból.

A kutyák csakhamar megérkeztek Londonba: huszonhárom darab, köztük három nőstény. Amíg csak téli szállásunkon tanyát nem ütöttünk, úgyszólván hozzá sem jutottam, hogy alaposabban megismerjem őket, de ekkor aztán bőséges alkalmam nyílt a velük való megismerkedésre. A legelső, ami szemembe tűnt, az volt, hogy nem egy vérből valók. Különböző fajtákhoz tartoztak. Nemcsak színük, szőrözetük, hanem még természetük is különbözött. Annál inkább a természetük.

Télen át jutott időnk kutyáink természetének a kiismerésére. Legnagyobb baj az, hogy ha szabadon vannak, lehetetlen nekik parancsolni. Ha pórázon vezetjük, huzatják magukat, ha meg eleresztjük, azonnal haza rohannak s ha elejét nem vesszük, véres verekezésbe fognak társaikkal.

Legnagyobb gyönyörűségük, ha nyugtalaníthatják a fókákat. Akármilyen fáradtak legyenek is, vadászati szenvedélyük azonnal hatalmába keríti őket, mihelyt megsejditik a fókát valahol. És ilyenkor kitépik magukat az ember kezéből s ha megterhelt szánba vannak fogva, azzal együtt rohannak a havon megpillantott gyanus pont felé. Még jó, ha az ember fel tud hirtelen kapaszkodni, máskülönben pillanat alatt kutya és fogat nélkül marad. Ha idejekorán el nem fogjuk őket, halálra marják áldozatukat. Foguk nem hatol be mélyen a fóka testébe, nem is

tudnak rajta nagyobb sebet ejteni, de addig marcangolják, amíg csak mozog benne az élet. Meg nem eszik; nem is tudnának megbirkózni vele. Tisztán sportból kegyetlenkednek s ha egyet megöltek, ott hagyják és új áldozat után néznek. Ki tudja, vissza tudnánk-e őket kapni a hajóhoz, ha a foka bőre vékonyabb és puhább volna egy kicsit.

Két elszabadult kutyánkkal furesa kalandunk esett. Napok mulva találtunk rájuk egy foka teteme mellett, amely valahogy rácsavarodott az egyik kutya láncára úgy, hogy ez nem tudott szabadulni. Társa hűen kitartott mellette, pedig az éhségtől már majd elpusztultak. És a foka húsa nem segített volna rájuk. Ha föl nem fedezzük őket, ott pusztul el éhen mind a kettő.

A farka vezére, *Nigger*, békében szelid és méltóságteljes volt, de a küzdelemben — mint sajnálattal tapasztaltuk — rettenetes. Kitünőbb szánba való kutyát alig képzelhetünk. Csak a menet élén érezte jól magát; ha máshova osztottuk be, szomszédaival azonnal úgy összemarakodott, hogy sietve vissza kellett őt helyeznünk a vezéri méltóságba.

Kezdetben, amíg a betegség urrá nem lett falánkban, öröm volt nézni Niggert munkájában. Láthatólag elérte minden mozdulat célját s ehhez képest határozott értelmességgel is viselkedett minden helyzetben.

A többiek természete egytől-egyig más és más vonásokat mutatott. Az egyik majd agyonhajszolta magát, merő lelkiismeretességből, a másik lusta volt a végletekig. Az értelmességnek is különböző fokán állottak. Volt köztük, amelyik elől a többiek majd mindig elszedték az eleséget, ha nem ügyeltünk rá. Másfelől ez összefüggött a harcias és békés hajlam,

meg a fizikai erő tekintetében köztük mutatkozó eltérésekkel. Engedelmesség dolgában is feltűnően különböztek. Némelyik javíthatatlan kötekedő, de egyenes, nyílt természet, a másik megbízhatatlan, sunyi és alázatos.

Eredetük és előbbi nevük rejtély volt, amit föl nem deríthettünk. Akár akartuk, akár nem, «fátyolt kellett vetnünk» multjokra. A mi szolgálatunkban új életet kezdtek. Ennek a szimbolumául angolosan csengő új neveket kaptak, amelyeket hamar megtanultak úgy, hogy értettek róluk már hajóraszállásunk előtt.

Néhányuk még az első őszön elpusztult (egyik a márciusi hóvihárban, amikor szegény VINCE lelte halálát), kettőt szemünk láttára téptek szét társai, másik kettő meg a tél vége felé mult ki.

Déli szánutazásunk megkezdésekor tizenkilencen voltak még:

Nigger	Birdie	Wolf
Jim	Nell	Vic
Spud	Blanco	Bismarck
Snatcher	Grannie	Kid
Fitz Clarence	Lewis	Boss
Stripes	Gus	Brownie
	Joe.	

Az utolsónak, *Joe*-nak, megvan a maga szomorú története. A déli sarkvidéken született egy régebbi expedíción és hogy-hogy nem, BERNACCHI-hoz került, akinek londoni házában, mint szalonkutyához illik, tétlenül uraskodott. Most aztán gazdájával együtt, bizonyára nem a maga óhajtására, visszatért szülőföldjére, hogy ott fejezze be tragikus módon — valamennyi társával együtt — rövid életét.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A tavaszi szán-utazások.

(1902.)

Augusztus vége felé már türelmetlenül vártuk, hogy elhagyhassuk téli tanyánkat. Színről-színre megakartunk végre ismerkedni azokkal a rettentőnek tűsző akadályokkal, amelyek a körülöttünk emelkedő magaslatokról tűntek szemünkbe.

ARMITAGE nyugat felé volt indulandó kevés teherrel, hogy kikutassa a New Harbour környékét és utat keressen, amerre az előttünk tornyosuló hegylánctól északra eső szárazföldi jégtakaró elérhető.

ROYDS-nak, hasonlóképpen könnyű csapattal, dél-nyugat felé kellett indulnia. Errefelé valószínűnek látszott, hogy sikerül kinyomoznia valami átjárót a hegyek mögött elterülő jégmezőkre. Ezek a tájékozó kirándulások készítették elő ARMITAGE nagy nyugati utazását.

Magam dél felé igyekeztem. Már tél elején elhatároztam, hogy valamennyi kutyát magammal viszem, mert valószínűnek tartottam, hogy ez az útvonal a legalkalmasabb a kutyafogatokkal való utazásra. Eleintén úgy terveztem, hogy másodmagammal megyek, azt gondolva, hogy két ember is elég a kutyák vezetésére. De utóbb megfontoltam a dolgot. Nemcsak a várható fizikai nehézségek indítottak erre, hanem az a kockázat is, hogy egyikünket valami betegség éri utól, amely eset ilyen körülmé-

nyek között végzetessé válhat. Elhatároztam tehát, hogy két kísérőt viszek magammal, SHACKLETON-t és BARNE-t.

Harmadik «felderítő» csapatunknak tehát az volt a feladata, hogy a *Bluff* sziklafok alatt élelmikészleteket helyezzen el számunkra.

A Crozier-fokra is szándékoztam küldeni egy csoportot, amely hirt vigyen rólunk, még mielőtt nagy utazásainkra indulunk.

Szeptember 2.-án kezdtük meg tanulmány-utainkat azzal a négy napos kirándulással észak felé, amelynek főcéljául tűztem ki, hogy a kutyafogatokat kipróbáljam. De egyúttal topografiai tekintetben is vártam némi új tapasztalást, amiben nem is csalódtam.

Mindjárt másnap, a hajótól mintegy 12—13 kilométernyire, egy gleccser-nyelv végéhez érkeztünk, amely tanulságos megfigyelésekre adott alkalmat. Hossza úgy nyolc kilométer lehetett s egyenesen belenyúlt az öbölbe, olyan messzire, hogy ott körülötte, évről-évre fölengedett, meg újra képződött a jég. Felülete föltűnően szabálytalan volt. Széleinek magasabb részeit egész völgyek választották el a belsejétől. Szélessége úgy nagyjában 400 és 1200 méter közt váltakozott. A jégár eredete az Erebus hófedte déli lejtőin van.

Körülötte mindenütt mély vizet találtunk és tapasztaltuk, hogy a gleccser-nyelv az árapállal együtt süllyed és emelkedik. Nem messze tőle apró, egyenetlen vulkáni szigetek vannak észak felé, amelyek arra mutatnak, hogy ott az öböl fenéke szabálytalan lehet. De ha ilyen szabálytalanság tartja fenn a gleccser-nyelvet ebben a helyzetében, miért mozog az árapállal? Valóságos jégből való úszó félsziget.

Mi az oka, hogy nem szakad el mégsem forrásától éveken keresztül?

Utunk negyedik napján átkeltünk rajta, hogy a túlhan fekvő apró szigeteket közelebből megszemléljük. Aztán hazafelé vettük útunkat és még alkonnyakor megérkeztünk hajónkra.

Tapasztalásunk az volt, hogy nem célszerű a kutyákat apró csoportokra osztani. Ha négyesével, egymástól függetlenül húzzák a szánokat, nem maradnak meg szép sorjában, ahogy szeretnők. Egyik fogat elébe igyekszik vágni a másiknak és a vége olyan kavarodás, hogy korbáccsal kell széjjel verni a háborúságba elegyedett csapatokat. Egy és ugyanannak a fogatnak a tagjai ilyenkor hűen összetartanak s együttes erővel támadnak az «ellenségre», a másik fogat állataira. Alaposan megtanultuk továbbá, hogy különbséget kell tenni az erős és a gyenge, meg a szolgálatkész és a lusta állat között. A szánok terhelése és a szerszámok elrendezése tekintetében is szereztünk némi új tapasztalatot.

Velünk egyidőben érkezett vissza ARMITAGE tizenkét tagú csapata az ősszel elhelyezett élelmiszer-készlettel, amelyre ott, ahol szinte merő sportból elraktároztuk, a hajótól alig 13—14 kilométernyire, valóban semmi szükség se volt. Rövid útjukban az egyre-egyre eső nagy teher (125 kg) miatt annyira kimerültek, hogy valósággal összefőve érkeztek meg. Ki is jelentették egyértelműleg, hogy ha minden szánutazás ilyen keserves, mélyen fájlalják, hogy kimozdultak kényelmes otthonukból — már mint Angliából.

Öt nappal később, szeptember 10.-én indult ROYDS hatodmagával délnyugati szemleútjára. Pompásan festett a kis csapat kifogástalanul megrakott szánjaival.

Minden jel arra vallott, hogy a hosszú téli hónapok előkészületei nem voltak hiábavalók.

Másnap vett búcsút ARMITAGE, aki ugyancsak öt kíséreléssel indult nyugat felé. A tisztek közül Royds Koettlitzet, Armitage pedig Ferrart vitte magával. Ez a csoport próbálta ki először rendszeresen a lábszánkón való vontatást. Mint minden újdonság, eleinte tetszett az embereknek. Nekem azonban már akkor is erős volt a gyanum, hogy kemény talajon bajosan fog beválni az újítás.

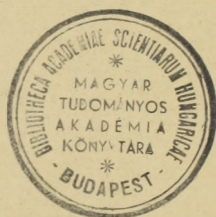
Érdekes fölfedezést tett ezekben a napokban HODGSON, a biológus. Vízbe merített hálóra és köteleire jégkristályok rakódtak. Ceruza vastagságú fonálát több mint arasznyi átmérőjű henger alakjában fogta körül a finoman rétegzett leheletszerű jég, amely aztán egyetlen érintésre darabokra törött. Ez a finom, szinte csipkeszerű, átlátszó képződmény általában mintegy két méter mélységig terjed, de egy alkalommal 300 méteres mélységből is hozott fel a mérőzsinór hasonlóan képződött kristályokat. Olyanforma tünemény ez, mint a tútelített oldat mesterséges kristályosodása, ha valami szilárd testet helyezünk beléje. A tengervíznek fagypontra alá süllyedő hőmérsékletével függ össze s annál erőteljesebb, minél hidegebb a víz.

Szeptember 17.-én indultam újra, Shackleton és Barne társaságában, második előkészítő utamra. Tizenhárom kutyát vittem magammal, két csapatra osztva. Két hétre való élelmiszert vittünk és ezenkívül egy készletre valót, amit utunk végén akartunk elhelyezni déli expedíciónk számára. Egy-egy kutyára 40 kg súly esett.

Naplómban — többi között — a következőket találom utunk lefolyásáról:

KEDVEZŐ SZÉLREN.

Szeptember 17. (szerda) — 9 órakor hagytuk el a hajót derült időben. Kezdetben jól húztak a kutyák, később nehéznek találták a terhet, de azért meglegelősen viselték magukat. Délután találkoztunk Royds hazafelé tartó csapatával. Tőle hallottam, hogy dél-nyugat felé nem találtak járható utat s erre délnek fordultak. A nagy hideg miatt rövid beszélgetés után elbúcsúztunk. Félhat tájban tanyát vertünk. Megtettünk 23 kilométert. Este heves délkeleti szél. Hőmérséklet —44°.

Szeptember 19. — Tegnap reggel a szabad ég alatt ébredtem fel. Első pillanatban fel nem foghattam, mi történt, de aztán hamar megértettem a dolgot. Este fáradtak lévén, nem hordtuk eléggé körül hóval sátrunkat. Éjjel erős szélvihar kerekedett és egyik oldalon meglazította a sátrat úgy, hogy a vásznat szabadon lobogtatta. Az így támadt nyíláson át gurultam ki hálósákostul, amelyben csak később ébredtem fel. A kavargó hótól sátrunkat se láttam. Nem minden küzdelem nélkül visszabujtam a sátorba. Társaim ekkor vették észre a dolgot. A hó szabadon özönlött be sátrunkba s kavarogva lepett be bennünket.

„Este hatig már most nem tettünk egyebet, csak a sátrat tartottuk óriási erőfeszítéssel, hogy el ne ragadja kezünkől a dühöngő vihar. Kínos órák voltak ezek. A legkínosabbak, amelyeket valaha átéltem. Arcunk, kezünk összefagyott. Szegény Barne, akinek a keze az őszi fagyás óta nem gyógyult még meg, emberfeletti erővel küzdötte le szenvedéseit. Nyomoruságosabb helyzet már nem képzelhető. Kutyáinkal egész nap nem gondolhattunk. Estére aztán az egyiket beeresztettük a sátorba, amikor nyöszörgését hallottuk. A többiekét másnap reggel úgy kellett kivájnunk a hóból.

,Este hétkor megszűnt a havazás és tíz órára alább hagyott a vihar úgy, hogy szunnyadhattunk is egy kicsit.

,Reggel (19.-én) már három órakor talpon voltunk. Harminc órája nem ettünk meleget; most főztünk valamit s eközben megbeszéltük a teendőket. Hálósájkjainkat és ruháinkat teljesen befogta a jég. Abban mindnyájan megegyeztünk, hogy ilyen nyomoruságos helyzetben le kell mondanunk utunk folytatásáról. Nem is késlekedtünk soká. Egy kis meleg kakaó és pemiken után összeszedtük szétszórt dolgainkat és elindultunk a hajó felé. Az idő gyönyörűen kiderült. A verőfény lágy színekbe öltöztette a nyugaton emelkedő hegyeket. A hőmérsék emelkedőben volt. Semmi sem mutatta, hogy alig néhány órával előbb mily borzalmas vihar dúlt ezen a helyen.

,Amíg a szélvész dühöngött, nem jutottunk hozzá hogy megnézzük hőmérőnket. Úgy gondolom, akkor —34 —35° körül lehetett, ami kétségtelenül kivételesen alacsony hőmérséklet szélviharban. Ma reggel —46°-ra szállott alá a hőmérő alkoholja; Royds kevéssel odább északra még egy fokkal nagyobb hideget észlelt ugyanekkor.

,Ha vissza kell is térnünk, nem hiába jártunk. Bölcsőbbek vagyunk egy tanulsággal. Tudom, nem egyhamar hunyom le szememet még egy este, mielőtt sátrunkat az efféle meglepetések ellen alaposan nem biztosítottam.

,Royds csapatát tőlünk néhány kilométerre érte utól ugyanez a vihar. Ők semmi különöset nem tapasztaltak. Csak később érte őket az a baleset, hogy a szél elvitte egyik egyszemélyes alvózsákukat. Harmadnapra akadtak reá mintegy hat kilométer távolságban.

Visszaérkeztünk a hajóra. Mint hallottam, itt is csunyán dühöngött a vihar — 36°-os hideg mellett.

,*September 23.* — . . . Ujból felkészültünk a kirándulásra. BARNE ujjai annyira tönkre fagytak, hogy itthon kell őt hagynunk. Helyette FEATHER jön velünk.

A rossz idő miatt csak másnap reggel keltünk útra. Könnyű szánjainkkal pihenés nélkül értük el gyors menetben elhagyatott tanyánkat, ahonnan teljes felszereléssel folytattuk az utat. Estére a hajótól 37 kilométerre ütöttünk tábor.

Másnap kutyáink heves déli szélben makacskodni kezdtek. Tovább haladva mintegy ötven méternyi kapaszkodóhoz értünk, amelynek a tulsó oldalán úgy tizenöt méternyi ereszkedés után ismét síkság terül el, a *barrier* felszínének magasságában. Ez a dombhullám a két sziget között emelkedett.

26.-án tiszta időben közeledtünk a Bluff sziklafok felé. Meglepett bennünket, hogy a szélfúttá barázdák ezen a vidéken mind északnyugati csapásúak, míg a hajó körül alig láttunk egyebet, mint északkeleti irányúakat. Ezen a napon 24 kilométert hagytunk hátra.

Említést érdemelnek a jég jellegzetes kupolaszerű feldudorodásai. Eredetük a felszíni olvadásra vezetendő vissza. A jég alatt újból megfagyó víz okozza ezt a jelenséget a regeláció tünetényénél fogva, amely fokozatosan felfelé nyomja a jég felületét. A kiemelkedések mintegy harmadfél méter magasságot érnek el, aztán — ha a nyomás még tart — elvesztik kupolaszerű alakjukat és szabálytalan kráterekké formálódnak.

,*September 27.* — Hideg, tiszta időben indultunk, de utóbb beborult és a hőmérséklet emelkedett. A jég felülete még szabálytalanabbá vált. A kutyák nem

mutattak nagy hajlandóságot, hogy így hullámos vasút módjára fel-le cipeljék szánjainkat. A szél viharra nőtt és a hőmérő —17°-ra szökött. Egész hófállal védtük meg sátrainkat.

Szeptember 28. — Erős szélvészre ébredtünk, de sátraink szilárdak. A hőmérő újabb jókora emelkedést jelez; hálózsákjainkban egészen jól érezzük magunkat.

Szeptember 29. — A szél megszűnt, a hideg alászállott. Gyenge árnyékok jelzik a keresztbe futó veszedelmes rianásokat. Kiadtam a rendeletet, hogy pontosan nyomomban járjanak a szánok, akármerre kanyargok. Egyszerre csak kiáltást hallok mögöttem. Oda pillantok, Feather nincs sehol. Ott vannak a kutyák és a szánok, de az ember hiányzik mellőlük. Visszasietek és Feathert megtalálom a fogatok mögött. Kevés híjja, hogy a kutyák bele nem vitték egy rettenetes szakadékba, ahol mindenestől elpusztultak volna.

Félóra múlva újabb kiáltás. Most nem egy ember, hanem egy egész szán hiányzott, a négy közül az utolsó. A szán függőleges helyzetben beleszorult egy hasadékba. Az előbbi eset hősét kötélen le kellett eresztenünk, hogy óvatosan pakolja le róla a terhet, mert máskülönben nem tudtuk volna felhúzni a szánt. A gondos málházás bizonyítéka, hogy a szánról semmi le nem vezett.

Ettől fogva kezdtük komolyabban venni a hasadékokat. Kötéllel fűztük egymáshoz magunkat.

Visszatekintve e nap élményeire, semmi kétségem sem maradt affelől, hogy igen veszedelmes vidéket jártunk meg olyan könnyelmű módon, amit csak tájékozatlanságunk magyaráz, — de nem ment.

A felleges ég okozta állandó szürkület is nagyban

megnehezítette utunkat. Ez a világítás a hómezőn nagyon kedvezőtlen. Egy kis jégrögből hegyet formál. Aztán meg hiányzott az árnyék, ami elárulja a térszín egyenetlenségét. Világosságban nem volt éppen hiány, de a világítás nem volt kielégítő, s ezért állandóan veszélyben forogtunk.

,A repedések egyre tartanak. Legveszedelmesebbek azok, amelyeknek szélessége egy méter körül van s gyenge hóhíd fogja át. Ezek alatt kék jégfalak buknak le függőlegesen feneketlen mélységekig. Este egyik kutyánk egy ilyen hóhidat választott fekvőhelyül. Szerencsére észrevettük s megmentettük. Ha ott hagyjuk, úgy lehet, egy-két óra alatt felolvasztja maga alatt a havat s szokatlanul meglepődött kutya válik belőle.’

,*Szeptember 30.* — Hamarosan kijutunk a rianások közül. Egy darabig kissé kelet felé tartva, délnek fordulunk. Az ég felhőtlen. Délben mintegy tizenöt kilométernyire vagyunk keletre a Bluff-hegyfoktól. Messze északon emelkednek az Erebus és Terror hatalmas tömegei. Északnyugat felé a Discovery-hegy és a Nyugati hegylánc tornyosul, mögöttünk pedig, ha körültekintünk, azok a szigetek és kisebb dombok tűnnek szemünkbe, amelyek között tél idején barangoltunk. Nyugaton hirtelen végződik el a *Bluff*, hosszú félszigetként nyúlva bele a nagy jégmezőbe. Mögötte az új földet kutatja szemünk a hóborította láthatár fölött. Köröskörül végtelen szőnyegként a határtalan hó- és jégmező.

,Hiába reméljük már, hogy földet találjunk a hegyfokon túl, ahova előreszállíthatnánk készleteinket. Shackleton ajánlotta, hogy a Discovery-hegy és a Bluff helyzete által szembetűnően megszabott ponton helyezzük el raktárunkat, amelyet így nem lesz ne-

héz újból föllelnünk, ha nagy expediciónkon erre haladunk.‘

,Október 1. — . . . Ma reggel elhelyeztük készleteinket: hat heti eleséget hármunk számára és 68 kg kutya-eleséget. A helyet nagy fekete zászlóval jelöltük meg. Pontosan megmértük, milyen szög alatt esik egyik és másik szembetűnő ponthoz viszonyítva. Aztán szedtük sátorfánkat és elindultunk hazafelé. A kutyák azonnal észrevették az irányváltoztatást; ettől fogva nem kellett nekik biztatás.‘

,Október 3. — Délután megérkeztünk a hajóra. Nem egészen három nap alatt mintegy 137 kilométernyi utat hagytunk hátra. Most már kétségtelen, hogy útnak dél felé a White-szigeten kívül fog vinni és nem a két sziget között.

,Sohasem éreztem még ennyire, hogy milyen gyönyörűséges hely ez a mi hajónk. A fürdő és a friss meleg ruha csodákat művelt velem. És a meleg szoba, ahol fogvacogás nélkül nyugodtan ülhet az ember s farkas-étvágyához méltó ebédeket ehet . . . A mai ebédnél különös elégedettség fogott el önmagammal és az egész világgal. ARMITAGE és KOETTLITZ már egy hete megérkeztek s vidáman beszéltük el egymásnak élményeinket. — A vége felé mégis úgy tetstett nekem, mintha valamit elhallgattak volna.

,Armitage-et később beszólítottam szobámba és kivallattam. Arca elborult s elbeszélte, hogy csoportjában kitört a szkorbut.

,Ma nincs kedvem írni. Kedvetlenül térek aludni.‘

,Október 4. — . . . A szkorbut kitörésének a története többé-kevésbé az Armitage útjának története. Ezért arról is el kell egyetmást mondanom.

,Szeptember 11.-én hagyták el a hajót s útjukat a tengerszoros felé vették. A gleccser-nyelv végét

13.-án érték el. Túl ezen, és nyugat felé is, friss jeget találtak. Annyi havuk se volt, hogy főzhessenek és sátraikat megerősíthessék. Kénytelenek voltak tehát délnek kerülni a régi képződésű jég felé. A nyílt víz közelében jártak s belőle fókák, pingvinek és cetek ütötték föl fejüket.

Régi gleccser oldalmorénája.

,16.-án a szárazföld dombjainak a lejtőjén ütöttek tábor. A New Harbour északra esett tőlük; délre pedig egész moréna-hegyeket fedeztek föl.’

Ezekről kiderült később, hogy régi gleccser oldal-morénái.

,17.-én 150 méter magasságban ütötték fel sátraikat a hólejtőn, hogy onnan tegyenek kirándulásokat. Indulásuk óta már nagyon szeszélyes volt az idő. 18.-án a vihar miatt ki sem mozdulhattak sátraikból. Másnap öten elhagyták a tanyát. A havas lejtőről

messze terjedő kilátást élveztek a gleccser-völgy felső szakasza felé, amely mélyen metszi bele magát a hegylánc testébe. A völgy felső végén magas hegycsúcs emelkedik egymagában. A jégár felső részein, úgy látszott, nem lesz nehéz a járás, de ezen a helyen olyan egyenetlen volt a jég felszíne, amilyent még seholsem tapasztaltak. Az óriási, tizenöt méter magasságot érő jégrögök és tuskók, meg a morénák anyagának felhalmozódásai zürzavaros képet nyújtottak. Armitage úgy vélte, hogy szánokkal ez a vidék teljesen járhatatlan.

,Küzdelmesen kapaszkodott fölfelé a kis csapat. FERRAR és HEALD már előbb visszafordult; másik két társát éjjel tájban küldte vissza Armitage, hogy egyedül folytassa útját még egy darabig. Visszatérőben két ember nyomát követte, abban a reményben, hogy a nyomok a tanyára vezetnek. Ijedten vette észre később, hogy a nyomok rossz irányba terelik. Tartani kezdett tőle, hogy Ferrar és Heald eltévedt.

,A havon annak jeleit látta, hogy egyikük sűrűn megpihent. Megkönnyebbült, amikor a nyomok mégis a tanyára vezérelték, amelyet reggel ötkor ért el, húsz órai távollét után.

,Ferrar és Heald csakugyan eltévesztették az utat s órákig bolyongtak, amíg végre halál fáradtan eljutottak a tanyára. Ferrar lépten-nyomon megpihent. Legyőzhetetlen álomosság vett rajta erőt s csak társa tartotta benne a lelket, aki kimerültségében is felfogta a veszélyt, amelyben forognak. Semmi kétség, hogy Ferrar neki köszönheti életét. Ha elnyomja az álom, feltétlenül elpusztul a rettentő hidegben. A hőmérő 43°-ot jelzett ezen az éjjelen.

,Abban a reményben, hogy a New Harbour jégárra vonatkozólag újabb megfigyeléseket tehetnek,

21.-én 300 méter magasságig kapaszkodtak rajta. Megállapították, hogy a szárazföld errőlfelel nem érhető el.

,Másnap, 22.-én indultak vissza a hajó felé. Ekkoriban kezdett Armitage gyanakodni, hogy csoportjának nincs rendben az egészsége. Emberei hamar kimerültek. A máskor fáradhatatlan Ferrar egészen összeesett. Gyengeségük egyre ijesztőbbé vált, de a baj okát csak lassankint ismerte föl Armitage. 25.-én este még néhány kilométerre voltak a hajótól. Ekkor már tanácsosnak látszott, hogy idővesztegetés nélkül igyekezzenek a hajóra. Egész éjszakai menetelés után másnap reggel hat órakor érkeztek meg.

,WILSON dr. azonnal megvizsgálta a betegeket. Hármuknak meg volt dagadva a lába; egyiküké fakószínűre vált. Foghúsuk is megdagadt. A többiek türehetően voltak, de állapotuk mégsem volt egészen megnyugtató. Hogy a bajt mi okozta, nem lehetett megállapítani. Orvoslásáról haladéktalanul gondoskodni kellett. Még távollétemben változtattak az ételrenden, amelyen ettől fogva állandóan ott szerepelt a friss hús és a befőtt.

,KOETTLITZ dr. csak néhány napja érkezett meg egy külön kirándulásáról, de már is mindenkit megvizsgált a hajón. Véleménye kedvező. Az esetek nem súlyosak. Nem is nagyon sokan kapták meg a bajt, amelykülönbén már is múlóban van. Okát ő sem tudja.

,Joggal reméltük tehát, hogy sikerül a veszedelmet leküzdenünk. Arra kellett már most törekedni, hogy megakadályozzuk annak ismétlődését a jövőben...

,ROYDS ma (4.-én) reggel indult hatodmagával a Crozier-fokra. A tisztek közül SKELTON kísérte el. Többi társai azok voltak, a kik szeptemberi kirándulásában is részt vettek már.'

,Október 15. — Felváltva a legénység minden tagját elküldjük egy heti kúrára a nagy kunyhóba, levegő-változtatás céljából. Ládákból egy kis szobát kerítettünk el számukra a kályha körül. Itt töltik az éjjeleket. Reggelit és ebédet a hajón kapnak, de már vacsorájukat új lakásukban főzik meg maguknak.

,Nagy tisztogatást vittünk véghez mindenütt, hogy teljesen elnyomjuk a bajt, bár e részben alig lehetett

A fókák felütötték fejüket.

hiba. Bizonyos, hogy a betegség eredete nem függ össze a tisztaság hiányával.

,Bajos dolog keresztülvinni, hogy csupa friss húson éljünk. Fókahús-készletünknek éppen a végére jártunk, amikor szerencsénkre két fóka ütötte föl a fejét a jégből a hajó közelében. Egy-egy fókával két nap érzük be. Nagy vadászatot rendeztünk tehát több napi járóra a hajótól. Csapatunk harmadnapra öt métermázsza hússal tért vissza az öldöklő hadjáratból, pedig a zsákmány egy részét künn hagyták. Jelen-

tették, hogy sok fókát láttak csapatokban a Castle Rock alatt és a gleccser közelében. Örömmel rendelttem el erre, hogy a húskonzervet ezután egészen mellőzze a szakács.

,A szabad levegőben végzett munka nagyban hozzájárul az egészség fenntartásához. Elégültséggel tapasztaltam, hogy ebben a tekintetben sohasem kellett a parancshoz folyamodnom. A betegek gyógyulása szépen haladt. Heald baja a legmakacsabb, de amióta borogatjuk a lábát, ő is könnyebben van. A többiek meg már a foka-vadászatokban is részt vesznek.

,KOETTLITZ megpróbálkozott egy kis mustár- és szársa-termeléssel. A déli sarkvidéki talaj igen termékenynek bizonyult. A tisztiszoba tetőablaka alatt van a «kertünk».

,Október 19. — Tizenkettedikétől tizenhatodikáig csaknem szünet nélkül dühöngött a vihar. Azóta tiszta, derült idő jár s az egyre teljesebbé váló világosság mellett szép színhatásokban gyönyörködtünk.

,Október 20. — Bátran mondhatjuk, hogy végképp megszűnt a szkorbut. Reméljük, nem tér vissza nagy utazásainkon, amelyek az enyhébb idősakra esnek. Hogy a kockázatot mérsékeljük, azon igyekszünk, hogy a pemiken egy részét főtt fókahússal pótolhassuk. A feladat nehézsége a kellő víztelenítés, amit többszöri főzéssel érhetünk csak el.

Ez sikerült is meglehetősen. Egyik kísérletünk pl. a következő eredménnyel járt: 63 kilogramm fókahúst megfőztünk 9 kilogramm margarinban. 27 kilogramm főtt húst kaptunk belőle. A főzéssel tehát az eredeti súlynak csaknem kétharmad részét elpárologtattuk. A főtt húsban még mindig maradt mintegy 20 százaléknyi víz. Ebben az állapotában

12 kilogramm fókahús felelt meg 10 kilogramm pemikennek.

... A friss ürühús kevés híjján teljesen elfogyott. Ami kicsi maradt belőle, azt betegségek esetére tartogatjuk. Ha fókahúst kaphatunk, nem kerül nagy áldozatba lemondani a vasárnapi ürühúsról. Télen jobban szerettük a konzerv-húst a fókánál, de most már vígan esszük emezt s nem szívesen térnénk vissza a másik eledelre.

Hiába kutattuk, a skorbut biztos nyomára később sem sikerült rábukkannunk. Kétségtelen, hogy a kegyetlen időjárásnak és a fáradalmaknak is része volt a baj keletkezésében. Nem lehetetlen azonban, hogy a hús-konzervek egy részében is volt valami hiba. Ebben a tekintetben a legmesszebbmenő óvatosság sem lehet túlzott. Az élelmiszerek kifogástalan minőségét biztosítani kell minden oldalról a modern orvosi tudomány alapján álló bakteriologiai és kémiai vizsgálatokkal.

Nagy megnyugvásunkra szolgált mindnyájunknak, hogy a veszedelmes bajt ily rövid idő alatt sikerült leküzdenünk. Ép egészségben, élénk munkakedvvel és derült kedéllyel néztünk elébe azoknak a feladatoknak, amelyeket a nagy nyári szánexpedíciók voltak hivatva megoldani.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A messze Délen.

Tavaszi szán-utazásaink eredményei alapján már most pontosabban megállapíthattuk nyári terveinket. Előkészítő déli kirándulásunk rámutatott, hogy a Bluff-fok elhagyása után egyenesen a hőmezőkön át kell utaznunk dél felé, jókora távolságra a szárazföldtől, amely esetleg láttávolon is kívül marad. Valószínű volt, hogy további élelmiszer készletet nem sikerül már elhelyezni, kíváncsi volt tehát, hogy, amily messzire csak lehetséges, segítő-csapat kíséren bennünket.

Ha pedig a fokon túl éles vonalban nyugat felé csap a szárazföld partvonala, ennek a kikutatása is szükségesnek látszott. Elhatároztuk ennél fogva, hogy BARNE tizenkéttagú csoporttal elkiséri majd a déli csapatot, amíg csak a szánok terhelése le nem fogy annyira, hogy ez maga is megbirkózik vele. Aztán visszatér a hajóra. Rövid pihenés után azonban félakkora csapattal újra útra kel, hogy a szárazföld partjai mentén nyomuljon a foktól nyugat felé. Amíg pedig mi ilyenformán kétfelől is igyekszünk felderíteni a déli szárazföld ismeretlen partvidékét, ARMITAGE egyenesen nyugat felé indul.

Utiterveink megállapításában nem tévesztettük szem elől azt a nagy előnyt, hogy a nyár előrehaladtával egyre kedvezőbbé válnak a viszonyok, úgy

az időjárás, mint a térszín tekintetében. A zord éghajlatú déli sarkvidéken nem kellett tartanunk a jég fölengedésétől, mint északon, annál is kevésbé, mert nem sok út esik a tenger jegére. Bátran felhasználhattuk a legszebb és legenyhébb nyári hónapokat. Hajónk nem igen szabadul a jég öleléséből februárig; mitsem veszünk tehát vele, ha csoportjaink egészen addig távol maradnak s útjainkat abban az időszakban tesszük, amikor a Nap a legmagasabban jár a fejünk fölött.

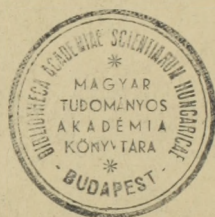
ROYDS, hátrahagyva jelentésünket a Crozier-fokon, október 24.-én érkezett vissza a hajóra, húsz napi távollét után. Megnyugtató volt elgondolni, hogy megtettünk mindent, ami hatalmunkban állt, hogy az esetleg értünk küldött segítőhajó rá akadjon téli szállásunkra. Megállapodásunk szerint ugyanis ennek gondosan át kellett kutatnia a Terror északi lejtőjét. Megnyugtatósunkra szolgált az is, hogy ez a csoport, bár közvetlenül a szkorbut kitörése után indult útnak, jó egészségben tért haza s a betegség a megérőltető menetelések mellett sem ütötte fel fejét.

Royds csoportja 10.-én ütött tábor a Crozier-fok közelében, a nagy jégsánc nyugati végétől egy-két kilométernyire. Roydsnak valami baja esvén, Skelton indult innen másnap másodmagával a «postára», hogy jelentésünket ott hátrahagyva estére már vissza is érkezzék a tanyára. Kiderült, hogy őszi útjuk alkalmával, amikor ezt a pontot nem sikerült megtalálniok, nagyon közel járhattak hozzá.

12.-én Skelton a Jégfal végéhez rándult ki, hogy a parti jégtorlódásról fényképeket vegyen fel. Visszajövet a Crozier-fok 250 méter magas meredek szirtfaláról tekintett le a tenger jegére. Éles szeme pingvineket fedezett fel a távolban, olyan nagy szám-

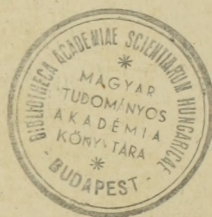

HÁTRAHAGYOTT POSTÁNK A CROZIER-FOKON.

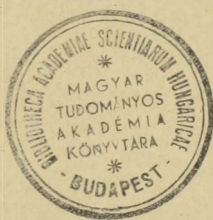

A JÉGFAL VÉGZÖDÉSE A CROZIER-FOKNÁL.

A CSÁSZÁR-PINGVINEK KÖLTŐHELYE A CROZIER-FOKON.

ban, hogy biztosra vette most már, hogy megtalálta végre e rejtélyes madarak költőhelyét.

Napok mulva győződhetett csak meg fölfedezéséről, mert 13.-ától 17.-éig olyan hóförgeteg dühöngött, hogy valósággal eltemette őket sátraikkal együtt. 18.-án enyhült a szél; Skelton már kora reggel az öböl felé irányította lépteit s csakugyan ráakadt a császár-pingvinek mintegy négyszázra menő csapatára, amelyben nagy öröme apró madárfiókákat is fedezett fel.

A császár-pingvin (*Aptenodytes Forsteri*) e vidék legjellegzetesebb madara. Valamennyi többi madár elvonul északra, amikor beköszönt a tél. Csak a császár-pingvin száll szembe a legkegyetlenebb téli viharokkal. Kétségtelen, hogy más, hasonlóan védett öblökben is, ahol a jég télen át oly mozdulatlan és biztonságos, mint itt, vannak császár-pingvin kolóniák. Így pl. a King Edward's Landon is találtunk egyet a Nagy Jégfal keleti végén.

Ez az excentrikus madár a sarki tél sötétjében rakja tojásait és az antarktikus tél leghidegebb hónapjában költi ki fiókáit, amikor a minimális hőmérséklet leszáll olykor az 55 fok alá.

A császár-pingvin magassága úgy százhusz centiméter, súlya 35—40 kilogramm. Nagyon szép madár. Feje fekete, háta és szárnya kékesszürke, melle citromsárga. Mozdulatai lassúk; tartása, fejfelé, méltóságteljes. Hangja harsogó, trombitaszerű, s úgy száll jégtabláról jégtablára, mintha emberi kiáltást hallanánk.

Royds csoportja, miután feladatait megoldotta, 19.-én indult vissza a hajóra s — mint említettük — 24.-én érkezett meg.

Október vége felé már minden előkészület meg volt téve a déli expedícióra. A különböző csoportok,

a hajón maradékkal együtt, megkapták utasításaikat. Nem volt más tennivalónk, mint bevárni az indulásunkra kitűzött napot.

A tizenkéttagú segítőcsapat október 30.-án indult Barne vezetésével. Utasítása volt, hogy a Bluff-fok vége közelében elhelyezett élelmiszerkészleteknél — az A raktárnál — várjon be bennünket.

Mi három nappal később indultunk a kutyafogatokkal. Állatainkat alig győztük megfékezni. Jó darabon társaink is elkisértek s már úgy dél felé járt, amikor hárman, WILSON, SHACKLETON és én, magunkra maradtunk kutyáinkkal.

Délután öt óra felé fölfedeztük az előttünk járó segítőcsapatot a White-sziget északi csúcsa közelében. Tőlük megtudtuk, hogy rossz időjárás késleltette őket. Sátraikban kellett maradniok. Megszabadítva őket terhük egy részétől, mi tanyát ütöttünk, ők meg fölkerekedtek, hogy éjszakai menettel pótolják a mulasztottakat.

,November 3. — Délután kettőkor újra utolértük Barne csapatát. A szélfúttá kemény, sima havon, a sastrugi-k között, meg-megcsúszik prémes csizmájuk; bőrből való ski-cipőik pedig rettentő hidegek. Így aztán a legjobb akarattal alig haladnak többet óránként másfél kilométernél. Átvettünk tőlük mintegy 70 kilogramm terhet; már csak 225 kilogrammnyit visznek helyettünk. Barne-nak megmondottam, hogy tőlünk függetlenül folytassa útját.

8.-án és 9.-én hóvihar sátrainkba kényszerített.

,November 10. — Korán reggel indultunk. A segítőcsapat aludt még. Délben elértük az A állomást és tanyát ütöttünk. Az ég kiderült s egész nagyszerűségükben láttuk újra az északon és nyugaton emelkedő hegyeket.

,Két havasi vihardár (*Pagodroma nivea*) keringett ma fölöttünk.‘

Ez a legszebb az antarktikus sirályok között. Gerle-nagyságú, tiszta fehér madár. Csak a szeme, csőre, meg a lába fekete. Nyári hajóútunk alatt, amíg csak jég volt a közelben, nagy csapatokban kísért bennünket. A jégtáblákra sodort apró kagylós állatkákból tartja fenn magát. Téli szállásunkat ritkábban kereste fel.

,A kutyák jobban érzik az út egyhanguságát, mint mi. Ha valami változatosság mutatkozik, az ingerli kíváncsiságukat. Ma például, amikor észrevették a depó zászlait, úgy neki eredtek, akárcsak üres szánt húznának.‘

Amikor az A élelmiszerraktárt elhagytuk, több mint 60 napra való eleségünk volt. Ezt az időt 90 napra növelhettük az által, hogy a segítőcsapatot még egy jó darabon magunkkal vittük.

12.-én hideg, ködös napon gyors menetben haladtunk egyenesen déli irányban. Estig körülbelül 20 kilométert hagytunk hátra.

,November 13. — Áthaladtunk a 79. szélességi körön, tehát délebbre jutottunk, mint bárki más előttünk.¹ A szélességi rekord leverése nagy örömet keltett embereink között. Magam is örültem, hogy e nevezetes alkalommal még velünk volt a segítőcsapat is, amelynek fele ezután visszafordult.

,Észak felé borult volt az ég, máskülönben derűs, tiszta idő járt s nyugat felé a messze láthatáron megpillantottuk a szárazföldet.‘

¹ Cook (1774) 71° 10'
Weddell (1823) 74° 15'

Ross (1842) 78° 10'
Borchgrevink (1900) 78° 50'

H. Gy.

13.-án és 14.-én, bár az időjárás megint kedvetlenre fordult, 28 kilométerrel jutottunk délebbre.

,*November 15.* — Szép csöndes a reggel; a nap melegen süti sátrainkat, — egész kellemes bennük az élet. Északon elmosódott már a szárazföld; nyugat felé is csak távol, szakadozott, hóborította láncokra esik tekintetünk. Dél és kelet felé határtalan hósvatag terül el szemeink előtt.

,Lázás munka folyt ma tanyánkon. A terhek szétosztása, a szerszámok eligazítása, megfigyelések, levelek írása foglalkoztatott délutánig, amikor elbúcsúztunk visszatérő társainktól.

,Bizakodva folytattuk utunkat. Minden lépésünkkel új területet hódítottunk meg az ismeretlen Dél soha nem taposott útjain.

,A rosszabbra való talajon ma nem húztak jól a kutyák. Hiányoztak az emberek is, akik biztassák őket s a hirtelen beállott meleg is okozhatta kedvetlenségüket (-7° körül járt: túlságos meleg a szánok húzásának kemény munkájára). Délután ötig öt kilométerrel jutottunk távolabb. Elhatároztuk, hogy ha reggelre se javul a helyzet, két részletben szállítjuk tovább terhünket, mindaddig, amíg a súly kevesbedésével vissza nem térhetünk a régi rendszerre.

A nehézségek megkezdődtek. A teher felét másnap csakugyan hátra kellett hagynunk. Ez a siralmas megoldás azt jelentette, hogy három kilométernyi utat kell megtennünk, hogy eggyel haladhasunk. De még így sem húztak oly szívesen a kutyák, mint az első napokban.

,*November 18.* — . . . Ismét egy küzdelemmel teljes, egyhangú nap. 11 órakor indultunk. Késő estig 9 kilométernyi utat nyertünk, de 27-et jártunk be. Kutyáink egészen kimerültek. Okát nem igen

tudjuk. A nehéz térszín és a meleg nem elegendő magyarázat. Tartok tőle, hogy olyas valami ok rejlik e mögött, amire csak később fogunk reábukanni. ‘

,*November 19.* — Ma reggel földet vettünk észre délnyugat felé. Este megbeszéltük helyzetünket. Fölmerült a gyanú, hogy a kutyák eleségében van a hiba: ez okozza gyengeségüket. Ha így van, elég baj, mert ezen nem segíthetünk másképp, csak úgy, hogy föláldozzuk lassankint kutyáinkat. Nagyon bántó, hogy napról-napra órákat kell tétlenül elfecsérelni a kutyák fáradtsága miatt. ‘

Lassankint meggyőződünk róla, hogy csakugyan az eleség rontja le állatjainkat. Eredetileg azt terveztem volt, hogy a kutyák számára kétszersültet hozok, de egy szerencsétlen pillanatban megfogadtam a tanácsát egy nagy tapasztalású utazónak, hogy szárított halat szerezzek be erre a célra. Ugyanazt a norvégiai tőkehalat, amely ott emberi táplálékul szolgál és nagy mennyiségben kerül kivitelre is. Ennek a hálnak kitűnő tápláló ereje kétségtelen. Mindenképpen alkalmasnak is látszott céljainkra. És mégis ez az eleség mérgezte meg szegény állatainkat, úgy hogy sokan közülök el is pusztultak szkorbut-szerű tünetek között.

Az okára is rájöttünk később. A készítmény megromlott azalatt, amíg a forró égövön áthajóztunk vele. Intő példa az utánunk jövő expedíciónak. A kutyák eleségét nem kevesebb gonddal kell ellenőrizni, mint az emberét.

,*November 21.* — Nyugaton összefüggő partok tűntek föl, amelyeket a délibáb-okozta optikai csalódás csábítóan közel hozott szemünkhöz. Dolgaink rosszul mennek, elhatároztuk tehát, hogy dél-dél-

nyugat felé fordulunk. Reményeink, hogy sikerül messzire hatolnunk déli irányban, úgyszólván egyre jobban foszladoznak.‘

,*November 22.* — Egyre lágyabb lesz a hó és mélyebbre süppedünk bele. Megkíséreljük, hogy egész teherrel folytassuk utunkat, de kutyáink alig bírják megmozdítani a szánokat.

,A naptűzés kezd megtenni a magáét. Orrunk, ajkunk felhólyagzik, megrepedezik. Kivált az ajk sebei fájdalmasak. A hőmérsék váltakozása, a száj nyitva tartása és a meleg csajka odaértetése növeli a bajt, amelyet csak éjszaka enyhít kissé a kenőcs.

,Étvágynk rettenetes és egyre növekszik. Az egyetlen dolog, amely elé örömmel tekintünk nehéz meneteléseink közben: az evés.‘

,*November 23.* — ... A térszín határozottan javult. Közel 10 kilométernyi utat morzsoltunk le estig, persze úgy, hogy 30-at jártunk meg. A szárazföld mindjobban kibontakozik előttünk.‘

,*November 24.* — ... Tegnap a délibáb megcsalta szemünket. Ma messzebb van a föld; — tartok tőle, messzebb, mint gondoljuk.‘

,*November 25.* — Indulás előtt a helymeghatározás $80^{\circ} 1'$ szélességet mutat. Az a tudat, hogy behatoltunk egy olyan területre, amelyet az eddigi térképek már teljesen ismeretlenként tüntetnek fel: kárpótlást nyújt küzdelmeinkért.‘

,*November 26.* — Hózivatar egész nap fogva tart tanyánkon. Wilson reumája már tegnap megjósolta a rossz időt.‘

,*November 27.* — Délnyugatinál is nyugatibb irányt veszünk, hogy mielőbb elérjük a szárazföldet, amelynek a partján hátra akarjuk hagyni készletünk egy részét. Ebben az irányban talán 80—90 kilomé-

ter választ még el tőle. Hét kilométernyi út kilenc órai küzdelembe került.

,Ma rajtam volt a sor, hogy hajtsak. Shackleton vezetett, Wilson pedig oldalról vontatta a szánt. Az egész előhaladás nevetni való volna, ha nem volna oly siralmas a kutyák kegyetlen betegsége miatt. Shackleton egész erejével feküdt bele a hámba, időnkint meg-megfordulva «*hi, hiló*», vagy más efféle kiáltással biztatja a kimerült állatokat. Mögötte a süketnek mutakozó kutyák hosszú sora lépked lelógó fejjel, olyan csüggedten, mintha kiveszőben volna belőlük az élet. Hátuk megett járok én a korbáccsal. Szomorú feladat hajszolni szegény állatokat s örülünk, hogy csak harmadnaponként kerül ránk a sor. Igaz, hogy nézni sem sokkal kellemesebb ezt a dolgot.

,Este meghánytuk-vetettük, nem volna-e jó éjszaka menetelni; ma nagyon meleg volt, — a hőmérő —4°-ot jelzett a napon.’

A következő napokon fokozatosan későbbre toltuk ki az indulás idejét úgy, hogy végül áttértünk a rendes éjszakai menetelésre olyanformán, hogy délután 4 és 5 közt «megreggelizve», 6-kor indultunk és reggel 3-kor vagy 4-kor ütöttünk tanyát. Így tehát, amikor a Nap legmagasabban járt, pihentünk, és a hűvösebb éjjeli órákban mentünk tovább.

Ez a megoldás előnyösnek látszott, de hátrányai is mutatkoztak. Valósággal zavarban voltunk állandóan a napok tekintetében. Kényelmetlenebb volt ennél, hogy éjjel tájban szembe sütött a Nap. Sáraink pedig a nappali alvás idején néha kellemetlenül melegeknek bizonyultak.

,November 29. — Érdekes légköri tünetényt figyeltünk meg ma. Apró jégkristályokból való könnyű stratus-felhő vett körül, amely azonban csak

kissé fátyolozta el a Napot. A Nap sugarai átszűrődtek rajta és a jégkristályok oly sajátságosan verték vissza a fényt, hogy az egész égbolt fejünk felett fehérfényű és színes körökkel és vonalakkal népesült be. A Napot körülvevő kettős, színezett kört hol érintette, hol meg átszelte egy másik, amely a horizonttal párhuzamosan haladt. A zenitet fényes gyűrű foglalta be ragyogásával. A horizonon két ál-Nap jelent meg. Mindez elbűvölően szép volt. Máskor is láttunk kettős Napokat, színes íveket, de a maihoz fogható nagyszerű tüneményben még sohasem gyönyörködtünk.

Tudtommal a sugártörésnek ezt a megkapó tüneményét nem figyelték még meg előttünk, vagy legalább is nem jegyezték fel.

A térszín hullámos. Meggyőző erről az, hogy amikor félnapi menet után megállapodtunk, láttuk elhagyott tanyahelyünket s innen is látható volt az a pont, ahol később megpihentünk, de útközben ezek a helyek el-eltűntek szemünk elől. A hullámgerincek egymástól rendszeren úgy két kilométerre, de legfeljebb ennek kétszeresére esnek s magasságuk két méter körül lehet.

Ma este újabb tapasztalást szereztünk. Tanyahelyünkről alig hogy visszatértünk a hátrahagyott teherért, hirtelen köd ereszkedett s az elmosódott nyomokat is csakhamar eltüntette előlünk a feltámadt szél. Találomra folytattuk utunkat. Szerencsére el is értük baj nélkül a tanyát, ahol Shackletont hagytuk. Az esetből, amely könnyen válhatott volna kellemetlenné, azt a tanulságot merítettük, hogy menet közben ezentúl egy-két zászlót szúrunk le s ezeket fölszedjük, amikor a teher második felét szállítjuk.

December 2. — A hókéreg ma megint pisztoly-lövéshez hasonló durranások közt repedezett meg. A durranásokat hosszan elnyújtott sóhajszerű hang követte s eközben éreztük, hogy a talaj — néhány ujjnyira — megereszkedik. Kutyáink, amikor ez először történik, ijedten szöknek előre. De az egész dolog olyan váratlan és a bizonytalanság érzete oly erősen elfogja az embert, hogy magunk is valósággal megrettenünk.

A lágy hó alatt öt-hat centiméter mélységben aránylag kemény réteget találtunk. Ez alatt úgy egy ujjnyi hézag mutatkozott, majd mintegy harminc centiméter vastag laza hórég, alatta egy második kemény kéreg.

Későbbi szán-utazásainkon gyakrabban leástunk a hóba s mindig efféle meglepő rétegződést tapasztaltunk, de annyira szabálytalanul, hogy a jelenség okát határozottan kifürkésznünk nem sikerült.

December 3. — . . . Annyira megközelítettük már a szárazföldet, hogy részleteit is szemügyre vehetjük. Tőlünk mintegy száz kilométerre kelet-nyugati irányú hegylánc emelkedik. Magassága, számításunk szerint, 3000 méter körül lehet. Keleti vége magas hóborította fennsíkra ereszkedik alá, amelyből kisebb elszigetelt csúcsok — nyilván vulkáni csúcsok — meredeznek föl.

A partvonal megszakadásából arra következte-
tünk, hogy itt messze benyuló öbölnek kell lennie.

December 5. — Olajunk rohamosabban fogy, mint szabad volna. Le kell mondanunk ebédre a meleg ételről. Egyre fáradságosabban haladunk. Egész nap alig öt kilométerrel jutottunk előbbre. A kutyák egy része semmit sem húz. A többi is csak nagy biztatásra. Egész erőnkkel segítenünk kell nekik, hogy

egyáltalán mozgásra birjuk őket. Az az érzésünk, mintha lejtőn kapaszkodnánk fölfelé, de nem merném határozottan állítani, hogy így van valójában.‘

,December 6. — . . . Mulatságos, de egyúttal komoly baleset ért ma bennünket. Egyik kutyánk hozzáférközött valahogy a fókahusos zsákhoz s tele-ette magát egy hétre valóval.

,Tegnap este éppen útra készülődés közben hózivatar kerekedett. Sietve ütöttük fel ismét tanyánkat. Kevésre rá egész erővel kitört a vihar. Befejeztük számíthatásainkat, hogy mi mindent hagyjunk hátra második (B) állomásunkon és mit vigyünk tovább magunkkal.‘

,December 8. — . . . Állataink ijesztően gyengülnek. Hiába fogy a teher, a kutyák ereje még gyorsabban fogy és semmi reményünk rá, hogy a szánokat a mi segítségünk nélkül a kutyákkal huzathassuk.

,Most megint változtattunk az eddigi renden. A teher első felét mintegy hét kilométerre szállítottuk, negyedfél óra alatt. Társaim, akik visszatértek a teher másik feléért, érte menőben ették meg hideg ebédjüket. Így is több mint öt órába telt, míg visszatértek. Kilenc óra alatt — hét kilométer!

,Vacsora előtt mindnyájan megmosdottunk és megfésülködöttünk. Mindegyikünknek van fogkeféje és zsebbe való fésűje. Szappanunk és zsebtükrünk már csak hármunknak van egy. A fogkefét hóval használjuk, meglehetősen gyakran. A szappan és a fésű ritkábban kerül elő. A hóval feloldott szappan frissítő hatású. Ha nem leszünk olyan fáradtak, gyakrabban fogunk mosdani. A tükör főleg olyankor szerepel, amikor fölrepedezett ajkunkat kenegtetjük be. Finom szappan- és kenőcsillat terjeng sátrunkban.‘

,December 10. — Tegnap négy kilométert sem

haladtunk s hogy a második terhet is elszállíthassuk, csúfos cselhez kellett folyamodnunk: a kutyák orra előtt ételt mutogattunk. Egyik kutyánk kimult. A többiek közül is nem egyre siralom ránézni.

,A part még vagy húsz kilométerre lehet. De elérjük-e valaha? és milyen állapotban fogjuk folytatni útunkat?

,A kutyák nem vonakodnak tőle, hogy társukat fölfalják; többen morogva követelik a húsát s annak a kedvéért lemondanak a szárított halról. Az új eleség talán megmenti az erősebbeket.

,Este meglepetésünkre egy sirályt (*Megalestris maccormicki*) vettünk észre, állataink nagy izgalmára. Legalább 300 kilométerre vagyunk a legközelebbi ponttól, ahol föltehető, hogy költő-helye van ezeknek a madaraknak. Lehetséges-e, hogy elesett kutyánk teteme csábította ide ilyen hirtelenséggel?

,*December 14.* — Nagyön itt az ideje, hogy elraktározzuk a kutyák eleségét. Mentől közelebb jutunk a szárazföldhöz, annál lágyabb lesz a hó. Szánjaink 8—10 centiméterre süppednek bele, magunk pedig jóval bokán felül.

,A hőmérséklet —3°-ra emelkedett és ebben a melegben kimerítő munka a szánok vontatása.

,A szárazföld kimagaslóbb pontjai elég jól meghatározzák a hely fekvését, de azért a magunk eleségkészletét holnap közelebb fogjuk szállítani a parthoz, mert tartunk tőle, hogy ködös időben nem lelhetnénk rá raktárunkra.

,*December 15.* — Terhünkön könnyítve, egyenesen nyugat felé vettük útunkat egy sziklás folt felé. Az égborus volt; alig haladtunk félkilométerre a hajnali homályban, észrevettük, hogy jókora hajlásokon visz át útunk. Kevéssel utóbb egy meredek gerinc tetejére

értünk, ahonnan szakadékos mélységbe tekintetünk alá.

,Első pillanatban tisztában voltunk vele, hogy az össze-vissza dobált jégrögöknek ezen az útvesztőjén nem vontathatjuk tovább szánjainkat. Tanyát ütöttünk és szegényes ebédünk után elindultunk, hogy kikütsassuk a vidéket. A világosság nem volt kielégítő. Kötélre kötöttük magunkat s óvatosan útnak indultunk, lefelé a meredeken. Lenn mintha hegygé magasodtak volna a jégtömbök. A homályosság még csak növekedett. Egy-egy csalóka hóhid beszakadt alattunk s derékig puffantunk bele a rianásba. Be kellett látnunk, hogy ilyen időben, ilyen talajon hasznos megfigyeléseket úgysem tehetünk. Visszafordultunk. A jéglejtőbe lépcsőket vágva, kapaszkodtunk fel nagy fáradsággal a hegyhát tetejére, ahol jól esett megpillantanunk tanyánkat.

,Szegény kutyáink ugyancsak meg lehettek rémülve, amikor oly hirtelen eltűntünk előlük.

,Nem lévén rá mód, hogy a szárazföldet jobban megközelíthessük, bele kellett nyugodnunk, hogy a magunk eleségét is ott hagyjuk hátra, ahol a kutyákét. Nem volt mit tennünk, — biznunk kellett benne, hogy visszatértünkkor derült időnk lesz s így reátalálunk majd raktárunkra.

,*December 16.* — Visszatértünk hátrahagyott készleteinkhez, a *B* raktárhoz, amelynek kellő biztosítása és megjelölése után este 11-kor folytattuk útunkat. Éjféltől 80° 30' déli szélességet állapítottunk meg. Kevéssel utóbb tanyát ütöttünk. Most már minden nap korábban akartunk indulni, hogy lassankint visszatérjünk a rendes nappali menetelésre.

,Harmincegy keserves nap után most már kimondhatatlan örömünkre abba hagyhattuk azt a siralmas

rendszer, hogy két részre osztva szállítsuk terhünket. Mintha nyomasztó rémképtől szabadultunk volna ezzel meg.

„Egy hónapra való élelmiszerrel és egy kevés kutya-eleséssel kívül csak sátorfölszerelésünket visszük magunkkal; ruhát csak a magunkon valót.

„*B* raktárunknál hagyunk három heti élelmiszert s némi kutya-eleséget. Ezzel beérjük a *B* raktártól az *A* raktárig, visszafelé való útunkban. Ha tehát egy hónap alatt visszatérhetünk ide és jó időben készletünkre rátalálunk, nem érhet baj.

„Ma szegény «*Vic*» kutyánkat feláldoztuk a többiek javára.”

„*December 17.* — Délután 3-kor indultunk derült időben. Csodálkozásunkra már néhány száz lépésnyire véget ér a szakadékos mélység, amely útunkat állotta a szárazföld felé; fokonként repedéssé szűkül, amelyet itt-ott áthidal a hó.

„Az este ködbe vonja a partokat; igyekeznünk kell gyorsabban áttérni a nappali menetekre.”

„*December 18.* — Délután öttől éjfélig meneteltünk. Ezzel a könnyű teherrel az első időkben nem győztük volna megfékezni kutyáinkat — most ennyi is sok volt szegény állatoknak. Csak akadnánk valami jó kövér fókákra, hogy vagy egy heti pihenő után folytathatnók útunkat! Sajátságos elgondolnunk, hogy talán három-négyszáz kilométernyi területben egyetlen élőlény sincs kívülünk.

„Mindjobban erőt vesz rajtunk az éhség. Csaknem minden gondolatunk az evés körül forog. Éjjelenként fel-felriadunk s szinte kétségbeesve elgondolnunk, hogy még órák választanak el a reggelitől. Nekem némi könnyebbségemre szolgál a pipám; de napjában két

pipa dohánnyal nem sokra megyek. Társaim nem dohányoznak.

December 19. — Húsz kilométerre vagyunk csak a szárazföldtől, de még ebből a kis távolságból sem láthatók a magasabb hegyek az előttünk emelkedő előhegyektől. Csak észak és dél felé tűnnek elő a hatalmas ormok.

,Helyenkint jégárok ereszkednek alá a barrier felszínére. A part vonala erősen kanyargó; fokokat és öblöket alkot. A mi útunk egyenesen vezet ezek mentén délnek, valami csekély elhajlással kelet felé. A szárazföld szegélye épp oly élesen válik el a barrier sima felszínétől, mintha csak vízből emelkednék ki.

,Borult, homályos időben sajátságos optikai csatlódást tapasztalunk. A magas, különös alakú csupasz sziklák mintha a levegőben függnének: a fehér hófedte részek eltűnnek alóluk. Egy ilyen lapos, hosszú szikla-alakulatot, amely, minden támaszték nélkül, valóssággal függni látszott: Mohamed koporsójának kereszteltünk el.

,WILSON teljességgel fáradhatatlan. Szép, tiszta időben, a legkimerítőbb menetek után órák hosszát elüldögél a sátor ajtajában, hogy minden részletében pontosan lerajzolja a tőlünk nyugatra emelkedő nagyszerű hegyesvölgyes partvidéket.

,Ma «Wolf» kutyánk volt az áldozat; önmagán kívül vajmi keveset cipelt az egész úton. Még tizenöt kutya van életben. A kilenc legjobbat szeretnők megkímélni.

,Ma 15 kilométert haladtunk, de oly küzdelmek között, hogy kétségeim támadtak, nem lett volna-e jobb a kutyákat egészen otthon hagyni.

December 20. — ... Napok óta szenvedő «Grannie» kutyánk ma kidőlt a sorból. Föltettük a szánra,

azt hittük, majd erőre kap, de nem kelt föl többet. Társai három napra beérik vele.‘

,*December 21.* — Átszeltünk egy mélyen benyuló öblöt. Az ég borult. A térszín különösen nehéz. Megpihentünk és elhatároztuk, hogy éjszaka is menetelünk.

,Este nyolckor indultunk tovább. A kutyák közül csak egyik-másik húzott valamit. Kezdett reménytelené válni a dolog. Jónak láttuk kísérletezni vele, mire mennénk a segítségük nélkül. Azt tapasztaltuk, hogy ski-n éppen hogy meg tudtuk mozdítani szánjainkat; gyalog meg tíz pernyi próbából arra következtettünk, hogy egy óra alatt mintegy másfél kilométert tudnánk megtenni. Nem áltattuk magunkat. Kutyáinkra nem számíthattunk. Akármelyik nap kidőlhetnek és akkor teljesen magunkra leszünk utalva. Tanácskoztunk, mittevők legyünk. Biztosítanunk kellett visszatérésünket akár gyalogszerrel is. — Remélve mégis, hogy útunk kedvezőbbre fordul: mindnyájan egyetértettünk abban, hogy folytassuk útunkat.

,A baj ritkán jár egyedül. Amióta csak úton vagyunk, állandóan szemmel tartjuk egészségi állapotunkat. Kivált a foghúsrá és a lábra figyelünk, hogy nem észlelünk-e valami gyanús jelenséget. Ma este Wilson megsúgta nekem, hogy SHACKLETON foghúsa aggodalomra ad okot. Állapota még éppenséggel nem riasztó, de figyelembe kell vennünk terveinkben. Elhatároztuk, hogy Shackletonnek nem áruljuk meg el a bajt.‘

,*December 22.* — ... Verőfényes reggel indulunk. A hatalmas hegyláncokat most nem takarja semmi szemünk előtt. Az előhegyek véget értek. Szemben velünk közel 3000 méter magas feltűnő alakú hegy-piramis tornyosul. Délre tőle hatalmas táblás hegység; teteje teljesen lapos, bár kissé lejt észak felé.

Amodább meg, délen, egy egészen kúp-alakú hegy a főláncon innen, a part közelében, mered a magasba.

,Amikor a Nap alacsonyan jár délen, könnyű kék árnyak ereszkednek alá és a hegyek oldalai ibolya- és lila-színbe öltöznek. A színeződés finomsága és a körvonalak lágysága adja meg e jelenség különös báját.

,Amikor a hajót elhagytuk, napjára mintegy 860 grammnyi eleséget számítottunk egy emberre. Ezt a mértéket különböző dolgok körülbelül négyötöd részére szorították, úgy, hogy az éhség érzete mindinkább fenyegetővé növekedett.

,Nemcsak élelmiszereink voltak fogyatékosak, hanem még a tüzelővel is takarékoskodnunk kellett. Reggelire teát, pemikent és kétszersültet, ebédre hideg fókahúst s 8—10 darab cukrot, vacsorára pemi-kenből készült levest és kakaót ettünk. Reggel húsz percig, este fél óra hosszat égettük a lámpát.

,Társaim rendszeren ételekről, dúsan terített asztalokról álmodnak; magam se hiszem, hogy soká elkerüljem ezeket az álmokat.

,Már jó ideje úgy osztjuk szét az adagokat, hogy lehető pontossággal mindent három részre vágunk és aztán egyikünk fejét félrefordítva szavazza meg, hogy a szóban forgó darabok kit illessenek. Így lehet csak elejét venni annak, hogy az, aki az adagokat vágja, elfogult ne legyen a *többiek* javára. Ha úgy véletlenül ide tévedne valaki közibénk a messze hazából, gyönyörködhetnék a sajátságos látványban, hogy miképp osztozik egy falat húson három civilizált lény gyermekes sorshúzással.

,*December 23.* — Ma valamivel gyorsabban haladtunk. 81° 30' szélességen vagyunk. A hó felszíne rendkívül lágy. A kutyák érzik is ezt nagyon, kivált amelyik elől jár s a nyomokat tapossa.

KARÁCSONYI TANYÁNK.

,Állandó bajok forrása, hogy orrlyukaink, ajkunk és ujjaink össze-vissza vannak repedezve. A hóvaksággal is harcban állunk. Valósággal gazdálkodnunk kell a szemünkkel. Ma az egyiket egészen bekötöttük, a másikon meg védő-szemüveget hordtunk. De mindez csekélység az éhségünkhöz képpent, amely napról-napra jobban gyötör.‘

,*December 24.* — Wilson ma reggel ismét megvizsgált bennünket. Csak nekem árulta el, hogy SHACKLETON foghúsa rosszabbul van. Még nem adjuk fel a küzdelmet. Biztató, hogy ma keményebb óra jutottunk, amelyet csak vagy egy ujjnyi lágy hó takar. A szélvájta barázdák a szárazfölddel egyközűen mind dél-délkelet felől futnak.

,Karácsony estéje. Gondolataink elszállanak otthonunkba. A mieinkről és — holnapi terveinkről beszélgetünk.‘

,*December 25., karácsony.* — ... Már egy hete gyermekes örömmel gondoltunk a mai napra s elhatároztuk, hogy karácsony napján nem fogunk éhezni. Minden «fogást» és ennek minden részletét töviről-hegyire megbeszéltük jóelőre. A reggeli fényesnek ígérkezett. Tíz, sőt tizenöt perccel tovább fogjuk égetni a lámpát. Ebédre meleget eszünk. És a vacsora — nos a vacsora is olyan lesz, amilyennek csak kell lennie egy vacsorának.

,«Meleg», verőfényes napra ébredtünk karácsony reggelén. Az égbolt tiszta ragyogását egyetlen felhő sem homályosította el. Nyugat felé a fehér partok fénylő vonala. Alattunk és körülöttünk mintha táncolt volna a napsugár a csillogó havon. A legkisebbke szél nem zavarta az ünnepélyes csendet. Gyönyörű volt a reggel — de nem jutott időnk, hogy elmerüljünk csodálatába. Érdekesebb dolgok vártak reánk.

Siettünk be a sátorba, ahol a főző-edény gőze már megcsiklandozta orrunkat. A reggeli elkészült. Mind-egyikünk előtt ott párolgott a pompás eledel: egy egész csajkára való fókamáj és kétszersült, jól megfőzve pemikennel, utána egy kanál gyümölcs-íz. Hosszú heteken át nem volt részünk ilyen lakomában.

,A térszín kedvező volt; akár kutyák nélkül is elhúztuk volna szánjainkat. Nem is bántottuk ma őket; a korbácsnak kevés dolga akadt. Így haladtunk fél-tizenkettőtől négy óráig. Ebédünk is méltó volt a karácsonyhoz: meleg kakaó, plasmon (l. 128. old.), kétszersült és még egy kanál gyümölcs-íz.

,Másfél óra múlva folytattuk útunkat. Amikor este félkilenckor tanyát ütöttünk, megállapítottuk, hogy a mai napon húsz kilométernyi utat hagytunk hátra. Jó ideje a leghosszabb napi menet.

,Ünnepi vacsoránk előtt illendőképpen megmosakodtunk és megfésülködtünk. Ezután ültük csak körül a forró üstöt, amelybe ma kettős adagokat dobáltunk. Olyan sűrű pemiken-levest főztünk, hogy a kanál megállott benne. Aztán a kakaóra került a sor. Amíg ez főlt, észreveszem, hogy Shackleton titokzatosan kotorászni kezd batyujában, amelyből csakhamar egy félharisnyát húz elő. A harisnya fejéből egy kis kerek tárgyat varázsol elő, akkorát, mint egy cricketlabda, ami semmi egyéb nem volt, mint egy pompás *plum-pudding*. Még egyszer beleváj ebbe az ő «bőség szarujába» és előszed belőle egy mesterségesen összenyomorgatott kis karácsonyfát. Puddingunkat hamar megmelegítettük a forró kakaóban. Ez egyszer nem behunyttuk szemmel osztottunk meg.

,Pipaszó mellett irom ezeket. A Nap alacsonyan jár a felhőtlen égen; a lég meleg és nyugodt. Kellemesen érezzük magunkat. Ma éjszaka jól fogunk

aludni. Elgondolkozunk -- milyen lehet a karácsony odahaza Angliában? Alighanem ködös, borongós, kellemetlen. És vajjon hogyan képzelnek ma maguk elé barátaink? Bizonyosan mondogatják, hogy most szán-utazásunkon járunk a végtelen hósivatagban -- de aligha van fogalmuk a valóságról, hogy mennyire szerencsés és kedves nekünk ez a nap: igazi ünnep, amit méltán jegyezhetnénk fel naplónkba piros betűkkel.

*

A karácsony kellemes változatosságot hozott a lassú éhezés egyhangú napjaiba. Élelmiszerünk rohamos apadásán elmélkedve sokszor visszaidéztük még emlékezetünkbe ezt az ünnepnapot. Bármennyire igyekeztünk is azonban leküzdeni, beszélgetésünk minduntalan csak visszacsapott a régi mederbe s nem aludtunk el soha anélkül, hogy előbb el ne mondtuk volna egymásnak, milyennek is képzelnék mi egy ideális lakomát.

Menet közben gyakran még nevetségesebb dolgok foglalkoztattak. Hajlandó volt például az ember megolvasni a lépéseit, hányat lép egy percben, tehát hány lépést kell még tenni ebédig. És máseffélék.

De azért képzeletünket ez a tárgy nem merítette ki, akárhányszor vissza-visszatért is gondolataink körébe. Jól tudtuk és volt időnk gondolkodni rajta, hogy minden lépéssel messzebb és messzebb hatolunk az ismeretlenbe. Aggodalmasan lestük a távolságmérő kerék forgását vagy a szélességi meghatározás eredményét. Ritkán múlt el nap, hogy a mellettünk húzódó partok megkapó panorámája valami új jelenséggel ne kötötte volna le figyelmünket. Szánandó lelkünk lettünk volna valóban, ha nem vidámított volna

fel a gondolat, hogy mi vagyunk az elsők, akik e nagyszerű képekben gyönyörködünk.

Mögöttünk volt már az az uralkodó kúp-alakú hegy, amelyre napokon át függesztettük szemünket. Magassága — mintegy 2000 méter — jóval kevesebbnek bizonyult, mint messziről hittük. Karácsony emlékére, minthogy azon a napon értünk el e hegy vonaláig: *Christmas*-hegynek kereszteltük el.

De legérdekesebb volt maga a partvonal. Noha 15—20 kilométernyire jártunk tőle, tisztán láttuk minden részletét. Aránylag meredek volt végtől-végig. Hullámos vonalban hozódott 300—600 méter magasságban, hogy ebből a magasságból aztán egyszerre meredeken bukják alá a barrier színére. Itt-ott hófedte lejtők enyhítették ezt a meredélyes esést, másutt meg mintha túlömlött volna a hó a part szélén, hatalmas jégtömbök-alkotta zuhatagokon át hullott le a mélybe. Néhol több-száz méter magas, meredek csúpasz sziklafokok szegélyezték a partot. Színük élénk vörös; messzebb délen sötét, csaknem fekete rétegekkel. Ekkoriban azt tartottuk, hogy fiatalkorú vulkáni kőzettel van dolgunk, ugyanazzal, amelyből a téli szállásunk körüli hegyek épültek. Később azonban, amikor a nyugati hegyekhez ellátogattam, kétségeim támadtak erre nézve. Ebből a nagy távolságból, amerre útunk vezetett, lehetetlen volt a kérdésre határozott feleletet kapni.

Az utóbbi napokban hatalmas hegytömeg bontakozott ki a déli láthatáron. Éreztük, hogy elérnünk már lehetetlen ezt a hegyet. Ez tehát a legdélibb pont, amelyet mindekkoráig látott emberi szem. Ugy véljük, a legméltóbb név, amely a messze-messze kimagasló hegyormot illetheti: expedíciónk áldozatkész segítőjének, LONGSTAFF-nak a neve. A hajóra való

A

Háttérben a Longstaff-hegy elmosódó körvonalai.

A

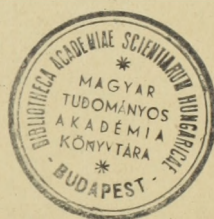
A

A

A Markham-hegy.

LEGTÁVOLIBB DÉLI TANYÁNK.

visszatérésünk után állapítottuk meg, hogy a Longstaff-hegy túl esik a 83. szélességi fokon.

Az a pont, amelyen december 26.-án állottunk, a további fölfedezések tekintetében nem sok újat ígért. Jobbról a szabálytalanul kanyargó magas partok, délen előttünk egy messzire benyuló hófedte fok, amelyen túljutnunk bizonyára nem sikerül. És ezek a viszonyok előre láthatólag megmaradnak. De mégis, gondoltuk, az ember sohasem tudhatja, nem bukkan-e fel valami váratlanul. Bármily kilátástalan volt is tehát, folytattuk útunkat.

Kitartásunkat az a hármas csúcsu hegyóriás jutalmazta meg, amelyet néhány nappal később fedeztünk fel a Longstaff-hegységtől mintegy 80 kilométerre nyugat felé.

A hatalmas hegység lábánál öböl, vagy tengerszoros, nyúlik be messze nyugat felé. A hatalmas látvánnyal, amit ez a magas hegyek sorából is fennem kimagasló hegytömeg nyújtott, egész útunkban egyetlen hegykép sem versenyezhetett. Talán csak az Adarefok alatt látott Admiralty-hegylánc egyik-másik csúcsa volt ehhez fogható, tizenegy szélességi fokkal északabbra.

Expedíciánk megteremtője iránt való tiszteletünket óhajtottuk kifejezni, amikor ez égbenyuló, Mont Blanc magasságú hegyekre MARKHAM nevét ruháztuk reá.

Délnek való előnyomulásunk utolsó napjai sem multak baj nélkül. WILSON napokon keresztül gyötrelmes kínokat szenvedett a hóvakság miatt. Sohsem láttam még olyan ijesztően gyulladt, vérfutotta szemet. Szinte elviselhetetlen fájdalmakat okozott a baj, mintha égették és szurkálták volna a szeme golyóját. Egész nap (december 27.-én) bekötött szemmel, vakon húzta a szánt. Kimerítőbb, egyhangúbb munkát

ennél már valóban képzelni sem lehet. De másnap már újra rajzolt. Hiába óvtuk tőle. Utunk legvégső tájképeit mindenáron meg akarta örökíteni.

Szerencsések voltunk, hogy 28.-án este csodaszép idő kedvezett felvételeinknek, méréseinknek és Wilson munkájának.

Az égen mutatkozó fehér foltokból szinte teljes bizonyossággal megállapíthattuk, hogy a Longstaff hegyén túl legalább egy szélességi foknyira folytatódik a szárazföld. A délibáb azt is elárulta, hogy hóborította hegyvidéknek kell ott lennie.

Megnyugvásunkra szolgált ezekben a napokban, hogy a szkorbut előjelei tűnőfélben voltak. Bizonyára annak a kis étrendi változtatásnak köszönhetjük ezt, amit Wilson kezdeményezett, amikor az első gyanus tüneteket észrevette. Az egész változtatás annyiból állt, hogy több fókahúst engedélyeztünk magunknak és kevesebb pemikent ettünk melléje.

A december 29.-i napot hóförgeteg miatt sátrunkban töltöttük. Nem valami fölemelő érzés ott feküdni a háló-zsákban óraszámra, tétlenül és éhesen, amikor tudja az ember, hogy oly rettentő messze van a bőség országától.

December 30. — Hatkor reggel sűrű ködre ébredtünk. Fölpakoltuk cók-mókunkat és útnak indultunk dél-délnyugat felé, egyenesen az öböl (vagy átjáró?) szájához. Egy óra múlva összehasadozott térszínre jutottunk s kevéssel utóbb kénytelenek voltunk felütni tanyánkat.

,Wilson-nel lábszánkón még vagy két kilométerrel tovább hatoltunk, de végre is visszatértünk. Be kellett látnunk, hogy ebben az időben, amikor száz lépésnyire sem lát az ember, hiábavaló fáradság és kockázat volna minden további igyekezet.

,Ez tehát utolsó tanyánk. Vissza kell fordulnunk, mert már csak legfeljebb két hétre való eleségünk van s ezzel el kell jutnunk a *B* élelmiszer-állomáshoz. Arra pedig nem volt szabad számítanunk, hogy kimerült állatainkkal valamivel is gyorsabban haladhassunk, mint idáig. (A *B* raktárt éppen tizen-négy nappal ezelőtt hagytuk el). Mérésünk szerint a $82^{\circ} 16'$ és $82^{\circ} 17'$ közötti szélességen vagyunk, a keleti hosszúságnak körülbelül 164° fokán. Szegényes eredmény ahhoz képpest, amiben bizakodtunk, amikor két hónappal ezelőtt elhagytuk a hajót. De még mindig sokkal kedvezőbb, mint amire számítottunk attól fogva, hogy kutya-fogatunk használhatóságában annyira megcsalódtunk.

,Hiába nyugtatjuk meg magunkat, hogy közelebb jutottunk a déli sarkhoz valamennyi elődünknel, nem fojthatjuk el a csalódottság érzetét, ha azon jártatjuk eszünket, «miképpen is lett volna», ha kutyáink jó egészségben maradnak.‘

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Visszatérés a hajóra.

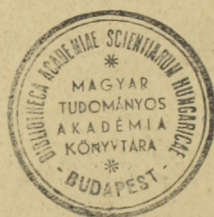
Az esztendő utolsó napján, ködös időben kezdtük meg hosszú útunkat — hazafelé. Kutyaink, mintha csak sejtenék, hogy már úgy sem látják meg többet a hajót, nem tudnak örülni a visszatérésünknek. Merőben közönyösek az iránt, hogy merre irányítjuk lépteinket.

Déltájban, amint a felhők szétfoszlottak, oly csábító közel tűnt föl a fekete- és vörös-sziklás part, hogy szinte azt hittük, csak a kezünket kell érte kinyújtani. Magunkhoz véve egy második ebédre valót, elindultunk, hogy közvetlen közelből szemügyre vegyük és közet-mintát hozzunk szikláiból. Egy óra hosszat vándoroltunk már, a part képe mit sem változott. Az optikai csalódás keserves meglepetést okozott. Mindamellett nem riadtunk vissza, s csak akkor mondtunk le tervünkről, amikor a parttól elválasztó, repedésekkel szabdalt szakadékös mélység túlsó oldalán meredek fal állotta útunkat.

Hiábavaló kísérletünkből este tíz órára érkeztünk vissza tanyánkra, holtra fáradva. Amíg el nem érjük a *B* állomást, nem próbálkozunk meg többet a szárazfölddel. Addig napjában 13 kilométeres utat kell tennünk átlagosan; ez maga is elég nehéz feladat, nem szabad tékozolni erőnket. Sikertelen kirándulásunk kimerített.

SZAKADÉKOS MÉLYSÉG ÁLLTA UTUNKAT.

,1903 január 4. — Kutyaínkat már csaknem ölbenn kell vinnünk. Támogatjuk őket, amíg a lábuk hozzászokik a járáshoz. Egyikük így sem bírta tovább. Ott mult ki a szánon. Valamennyi sajnálatos állapotba jutott. Még «Jim» a legerősebb, bár az is a maga zsirján él. «Nigger», a vezérük, valóságos rejtély. Gyenge, de azért nem jutott olyan sorsra, mint a többi. Egész meglepő erőfeszítésekre is kapható.

,Déli szél fujt ma délután; a sátor aljára való vízhatlan vásznat kifeszítettük vitorlának. Árboc gyanánt egy bambusz-rúd szolgált, a vásznat pedig két bambusz ski-rúdra feszítettük. Ma este láttuk utoljára a Longstaff- és a Markham-hegyet.

,Január 3. — Ma is jó hasznát vettük vitorlánknak. A kutyák semmit sem húztak, még nekünk kellett őket is vonszolnunk. Egyik szánunkat hátrahagytuk, mert úgy találtuk, hogy kettőre is felrakhatjuk már megfogyott terhünket. Meghatottsággal néztük végig három hűséges kutyánk halálküzdelmét. Csaknem megsirattuk szegény «Kid»-et, aki oly hősi munkát végzett s nem lankadt utolsó lehelletéig.

,Tetemüket kiszolgáltattuk a többieknek. Legalább az a hét ne pusztuljon éhen, amelyik még életben van.

,Január 6. — Ma először emelkedett a hőmérséklet a fagypont fölé, bár az 1°-on alul maradt. Havazik, de a hó azonnal elolvad s átáztatja ruháinkat. Egészen szokatlan, lagymatag az idő járása. Ki gondolta volna, hogy esernyőre legyen szükség a barrier jégmezőin? Déli szél hozta ezt a meleg áramlatot.

,Többször is kísérleteztünk már a lábszánkóval, mert nagyon mélyre süppedezünk, de így meg nem

bírjuk oly jól a terhet. Egyáltalán a ski-nek még vajmi kevés hasznát láttuk.

,Vitorlánk jó szolgálatot tett a délutáni órákban. A kutyákat a szánok *mögé* kötöttük, mert csak útban voltak. Szokatlan látvány bizonyára. Egyikük különben kidőlt megint s a szánon vittük tovább.’

,*Január 7.* — A hőmérő valamivel $+1^{\circ}$ fölé emelkedett. A hó felszíne éppen olvadás-ponton áll, kitűnően csúszik rajt’ a szán. A kutyákat szabadon eresztettük s gyalogszerrel közel húsz kilométert hagytunk hátra hét óra alatt. Egyik kutyánk visszafordult tegnapi tanyánk felé, a többi szépen kitartott a szánok mellett. Aligha fogjuk már be őket valaha. Valóságos megkönnyebbülést érzünk, hogy vége az örökös kiáltozásnak, nógatásnak és a korbácsot is pihentethetjük. Inkább tíz ilyen napot, mint egy olyat, amikor hajszolnunk kell szegény kimerült állatokat. Most először beszélgethettünk szabadon menet közben s így mintha az idő is gyorsabban telt volna.’

,*Január 8.* — A hó állapota nem kedvező. Három óra alatt, nagy erőfeszítéssel, két kilométert haladtunk. Elhatároztuk, hogy bevárjuk, míg a hó felszíne megváltozik. De remélhetjük-e ezt hamarosan? Elesegünk már csak egy hétre való s élelmiszerkészletünk még közel száz kilométerre van tőlünk. Mi lesz velünk, ha három óra leforgása alatt csak két kilométerrel tudunk odább vánszorogni és ilyen sűrűn tanyát ütünk. Shackleton hóvaksága is sok aggodalomra ad okot.

,Egyik kutyánk elmaradt tőlünk, egy másikat meg feláldoztunk a többi javára. Szerencsére már nem tarthat soká ez a mésezárás.

,Meglepő, mennyire nem tudják ezek a szegény állatok, hogy mily sors vár rájuk! Amikor egyet

hátraviszünk közülök, a többi hangos ugatásra fakad épp úgy, mint amikor az etetésre várnak. Annyit tudnak, hogy az után ez következik. De az áldozat nem sejti sorsát. Ellenszegülés nélkül vezetteti magát, abban a hitben, hogy őt is oda viszik, ahonnan az eleség kerül. Az utolsó pillanatig semmit sem gyanít.

,Magam nem vettem részt az öldöklésben soha. WILSON, látva borzadásomat, szokott önfeláldozásával magára vállalta «az én részemet» is a véres munkából.‘

,*Január 9.* — Az éjjel egy sirály rebbenése ébresztett fel. Jól esett oly hosszú idő után ismét az élet valami jelével találkozni. Ma könnyebb volt a vontatás, de nem tudjuk, mennyit haladtunk, mert a számláló kerék elromlott. Négy kutyánk szabadon jár a szán körül. Kettejük nagyon gyenge már.‘

,*Január 10.* — Még a kezdődő viharban is soká úton voltunk, hogy a kedvező szelet vitorlánk segítségével fölhasználjuk. Küzdelmes munkába került a szánok irányítása, delejtű segítségével. Néha valóssággal megugrottak s futvást tudtunk csak kitartani mellettük. Hol egyik, hol másik irányban tértek ki és ilyenkor vissza kellett terelnünk a helyes vonalba. Estére szép utat hagytunk hátra, de meg is érdemeltük a pihenés óráit. Shackleton állapota mindjobban aggaszt.

,«Birdie» kutyánk utolsót lehell. «Lewis» is végét járja már. Vajjon életben marad-e a másik kettő, amíg elérjük *B* állomásunkat? Már nem lehet megszire. De ha ilyen marad az idő járása, úgy lehet, rá sem találunk.‘

,*Január 11.* — A szél sűrűn kergeti a havat. A szánokat nehezen vontatjuk. Délben kibukkant a

Nap, meghatározhattuk a szélességet: $80^{\circ} 44'$; estére tehát már nem lehattunk messzebbre a depótól, mint úgy húsz kilométernyire.

,A talaj egyre rosszabbra válik. Úgy látszik, beköszöntött a havazás időszaka. Sehol semmi a változatlan szürkéségen kívül. A szárazföldnek már napok óta nem látjuk nyomát. Az az érzésünk, mintha elvesztünk volna.’

,*Január 12.* — Ma reggel futólag feltűnt a szárazföld, de ismét felhő takarta el szemünk elől. Kedvező déli szél segít előre. A depó már csak néhány kilométerre lehet.

,Kritikus idő előtt állunk. Egy parányi pontot keresünk a hónap egész tengerében. Ha szerencsénk lesz, két-három kilométerről is megpillanthatjuk, de hóviharban ez lehetetlen. Keresésére sok időt nem áldozhatunk, élelmiszeres tarisznyánk csaknem fenékig kiürült. Igaz, hogy végső szükség esetére van még két kutyánk — «Lewis» ugyanis elmaradt s nem láttuk viszont.’

,*Január 13., dél.* — Hosszas tanakodás után ma kísérletképpen egyik szánunkról levettük a vasalást. Végső energiánk megfeszítésével húzzuk szánjainkat. Élelmiszer-adagainkat még lejjebb szállítottuk. Egész készletünket egy ültő helyünkben el tudnók fogyasztani s még éhen is maradnánk. A raktárnak itt kell lenni a közelben. De hol van hát ebben a rettentő, végtelen szürkéségben? S ha megtaláljuk is, hogyan fogjuk tovaszállítani megnövekedő terhünket ezen a rossz talajon, mikor még a könnyű szánokkal is alig bírunk?’

,*Január 13., éjfél.* — Sátorunkban fekvé észrevettem, hogy egy pillanatra kisütött a Nap. Kimásztam tehát a zsákomból, hogy meghatározzam a szélessé-

get. Teodolit-messzelátómmal fölfedeztem a Nap korongjának bizonytalan világát. A következő pillanatban sugarai vakító fényt lövelltek szemembe. Véletlenül lejjebb bocsátva a messzelátót, körülhordoztam a szemhatáron. Egyszerre egy folt tűnt fel a messzeségben. Majd két kisebb mellette. Még egyszer ráirányítottam a messzelátót. Minden kétségem eloszlott: csak a raktár lehet. Felugrottam és bekiáltottam társaimnak: «Fiúk, itt a depó!» Örömkialtás fogadta a hírt s öt perc alatt mindent összeszedve már úton is voltunk arra felé. Amily hallgatagok voltunk a reggel, annyira megoldódott most a nyelve mind hármunknak. Föl se vettük a még mindig két órába telő fáradságos utat. Tudtuk, hogy jó zsíros leves vár reánk.

,Készleteinket érintetlenül találtuk, még a hó sem nagyon lepte be. Vacsoránkkal nem is késlekedtünk soká. Rég nem élveztünk ilyen elégedett órákat.

,Kísérleteinkből meggyőződve, hogy a fatalpú szánt sokkal könnyebben vonhatjuk, siettünk leszedni a másíkról is a «német ezüst»-öt. Ez a tapasztalás kedvező volt. Három hétre való élelmiszerünkkel nyugodtan nézhettünk 240 kilométeres útunk elé, ami másik raktárunktól elválaszt.

,Egészségi állapotunk kevésbé volt kielégítő. Mindnyájan letörtünk. Shackletonon mind erősebben mutatkoztak a szkorbut jelei.

,*Január 14.* — Shackleton foghúsa aggasztóan dagadt és sötét. Lélekzete el-elfullad. Sokat köhög és ma vért is köpött. Az én foghúsom is feltűnően vörös, bokám is dagadt egy kissé. Wilson-en is mutatkoznak a szkorbut legelső gyöngye tünetei. De azért mi ketten még messze vagyunk attól, hogy erőt vegyen rajtunk a betegség.

,Minden fölösleges tehertől megszabadítva magunkat, úgy találuk, hogy a rajtunk valón és némi kis kutya-eleségen kívül 230 kilogrammnyi terhünk maradt. Egyre-egyre tehát 77 kilogramm esett. Ma szépen haladtunk. Csak Shackleton nehéz lélezése aggasztott.

,Tanyaverés után, mikor kimentem, hogy megettessem a kutyákat, Wilson utánam jött. Komoly volt az arca, de a hír, amit közölt, még komolyabb. Halk hangon, hogy Shackleton meg ne hallhassa, számolt be róla, hogy attól tart, Shackleton állapota rövidesen súlyosra fordul. Levert hangulatban költöttük el mai vacsoránkat.

,Ha emberi élet forog kockán, minden mást fel kell áldozni. Elhatároztam, hogy lemondok a partok közelebbi tanulmányozásáról. Nyilegyenesen és lehető könnyű teherrel kell utaznunk. Műszereink egy részét is hátra kell hagynunk, ha majd a körülmények úgy kívánják. Nehéz szívvel adtam ki a rendeletet, hogy kutyáinkat reggel kivégezzük.

,Shackleton-nek pedig igyekeztem a lelkére beszélni. Ne legyen olyan élénk, nyugtalan; ha tanyát érünk, pihenjen és engedje, hogy kiszolgáljuk. Menet közben ne vontasson velünk és szóljon azonnal, ha fáradt. Ne akarjon erősebbnek látszani, mint amilyen.

,Elhatároztuk, hogy a fókahús-adagokat megnöveljük. Mindent el kellett követnünk, hogy Shackleton talpon tartsuk. Ha vinnünk kell a szánon, nem birunk meg a teherrel, hacsak vissza nem térünk a két részletben való szállításra. De így meg a távolság öl meg.'

,*Január 15.* — Reggel tanyánk közelében megöltük kutyáinkat. Szomorú jelenet volt ez nagyon.

Sírni tudtunk volna. Állataink tragédiája befejeződött. Eleinte azt hittük, kilencet megmenthetünk belőlük; aztán hétben bizakodtunk, majd úgy gondoltuk, legalább ötöt sikerül életben tartanunk. De ha ennyit nem is, mindvégig reménykedtünk benne, hogy «Nigger»-t és «Jim»-et hazavihetjük a hajóra.

,Szomorú feladatunk elvégzése után beleakaszkodtunk a hámokba s estére tizenöt kilométerrel jutottunk közelebb célunkhoz. A reggeli órákban derűlen tűzött le ránk a Nap; verőfénye felvidámított.

,Shackleton, akit tegnap este kegyetlen köhögési rohamok gyötörtek, ma jobban volt egy kissé. A ketős főkahús-adagok úgy látszik máris megtették hatásukat. Ha így osztjuk be, még tizenöt napra futja; azalatt pedig biztonságban leszünk.‘

,*Január 16.* — Shackleton a nehéz talajon többször megcsúszott. Ma megint erősen köhögött. Vért is köpött. Ebéd alatt szédülései voltak. Nem akar szót fogadni. Amikor tanyát ütünk, mindenféle munkát szeretne maga végezni. Borzasztón bánt, hogy nem könnyíthetünk rajta. Ha a hajón volnánk, egyenesen ágyba kergetnők, de itt mindent el kell követnünk, hogy a betegség le ne vegye lábáról. Wilson-en és rajtam a tünetek teljesen múló félben vannak.‘

Napokon át csaknem állandóan borult idő járt. Ilyenkor sok nehézséget okoz a tájékozódás, kivált, ha semmit nem látunk a partokból. Hullámos, egyenetlen talajon bukdácsolunk. Az iránytű nem jól működik. Forgó lapja nem mozdul, állandóan egy irányt mutat. Ha a Nap nem süt és a part sem látható, a felhők, meg a hóbarázdák nyújtanak némi irányítást. Egyszer meg úgy intéztük, hogy Shackleton zászlóval előre ment vagy egy kilométernyire a

mi irányításunk szerint, aztán követtük a szánokkal. Többször kénytelenek voltunk tanyát ütni amiatt, hogy az egyforma, végtelen szürkességben éppenséggel lehetetlenné vált a tájékozódás.

,*Január 20.* — Ebéd idején $79^{\circ} 51'$ szélességet mértünk. Balról feltűnt a szárazföld, amelyhez sokkal közelebb jártunk, mint menet. A partot szegélyező magas hegyláncot és a távolabbi hegysorokat követte szemünk. Estére nagy örömmel pillantottuk meg a *Discovery*-hegy jól ismert kúpját.

,*Január 21.* — Shackleton-t egy darabig szánon visszük, de az út nagy részét gyalog teszi meg. Betegsége nagyon lesújtja. A vitorla is segít, jól haladunk.

,*Január 23.* — A sors kedvezni kezd. A déli szél segítségével gyorsabban haladunk, mint valaha reméltük. Most már megengedhetjük magunknak azt a fényűzést, hogy az élelmiszer-adagot megnöveljük kissé.

,*Január 24.* — Délután nagy örömünkre feltűntek északon a Bluff-fok körvonalai. A hó állapota nem kedvező. Vékony kéreg képződött rajta, ami minden lépten beszakad. Előhaladásunk fáradalmas és lassú. Shackleton ski-n jár s így elkerüli a folytonos beszakadást.

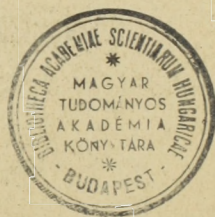
,*Január 25.* — Shackletont időről-időre felvesszük a szánra. Most már beletörődött, bár rosszul esik neki, hogy tétlenül várja be, míg felütjük a sátrat és minden munkával elkészülünk.

,A Bluff egészen közel van már, de A raktárunk még vagy 40–50 kilométer ide. A Bluff hegyei mögött a messzeségben észrevettük az Erebus füstjét, csaknem kétszáz kilométer távolságból. Jól esett látni valamit, ami túl van a hajón.

HAZAFELÉ.

A Bluff-fok dél felől.

,Január 26. — Ráakadtunk BARNE csoportjának a nyomaira. A szánok, ski-k és bőresizmények nyomai egész történetet beszéltek el nekünk, mindenekfelett pedig azt, hogy a csapat baj nélkül juthatott haza.‘

,Január 27. — A Bluff hegylánca mögött felbukkan az Erebus, tőle keletre pedig a Terror-t pillantjuk meg. Úgy hisszük, holnap elérjük az A állomást.‘

,Január 28. — Shackleton járt elől. Kora délután volt, amikor intett zászlajával, hogy a készletekre rátalált. Gyermekes örömmel kutatjuk át kincseinket. Olaj, kétszersült, szárdinia, marmelád, leves-kivonat, dohány — csupa olyan dolog, ami elragadtatásba ejt. És — last but not least — levelek és följegyzések, amelyek kedvező híreket jelentettek a hajóról.‘

,Január 29. — Most már megvallhatom, miért fejeztem be tegnap oly hirtelen naplómát. Siralmas, de egyúttal humoros az eset. Mértéktelenül nekiestem az evés gyönyörűségének s csakhamar szűknek mutatkozott a ruha. Kékültem, zöldültem, azt hittem menten leszakad rám az ég. Próbáltam feküdni, ülni, állni a sátorban, mindez nem használt. Rákiáltottam Wilson-re, hogy nyissa ki az ajtót. Azzal ki a szabadba. Soká jártam-keltem künn az éjszakában, amíg végre annyira-mennyire magamhoz tértem. Csak az bántott, hogy én egyedül estem ily csúfságosan áldozatául étvágyamnak. Alig érek azonban vissza a sátorba, látom ám, hogy Wilson is kékre vált arccal igyekszik kifelé. Szerepet cseréltünk. Most ő sé tált kinn és én feküdtem le a helyébe. De meg is fogadtam, hogy máskor túl nem tömöm magam.

,Veszedelmes dolog is az étvágy. Határt nem ismer. Hosszú éhezés után, ha annyit eszünk is, hogy több már nem fér belénk, csakhamar megint épp oly éhesek vagyunk, mint annak előtte.

,A sajátságos tapasztalást mély álom követte. Reggel aztán első gondolatunk volt, hogy folytassuk utunkat. De a hirtelen támadt rossz időben Shackleton állapota olyan komolyra fordult, hogy szó sem lehetett az indulásról. Még a szánra fektetve sem bírta volna ki.’

,*Január 30.* — Shackleton alig aludt valamit. Újra erőt vett rajta a köhögés és kimerülés. Reggeli után jobban lett egy kicsit. Ski-jén elindult még mi előttünk tántorogva. Gyöngesége gyakori megállásra kényszerítette.

,Élelmiszereink rendbeszedése után mi is fölszedelőködöttünk. Kevésre rá utolértük betegünket. Fölvettük a szánra és vitorlával haladtunk. Csak tudjon aludni az éjjel; ettől sok függ. Wilson szerint a visszaesést a fürgeteges idő okozta: néhány szép derült nap sokat segíthet. Ha így marad az idő, én magam gyors menetben igyekszem eljutni a hajóra segítségért.’

,*Február 1.* — Két napi jó idő helyreállította kissé a beteget. Ma megint ski-re kapott és jött velünk szépen, de egyszerre csak rémületünkre megszédült és elesett. Tíz perc múlva magához tért és este elég jól érezte magát.

,Naphosszat a White-sziget mentén visz útunk. Valóságos országút ez, annyi szán járt már erre ki és be. Gyönyörű képet nyújt az Erebus és a Terror, kelet felé szétterülő füstjükkel. Az ember megesküdne rá, hogy működő vulkánok.’

,*Február 2.* — Szép napra ébredve, szinte láttuk már, mint érnek véget szenvedéseink. Már csak mintegy húsz kilométernyire lehetünk téli szállásunktól. Délutánra szemünkbe ötlött már a Castle Rock tömege és balra tőle az Observation Hill hegyes kúpja.

Nyugat felé csupa jól ismert pont integetett felénk. Egészen otthonosan kezdtük érezni magunkat.

,Legfőbb ideje is volt már. Shackleton állapota aggasztóra vált ; ha néha jobban is lett kissé, jól tudtuk, mennyire megbizhatatlan az efféle kedvező tünet. Magunk nem akartuk észrevenni kimerültségünket, de tisztában voltunk vele, hogy napról-napra jobban elhatalmasodik rajtunk is a baj. Mind

Az Erebus.

a hármunknak pihenésre és nyugalomra volt szükségünk. Ha váratlan akadály föl nem merül, holnap otthon leszünk.’

★

Itt véget ér útunk naplója. Az ezután bekövetkező események sokkal élénkebben belevésődtek emlékezetünkbe, hogysem föl kellett volna azokat jegyeznünk.

A természet is kedvezni látszott: a felhőtlen égenderős verőfénybe vonta utolsó tanyánkat. Az Observation Hill felé irányítottuk lépteinket. Néhány óramulva alakokat vettünk észre. Előbb pingvineknek képzeltük, de aztán SKELTON-t és BERNACCHI-t ismertük fel bennük.

Sátrunkban, amíg a jó forró kakaó elkészült, nem győztük hallgatni a sok ujságot társainktól. Megtudtuk tőlük, hogy valamennyi csoportunk visszatért s a *Morning* segítő-hajó is megérkezett egész esztendőre való ujsággal.

Ki írhatná le az öröm pillanatát, amikor megpillantottuk végre a mi jó hajónkat. Frissen festett oldalai csakúgy ragyogtak a napfényben, édesen gyönyörködtetve a hómezők szürkességében elfáradt szemünket. És miképp beszélhetném el boldogságunkat, amikor kezet foghattunk újra örvendező barátainkkal és sorba jártathattuk szemünket ezer jól ismert kedves tárgyon, aminek látását nélkülöztük. Avagy amikor bevonultunk minden kényelemmel pazarul berendezett tiszta «termeinkbe».

Alig akartuk elhinni, hogy küzdelmeink, aggodalmaink véget értek s testünk, lelkünk megpihenhet végre. Kilencvenhárom nap alatt több mint 1500 kilométert jártunk be, változó sikerrel és szerencsével. Ha nem valósultak is meg mind felcsigázott reményeink, vigasztalt a tudat, hogy küzdöttünk értük eleget és kitartottunk, ameddig csak erőnk engedte.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Mi történt a hajón távollétünk alatt?

Hosszú távollétünk alatt mozgalmas élet folyt a hajón. A szánutazó csoportok jöttek-mentek egész nyáron át s érthető érdeklődéssel hallgattam most ezek történetét, különösen pedig a nagy nyugati expedíció lefolyásának részleteit.

November 2.-án, velünk egy napon, indult Royds másodízben a Crozier-fokra, hogy a császár-pingvinek életét behatóbban tanulmányozza. A hegyfok magaslatáról nagyszerű kilátás esik a Ross-tengerre, amelynek két héttel előbb nyílt vizét most vastag jégzaj foglalta el. Csak a part közelében láttak nyílt vizet néhány kilométernyi szélességben.

A császár-pingvinek telepén többszáz kifejlett madárra akadtak. A fiatal pingvinek azonban eltűntek valahova, csak az elpusztultak tetemei maradtak ott. A következő évben értettük csak meg ezt a sajátságos tapasztalást. A fiatal pingvinek az észak felé eluszó jégtáblákon annak rendje és módja szerint kivándorolnak jobb hazába. A jégzajban, a jég-hegyek és jégtömbök alatt keresve védelmet a viharok elől, ottan nő fel biztonságban a kis madár. Halakból való eleségét könnyen szerzi meg.

Bárhogy igyekeztek is, egy példányt sem sikerült belőlük élve hazahozni a hajóra. Hiába áldozta fel egyikük a maga hálózsákját, hogy abban melen-

gesse az apró madarakat, a mesterséges táplálás következtében végre is elpusztultak. De ha sikerült volna is őket «nagykorúságukig» fölnevelni, nagy kérdés, nem estek volna-e áldozatul a trópusi melegnek, ha el akartuk volna hozni őket északi hazánkba.

Az Adélie-pingvinek költőhelyén tömérdek tojást szedtek össze s hoztak a hajóra; az utolsó percben még egy császár-pingvin tojást is találtak, — az

A császár-pingvinek felé.

elsőt, amit valaha látott emberi szem. Kincsükkel aztán siettek vissza a hajóra, ahova két heti távollét után baj nélkül megérkeztek.

Téli szállásunkon ezalatt szorgalmasan folyt az előkészületek a nyugati csoport indulására. Az előkészületek munkája megengedte, hogy november 9.-ét, a király születése napját sportversenyekkel fényesen megünnepeljék. A hajót lobogódíszbe öltöztették. Az Union Jack ott ropogott a szélben a Hut Point-on is.

A ski-versennyel kezdték. Az egy angol mértöldes ski-futást, síkon, EVANS nyerte meg «canter»-ben. Aztán meredek domboldalról futamodtak le, inkább ügyességüket mérve össze, mint gyorsaságukat.

A tisztek és a legénység csapatai közt lefolyt félmérföldes szánversenyt (súlyos terheléssel), nagy nehezen nyerték meg szánhosszal a tisztek.

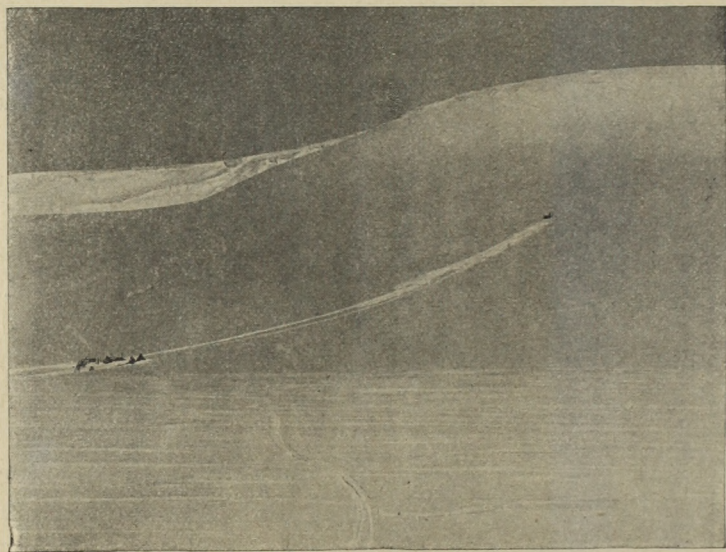
Legnagyobb érdeklődés a toboggan-versenyt kísérte, amely arról volt nevezetes, hogy a verseny-szabályok szerint a szánok régi ládákból, miegymásból sajátkezüleg készítendők. A versenyt párosával futották. Az ács fényes járóművet konstruált s mikor társával együtt megindult lefelé a meredek hegyoldalon, óriási sebességgel hagyott mindenkit maga után. Az eredmény az volt, hogy megismétlődött a régi mese a nyúlról meg a teknősbékáról. Az eszeveszett gyorsasággal sikló szánnak lehetetlen volt parancsolni s már-már diadalmas vezetőik úgy belehömpölyödtek a hóba, hogy alig tudtak kikecmeregni belőle. A teknősök megnyerték a versenyt.

A céllovásban szakácsunk is pályázott a mesterlövő babérjaira. Duzzadó önérzettel csodálatos kalandokat kezdett mesélni önmagáról. Egyik rossznyelvű bajtársunk meg is jegyezte, hogy azoknak az élményeknek a lebonyolítására, amelyeken a mi kitűnő barátunk keresztülment, legalább ötszázkilencven esztendőre lehetett szüksége, ami határozottan szép kor még egy szakácsnak is. Kezébe kapván puskáját, alig eresztett ki két golyót fegyveréből, a céltáblánál álló «marquer»-ök hanyatt-homlok megfutottak, kijelentvén, hogy szívesen elismerik őt a nap hőseül, sürgőtelen magát tovább fárasztania.

A nyugati csoport, az előkészületek befejeztével

november 29.-én indult útjára ARMITAGE vezetésével. Armitage csoportjában volt SKELTON, tíz emberrel, a segítőcsapatban pedig KOETTLITZ, FERRAR és DELLBRIDGE, hat emberrel.

Útjuk a Mc Murdo Sound-on át vezetett afelé a rettentő hegyvidék felé, amely elzárja az utat nyugat felé és ahol már a tájékozódó expedíciónak is oly nagy nehézségekkel kellett megküzdenie. 7.-én

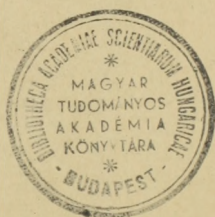
Meredek kapaszkodó.

1500 méter magas fennsíkon állottak. Mögöttük a gránitból épült előhegyek, előttük egy hatalmas láncolat.

10.-én a segítőcsapat visszafordult, ők meg folytatták útjukat fölfelé a hegység belsejébe, hogy valami jeges hágón megkiséreljék az átvergődést a hegy-lánc tulsó oldalára. Két nap alatt 1800 méter magasságig jutottak. Itt azonban egy legyőzhetetlen akadályként fölmeredő szirtfal visszatérésre kényszerítette a vakmerő vándorokat.

ARMITAGE KARÁCSONYI TANYÁJA A FERRAR-JÉGÁR MORÉNÁI KÖZÖTT.

Előbbi tanyájukról négy nappal később vették fel ismét a küzdelmet. Ezúttal a Ferrar-gleccsert tűzték céljokul, hogy majd azon kapaszkodnak fel magasabb régiókba. Nem csekély kockázattal sikerült leszállaniok a jégárra 600 méter tengerszín feletti magasságba, hogy onnan nagy óvatossággal folytonos veszedelem között igyekezzenek fölfelé azon az úton, amelyet a következő évben magam jártam meg, nagyobb szerencsével.

23.-án, a jégáron való küzdelmes útjuk hatodik napján mintegy 2700 méter magasságban állapodtak meg, azon a helyen, ahol a jégár firn-medencévé szélesedik. Erről a fennsíkról már most lefelé vitt az út affelé a morénagát felé, amelynek hatalmas sziklái között érte őket utól karácsony estéje.

Ettől fogva ismét hol síkos jégén, hol meg havon kellett kapaszkodniok. A jégárat szegélyező meredélyes szirtek lassankint elsimultak s már csak az egyes izolált hegycsúcsok emelték föl fejüket, mint megannyi *nunatak*, a jégmező fölé.

Az év utolsó napján egy ilyen feltűnő alakú hegyorom lábánál hátrahagytak egy hétre való eleséget. Meredek emelkedés után másnap közel 2300 méter magasságban ütöttek tanyát. Itt, ezen a fennsíkszerű helyen ARMITAGE csapatának felét hátrahagyta, mert egyik emberének hirtelen megbetegedése óvatosságra intette.

Még két napig hatolt előre a csapat másik része. Január 3.-án 2700 méter magasságban volt végső táborhelyük. Nyugat felé ameddig a szem ellátott, sík plató terült el; délen és északon egyes kimagasló csúcsok mögött azok a magas hegyek emelkednek, amelyeken át útjuk vezetett.

5.-én elhagyták tanyájukat és lábszánkóval hatol-

tak tovább néhány kilométernyire délnyugat felé. Húsz méternyi emelkedés után — ez volt a legmagasabb pont egész útjokban — sík felületre jutottak, néhány kilométerrel odább pedig lassú lejtő következett, amelyről remek kilátás nyílt mindenfelé az alattuk körülfutó messze láthatárig. Csak észak- és északkelet felé emelkedett a horizon az ő állásuk magassága fölé.

Olvadó jég a gleccser oldalán.

Visszatérőben Armitage majdhogy áldozatul nem esett egy veszedelmes balesetnek. Belecsúszott egy repedésbe. Szerencsére azon a helyen, ahol megsiklott, a rianás nem volt széles és így térdével és könyökével fenntarthatta magát addig, amíg társai kötéllal segítségére siettek és kimentették.

A hátrahagyott csoporttal egyesülve azon az úton vonultak vissza, amelyen odafelé mentek. Beteg

társukat többnyire szánon kellett szállítaniok, jöllehet a baja nem volt olyan súlyos, mint ő maga hitte.

A meleg csaknem több kellemetlenséget okozott, mint a hideg. A hőmérő $+4$, sőt $+5$ fokra emelkedett. Hálósákjaik éjszakánként felolvasztották a jeget vagy a havat, úgy, hogy néha egész tócsában ébredtek fel.

A gleccser olvadt vize arasznyi mély és két méternél szélesebb zugóban ömlött bele egy jókora

Olvadásból támadt tó a Ferrar-jégáron.

tóba, hogy onnan meg sebes rohanással szállítsa vizét tovább a tenger felé. A morénák sziklatömbjei víztócsákban állottak s időről-időre hangos robajjal gördültek el helyzetükből.

Arra a hágóra, amelyről alászállottak, most kötelekkel segítették fel ismét a szánokat. Napokig tartó küzdelembe került ez s csak január 17.-én érték el a tenger szintjét, két nappal később pedig a hajót.

Az expedíció értékes tapasztalásokkal tért haza. Geológiai gyűjtése, fényképfölvételei és topográfiai

eredményei egyaránt hasznos információkat nyújtottak s nagyban megkönnyítették a kutatás munkáját következő évi második utunkon. Bebizonyult, hogy, bár nehéz akadályokkal kell is megküzdeni, nem járhatatlan az út a rettentő sáncként fölmeredő hegységen át.

Kétségtelenül ez az expedíció volt az első, amely eljutott a Victoria-föld belsejébe és elérte a szárazföldi jégtakarót. Sajnálni való, hogy korai visszatérése miatt nem volt módjában felderíteni e vidék fizikai és geológiai viszonyait.

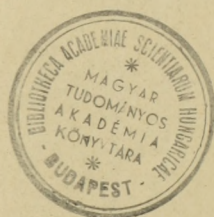
Különösen geológiai szempontból volt sokat ígérő egy második utazás a déli kontinens e legérdekesebb tájaira.

A nyugati expedíció útrakelése után alig maradt néhány ember a hajón, természetes tehát, hogy ezek számkirándulásaikban kénytelenek voltak téli szállásunk közvetlen környékére szorítkozni. Ezek a kisebb, nyolc-tíz napra terjedő utak derítették fel a Mc Murdo Sound és a Ross-sziget körül elterülő vidékek topográfiáját és szerkezeti viszonyait. A Mount Discovery tűzhányó és a belőle kinyúló hosszú földnyelv, a Bluff, az ettől északra elterülő kisebb-nagyobb vulkáni szigetek, köztük a Black- és a Brown Island: mindmegannyi érdekes és érdemes pontja volt ezeknek a tanulmányoknak.

A Black Island partjait szegélyző szirtekről tekintve hatásos képen bontakoztak ki a Brown Island és a Discovery vulkán körvonalai. A két szigetet elválasztó szorost csaknem kitöltötték a Discovery-hegy tövéből kiinduló moréna-gátak egyközü sorai. Háborgó tenger megfagyott hullámaihoz hasonlóan helyezkedtek el a morénák jégbe öltöztetett sziklagörgetegei. A partok felé fodorodó hullám-gerincek

MORÉNA-HULLÁMOK A BLACK-SZIGET FELŐL.
Háttérben a Discovery-hegy és a Brown-sziget.

között a Nap olvasztó hatására szabálytalan, mély csatornák keletkeztek, amelyeknek zúgó vizén sok helyütt mezitláb kellett átgázolni vándorainknak. Karcsúra olvadt jégoszlopokon itt-ott óriási asztalként hatalmas jégtablák terpeszkedtek.

A Black Island kemény fekete vulkáni kőzetből, a Brown Island ellenben főleg lávából és vulkáni hamuból épült föl. Itt-ott gránit vándorkövek is mutatkoztak.

Óriási jégasztal.

Amíg ezek a kutatások folytak, a téli szálláson is akadt munka bőven. Legfontosabb volt ezek között a csónakok kiszabadítása. Volt már szó róla, milyen balul ütött ki az az intézkedésünk, hogy a csónakokat — helynyerés okából — kitettük a jégre. Egyre mélyebben süllyedtek a víz színe alá s minduntalan el kellett takarítanunk körülök a havat, hogy még mélyebbre ne süllyedjenek. Kiszabadításuk távol-

ról sem volt olyan könnyű dolog, mint reméltük. A jégfűrészt maga elégtelennek bizonyult erre a célra s kénytelenek voltunk robbantásokhoz folyamodni.

Képzeltető, hogy a felszín alatt való fűrészelés és robbantás nem kis mértékben megrongálta csónakjainkat s amikor végre előkerültek, ugyancsak másképp festettek, mint annak idején, amikor gyanútlanul elhelyeztük őket a jégen. Hetekig tartó munkába került, amíg használhatóvá tétettek.

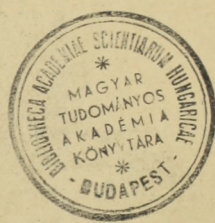
Még jóval a déli expedícióra való indulásunk előtt úgy rendelkeztem, hogy a hajó január végére útrakészen legyen. Ennélfogva a csónakok kiszabadítása után — ami január 17.-én következett be — embereink azonnal hozzáfogtak ahhoz a sokféle munkához, amit a hajó esetleges útrakelése előtt ilyen viszonyok közt el kell végezni. Ide tartozott a hó eltakarítása, a kazánok megtöltése — amit harminc tonna jég megolvasztása előzött meg, — a partra szállított egy- és más szükséges holmi visszahordása, a gépek és a kötélzet rendbeszedése és a többi.

Amikor mi február elején megérkeztünk, minden rendben volt, hogy a Discovery fölszedhesse horgonyait.

Távollétünk idején még egy nagy esemény ment végbe téli szállásunkon: megérkezett január 18.-án a *Morning* segítőhajó Angliából. Hogy segítőhajót küldenek, csak elutazásunk után vált bizonyossá. A siker főképpen a Geographical Society sürgetésének köszönhető. A szükséges költségek előteremtésére gyűjtést indítottak. Az aláírók között első volt a király és a walesi herceg. Őket követte LONGSTAFF újabb százhuszezer koronás adományával, amelyhez hasonló összeget írt alá egy másik bőkezű adakozó is. Ezekhez járultak különböző társaságok, tőzsde-

A CSÓNÁKOK KISZABADÍTÁSA FŰRÉSZELES SEGÍTSÉGÉVEL.

tagok, katonatisztek, iskolás gyermekek és mások adományai, a new-zealandi kormány segélye, úgy, hogy hamarosan összegyűlt több mint félmillió (pontosabban 544,000) korona, ami lehetővé tette, hogy a segítőhajó kellő időben útra kelhessen az esetleg bajban forgó expedíció megmentésére.

Erre a célra a Norvégiában vásárolt *Morgenen*, vagy *Morning* (Reggel) hajót szerelték fel, amelynek parancsnokául a kereskedelmi tengerészetben szolgáló WILLIAM COLBECK hadnagy jelöltetett ki. A választás szerencsés volt. Colbeck hadnagy, mint a Sir George Newnes-féle expedíció tagja, töltött már egy telet a déli sarkvidéken. Keresve sem lehetett volna a Morningot jobb kezekre bízni. A hadi tengerészet két tisztje is csatlakozott az expedícióhoz, amelynek a személyzetét Colbeck válogatta össze.

A *Morning* 1902 július 9.-én, a mi indulásunk után egy esztendővel, szedte fel horgonyait a londoni dockokban s a Jó Reménység fokát megkerülve november 16.-án futott be Lyttelton kikötőjébe. Húsz nappal később hagyta el New-Zealandot (tehát jó két héttel korábbi időszakban, mint mi), azzal a céllal, hogy az általam még útrakerülésünk előtt megjelölt helyeken jelentéseinket felkutassa s ezeknek az útmutatásával előre nyomuljon téli szállásunkig. Jelentéseinket az Adare-fokon, a Possession-szigeteken, Coulman szigetén, a Wood-öbölben, Franklin szigetén és legfőképpen — mint legdélibb ponton — a Crozier-fokon kellett keresnie. Abban az esetben, ha nem akadna ránk, utasítása volt, hogy bizonyos meghatározott helyeken hagyjon hátra élelmiszert és egyéb készleteket.

Amíg tehát mi a Barrier jégsivatagán, meg a nyugati hegyláncok gleccserei között küzködtünk az

elénk tornyosuló akadályokkal és nehézségekkel, a fürge kis Morning hajó útban volt felénk, hogy hirt hozzon távol hazánkból.

Karácsony napján szelte át a sarkkört. Kevéssel odább délnek apró szigeteket fedezett fel, amelyeket Colbeck kapitány, kitünő figyelemmel, SCOTT-szigeteknek nevezett el.

Január 8.-án kötött ki az Adare-fokon, ahol megtalálta hátragyott jelentésünket. A sűrű jégzaj következtében kelet felé tartva nem érintette Coulman szigetét és a Wood-öblöt, hanem egyenesen a Franklin-szigeten kötött ki, a déli szélesség 76. fokán. Ott persze nem találhatott hiradást felőlünk, mert hiszen mi a szárazföld mentén hajóztunk, jóval nyugatabbra. Néhány nap mulva, január 18.-án szerencsésen elérte a Crozier-fokot, ahol órák hosszat tartó keresés után, már-már lemondva a sikerről, rábukkant jelentésünkre.

A Ross-sziget északi partja mentén a jégzaj napokig késleltette a hajót, amíg végre a nyugati szél céljához segített.

A január 23.-áról 24.-ére virradó éjjelen keveset aludtak a Discovery lakói. Hosszas bizonytalan várakozás után ekkor vették észre a közeledő hajót. Reggel szánon útra kelt egy csapat a Morning felé, amely északra, mintegy tizenöt-husz kilométernyire vetett horgonyt a Dellbridge-szigetek közelében. Az út végső részén, átázott olvadó jégen, türelmetlen bajtársaink néha derékig érő vízbe keveredtek s a Morning személyzetének úgy kellett őket kiszedegetni a vízből kötelek meg deszkák segítségével.

A Discovery-n maradottak számára a Morning utasai vontatták vissza a szánokat gazdagon meg-
rakra mindenféle jóval, mindenekfelett pedig a várva várt leveles zsákokkal.

Később a fölengedő jégben a *Morning* másfél kilométernyire megközelítette hajónkat. A derüs napfényben jöttek-mentek egyik hajóról a másikra. Örültek embereink az új barátoknak; hazulról csupa jó ujságot kaptak s boldogan és bizakodón várták a napot, amikor hajónk megszabadul jeges fogságából.

Igy mentek a dolgok, amikor én a messze Délről két társammal hazaérkeztem. Mi is csak jó híreket kaptunk a *Morning* postájával. Boldogságunkat ezekben a napokban mi sem zavarta meg.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

A második tél.

COLBECK esetleg éppen aznap tette első látogatását hajónkon, amikor mi déli expedíciónkból hazaérkeztünk. Egészen eddig a napig nem szánta rá magát, mert félt az időjárás meglepetéseitől. Éppen első pompás fürdöm után voltam és élveztem a tiszta és a tiszta ruha örömeit, amikor hajónkra lépett.

Az utolsó napok fáradalmas menetei közben nem igen gondoltam, hogy első lakománkon idegenek is legyenek asztalunknál. Jól emlékszem ma is, milyen meglepetés tükröződött azokon az arcokon véget nem érő étvágyunk láttára. Meglepetésük csodálattá fokozódott, amelyet egy ideig még féken tartott az udvariasság. De végre is felülkerekedett a helyzet komikuma s vendégeink nem állották meg tovább, hogy meg ne kérdezzék, vajjon előfordul-e gyakran ez a dolog és vajjon ettünk-e egyáltalán valamit déli utazásunkon.

De ha étvágyunkat alig győztük is csillapítani, állapotunk vagy két héten keresztül cseppet sem volt fényesnek mondható. SHACKLETON azonnal ágyba feködt. Később kiment néhányszor a szabadba, de mindannyiszor lihegve, betegen jött haza. Visszatértek ilyenkor rémes köhögési rohamai. A pihenés jót tett neki s annyira-mennyire megerősödött.

WILSON-en most vett csak erőt a betegség. A szkor-

but tünetei főleg a lábak és a foghús dagadtságában mutatkoztak. Most tűnt csak ki, mily hősiez kitarást tanusított utazásunk végső napjaiban.

Még én voltam aránylag a legjobban hármunk közül. De oly végtelenül bágyadtnak éreztem magamat! Minduntalan le kellett ülnöm; nemcsak a testi mozgás, hanem az írás, sőt még a gondolkodás is nehezemre esett. Karosszékembe dülve nagy lomhán olvasgattam egy kicsit az ujságokból. Napokig tartott ez a tunya állapot. És hetek múlva tért csak vissza belém az élet a régi erejében.

Ez a testi-lelki fáradtság is hozzájárulhatott, hogy oly lassan ébredtem tudatára annak, mennyire mások most a jégviszonyok, mint az előző esztendőben. Meglepetéssel hallottam, mily küzdelmes volt a *Morning* útja a Ross-tengerben. A *Sound* bejáratát még mindig sűrű jégzaj zárja el, amely semmi hajlandóságot nem mutat rá, hogy eltisztuljon észak felé. De mindebből nem vontam még le akkoriban a következtetéseket a mi helyzetünkre. Nem jutott eszembe, hogy felötlőnek találjam, hogy a jég csaknem egész nyáron át mozdulatlanul fogva tartotta hajónkat,

Amikor az első hírek eljutottak Angliába, hogy mi a sarkvidéken maradtunk még egy esztendőre, azt kezdték rebesgetni, hogy a késedelem szándékos. És ez a gyanu máig sem oszlott el teljesen. Naplóm egyik-másik helye talán alkalmas lesz reá, hogy megfeleljen arra a kételkedésre, amely úgy lehet, még ma is bizonytalanságban tart egyeseket ebben a dologban.

,*Február 8.* — Mindennap várjuk, hogy fölenged a jég. Tavaly ebben az időben érkezünk meg a *Hut Point*-ra. Akkor a nyílt víz csaknem odáig terjedt. A *Morning* 12 kilométernyire horgonyozik. Ebből a távolságból lassú munka lesz a készletek átszállítása.

,Ma a Morning tisztjei egy nyalábra való ujságon kívül burgonyával leptek meg. Ha költő volnék, ódát zengenék ehhez az isteni eledelhez.‘

,*Február 10.* — Fényjelző segítségével hittuk meg a *Morning* tisztjeit mai ebédünkre. COLBECK negyedmagával érkezett meg. Jórészt különben a *Morning*-ról kapott fényűző eledlek kerültek tálalásra. Nagyszerűen éltünk ezekben a napokban. Önkéntelenül azt kérdeztem magamtól, én voltam-e csakugyan, aki alig néhány napja még fókazsiron éltem. Lakomázás után vidám muzsikaszó mellett későig fennmaradtunk. Amikor aztán lefekvésre került a sor, azok, akiknek ágy nem jutott, kedélyesen végig nyúltak az ebédlő-asztalon.‘

,*Február 12.* — Az idő az utóbbi napokban rosszra fordult. Ugy látszik, az volt az utolsó szép nyári nap, amikor visszaérkeztünk déli útunkból. Azóta borongós az idő s régi ellenségünk, a szél is kelleténél többször meglátogat.

,Colbeck-kel beszélgettünk a teendőkről. Tanácsosnak láttam, hogy ha soká késik a jég felszakadása, a *Morning* ne várja meg hajónk kiszabadulását. Nem szabad kockáztatnunk, hogy az is itt rekedjen. Holnap megkezdjük a készletek átszállítását; jó lesz, ha két hét alatt elkészülünk vele.‘

A szállítást úgy rendeztük, hogy félútra elénk hozzák a rakományt a *Morning* emberei, onnan meg behordják a mieink. Ez a «félút» nem is volt éppen fele útja a távolságnak, lassankint úgy negyedrésze csappant, úgy, hogy nekünk csaknem négy órába tellett, amíg erről a pontról elértük a hajót nehéz terhünkkel. Ha jó idő járt, kétszer fordultunk, mindannyiszor hét-nyolcszáz kilogrammnyi rakománnyal. De az időjárás nagyon beleszólt dolgainkba.

Mindaz, amit a segítőhajóról átszállítottunk, életünk kényelmét szolgálta s nem volt a szónak szoros értelmében nélkülözhetetlenek nevezhető. Mert hiszen, már ami az élelmiszereket illeti, téli szállásunk vidékén mindig akadt elég foka, amely a pusztla megélhetést lehetővé tegye. Ha azonban ilyen értelemben nem voltak is éppen nélkülözhetetlenek ezek a dolgok, mindenesetre szükségeseeknek mutatkoztak az *elviselhető* élet biztosítására.

A legfontosabb szükségletek tekintetében készleteink talán nem is szorultak kiegészítésre. El lehetünk volna velük, ha kell, két-három évig. De sok más dologban, mint például a főzelék, leveskivonat, sajt, vaj és a többi, nagy hiányosság mutatkozott — nem ritkán a minőségben is — amelyet megfelelő friss készlettel pótolnunk kellett haladéktalanul.

De nemcsak élelmiszerekre volt szükségünk. Ruhánczákat, gépolajat és világító-olajat is hoztunk át hajónkra.

Február 18. — Tegnap tettem első látogatásomat a *Morning-on*. Jóllehet igen lassan lépegettem, nagyon megviselt az út.

„A jégviszonyok makacsul változatlanok. Az ember azt kezdi hinni, hogy már soha sem akar fölengedni a jég.”

Február 22. — Tegnap egy csoporttal lementem a *Morning-hoz*, hogy megkezdjük a robbantásokat. A jég szélétől mintegy háromezáz lépésnyire robbantottunk először, nyolc és fél kilogramm lögyapottal, amelyet közel két méter mély lyukban helyeztünk el. A hatás jelentéktelen volt: mindössze hat méter átmérőjű nyílás keletkezett. Megpróbáltuk erre közelebb a jég széléhez és nagyobb, csaknem tíz méternyi, mélységből. Az eredmény most annyival kedvezőbb

volt, hogy a támadt nyílásból repedések futottak jobbra-balra. A repedéseket újabb robbantásokkal megnövesztettük, de a jégtáblának egyetlen kis része se vált el. Rájöttünk, hogy hiábavalók ezek a kísérletek és valami más, rendszeresebb módon, valamenynyünk belevonásával, kell folytatnunk a munkát. Az évszak sokkal előre haladottabb már, hogysem hozzáfoghatnánk az idén ehhez a nagy vállalkozáshoz.

,*Február 25.* — . . . Semmi kétség, kezd komolyra válni a dolog. A jég épp olyan szilárd, mint valaha. A *Morning* már nem várhat tovább egy hétnél. Ez alatt pedig mi nem szabadulunk. De még van rá remény, hogy később sikerülni fog. Naphosszat a haza küldendő jelentéseken dolgozom.

,Már egy ideje elhatároztam, hogy, ha itt kell maradnunk, a személyzet egy részét visszaküldöm, első sorban azt az egy-két embert, akinek a társaságát nem tartom kívánatosnak.

,Tegnap beszédet intéztem az emberekhez. Föltartam előttük a helyzetet. Megmondtam, hogy, bár remélhetőleg fölszabadul a hajó a *Morning* távozása után, el kell készülnünk arra az eshetőségre, hogy itt rekedünk még egy télen át. Kijelentettem, hogy senkit sem akarok visszatartani, aki nem szívesen marad, és örülni fogok, ha kevesebben leszünk. Aki tehát akar, a *Morning*-on haza mehet.

,Ivet köröztem, hogy írják alá azok, akik menni akarnak. Úgy szerettem volna, hogy nyolcan legyenek. És nemcsak hogy ez az óhajításom teljesült, hanem — sajátságos-e, vagy sem — éppen az a nyolc írta alá, akikre a magam választása esett volna.

,A többiek mind készséggel maradtak a hajón. A tiszték közül senki sem kíván haza menni, de én kénytelen vagyok Shackleton-nek megmondani, hogy

mostani állapotában nem maradhat velünk. Nagy szomorúsággal nyugszik bele ebbe. De nem nélkülözhetünk egy tisztet sem, ezért nagy az örömöm, hogy Colbeck megengedte MULOCK al-hadnagynak, hogy Shackleton helyett itt maradhasson; ő maga vágyva-vágyott erre.

,Február 26. — 840 métermázsza szenünk van még. Ez télére bőven elég lenne, de nem elég arra, hogy hajónkkal további kutatásokat végezhesünk. Megkértem tehát Colbecket, hogy tegyen partra 200 métermázsát az Erebus jégár végén számunkra. Ez ma megtörtént.

,Izgalmat keltett ma, hogy északról jövő hullámokat észleltek az átjáróban. A jég két kilométer szélességben felszakadt. Biztosra vették már, hogy reggelre kitisztul a jég s feljöhetnek a Hut Pointig, de megcsalódtak. A hullámverés megszűnt s a jég mozdulatlanul maradt.

,Február 28. — COLBECK az utolsó néhány napot velünk tölti. Holnap reggel tér vissza azokkal a társainkkal, akik haza utaznak a hajójával. Estére aztán mi vagyunk hivatalosak a *Morning*-ra, búcsu-lakomára, mielőtt elhagyna bennünket a kis hajó.

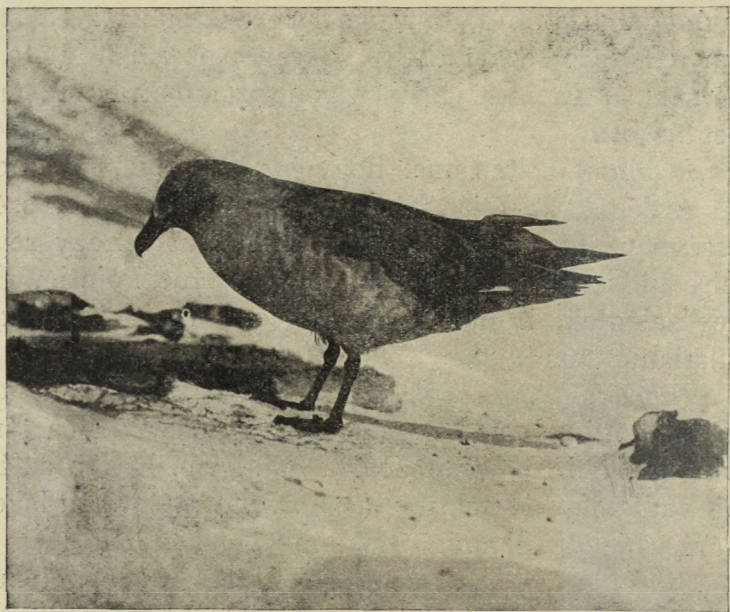
,Március 2. — ... Vendégeink tegnap reggel búcsút vettek. Őket követték málhástul a mi hazatérő társaink. Délután aztán mi mentünk át a *Morning*-ra csaknem teljes számban. Zongora- és énekszó mellett vidám estét csaptunk s csak a kora hajnali órákban széledtünk el, hogy ledüljünk egy kicsit.

,Borongós, ködös reggelre ébredtünk. Heves délkeleti szél fújt és az éjszaka képződött friss jeget elűzte, ki a tenger felé.

,Az utolsó búcsuszó is elhangzott. A *Morning* lassan távolodott el a jég partjától s amikor a hajó

orra észak felé fordult és kiáltásaink sem hatottak már el társainkhoz, csöndesen elindultunk mi is «haza-felé». Gondolataink a körül forogtak, vajjon nekünk mikor adatik, hogy visszatérhessünk mink is messze hazánkba.‘

„Ha a jég hamarosan föl nem enged, legalább egy évre el vagyunk vágva újra a világtól. De a jövő képe

Sirály.

nem aggaszt bennünket. Kíváncsian nézünk szembe vele: mit tartogat számunkra?‘

„*Március 13.* — Minden reményről lemondtam, hogy a jégből szabadulhassunk. Egy héttel ezelőtt a délibáb tévedésbe ejtett: azt hittük, hogy a nyílt víz alig egy-két kilométerre van tőlünk. Több mint hat kilométerre volt a valóságban.

„Az időjárás jóval kedvezőtlenebb, mint tavaly

ugyanebben az időszakban. Gyakoribb a szél és hidegebb van. Tavaly március 24.-én fagyott be a hajó, de a régi jég zajlása már jóval előbb megszűnt. Bajos tehát már elképzelni, hogy ebben az évben följengedhessen még a jég.

,Fókavadászaink ezalatt nem töltötték tétlenül az időt. Száztizenhat fagyasztott fóka volt már ekkor raktárunkban. Harminchét száját kellett most táplálnunk s egy fóka úgy másfél napra nyújtott táplálékot. Később, ha étvágyunk csökkenni fog, harmadfél nap is beérjük vele, úgy, hogy átlagosan két napra kell egy fókát számítanunk.

,Sportkedvelő puskásaink ötszáznál több sirályt ejtettek el. Az örökös fókapecsenye mellé kellemes változatosságul fognak szolgálni. Nyáron egy ember elfogyaszt napjában egy sirályt, de télen elég, ha három emberre kettőt számítunk.

,Ha összegezzük télire való húskészletünket, azt találjuk, hogy teljes háromnegyed évre való eleségünk van és pedig:

116 fóka, eltart (mintegy)	232	napig
551 sirály » »	22	»
20 juh » »	20	»
összesen		274 napig

,A fókák egy részét ugyan félre kell tennünk szánexpedícióinkra, de azért így is nyugodtan nézhetünk elébe a télnek. Csak az kár, hogy pingvinekre nem akadtunk, hogy változatosabbá tehessük étrendünket.

,*Március 14.* — Belenyugodtunk mindannyian, hogy a második tél elől már el nem menekülhetünk. Hozzá fogtunk tehát a hajó leszereléséhez. A kazánokat megint kiürítjük, a gépeket szétszedjük, a téli ponyvaernyőket előkészítjük és a többi. Csak egy dolgot nem

teszünk meg abból, amit tavaly cselekedtünk : a csónakokat nem fogjuk kihordani a jégre.‘

,*Március 20.* — Ma ski-n kirándultam a Castle Rock közelében emelkedő Cone Hill-re. Csöndes, verőfényes nap volt ; a hideg meglehetősen megenyhült. A dombtetőről világosan látszik, hogy a régi jég annyira eltisztult már, amióta a *Morning* elvitorlázott, hogy már csak 5—6 kilométer választja el a nyílt víztől hajónkat. A friss jég azonban szintén meglehetősen szilárd és csaknem összefüggően borítja a tengert. A jégtáblák közt számos nyílt csatorna húzódik. Meglepő, hogy olyan kevés foka mutatkozik. Ilyen szép napon, mint a mai, rendszeren nagyobb számmal ütik föl fejüket. Tegnap még huszonnyolcat ejtettünk zsákmányul. Most már többé nem is bántjuk őket.

,Sétáimban legtöbbet azon a fontos kérdésen tépelődöm, vajjon a tavalyi nyár volt-e rendes, vagy az idei? Fel szokott-e szakadni a jég évenként, vagy ez csak kivételes viszonyok között történik meg? Annyi bizonyos, hogy a Ross-tengert még sohasem találták ennyire eljegesedve, mint az idén. Kérdés már most, az a jég, amit mi tavaly találtunk itt, egy esztendei jég volt-e, vagy évek során át halmozódott össze és szilárdult meg? Ezekre a kérdésekre ma még lehetetlen biztos feleletet adni. A legjobb, amit tehetünk, ha türelemmel várunk és bizakodunk a jövőben.

,Megnyugvásunkra szolgál mindnyájunknak, hogy megszabadultunk azoktól, akik elégedetlenségükkel és fegyelmezetlenségükkel megbonthatták volna a békét körünkben. Jól esett, hogy most már csupa lelkes jóbarát vesz körül, akikre nem kell sanda szemmel nézni, akikre számíthatunk, akikben megbízhatunk, bármi történjék is velünk.‘

,*Március 23.* — A Nap egyre mélyebben jár körül. Ebédkor már lámpát kell gyujtanunk.‘

,*Április 7.* — Télére való előkészületeink úgy nagyjában befejeződtek. A fedélzetre behordtuk és jó vastagon elteregettük a havat; a műszerekhez és kunyhókhoz vezető köteleket kifeszítettük; a halászás céljából vágott lékekhez és másegyéb munkahelyekhez vívő utakat póznákkal megjelöltük.‘

,A «season» fősportja a hockey. Hol a legénységet állítjuk szembe a tisztok csapatával, hol meg úgy oszlunk két pártra, hogy egyik oldalon küzdenek a feleséges emberek és a vőlegények, a másikon a többiek. Minthogy azonban a legény-emberek többen vannak, közülök néhányra ráerőszakolunk egy menyasszonyt, akár tetszik neki, akár nem, és így játszunk negyven fokos hidegben, fontosabb ügghöz méltó buzgalommal.‘

,*Április 24.* — A Naptól búcsút vettünk. Derős elégedettséggel, jó kedvvel megyünk neki második hosszú éjszakánknak. — Acetilén-világításunk teljesen rendben. Óránkint körülbelül másfél kilogramm karbidot emészt.‘

,*Május 6.* — A fokozódó homály idestova megfoszt bennünket a hockey-játéktól. Egyelőre kitűnő sportnak bizonyul a halászat, de félő, hogy a sötétség előrehaladtával, most még bőséges zsákmányunk nagyon meg fog fogyatkozni.

,Ebédeink igen változatosak. Vasárnap ürühús járja, kedden sirály-pecsenye, csütörtökön fóka-szív, a többi napokon meg egyszerű fókahús. Reggelire hol friss halat eszünk, hol meg fókamáját. A veséből pompás levesek készülnek. Konzervhús talán csak hetenkint egyszer fog az asztalra kerülni, vacsorához.‘

,*Május 16.* — Külső hőmérőnk ma szokatlan hide-

get jelzett: —55·4 fokot. Ugy látszik, az idei tél hidegebb lesz a tavalyinál. De könnyebben viseljük, mert — március óta — jóval kevesebb a szél, mint az előző év megfelelő szakában.‘

,*Június 12.* — Ma volt az első téli hóvihár. Szokatlan hirtelenséggel köszöntött be és ugyanúgy ért véget hamarosan. A légsúlymérő nagy ingadozásokat mutatott. A hőmérő egyszer egészen —8 fokra szökött.

,A hajót betemette a hó. Szobáinkat ismét belepte a füst. A legrosszabb a dologban, hogy nem tudjuk megjósolni az efféle viharokat. Sem a légsúlymérő, sem az elektrometer, sem a légköri tünetények nem árulják el.‘

,*Június 23.* — A télközép napja az idén még vidámabb hangulatban lelt bennünket, mint az elmúlt télen. Ebédünk fényét emelték most a *Morning-on* érkezett mindenféle jók. Lakoma után úgy éreztük, hogy valami újat kellene próbálni. Az asztalt félreraktuk az útból s zongoraszó mellett táncra kerekedtünk.‘

,*Július 3.* — A kutya-kölykökből kutyák lettek s tragikus sorsot ért szüleik minden rossz tulajdonsága kiütközött rajtuk. Összevéve nyolcan maradtak életben: Blackie, Nobby, Toby, Violet, Roger, Snowball, Wolf és Tin-tacks. Az első négy a Nelly utóda, kettő-kettő meg a Blancoé és Vinckáé. Az egyes családok nem élnek jó barátságban egymással, sőt még az egy és ugyanazon családhoz tartozók sem.

,Nem szándékoztunk őket hosszabb utazásainkra magunkkal vinni, de azért gondot fordítottunk rá, hogy jó erőben maradjanak és hogy — föl ne falják egymást. Kirándulásaimra rendszeren elkísér négy-öt s nagy buzgósággal rohannak le a lejtőkön a legördített kövek után.‘

Július 13. — Tegnap WILSON elujságolta, hogy az *Erebus* tűzhányó kitört. A belőle kiömlő tüzes nyalábok pirosra festették a felszálló gőzpárákat. Az egész tünemény alig tíz másodpercig tartott. Ilyen kitöréseket máskor is észleltek már, jöllehet nem gyakoriak és sohasem tartanak tovább néhány másodpercnél. Magam a kráter fölött vöröslő fénynél egyebet sohasem figyeltem meg.

Július 31. — Néhány nap óta szélszend uralkodik. Élvezet sétálgatni a világos déli órákban. Az északi láthatár ragyogó vörös és aranyszínekbe öltözik; a szárazföld körvonalai a hajnal rózsás fényében tündökölnék.

MULOCK-ban kitűnő munkaerőt nyertünk. Egyikünk sem volt elég ügyes térképrajzoló; mint gyakorlott topografus, kitűnő képességeivel ő volt hivatva, hogy átdolgozza és kiegészítse a mi adatainkat és hogy megrajzolja a felvett területek térképeit. Az én kabinomban dolgozik naphosszat asztalánál. Munkájának eredményei nekem is hasznos útmutatást nyújtanak, mert reámutatnak világosabban, hogy legközelebbi szánutazásainkon elsősorban mire kell törekednünk.

Augusztus 1. — BARNE a maga kis szánját, amelylyel kirándulásait intézi a mélységmérő lékekhez, vitorlakkal szerelte fel. Vitorláit a mi Terror színházunk függönyéből fabrikálta. Barne állítása szerint ez a kis járómű akár a széllel, akár szél ellen úgy siklik tova, mint a parancsolat. A többiek nincsenek egészen ilyen kedvező véleménnyel felőle. Akárhogy van is, annyi bizonyos, hogy találmánya igen jól fest, indulásra készen, kifeszített vitorláival.

Augusztus 13. — Három napon át dühöngő orkán tartott fogva hajónkon. A fedélzetten képtelenek voltunk megállani. Fullasztó volt a hó örült kavar-

gása. A rohamok megrázták az öt-hat méter vastag jégbe belefagyott hajót olyan erővel, hogy az ebédlőben felfüggesztett tárgyak lóbálódni kezdtek. A légsúlymérő hanyatt-homlok esett, majd hirtelen emelkedett ismét. Ma elcsöndesült a vihar. Rengeteg hó halmozódott össze. A hegyekről nem látom nyomát sem a nyílt víznek, ami pedig tavaly megszokott jelenség volt ilyen viharok után.‘

,*Augusztus 20.* — *Tin-tacks* kutyánkat súlyos bal eset érte a minap. Vértő szájjal találtuk reggel fekvőhelyén. Wilson megvizsgálta s kiderült, hogy szegény állatnak kiszakadt a nyelve. Másképp nem tudtuk elképzelni a dolgot, mint hogy valami fémhez érhetett a nyelve és odafagyott. Amikor aztán szabadulni igyekezett, kitépte két-három ujjnyira a gyökerétől. Jellemző ezeknek az állatoknak rendkívüli szívósságára, hogy már néhány nappal később vigan evett s úgy járt-kelt, mintha misem történt volna.

,Ennél is különösebb az a megfigyelés, amit Wilson az elejtett fókák szívéen tett. Kemény, mézszerű képződményt talált rajtuk, ami világos jele annak, hogy ezek az állatok köszvényesek.‘

,*Augusztus 21.* — A Nap korongjának a szélét, a sugártörés folytán ma délben meg kell pillantanunk észak felé. Az Arrival Heights magaslatokon vártam be a jelenséget. Félhomály volt. Az időjárás csodaszép. Hosszú hónapok óta most először ragyogták be a Nap sugarai a körülöttünk emelkedő hegyeket. Az Erebus füstje aranyos oszlopként szállong fölfelé, hogy a magasban palást módjára széjjel terüljön. Dél felé a mélyülő homályra pirosuló fényár telepedik. . . A nap visszatérésének ünnepi szépsége megremegteti lelkünket. De van-e toll, amely versenyre kelhetne a Természet ezerszeres pompájával?

, Véget ért tehát második hosszú éjszakánk. Ez az éjszaka nem volt küzdelmes. A kénytelen fogságunk okozta csalódottságot a növekvő bizakodás érzete váltotta fel. Minden gondolatunkkal a reánk váró feladatok felé fordultunk. Napról-napra erősebben ébredtünk tudatára, mily kevés az, amit tudunk és mily rengeteget kell még tanulnunk. A második év munkájától vártuk, hogy eddigi megfigyeléseink értékét megkészszereshessük. A kietlen sarkvidéken való élet minden félelmetességét elvesztette már. Éreztük, hogy bármit hozzon is a jövő, életünket akár évek során át is fenntarthatjuk. ‘

*

A nyugalmas tél hosszú hónapjai nem teltek szorgos munka nélkül. Minden irányban folytattuk tudományos észleléseinket. Nyári expedíciónk előkészítése, megrongálódott fölszerelésünk rendbeszedése és más-efféle dolgok is elég gondot adtak.

Utítervünket a nyári időszakra igyekeztem lehető jókor megállapítani, hogy mindenki kellőképpen hozzá készülhessen. Programmunk egyik sarkalatos pontja, hogy idején útrakeljünk, mert a nyár egy részét a hajó szabaddá tételére kell fordítanunk. Legkésőbb december közepére tehát minden csoportnak vissza kell térnie téli szállásunkra.

Elsősorban számot kellett vetnünk a személyzet nagyságával. Most, hogy számunk nyolccal megfogyatkozott, nem igen telt többre két megfelelő segítő-csapatral utazó csoportnál. Ha még egy harmadikat is fölszerelünk, az már magára lesz utalva, s így nem is juthat nagyon messzire.

Hogy merre felé intézzük útjainkat, könnyű volt eldönteni. Kétségtelenül a *nyugat* felé eső szárazföld

kinálkozott legtöbb érdekességgel. A Ferrar-jégár és a szárazföldi jégtakaró kikutatását tettük tehát egyik csoportunk feladatává.

Tisztában voltunk vele, hogy *délen*, a rendelkezésünkre álló idő alatt, kutyák nélkül, nem juthatunk nagyobb távolságra, mint az előző esztendőben. Másfelől azonban megfontolandó volt az a körülmény, hogy tavaly a partoktól 30—50 kilométernyire vitt el útunk, nem volt tehát alkalmunk a partvonal nyújtotta érdekes problémák megoldására. Ezek között legszembetűnőbbek azok a nyugat felé benyuló átjárók, vagy bejárók, amelyek a hegyláncokat szem melláthátolag darabokra szelik. Hálásnak ígérkezett továbbá tanulmányoznunk a *barrier* érintkezését a szárazfölddel. Másik száncsapatunkat tehát dél felé fogjuk küldeni, azzal a céllal, hogy, egyebek közt egy ilyen átjárót alaposan átkutasson.

BERNACCHI-ra hárult a harmadik önálló csoport vezetése *délkelet* felé, annak a kérdésnek az eldöntésére, vajjon a barrier felszíne csakugyan egy magasságban terjed-e és milyen messze abban az irányban?

Ezekén kívül apróbb kirándulásokat terveztünk különböző célból különböző irányokba. Elsősorban a császár-pingvinek költő-helyére, abban a reményben, hogy ezúttal zoologusunk megfigyelheti ezeknek a sajátságos állatoknak az életét, a költés idejétől fogva. A program előkészítésében legkeményebb dió volt a csoportok egyes tagjainak a megválogatása. Mindenki oly odaadással, oly lelkesedéssel szentelte magát céljainkra, hogy valóban nehéz volt köztük különbséget tenni. Mindenki a főcsapatba vágyott. Sok töprengés után ezt a nehézséget is megoldottuk. A *nyugati* csoport vezetésére magam vállalkoztam. A *déli*

csoportot BARNE-ra és MULOCK-ra, a *délkeletit* pedig ROYDS-ra és BERNACCHI-ra bízam.

,*Szeptember 6.* — Holnap indul tehát az első csoport, a Crozier-fokra. Nagy a sürgés-forgás a hajó körül. A szánok terhelése, a fölszerelés végső átvizsgálása van soron. A nevetgélés és izgalmas élénkség az iskolából kiözönlő vidám gyermeksereget juttatja eszünkbe. A szkorbutnak hírét se hallottuk az idén. Van okunk rá, hogy derűs szívvel, duzzadó reménységgel nézzünk elébe a jövőnek.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Nyugat felé.

Amikor a Nap egész fényével megjelent ismét egünkön, türelmetlenül vártuk már, hogy búcsut vehessünk nyugodalmas téli szállásunktól.

ROYDS és WILSON voltak az első, akik elhagyták a hajót, 1903 szeptember 7.-én, CROSS, WHITFIELD, WILLIAMSON és BLISSETT kíséretében, azzal a céllal, hogy a Crozier-fokon meglepjék a rejtélyes császárpingvineket, mielőtt kiköltik fiókáikat.

BARNE néhány nappal később volt indulandó. Egyelőre élelmi készleteket kellett elhelyeznie a Whiteszigetén túl, későbbi utazásának előkészítésére.

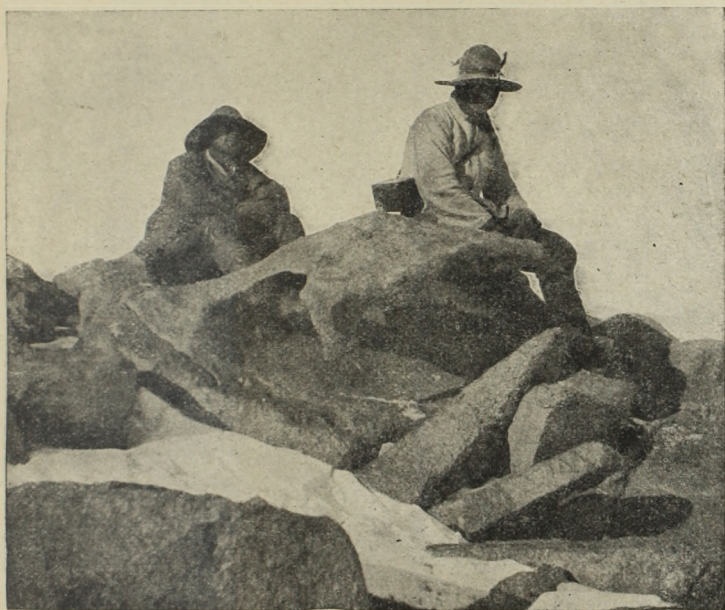
9.-én keltem útra én, hatodmagammal. Társaságomban voltak SKELTON-en kívül DAILEY, EVANS, HANDSLEY és LASHLY. Feladatunk volt, hogy új utat keressünk a *Ferrar*-gleccserre és ott készleteket hagyjunk nagy nyugati expedíciónk megkönnyítésére.

A *Ferrar*-gleccser menedékesen száll alá a New Harbour-ba. Erről az útról ARMITAGE kedvezőtlen híreket hozott tavaly. Ő maga nem is arra vezette csapatát, hanem a magas előhegyeken keresztül. Én mindazáltal reméltem, hogy sikerülni fog az öblön át valami könnyen járható útvonalra akadni, ami lehetővé teszi a gyors előnyomulást nyugat felé.

A szoroson át való utunkban hóvihar ért utól s csak ötödnapra jutottunk el a New Harbour jegére.

A következő napon (14.-én) alkonyat felé értük el a jégár végződését az öböl déli oldalán.

Reggel derős napfényben kezdtük meg vándorlásunkat a jégár déli oldala mentén, fölfelé egy befagyott patak medrében. Jobbfelől a jégár összevissza dobált jégtömegei, balról a csupasz hegyoldal. A patakmeder véget ért. Tájékozódás okából néhányan

Kivájt gránittömbök.

felkapaszkodtak a hegyoldalba, magam meg Skeltonnel a jégárat vettem ostrom alá. Az egyenetlen jég-torlasz tetejébe kerülve menedékesebb helyre érkeztünk s azt a megnyugtató felfedezést tettük, hogy északra az egyenetlenségek annyira-mennyire elsimulnak és hogy arrafelé nem lesz nehéz szánjainkkal felkapaszkodni. Ebben a várakozásunkban nem is csalódtunk s bár terheinket fáradságos munkával úgy kellett

felhordanunk, északára mégis már a jégár felületén ütöttük fel tanyánkat. Mindkét oldalon meredek szirtek vonala fogta közre a feljebb mind simábbra való gleccser-folyót. Nehézség nélkül folytattuk utunkat föl egészen a fejünk fölé ezer méter magasba tornyosuló Cathedral-szirtek aljáig, mintegy 600 méter tengerszín feletti magasságba. Itt a középmoréna egy alkalmas sziklatömbje mellett

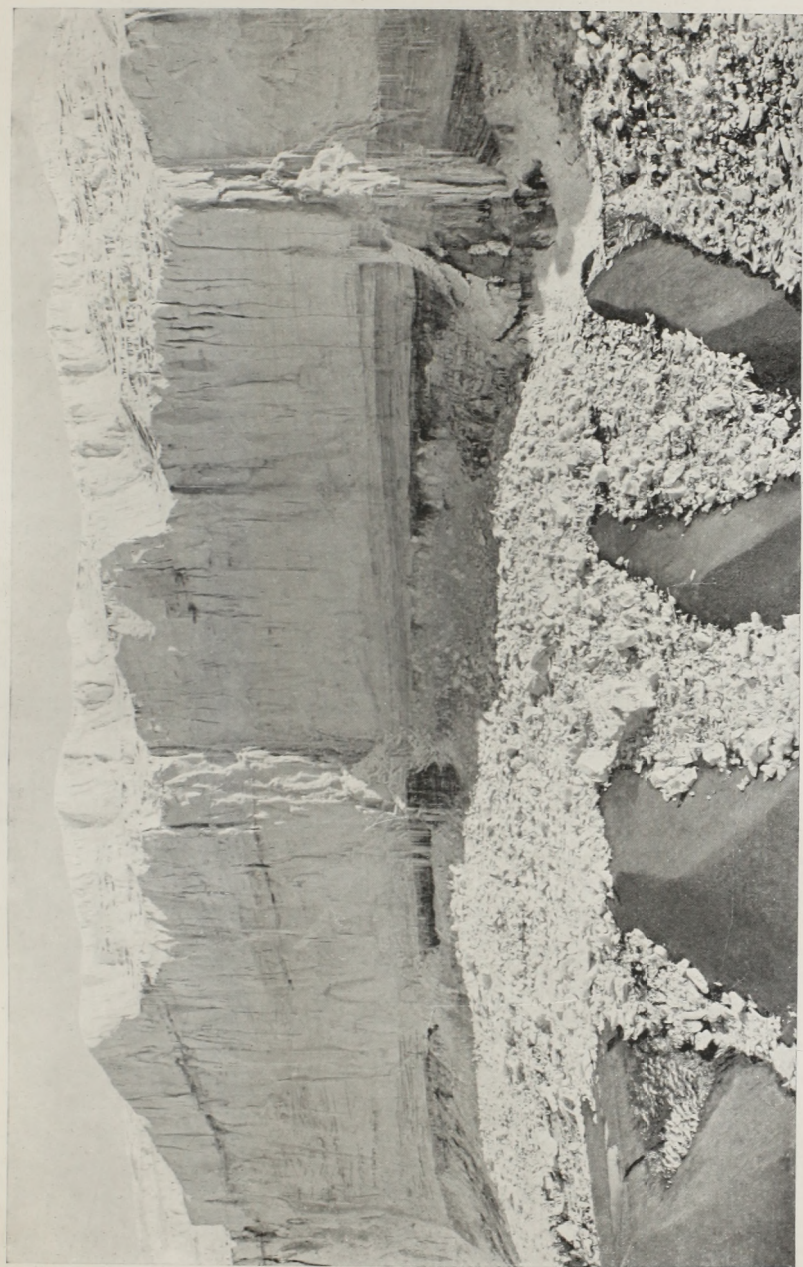

A Cathedral-szirtek.

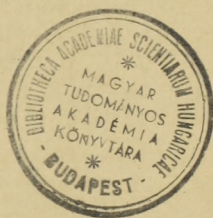
elhelyeztük a magunkkal hozott tartalékkészleteket és hazafelé fordultunk.

Rövid kirándulásunk eredményével meg lehetünk elégedve. Egy hét alatt olyan messzire jutottunk, mint a tavalyi csoport három hét alatt. És nyilvánvaló, hogy csak egy kicsit is kedvező körülmények között erre az útra négy-öt nap is elegendő lesz.

Visszafelé, valamivel északabbra tartva, még könnyebb utat fedeztünk fel. Remélhettük tehát, hogy

A GLECCIER DÉLI OLDALA.

errefelé szánjainkat leterhelés nélkül felvontathatjuk majd a jégárra.

Megfigyeléseink alapján valószínűnek látszik — általánosságban is — hogy a nagyjában kelet-nyugati jégárak déli oldala egyenetlenebb az északinál. Oka ennek nagyon egyszerű. A déli sarkvidéken a Nap északon emelkedik legmagasabbra, tehát a völgyek déli oldalát süti erőteljesebben. A nyári olvadás ennél fogva a jégárnak ezt a részét támadja meg jobban; felületét megszabdálja, összehasogatja, olyannyira, hogy teljességgel járhatatlan.

ARMITAGE a Ferrar-gleccsernek ezt a déli oldalát látta s azt hitte, hogy ilyen az egész. Mi elég szerencsések voltunk, hogy földerítő utunkon az északi oldallal próbálkoztunk meg, ahol természetesen sokkal kedvezőbb viszonyokra találtunk.

Visszafelé a tenger jegén gyors menetben haladtunk s ezt a mintegy nyolcvan kilométeres utat harmadfél napnál rövidebb idő alatt jártuk be, ami ebben a dermesztő hidegben, nehézkes ruháinkban, bizonyára tisztességes eredmény. 20.-án este megérkeztünk hajónkra.

Meg voltunk róla győződve, hogy a csaknem éjszakánkint ismétlődő —45 fokos hideg, amit mi észleltünk, rekord számba fog menni. A hajón azonban hamar kiábrándítottak büszkeségünkéből.

BARNE, aki MULOCK, QUARTLEY, SMYTHE, CREAN és JOYCE társaságában nyolc napig volt távol és szerencsésen elhelyezte a maga készleteit White-szigetétől délkeletre, —57 fokos hideget jegyzett fel útja vége felé. Egyikük — Joyce — sokat szenvedett a fagytól. Lefagyott lábát társai keblükön melengették; így sikerült csak nagy küzdelmek között visszahozni bele az életet.

ROYDS csapata is szerencsével járt. Számításuk ellenére a császár-pingvinek már kiköltötték ugyan fiókáikat, amikor a Crozier-fokra érkeztek, sikerült mégis tizenkét tojásra szert tenniök. Egynek-egynek a súlya megközelítette a félkilogrammot. Két kis fiókát nagy gonddal hazahoztak a hajóra. Úgy csipognak, mint a kis csirkék; étvágyuk határtalan. Pingvin-csirkéink állandó multságunkra szolgáltak. Cseppet sem féltek tőlünk s hangos lármával követték az eleséget.

Eleinte kagylós állatokkal tartottuk őket, később fókahúst kaptak, úgy azonban, hogy ápolójuk előbb jól összerágta, akármit is adott eléjük. Utóbb még éjjel is felverték lármájukkal s nem nyugodtak addig, amíg jól nem tartották őket mégegyszer fókahússal.

Azzal persze tisztában voltunk, hogy föl nem nevelhetjük ezeket az apróságokat. A mesterséges viszonyok között el kellett pusztulniok. Nem lepett meg tehát, amikor az egyik, bánatnak adva fejét, hamarosán kimult. A másik jó sokáig húzta. De végre is, már nyár derekán, angol kórba esett és nem épült fel többé.

Hazatértünk után étvágyunk olyan ijesztő módon megnövekedett, hogy jónak látszott újból munkába fogni vadászaikat. A buzgó sportbarátok, szigonynyal kezükben, órák hosszat elvárakoztak a lékek mellett egy-egy foka felbukkanására.

Egy alkalommal, meglepetésünkre, amikor egy fiókát kifogtunk, vele együtt egy hatalmas hal is horogra akadt. Feje hiányzott, de még így is hosszabb volt egy méternél; súlya tizennyolc kilogramm. Egészen szokatlan méretek a déli sarkvidéki halak között. A hal, azonfelül hogy a feje le volt szakítva, farkán is meg volt sebesítve. Látszott rajt' a foka

fogának a nyoma. Az eset úgy történhetett, hogy a fóka, amikor már megtámadta a halat, kénytelen volt feljönni a levegőre, hogy lélekzetet vegyen s eközben érte a szigony.

Amikor a gyönyörű nagy hal a fedélzetre került, rettentő aggodalom szállott meg bennünket. Attól féltünk, hogy biológusunk a ritka példányt borszeszbe kívánja tenni, hogy megőrizze a tudomány

Lesben.

számára. Nem tudom, a fej hiányának, vagy a saját tekintélyes étvágyának köszönhető-e, hogy másképp határozott. Kijelentette, hogy csak a csontvázra van szüksége, a többit, megvizsgálás után, a szakács viheti a konyhára. Mi ebbe az elhatározásba szívesen nyugodtunk bele, mert nekünk meg a csontvázra nem volt éppenséggel semmi szükségünk. Mondhatom, pompás ebéd lett a fejetlen állatból; mindnyájan jóllaktunk belőle.

Közeledett indulásunk napja. Elsőnek BARNE vett búcsut a hajótól, október 6.-án. Főcsapatának a tagjai azok voltak, akik próbaútaján kísérték el (MULOCK, QUARTLEY, SMYTHE, CREAN és JOYCE). Segítő csapatként DELLBRIDGE, ALLAN, WILD, PILBEAM és CROUCHER voltak kíséretében. Tervük szerint a *Bluff* megkerülése után affelé a nagy átjáró (vagy öböl?) felé veszik útjokat délnyugati irányban, amelyet később a csapat vezéréről neveztünk el. A segítő csapat két hét múlva visszafordul, a többiek meg mintegy hetven napig lesznek távol a hajótól.

A másik nagy csoport, az én vezetésemmel, október 12.-én kelt útra nyugat felé, feltüzelt reményekkel, hogy sikerül messze behatolni a szárazföld ismeretlen belsejébe.

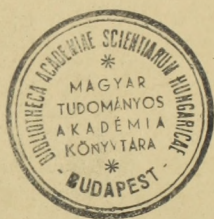
Ezt az expedíciónkat szereltük fel a legnagyobb gonddal valamennyi között. Tapasztalásaink segítségével most már könnyen küzdöttünk le olyan nehézségeket, aminők tavaly még legnagyobb mértékben megzavartak és lehangoltak volna. Bevallom, valami benső elégedettséget érzek, ha erre az utunkra gondolok. Egy kissé büszke is vagyok rá. Ez is egyik oka, meg a beutazott vidékek érdekességei és természeti szépségei, hogy meghívom az olvasót még egy szánutazásra, abban a reményben, hogy ennek a részletes elbeszélésével talán nem leszek kénytelen ismétlésekbe bocsátkozni.

Csapatunk voltaképpen három külön csoportból volt összetéve. Az elsőt, amely az élen járt, különös gonddal válogattam össze. Magam mellé vettem ebbe SKELTON-t, első mérnökünket, FEATHER főhajóst és három embert: EVANS-t, LASHLY-t és HANDSLEY-t. A második csoportot FERRAR vezette, aki mellé KEN-NAR-t és WELLER-t osztottam be. A hátvédet alkotta

A Cathedral-szirtek.

MELLÉK-GLECCSER.

a DAILEY hajóács háromtagú csapata, WILLIAMSON-nal és PLUMLEY-vel.

Tervünk szerint a segítőcsapatok elkísérnek a hágóig, amelyen át a Victoria-föld belsejébe jutunk; FERRAR lehetőleg hat hetet tölt úton geológiai felvételek céljából; magam pedig kilenc hétig leszek úton.

Négy szánnal indultunk. Fejenkint kilencven kilogramm terhet húztunk, de jól megbirkóztunk vele, mert kitűnő erőben voltunk ekkor mindannyian. A szokásos jókivánságok kísérték útunkra. Vidám hangulatunkban nem is sejtettük, milyen hamar a hajón leszünk megint. Gyors menetben két nap alatt elértük a New Harbour-t nehéz terhünkkel. Az öböl délkeleti fokát *Butter Point*-nak (Vaj-foknak) neveztük el, arról a három láda vajról, amit ezen a helyen, visszatértünkre számítva, hátrahagytunk.

16.-án elértük és fölveltük tavasszal elhelyezett készleteinket a Cathedral-szirtek alatt és estére jó néhány kilométerrel feljebb ütöttünk táborot a moréna-görgetegek között.

Másnap egy ideig meglehetősen síma jégen vitt útunk tovább. Följebb azonban egyenetlenebb lett a térszín és sok repedésen lépdeltünk keresztül. Estére baj nélkül értünk fel 1500—1600 méter magasságba, arra a helyre, ahol keresztben futó moréna-gát, a *Knob Head* moréna, állotta útunkat. Armitage ezen a helyen tanyázott karácsony estéjén, huszonöt napi út után. Mi hat nap alatt jutottunk el ide.

Megragadó kép tárult itten szemünk elé. Mérédek oldalú csupasz hegyek között különböző irányokból jövő vagy irányok felé tartó jeges folyók kanyarognak. A sziklák változatos színhatása valósággal az ős színeiben pompázó erdők szépségeit juttatják

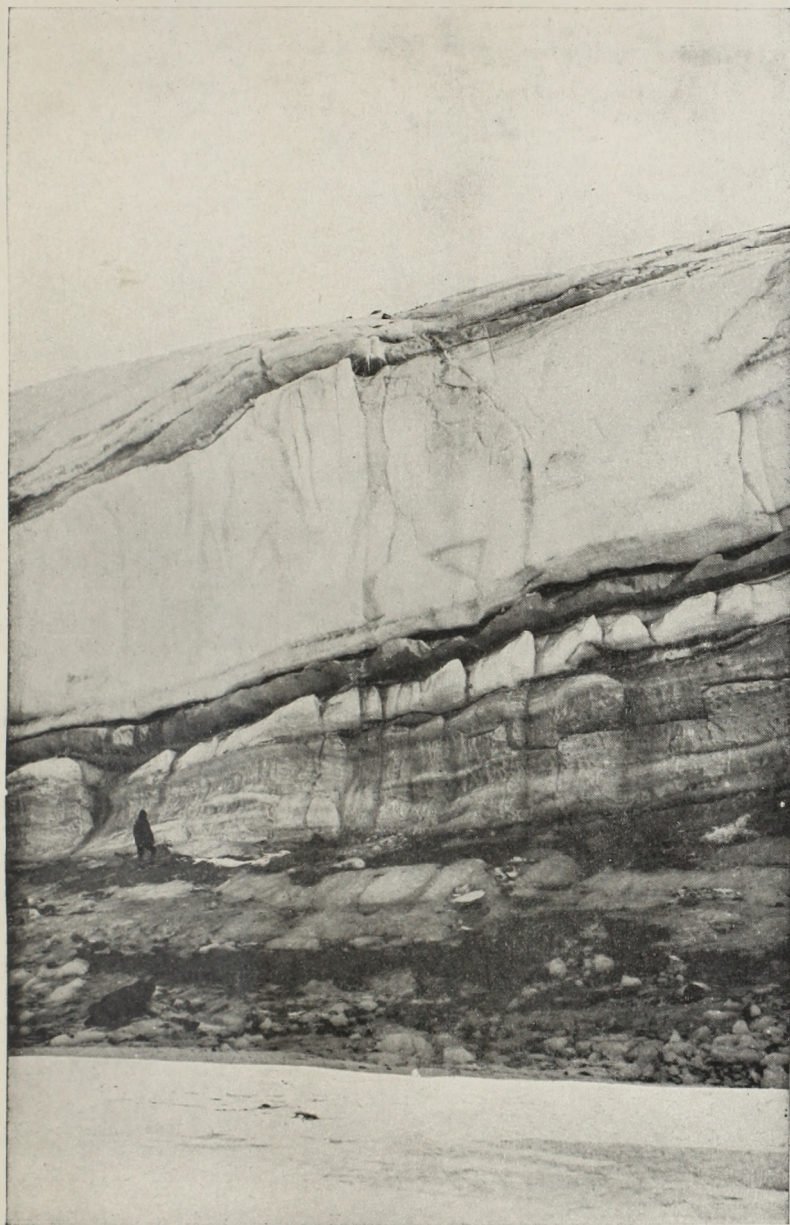
eszünkbe. Még el voltunk merülve a táj nagyszerűségének a csodálatába, amikor láthatárunkon az első felhő megjelent: két szánunk talpáról lepusztult a német ezüstből való «vasalás», amire pedig a kemény egyenetlen jégen mulhatatlanul szükség van, mert a fatalp egy-kettőre elkopik különben. Másnap hasonló sors érte még egy szánunkat. A vasalásuk papírvékonyságúvá kopott és alattuk már a szántalp maga is megrongálódott.

Egyetlen szán maradt épségben. Ha legalább kettő lett volna! De így — vissza kellett fordulnunk. Az ép szánt tehát minden nélkülözhető felszereléssel és élelmiszerral együtt hátrahagyva, a többi hárommal, mindössze néhány napi eleséggel, elindultunk vissza a hajó felé, ahova erőltetett menetekkel három nap alatt, 21.-én, érkeztünk meg. Az utolsó napra 58 kilométer esett. De még ennél is többet, kerek 60 kilométert gyalogolt ezen a napon Ferrar csapata, amely mögöttünk járt és utolsó este legalább két kilométerrel távolabb ütött tanyát.

Nem volt veszteni való időnk. Az ács haladéktalanul hozzáfogott, többek közreműködésével, a szánok javításához. Elhatároztam, hogy az expedíciót újból szervezem. És pedig úgy, hogy az egyes csoportok függetlenül járjanak. Ferrar azonban, amíg lehetett, velünk kívánt maradni, így tehát kilencen voltunk mégis, amikor 26.-án, öt napi késedelem után, két alaposan kijavított szánnal (a harmadikat otthon hagytuk) útnak indultunk.

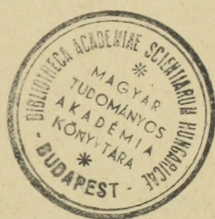
Reggel délnek vándorló pingvinekkel találkoztunk. Mellükre dülve lábaikkal továbbították magukat óránként mintegy nyolc kilométernyi sebességgel.

A gleccseren újból kezdődtek a nehézségek a szántalpakkkal. Mindamellett már 29.-én este tábor

A JÉGÁR OLDALA.

(A jég rétegzettségének feltüntetésére.)

ütöttünk a keresztben húzódó Knob Head morénagát alatt, amelyről már több ízben volt szó elbeszélésünkben.

Dolgainkat a sátor előtt hagyva, reggelre alapos leckében volt részünk. A szél szerte hordta minden holminkat, úgy kellett összeszednünk nagy fáradsággal. Szerencsére ezúttal csak egy-két apróság esett áldozatul, de mindenesetre okulni fogunk a történetekből.

Alig hagytuk el tanyánkat, olyan erővel tört ki a vihar, hogy ismét menedéket kellett keresnünk a morénák alatt. Két napig késlekedtünk ezen a helyen. Ez alatt az idő alatt csak egy rövid kirándulást sikerült tennünk, a jégár széléhez, amelyre kötél segítségével egy alkalmas ponton fel is másztunk valahogy s egy pillantást vetettünk a rajta túl elterülő vidékre.

Képünkön látható a jég érdekes rétegződése. A fehér rész számos légbuborékot tartalmaz; a sötétebb részekről hajlandó az ember azt hinni, hogy piszkosak. Egyrészt igaz is ez, de az a sötét csík, amely középuitt vonul végig, a képzelhető legragyogóbb tisztaságú jégből való. Ha lehasítunk belőle egy darabot, tapasztaljuk kristálytisztaságát. Tökéletes átlátszóságát semmi szenny vagy légbuborék meg nem zavarja.

A jégfal és a hegyoldal között mély árok húzódik, az olvadásból eredő víz simára fagyott tükrével. A hegy oldalát ezer méter magasságig törmelék borította. Felső határát vízszintes vonal jelölte meg egész világosan. Idáig terjedt egykor az eljegesedés, amikor a jégár sokszorta nagyobb volt mai alakjánál.

November 1.-jén folytattuk útunkat. 1500 méter tengerszínfeletti magasságban jártunk, méltán meg-

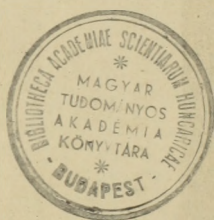
lephetett tehát, hogy két foka csontvázára akadtunk. Miképpen kerültek ezek ide? Ismeretes, hogy a foka, mikor halálát érzi közeledni, tengeri ellenségeitől való ösztönszerű félelmében igyekszik felkúszni a partra vagy a jégre. Azt azonban már teljes lehetetlenség elhinni, hogy egy ilyen vergődő állat ekkora távolságra eljuthasson.

Csakhamar ráakadtunk végső tanyahelyünkre, ahonnan a szánok megrongálódása miatt visszatérünk volt hajónkra. Készleteinket, felszerelésünket érintetlenül találtuk — t. i. azt *hittük*, hogy érintetlenek, pedig, mint kiderült, időközben rettentő viharok látogatták meg ezt a helyet. Műszeres ládánkat felszakította a szél s különböző tárgyakat elsodort belőle, úgy, hogy sohasem leltünk reá többet. Ezek között volt Skelton védőszemüvege és — ami igen súlyos veszteség volt — a *Hints to Travellers* című csaknem nélkülözhetetlen kézikönyvünk. Ennek a veszteségnek a súlyosságát semmi sem jellemezheti jobban, mint az, hogy, bár úgy éreztem, semmi sem bírhatna rá, hogy másodszor is visszatérjünk a hajóra, illőnek találtam az ügyet társaim elé terjeszteni, akik aztán, mint reméltem is, egyetértettek velem, hogy mégis folytatnunk kell útunkat.

A *Royal Geographical Society*-nak ez a kis kiadványa olyan fontos és nélkülözhetetlen adatokat tartalmazott, hogy elvesztése fölött való megdöbbenésünk könnyen érthető. Magához a földrajzi helymeghatározáshoz is pl. szükséges a logaritmus-tábla; a szélességi és hosszúsági adatok nélkül a szárazföldi jégtakarón éppen olyan bizonytalanságban van az utazó, mint a hajós az óceánon. Miképpen menjünk neki az ismeretlen messzeségnek, ha nem tudjuk pontosan, hol vagyunk és hogyan jöjjünk vissza?

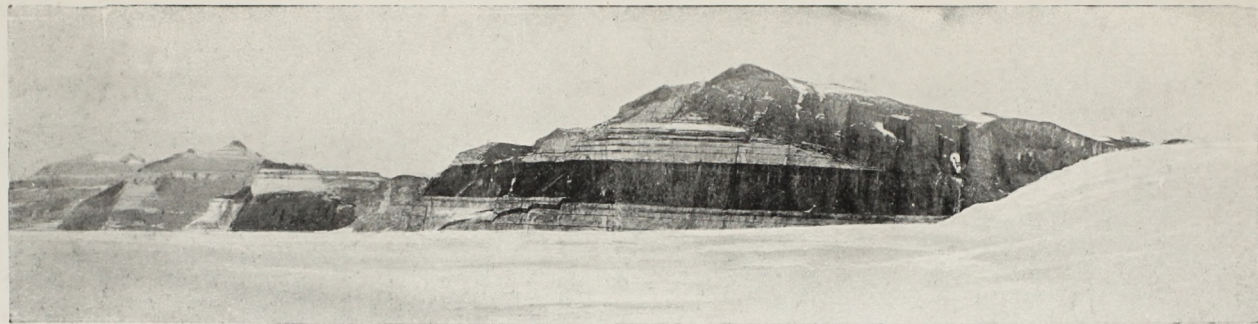
A JÉGÁR ÉS A HEGYOLDAL KÖZÖTT.

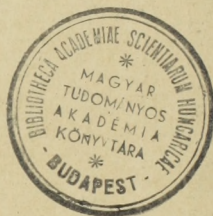

STURGE SZIGETE A BALLENY-CSOPORTBAN.

(A 285. laphoz.)

VIZSZINTES HOMOKKÖRÉTEGEK.

Mint látni fogjuk, éppen ez az utóbbi sok riadalmat okozott, ha nem sodort is válságos helyzetbe.

Elhatározván, hogy folytatjuk útunkat, haladék nélkül felpakoltuk a szánokat s még délután indulunk tovább, fölfelé az egyenetlen jégén. Tanyánkat a gleccser kanyarulatánál ütöttük fel, a *Finger Mountain* közelében. A hegy sziklatömegei vízszintesen

Homokkő szirt bazalt-rétegekkel.

fekvő sárga homokkő-rétegekkel jellegzetes példáját szolgáltatják a környékbeli hegyek szerkezetének.

A hegy mint valami sarokkő helyezkedik el a jégár kanyarulatánál. Feltűnt itten egy szabályos bazalt-rétegekkel áttört meredélyes homokkő szirt. A hegy alatt és felett két jégesésben bukik alá a jégár. Tanyánk az alsó, kisebbik jégesésnél van. Másnap, november 2.-án került sorra ez a kapaszkodó.

,November 2. — Befejeztük a szánok javítását, amely tegnap órákhosszat tartott. A szántalp vasalá-

sát megújítottuk, a gyengébb helyekre új anyagot tettünk. Egész műhely támadt tanyánkon s a kihalt pusztaság visszhangzott a reszelő munkájától és a kalapácsütésektől.

Kelet felé nagy kerülőt tettünk, hogy megkerüljük a hegyet és a veszedelmes jégesést. Eközben hófedte területre tévedtünk, ami megnehezítette előhaladásunkat, de megkimélt a szánok rongálódásától. Délután visszatértünk a jégre és amikor a szél orkánná erősödött, nem találtunk elég havat, hogy felüthessük sátrainkat. (A hora ugyanis, kivált ilyen időben, mellőzhetetlen szükség van, a sátrak megerősítésére.) Ilyenkör a morénagátak felé szoktunk igyekezni, mert azok alján gyülemlik fel a legtöbb hó. Végre is az északi oldalmoréna mellett, bár a hó nagyon kemény volt, némi fáradsággal sikerült tábort ütnünk.

Elérkeztünk a gleccser felső szakaszához. Igazi fészke ez a szélnek. Örökösen hordja, kergeti a havat; előreláthatólag még sok küzdelmünk lesz vele. Ma délután is fagyos szél sívít lefelé a szárazföld magas fennsíkjáról.

Másnap is csunyan dühöngött a szél. De jól tudtuk, hogy hiába várjuk míg elcsöndesül, nyomban útnak indultunk tehát. Félórával később egy patkó alakú öbölben vonultunk meg, hogy Ferrar szánjának a talpát megigazgassuk. A szirtfalak függőlegesen merednek itt fel. A sárga homokkő széles szalagja közvetlen fejünk felett vonul el s teljes szabályossággal fut körül az öblön.

Visszatérve a gleccser testére, ennek a szeszélyes kanyargásait követjük s lassan haladunk fölfelé az egyenetlen térszínen. Ha egy-egy kanyarulatot le akarunk «vágni», mindig megbánjuk s örülünk, ha

visszavergődhetünk a régi útra. A jégeséseket megkerülni előnyösnek látszik, mert megnyerjük evvel a tehernek két részletben való vontatását s így, ha háromszor akkora utat teszünk is, nem veszítünk dőt. Meg azután baleset is könnyen érheti az embert az efféle veszedelmes gleccser-cascade-okon.

A nagyobb térszín-hullámokat kerülgetve át-átcsapunk a jégár egyik oldaláról a másikra. Örökös a küzdelmünk a rendkívüli hideggel. De még több a bajunk az egyenetlen kemény jégen megrongálódott szántalpakkal, amelyek egyre-másra javításra szorulnak.

Igy vergődünk el 3.-án estig több mint 2000 méter magasságba. A jégárat szegélyező hegyek csúcsai még mindig tekintélyes magasságba emelkednek, de már nem olyan nyomasztó többé a táj nagyszerűsége; az alsó völgy fenséges hegyszirtjei elmaradtak mögöttünk és mi *letekintünk* immár kelet felé a mi álláspontunknál alacsonyabb csúcsok egész seregére. Nyugat felé a végeszakadatlan jégár kanyarog. Meredek kapaszkodó vár még reánk. A szegélyező hegyek vonalát meg-megszakítja egy-egy mellégleccser szélesen betorkoló medre. A csupasz, sötét sziklák mindinkább belevesznek már az egyre szélesebbre váló hómezőkbe, amelyeknek mindent betakaró fehér palástja elnyeléssel fenyegeti az utolsó izolált sziklacsúcsot is.

November 4.-én fényesen sütött a Nap, amikor útnak eredtünk. A fagyos, metsző szél szembe ért bennünket, de azért gyorsan haladtunk fölfelé a kemény, síma jégen. Csakhamar egy nagy mellégleccser torkolatánál széles hómezőre értünk, amelyen át nehezen vontattuk megrongált szánjainkat. Az oldalvölgyből kegyetlen hideg szél süvített s még

kínosabbá tette előnyomulásunkat. Ezen a völgyön túlemelkedett az az oszlopos bazaltból való sziklasziget, amelyről az itt hátrahagyott raktárunkat *Nunatak-depónak* neveztük el.

Előttünk nagyszerű, összehasogatott jégesés tünt föl, egyike azoknak, amelyeken át a gleccser benyomul a völgybe. Tudtam, hogy ha ennek a kék jegén túl

Nunatak.

leszünk, megszűnik az örökös bajlódás a szántalpakkal; igyekeztem tehát még ezen az estén elérni az esés alá.

De odáig még keserves küzdelmeken mentünk keresztül. Dermesztő vihar ért utól; arcunk majd elfagyott és sehol annyi hó, hogy sátort üthessünk. Rohanvást szaladtunk tovább, már amennyire a szántalpakról levált vasalás engedte. Végre megpillantottunk valami kis havat; oda siettünk. Csaknem jégkeménységű volt de már nem volt veszteni való

időnk. Hozzáfogtunk az ásásához. Életünkért küzdöttünk.

Egyesült erővel, egy óra hosszat tartó nehéz munka után, sikerült felállítanunk sátrainkat. Ki voltunk mérülve a fagytól és a fáradalmaktól. A jó forró tea öntött belénk egy kis életet, de azért egész éjjel kegyetlenül fáztunk. Ki tudja, mi történik velünk, ha még egy órát kell szabad ég alatt töltenünk a retentő viharban.

Örömünk, hogy annyira-mennyire mégis védett helyen vagyunk, korai volt. A vihar egy álló hétig — november 4.-étől 11.-éig — fogva tartott ezen a helyen. Egy hajszálnyira sem kételkedem, hogy ekkor éltem keresztül életem legkeservesebb napjait. Csikorgó hidegek jártak; a vihar csak azért csöndesedett egy-egy pillanatra, hogy a következő szempillantásban kétszeres dühvel támadjon fel megint. Az örületen kavargó hó sűrű felhővel vett körül, úgy hogy egyetlen lépésnyire nem láhattunk.

Bajos dolog leírni ezt az életet — (ha ugyan annak nevezhető). — Naponta legalább huszonkét órát töltöttünk alvó-zsákjainkban. Csak reggel és este bújtunk ki belőle, hogy valami meleg ételt vegyünk magunkhoz. Aludni keveset aludtunk; végtelen lassúsággal teltek az órák. Egyikünk vagy másikunk felolvasott néha egyetlen könyvükből, Darwin *Cruise of the Beagle*-jéből, dermedt kézzel forgatva lapjait. Majd megpróbálkoztunk a beszélgetéssel, de a helyzet nem-igen csábított a társalgásra és ismét néma szótlanságba merültünk. Egyszer-egyszer felpillantottunk a sátor szélről ropogtatott zöld vásznára, de ez a látvány sem volt valami vigasztaló.

Naplómba is jegyezgettem elég szorgalmasan. De ez az elfoglaltság mind kevés volt, hogy kitöltse az

egész hosszú napot s ezért többnyire csak csöndesen feküdtünk ott órákhosszat, anélkül, hogy bármi egyebet cselekednénk mint hogy nyitva tartjuk szemünket. A szomszéd sátrakkal csak olykor-olykor érintkeztünk a vihar szüneteléseinek ritka perceiben, éppen csak hogy megkérdjük társainktól, hogy' vannak s mit «művelnek»?

Első nap hasznos munkát végeztünk azzal, hogy szánjainkat kijavígtattuk sátrunkban. Azt hittük persze, hogy már másnap folytathatjuk útunkat. És ez a remény napról-napra megujult meg elhalt, anélkül mégis, hogy kétségbeejtőnek találtuk volna helyzetünket. Éreztük, hogy csak türelemre van szükség: az időváltozás nem késhet soká.

Az ötödik nap azonban kezdett komolyra válni a dolog. Aludni nem tudtunk s éreztük, hogy mindegyre fagyosabb háló-zsákjainkban nem védekezhetünk már a hideg ellen. A tétlenség, a vérkeringés eltunyulása, egészségünk rovására szolgált. Elhatároztam, hogy reggel, török-szakad, felszedelőzködünk és szembeszállunk, ha kell, a viharral is. Hogy ez a kísérletünk hogyan ütött ki, kitűnik naplóból:

,*November 10.* — Reggel, amikor rövid időre elült a vihar, kisiettünk, hogy kiássuk szánjainkat a hóból. Reggeli után újult erővel tört ki a vihar. Tíz perc alatt visszakergetett sátrainkba. Kezünk-lábunk «odáig volt», alig győztük életre kelteni benne a vérkeringését. Azt hiszem, egész idő alatt ma dühöngött az orkán a legkiméletlenebbül. A hőmérő harminc fokon áll. Aggasztóan hosszúra nyúlik immár a viharos idő. Vidámságunk nagyon alább hagyott. Lashly dudolgat még, de nótája mintha fájdalmasabban hangzana. A szerencse nem kedvez útunknak. De nem hagyjuk magunkat. Holnap mindenáron kell vala-

mit tennünk. Hogy mit, azt majd a holnap mutatja meg. Weller szédülésről panaszkodik, de Ferrar azt feleli neki, hogy ez a mohó evéstől van!

,November 11. — Végre elhagyhattuk pusztaságos tanyánkat. Az elmúlt hét emléke lidércnyomásként nehezedik agyunkra. Szélcsendben, de sűrű ködben indulunk. Minden pillanatban vártuk, hogy kitör a vihar.

,FERRAR visszafordult a *Nunatak*-depó felé, mi többiek meg, hatan, folytattuk vándorlásunkat a nagy jégeséshez. Hóval áthidalt rianásokon át, a türelmetlenség gondatlanságával siettünk fölfelé, csakhogy ezt az átkozott viharfészket mentől előbb magunk mögött hagyhassuk. Ha visszagondolok reá, csodálom kell, hogy baj nélkül értünk fel a gleccser-zuhatag tetejébe. Ezen a napon mintegy 200 méterrel jutottunk magasabbra.

Másnap meredek kapaszkodón legalább ugyanannyit emelkedtünk. 13.-án menedékesebben vitt útunk és estére 2700 méter tengerszín feletti magasságban ütöttünk tanyát. A gleccserrel vívott küzdelemben győztünk. Fenn voltunk a tetőn. Öt heti eleségünkkel még jó darab földet bejárhatunk, mielőtt kénytelenek leszünk a gleccserre visszatérni.

Nagy hótakarta síkság terült el körülöttünk. Keletre és északkeletre tőlünk ismert hegyormok emelkedtek. Délkeleten feltűntek a *Lister*-hegy és a *Royal Society* hegylánc magas csúcsai. Szerencsések voltunk, hogy oly jól szemügyre vehettük a tájkép jellemzőbb pontjait; megbecsülhetetlen tájékozást fognak ezek nyújtani visszatérésünk alkalmával.

A hósivatagon megkezdendő vándorlásunk előtt nagyfontosságú volt, hogy meghatározzuk ennek a helynek földrajzi fekvését, már amennyire ez elveszett táblázataink nélkül lehetséges.

A Nap hajlásszögének bizonyos napokra és helyekre vonatkozóan fejből is ismert adataiból hozzátölgleges görbét rajzoltam, amely később meglepően pontosnak bizonyult. Sajnos, akkoriban nem bíztam eléggé ebben a kezdetleges eljárásban, amely pedig teljesen kielégítő pontossággal szolgáltatta a hely földrajzi szélességét.

Hátat fordítva az utolsó hegyeknek is, neki vágunk már most annak a hatalmas jégsivatagnak, amely innen nyugat felé terjed. Elöttünk az Ismeretlen! Bűvös erejű szó. Csoda-e, hogy feledtük a nehézségeket, amelyek előtt állottunk és lelkesedéssel fordítottuk tekintetünket az új világ felé, amelynek a titkaiba nem pillantott még bele emberi szem.

Hol kemény sikos talajon, hol meg nehezen járható lágy havon vontattuk szánjainkat. Kegyetlen hidegek jártak, heves széllel, amely úgy látszik állandóan fúj, szünet nélkül, ezeken a jeges térségeken.

Nap-nap után haladtunk tovább, változó sebességgel, de változatlan kitartással. Megkísérlettem két részre osztani a csoportot. Az egyik szánt én húztam, FEATHER-rel és EVANS-szel, a másodikat SKELTON, HANDSLEY és LASHLY. Magam elől jártam, Skelton utánam. Hamar észrevettem, hogy a második szán nehezen tud nyomunkban maradni. De inkább ott halt volna meg akármelyikük, hogy sem kimerültségét elárulja.

Hiába fedeztem föl, hogy akadnak egyesek, akiknek az ereje hamarabb lankad a többiekénél, hiába tudtam, hogy gyorsabban haladhatnánk, ha csak az erősebbek volnának velem: nem tudtam rászánni magam, hogy csapatunk felét visszaküldjem. Együtt tartottunk tehát továbbra is.

,*November 20.* — HANDSLEY hozzám fordult, hogy nem adhatnék-e neki valamit tőrokfájás ellen. A gyógyszeres-tarisznyában, sajnos, nem volt ilyesmi. Kérdőzködtem felőle Skelton-tól és megtudtam, hogy már jó ideje mellfájása van s ma reggel, amikor fölkeltek, nem tudott beszélni. Kérdéseimre Handsley suttogva válaszolt, hogy teljesen jól érzi magát és húzni fogja a szánt napestig, ne gondoljunk vele. Nekem nem tetszett a dolog, de mit tehettem? — folytattuk útunkat.

,Délben Handsley-vel sátrat verettünk és öten ez alatt egy szánba kapaszkodva meneteltünk tovább még vagy öt kilométernyire, hogy onnan visszatérve vigyük tovább terhünk másik felét is.

,Este Handsley megszólított, hogy a tegnapi eset nem fog előfordulni többet; sajnálja, hogy miatta ilyen késedelmet szenvedtünk; úgy mint eddig, ezután is húzni akarja a szánt. Megpróbáltam megmagyarázni neki, hogy én nem neheztelek reá és kimerülése miatt ne legyenek ilyen aggodalmai.

,FEATHER-nek a háta fáj. Tudom róla, bár ő egyetlen szóval nem panaszkodik. Ha észre veszi, hogy figyelem, minden erejét megfeszíti, hogy megmutassa, mily tökéletes erőben van. — Milyen gyermekek is ezek az emberek! De pompás gyermekek. Nem akarják megadni magukat, amíg csak össze nem esnek s aztán azt hiszik, megrovásra méltók. Mit csináljak velük?’

,*November 21.* — ... Ismét két részre osztott tengerrel megyünk tovább. Állandó nyugat-délnyugati szél fúj; a hőmérő egész nap nem emelkedik — 35 fok fölé. Kemény, szélvájta havon visz útunk. Bár-hogy igyekeztünk, hét-nyolc kilométernél többre nem vittük.’

,November 22. — Éjszaka elhatároztam, hogy mégis megválok a csapat felétől. Délig még csak mentünk tovább, mint idáig, de ebédnél aztán meg kellett mondanom társaimnak, hogy mire határoztam magamat. Akiket a visszatérésre kijelöltem, élénk csalódással bár, de belenyugodtak a dologba. FEATHER-t átadtam Skelton-nek, az ő csoportjából meg magamhoz vettem helyette LASHLY-t. Két órányira még elkísértek, aztán elbúcsúztunk egymástól.‘

Amily egyenesen csak lehetett, folytattuk az utat, most már hármásban, nyugat felé. Iránytűnk «hibája» ekkoriban teljes 180 fokra növekedett, vagyis északi tűje egyenesen délnek mutatott. Könnyen érthető ez, ha meggondoljuk, hogy a mágneses sark csaknem pontosan északnak esett tőlünk. Már pedig az iránytű déli vége most is a mágneses sark felé mutat.

Az a két ember, aki velem maradt, kitünően bevált. Három héten keresztül olyan fizikai munkát végeztünk, hogy erre az erőpróbára méltán büszkék lehetünk.

EVANS herkuleszi erejű ember, hosszú karokkal s gyönyörűen fejlett izomzattal. Tornatanító volt a haditengerészetben s az erő-sportokban sok diadalt aratott. A hajón nyolcvan kilogramm volt a súlya. LASHLY közepes termete nem árulta el rendkívüli testi erejét. Rendes körülmények között nyolcvanhat kilogrammot nyomott. Neki volt a legnagyobb mell-mérete a Discovery-n. Bornemissza és nemdohányzó volt egész életében.

Én, a magam csekély hetvenkét kilogrammnyi súlyával úgy éreztem, nem is érdemlem meg ugyanazt az eleség-adagot, amit a többiek, de azért bizony kivettem a részemet rendesen.

Ezekkel az emberekkel öröm volt a munka. Reggeltől délig és déltől estig megállás nélkül szótlanul

haladtunk tovább napokon keresztül. Égtünk a vágytól, hogy feladatunkat megoldhassuk. Az eredményeink feldolgozásában rejlő gazdag jutalom lelkesített.

Messze jártunk már a fennsík szélétől, föltehető ennél fogva, hogy az itt uralkodó viszonyok jellemzik az egész nagy kontinentális területet ebben az időszakban.

Aneroidunk állása általában 510 és 560, de leggyakrabban 536—548 milliméter közé esett. Az utóbbi csekély eltérések részben a térszín jelentéktelen hullámzására vezetendők vissza. A hullámok mélységben alig észrevehetőek. Nagy különbségeket észleltünk azonban a felszín állapotában.

Éjjelenként, amikor a Nap alacsonyan járt a déli láthatáron, a hőmérő —40 fokos, sőt még nagyobb hidegeket jelzett és nappal is ritkán emelkedett —34 fok fölé. És ezeket a kemény hidegeket állandó szél kísérte, eleinte nyugati szél, amely azonban egyre jobban közeledett a délihez. A mély hóhullámok irányából következtetve aligha tévedek, ha azt gyanítom, hogy télen át nyugatról keletnek haladó heves szelek járnak. Rettentő hidegeknek kell itt lenniök a téli hónapokban.

Arcunk, de kivált ajkunk és orrlyukaink, megujjaink megrepedeztek a folyton szembe fuvó szélben, A tréfaért nem nagyon lelkesedtünk ekkoriban, mert a nevetés fájdalmat okozott.

28.-án beborult az ég. Szürke homály vett körül, aggasztó jelenség, amely nagyon megnehezíti a tájékozást, kiváltképp pedig visszatérésünket.

Másnap borongós időben, csalogó talajon, hosszú utat tettünk. Útunk egy részét a szélvájta hóbarázdák nehezítették meg. Repedésnek, rianásnak vagy turalásnak nyoma sincs, amióta a platón járunk.

,*November 30.* — Tervünkhöz képest kitartottunk a hónap végéig. Ez az utolsó napja nyugat felé való vándorlásunknak. Ez tehát utolsó tanyánk.

,Amerre csak tekintünk, végtelenbe nyuló hómező. Több mint 300 kilométeres útunkat nem jutalmazza olyas látvány, aminőt nyújthattak Grönland partjai a Grönlandot átszelő szánutazóknak. Némi csalódás érzetével szemléljük ezt a mondhatatlan sivárságot. A mély és fenyegető hóbarázdák végtelen sorai idegessé tesznek — és figyelmeztetnek egyúttal a nehézségekre, amelyekkel visszatértünkben meg kell még küzdenünk.

,Ha meggondoljuk, nem is az a félelmet gerjesztő ebben a képben, amit szemünkkel átfogunk, — elvégre is nem látunk egyebet egy puskalövésnyi hullámos, hófedte térségnél, — hanem annak a tudata, ami a szemhatáron túl van. Tudjuk, hogy száz meg száz, talán ezer meg ezer kilométerre terjed ez a retentő pusztaság. Az egyformaságba belefáradt szemnek nincsen pihenője sehol. Sem fa, sem fű, sem semmi élőlény, avagy csak élettelen szikla nem zavarja az érintetlen hónak ezt a rémületes, határtalanba vesző birodalmát. Mérhetetlen idők óta semmi változás. És újabb mérhetetlen időig így marad tovább minden változatlanul. És mi, apró emberi rovarok, elindultunk, hogy meghódítsuk ezt a borzalmas sivatagot! . . .

,Szerencsére a külvilág boruja megtörik a sátor ajtaján. Társaimnak nincs idejük ilyen ünnepélyes gondolatokra. Ők állandóan derüsek és fáradhatatlannok. Evans nevetését és Lashly vidám nótáit itt sem nélkülözöm. Ha ez abba maradna, nagyon hiányozna nekem.

,Büszkék vagyunk arra, amit véghez vittünk. Hogy

hol vagyunk, nem tudjuk, csak annyit, hogy jó messzire lehetünk nyugat felé attól a ponttól, amelyet hozzávetőleges megfigyeléssel délben meghatároztunk. Sátorunkban ülve elbeszélgetünk vacsora után. Főlmerről a kérdés, vajjon későbbi utazók eljutnak-e valaha messzebb nálunknál ezen a barátságtalan sivatagon. Evans megjegyzi erre: «Ha el akarnak jutni, hát csak szedjék is ám a lábukat». Amiben tökéletesen igaza van.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Visszatérés a Victoria-földről.

A Victoria-föld belseje kétségkívül a világ legkietlenebb területe. Nincs a föld kerekiségének még egy ennyire sivár és elhagyatott tája, ahol oly könyörtelen fagyok járnának és oly metsző szelek söpörnének végig. Ennek a félelmetesen egyhangú «föld»-nek az emléke rémes álomként kísér. A szakadatlan testi és lelki feszültségben átélt hosszú heteket csak társaim soha nem lankadó kitartása és életkedve derítette fel.

Egyik nehézség után a másikkal kellett megküzdünk. Az aggodalmas bizonytalanság érzete nyommon követett mindenhová. Most is, amikor december első napján megkezdttük hosszú vándorlásunkat hazafelé, örömünkre súlyos aggodalom felhője nehezedett. Az ég elkomorult. Félbe kellett szakítani útunkat. Tanyát ütöttünk, hogy megvárjuk az idő változását. Másnap is úgy indult, hogy vajmi kevéssel fogunk közelebb jutni messze célunkhoz. Pedig még teljes tizenhét napi járóföldre voltunk a gleccsertől, tizennégy napra való eleséggel és még kevesebbre szabott olajkészlettel. Ha tiszta idő járna, nem aggódnám, hogy gyorsabban haladhatnánk, mint jövet, amikor jó ideig kilences csapatban meneteltünk nehézkesen.

Nem volt szabad késedelmet szenvednünk. Nem szívesen gondoltam a napi élelmiszer-adag leszállítá-

sára, mert tiszta dolog, hogy ezzel erőnk is megfogyatkozik. Szerencsére hamarosan kiderült az ég s estig jókora útát hagyhattunk magunk mögött.

,December 3. — Déltájban ráakadtunk egyik tanyahelyünkre, ahol jövet töltöttük az éjszakát. Ettől fogva, némi nehézséggel, igyekszünk megint követni régi nyomunkat. Estére azon a ponton ütöttük föl sátrunkat, ahol 27.-én déli pihenőnket tartottuk; három nap alatt tehát annyi útát tettünk meg, mint jövet negyedfél alatt. Ha az időjárás kedvez, remélem még gyorsabban haladhatunk. A szél fagyosan fuj, de most már mindig hátban kap bennünket, miért is csak tanyaveréskor és útrakészülésünk idején érezteti velünk erejét, de ilyenkor aztán rettenetes. A régi nyomot hamar befujja a hó, gyakran elveszítjük szemünk előtt.

,December 4. — Még öt óra előtt talpon vagyunk. A nyomot hamarosan elveszítjük. Két óra hosszat kedvező talajon menetelünk, azután barázdákkal hasgatott térszin következik. Most visszatérőben jobban szemügyre vehetjük a térszin hullámzását. Inkább szabálytalan mélyedéseket észlelünk, mintsem hullámokat. Néha átvágunk rajtuk, máskor meg szegélyezi útunk a mélyedéseket, amelyeknek átlagos átmérője úgy öt-nyolc kilométer.

,December 6. — Délután két sirály jelent meg az égen. Látásuk egészen felvidített. Elképzelhetetlen, miképpen akadtak reánk ezen a magas fennsíkon és a tengertől ekkora távolságra.

,Az éhség kezdi megint éreztetni hatását. Ha tavaly főleg beefsteakre és puddingra gondoltunk, most inkább amolyan pompás devonshirei tejszínről ábrándozom. Evans lelki szemei előtt jó sertéspecsenyék jelennek meg, Lashly meg különösképpen almáról szeret álmodozni.

Ezekben a napokban gyorsan haladtunk. 9.-én azon a tájon lehattünk, amelyet kifelé menet 16.-án szeltünk keresztül. De ezen a napon komoly nehézség adta magát elő. Friss hó esett és a laza jégkristályok homokszerű rétege nemcsak a szántalpakat rongálta meg, hanem annyira megnehezítette a szán húzását, hogy a legnagyobb erőfeszítéssel sem bírtuk vontatni óránként másfél kilométernél nagyobb «sebességgel». Lábszánkón is próbálkoztunk vele; meg se tudtuk mozdítani. Pedig élelmiszereink ekkor már nagyon megfogyatkoztak. Már legfeljebb egy hétre való van. Rettentő kilátás, ha a térszin nem változik.

Még ijesztőbb, hogy utolsó kanna olajunkhoz értünk; a rendes napi fogyasztás mellett nem tarthat néhány napnál tovább.

Hosszas tanácskozás után elhatároztuk, hogy egy órával megnyújtjuk a menet-időt s az olaj-fogyasztást — hideg reggelik és ebédekkel — felére szorítjuk. Ha pedig rövidesen nem pillantjuk meg a hegyeket, az élelmiszer-adagokat is leszállítjuk.

,December 10. — Öt végtelen órán keresztül vonszoltuk a szánt végső erőnkkel. A térszin rosszabb volt, mint valaha. Hideg, enyhülést nem hozó ebédünk után alig egy órával Evans éles szeme földet fedezett fel a láthatáron. Megújult reménységgel feküdtünk bele szánjainkba. Előbb néhány *nunatak*, majd különböző hegycsúcsok tűntek szemünkbe. A hegyekre nem ismertem rá. Az az érzésem volt, hogy nagyon messze kerültünk délnek. Kezdtém belátni, hogy a föld maga még nem jelent megváltást. Kétségtelen, hogy közel járunk már a hóborította végtelen fennsík széléhez; igen ám, de hol? Sok-sok jégárnak kell erre lennie, micsoda vakszerencse kellene ahhoz, hogy éppen a mi jégárunkra hibázzunk rá. Szeretem re-

mélni, hogy nemsokára sikerülni fog felismernünk a vidék egyes feltűnő jellemzeties pontjait, de az ég borult, nem sok jóval biztat és sok jel mutat arra, hogy sűrű, homályos időben érkezünk meg a plató szélére. ‘

Alig észrevehető lejtőre ért útunk. A szárazföldből elvétele láttunk valamit. A tájékozatlanság tökéletes volt. Gyötört az éhség. Sokat szenvedtünk a fagytól. Kivált Evans orra volt érzékeny, mindig ezzel kezdődött a dolog. Ő maga hajlandó volt tréfára venni, mintha csak nem is testének valamely részéről volna szó, hanem olyan valami tárgyról, amiért véletlenségből éppen ő felelős. Amikor figyelmeztettem, közömbösen felelte rá: «Igen; szegény jó orrom, — nos hát a dolog kezd krónikussá válni.»

,*December 15.* — Mind a hárman egyetértünk abban, hogy a tegnapi nap volt a legkalandosabb napja életünknek. És abban is egyetértünk, hogy egyikünk sem kívánja újból átélni ezt a napot.

,A vihar, amely 13.-án sátrunkba kényszerített, megszűnt. Köröskörül szárazföld terült el. De a felhők ott függnek még a magasabb csúcsokon és nem tudtam rájuk ismerni. Alig félórai menet után a felszín egyenetlenné kezdett válni. Kemény, megrepedett jégén állottunk. Megkísérlettük megkerülni az útunkat keresztező egyenetlen jégtorlaszokat, de sem jobbra sem balra nem találtunk kedvezőbb térszint. Egyenesen neki vágunk tehát s akkor sem szakítottuk félbe útunkat, amikor dühöngő hóvihar kerekedett. Nem volt veszteni való időnk.

,A jég mindegyre csúszósabbá vált s mindenfelé repedések szaggatták meg. Ezenközben a lejtő meredekebb lett; a szán magától siklott lefelé. Társaimat hátra küldtem, hogy tartsák vissza, magam meg elől

jártam, hogy kormányozzam. Csizmánkon mind kampos szeget hordtunk, de így se tudtuk magunkat fenntartani. ‘

,Egyszercsak LASHLY elcsúszott, hanyatt vágódott és kezdett siklani lefelé a meredeken. Aztán EVANS-re került a sor. Az is kiszalajtott a lábát maga alól. Mindez oly gyorsan történt, hogy mire észrevettem, már el is szánkáztak mellettem mind a ketten. A szán nemkülönben. Egyet léptem csak, hogy elkapjam őket — akárcsak villámvonatot akarnék feltartóztatni — és a következő pillanatban magam is utánuk eredtem a hátamon csúszva egyre növekedő sebességgel.

,Legelső gondolatom az volt, hogy még valamilyik kitöri a lábát vagy a kezét, ha meg akarja fékezni magát rohanásában. Csak azután kezdtem arra gondolni, hogy mijs lesz hát velünk? Eközben észrevettem, hogy a jeges lejtő, amelyen csúszom, nem sima többé, hanem érdes felületű. Olyan gyorsan siklottam, hogy néha a hajlásokban több méternyi hosszban nem is érintettem a jeget. Még egy jókora ugrás, aztán tovább megint — ki tudja hová? Ebben a pillanatban szelidebb lejtésű érdes, szélvájta hóra jutottam, amely egy-kettőre megfogott. Kábultan, tántorogva talpra állottam.

,Megkönnyebbülésemre azonnal megpillantottam társaimat, akik azóta szintén feltápáskodtak és mindjárt meg is nyugtattak, hogy semmi komoly baj nem érte őket. De távolról sem menekültünk ám sértetlenül. Lábunk, térdtől fölfelé, kékre-zöldre ütődött, Lashly-nek meg még a hátát is jól helybenhagyta az eset.

,Mihelyt annyira-mennyire összeszedtem magamat, siettem körülnézni. Meglepetésemre azt fedeztem fel,

hogy éppen a mi gleccserünk bejárata közelében vagyunk. Előttünk és oldalt tőlünk, jól ismert tájképi részletek tűntek szemünkbe, mögöttünk meg abban a durva meredek lejtőben, amelyen át idehullottunk, egyszeriben ráismertem a mi völgyünk legfelső jég-esésére. Számításom szerint mintegy száz méterrel szállhattunk lejjebb ezen a különös módon. Fölöttünk kavargott a vihar; ide lenn derüs szélcsend uralkodott. Kelet felé megjelent az *Erebus* füstfogta kúpja.

,Helyzetünknek ez a hirtelen fordulása csodálatos. Félórával előbb még elveszetteknek hittük magunkat. Nem tudtuk, melyik jégárba fogunk belebotlani, a «mienkbe»-e, vagy másba; azt sem tudhattuk, tíz avagy száz kilométerre vagyunk-e depónktól? Több mint egy hónapja, hogy nem láttunk semmi tájékoztató pontot magunk körül. Most meg, hogy «ajtóstub» berontottunk erre a vidékre, lenn a völgyben megpillantottuk a *Nunatak*-ot, ahol pihenés és bőség várakozik reánk.

,Hogy mit jelentett nekünk ez a látvány, azt akkor értettük meg teljes súlyában, amikor számon kezdtük venni esésünk következményeit. A szán ugyan csak a lejtő legvégén borult fel, amikor mi is halomra buktunk, de útközben sok minden levestett róla. Így például a kétszersületes doboz tartalma egészen szét-hullott és kárbaveszett. Alig maradt egyebünk eleséges tarisznyánknál. Amennyire bénult tagjainktól tellett, összeszedtük a széthullt tárgyakat s elindultunk a depó felé.

,Előttünk egy hosszú fennsík, amelynek a szélén a második cascade következik. Az alatt van a mi szerencsétlen viharos tanyánk, ahonnan menedékes jég-fedte lejtőn jutunk alá a *Nunatak*hoz.

,A cascade-on baj nélkül ereszkedtünk alá s már csak nyolc-kilenc kilométernyi út választott el célunktól. Gyanutlanul haladtunk tovább, mindhárman elől fogva magunkat a szánba. Én a középen jártam, Lashly jobbról és Evans balról mellettem. Amikor úgy negyedórányi út után a szán oldalvást kezdett csúszni, odaszóltam Lashly-nek, hogy lépjen távolabb és húzza vissza egyenesre. Abban a pillanatban, amint elmozdult mellőlünk, Evansnek és nekem elfogyott a talaj a lábunk alól s nyomban eltűntünk Lashly szeme elől. Csodák-csodájára Lashly-t nem érte hasonló sors; sikerült magát egész erejével visszatartania. A szán kisiklott kezéből és nagy zökkenéssel bukott bele félig a rianásba, amelynek a kék jégfalai között megrekedt, éppen úgy, mint mi magunk, akik eközben magunkhoz tértünk ámulatunkból. Alattunk rettentő mélység tátongott.

,Evans fölöttem lógott. Kérdésemre megnyugtattott, hogy semmi baja. Éles patkós csizmámmal megpróbálkoztam, hogy felkapaszkodjam. A jégfalat körültapogattam; minden oldalról ugyanaz a sima jég vett körül. Eközben lábam valami kiálló dologba ütközött, amelyen aztán sikerült féligmeddig megállanom. Ebben a helyzetemben alkalmam volt körül nézni. Lábam egy kiálló vékony jégpálcán nyugodott; ennek az ottléte merőben esetleges volt. Amerre csak tekintettem, sehol sem láttam hasonló képződményt a sima jégfalak között. Első dolgom volt Evanst odasegíteni ugyanerre a helyre, amelyen mind a ketten megvethettük lábunkat.

,Fejünk felett úgy három-négy méternyire észrevettük az eltört szán körvonalait. Tisztában voltam vele, milyen hajszálon függ életünk. Oda kiáltottam Lashlynek, hogy megkérdjem, mit tehetne értünk.

Most tanultam becsülni egy ilyen világos eszű bajtárs értékét. Egyik kezével belekapaszkodott a szánba, amelyen mi függöttünk a kötelünknel fogva, a másikkal ezalatt azon buzgólkodott, hogy kiszabadítsa láb-szánkóinkat. Végre sikerült neki kettőt a törött szán alá csúsztatnia. Ezáltal valamivel biztosabb lett a helyzetünk, de nem sokkal, mert Lashly, ereje fogytán, a szánt már alig-alig tudta visszatartani, hogy bele ne csússzék mindenestől a mélységbe.

,Nem volt más választásunk, mint hogy a magunk erejéből kísértsük meg a szabadulást; ami annál is inkább sietős volt, mert a hideg fokozódó erővel támadta meg arcunkat és ujjainkat s egyre jobban vesztettük ellenálló képességünket. Előbb magam próbálkoztam meg a mászással. Bevallom, nem reméltem, hogy elérhessem a szakadék tetejét. Máig sem értem, miképpen voltam erre képes. Fagyos ujjaimmal, vastag ruhámmal magam voltam a megtestesült nehézség. Megragadva a kötelet, ellódítottam magam s fokról-fokra kapaszkodtam fölfelé. Nem tudok számot adni róla, mennyi időbe telt ez a mászás. Többszöri pihenő után elértem a szánt. Lihegve fogóztam bele a szakadék szélébe, hogy erőm végső megfeszítésével fellódítsam magamat a felszínre.

,Percekig tartott, amíg a fagytól elfehérült kezemben a vér újra keringésnek indult; lassan-lassan visszatért bele az erő s hozzáfoghattunk a további teendőkhöz. Most már, hogy ketten voltunk fenn, és egy odalenn, lényegesen másképp festett a helyzet.

,Szerszám-kötelemet leeresztettem Evansnek s ketten, egyesült erővel szép lassan felvontattuk. Agyonfagyva érkezett fel a napvilágra, ezzel a szóval: «no, én is kinn volnék».

, Nem volt sok időnk reá, hogy kalandos esetünket meghányjuk-vessük, igyekeznünk kellett a metsző szélben tovább célunk felé. Beleakaszkodtunk törött szánunkba s folytattuk útunkat, elképzelhetőleg az eddiginél nagyobb óvatossággal. Olyan módon menteltünk, hogy, ha valami álnok rianásra akadunk is, ne eshessék bele, legfeljebb egyikünk. Hat órára szerencsésen elértük a Nunatak alatt elhelyezett élelmi készletünket.

, Sohsem felejttem el ezt a boldog estét. A Nap sugarai beragyogták tanyánkat. A hőmérő hat hét óta most először emelkedett ilyen magasra: 15 fokra a fagyponthoz. És ehhez az enyhe hőmérsékhez járult még a tökéletes szélcsend. Mintha csak a Természet is meg akarta volna éreztetni, hogy hosszú küzdelmeink véget értek s hogy végre-végre a nyugalom révébe érkeztünk.

A Nunatak-nál kevés készletünk volt, de bőségesen elég arra, hogy elsegítsen bennünket a fő-depóhoz, néhány kilométernyivel lejjebb. Fontos volt, hogy egy pompás új szánt találtunk itt, amelyet tavaly hagyott hátra ARMITAGE csoportja, és amelyre terhünk nagyobb részét átrakhattuk. Ennél is kedvesebb volt itt találnunk másik két csoportunk jelentéseit. Megtudtuk belőlük, hogy SKELTON és társai baj nélkül elérték a jégárat és FERRAR csoportja is szerencsésen megérkezett erre a helyre.

Megállapodásunk szerint a gleccser különböző pontjain is helyeztek el jelentéseket s nekünk hazatérő vándoroknak semmi sem nyujthatott volna több örömet, mint ezeknek sorról-sorra való föllelése.

15.-én délután indultunk lefelé olyan könnyűséggel, amely különös örömünkre szolgált. Másnap magunkhoz vettük a *Solitary Rocks* átellenében hátra-

hagyott készleteinket és estére régi táborhelyünkön üttünk tanyát a keresztben futó *Knob Head* morénagát alatt.

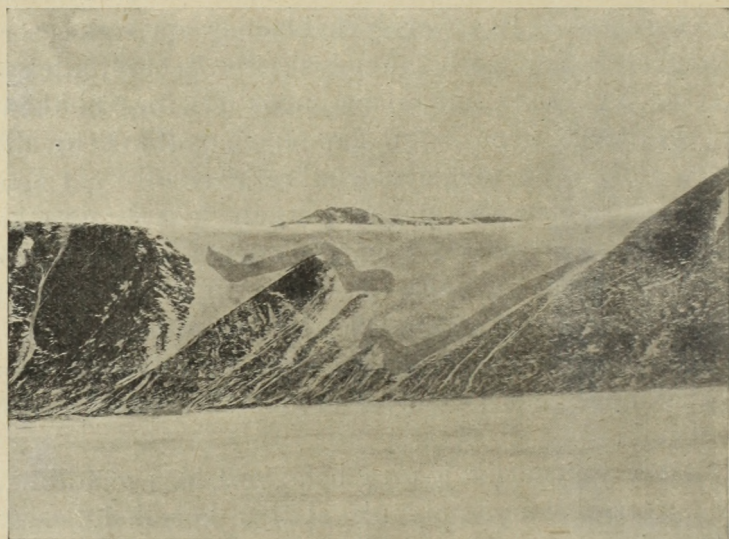
A következő napon a fő-völgybe torkolló északi gleccser-ágba hatoltunk be, hogy lássuk, merrefelé veszi futását ez a jeges folyam. Innen aztán másnap, 18.-án a szánt hátrahagyva, egy napi élelmiszerral meg hegymászó felszereléssel jól ellátva magunkat, kirándulásra indultunk.

Az északi ágot követve csakhamar apró gleccser-patakokat fedeztünk fel, amelyek itt-ott el-eltűntek a gleccser jege alatt, majd megint a felszínre bukkantak. Az egyik ilyen zúgó mentén haladtunk tovább lefelé, amíg csak meglepetésünkre hirtelen véget nem ért s vele a gleccser maga is, amely fokról-fokra kisebbedve, végül ebben a jelentéktelen érben enyészik el. Előttünk sekély befagyott tó terült el; ebbe folyt bele a gleccser olvadó vize. Itt végződik tehát — ahelyett hogy jéghegyeket küldene alá a tengerbe — az a hatalmas jégár, amelyet eredetétől fogva nyomon követtünk.

Alább egy másik jókora befagyott tóra akadtunk, 400 méterrel tanya-helyünk alatt s körülbelül száz méternyre a tenger szintjétől. A tó partját fel a környező hegyek oldaláig durva szemcséjű gránit-homok borította, hellyel-közzel lekerekített, sziklatömbökkel.

A tó végződésénél északkeletfelé fordult a völgy, amelynek alját feltöltötte a morénák anyaga. Odább számos kis ér szedődött össze a hullámos vonalban messze elnyúló homokban, helyenkint kicsiny, sekély jégmentes tavakká szélesedve. Az egyik ilyen kis csörgedező ér mellett, egy homokhalomra telepedve költöttük el kedélyes ebédünket.

Amerre csak tekintettünk innen, fel- vagy lefelé a völgyön, jégnek vagy hónak nyomát sem láttuk, kivéve a magasba nyuló hegyek ormain. Kezünket belemerítve az aránylag meleg homokba, szomszárunkat oltva a patak vizéből, szinte lehetetlennek tűnt föl, hogy tőlünk alig száz kilométernyire nyugat felé, a szárazföld magasán oly elriasztó, rémes viszonyok uralkodhassanak.

Függő jégár.

A völgy lejjebb mély és festői szurdokká szűkül össze. Felkapaszkodva az éles szirteken néhány száz méternyire, remek képet nyújt ez a sajátságos völgy. Vadabb és szépségesebb látványt alig képzelhetünk. Alját hol homok borítja be, hol meg szétszórt járhatatlan sziklatömbök foglalják el. Itt-ott egy befagyott tavacska féhéren csillogó tükre vagy a sebesen surranó víz ezüstös csíkja tűnik szemünkbe. A magasban hópalástba öltözött hegycsúcsok meredeznek;

közöttük néhol függő jégárok tetszetősen kanyargó hajlásaival. A sziklák lábaink alatt a színek és formák gazdag változatosságát mutatják. A távolba tekintve a zöld szín az uralkodó. Közel ezer méter magasságban (a völgy felett) feltűnő vonal jelzi a jég egykori kiterjedésének felső határát.

A jég és a víz hatalmas munkájának gyönyörű példáit láttuk ezen a napon, jóllehet manapság már

Gleccser-völgy, amelyből a jég visszahúzódott.

mindkettő szünetel itt. Megemlítésre méltó, hogy semmi *élet* nem láttunk sehol. Még a legkisebb mohát vagy zuzmót sem. Az egyetlen, amire leltünk volt messze benn, a morénák között, egy foka csontváza — amiről sejtelmünk sincsen, hogy került oda. A Halál völgye ez. Még az a nagy jégár is, amely egykor errefelé nyomakodott le, még az is visszavonult erről a kihalt tájékról.

Tizennégy órai menetelés után este tízkor érkez-

tünk vissza tanyánkra. 19.-én visszatértünk a főgleccserre, amelyen már másnap elértük második depónkat a *Cathedral*-szirtek alatt. Innen fordítottuk ismét tekintetünket, hosszú idők után, a tenger felé.

A Butter Point körül csalódásunkra nem találtunk fókákat. De azért a vajunk mellé nem nélkülöztük a várva-várt finom falatokat: Skeltonék hagytak hátra nekünk némi nyálankságot.

23.-án délután vágunk neki utoljára a Mc Murdo átjárónak, hogy karácsony estéjén (24.-én) megpillantsuk a *Discovery* árbocait. A hajón csak négy társunk fogadott, de azért nem kevésbé boldogan adtuk át magunkat ismét a régóta nem élvezett civilizált élet kényelmének és örömeinek.

*

Íróasztal mellett, teljes nyugalomban, feldolgozhattam végre megfigyeléseimet s megállapíthattam az útvonalat, amerre jártunk. Öröömre azt tapasztaltam, hogy óráim kitűnő pontossággal szolgált az egész úton. Nagy fontosságú dolog, mert ettől függött hosszúsági meghatározásaim megbízhatósága.

Amikor a bejárt távolságokat kiszámítottam, büszkességgel gondoltam kis csapatunkra. Az utolsó 59 nap alatt, amióta (október 26.-án este) másodszor hagytuk el a hajót, 1166 kilométernyi utat hagytunk hátra. Kilenc teljes napot töltöttünk mozdulatlanul sátrunkban a viharok miatt, az előbbi távolságot tehát 50 napra elosztva, 23·3 kilométeres napi átlagot kapunk. Ha az egész 81 napos távollétet vesszük tekintetbe — tehát ha a depó elhelyezése céljából tett útunkat (szeptember 9.—20.), és azt a második utat is hozzá számítjuk, amelyről a szántalpak megron-

gálódása miatt haza kellett térnünk (október 12.—21.), azt találjuk, hogy a mi háromtagú csoportunk 1767 kilométert járt be ezalatt, vagyis napjában (71 munkanapot számítva) 24·9 kilométert. A hegymászásokban elért magasság-különbözet pedig — az apróbb térszin-emelkedésektől eltekintve — meghaladja összesen a 6000 métert.

Az a négy ember, akit megérkezésünkkor a *Discovery*-n találtunk: KOETTLITZ dr., HANDSLEY, QUARTLEY és a hajó pincére. (Handsley még mindig nem gyógyult fel abból a bajából, amit az útról hozott magával. Quartley a déli utazáson megsérült, bár nem súlyosan.) A többiek mind elmentek észak felé, hogy előre meghatározott tervünkhöz képest hozzáfogjanak a jég átfűrészeléséhez.

Kis csapatunk is nemsokára indulandó volt ehhez a munkálathoz, de néhány napi pihenést méltán megengedhettünk magunknak annyi küzdelem és fáradtság után. A munkáról addig is naponta kaptunk hírt DELL kutyafogatával. A tisztek jelentéseit olvasva, lassankint megtudtam úgy nagyjában, hogy milyen eredménnyel jártak a többi szán-expedíciók.

A mi kilenc tagú nyugati csapatunk október vége felé tudvalevőleg három felé szakadt. SKELTON, két kimerült emberével a legrövidebb úton igyekezett hazafelé, de eközben, magához véve a Nunataknál hagyott fényképezőgépet, sok szép és érdekes képet vett fel erről a völgyről, amelynek a megismerését hármas expedíciónk egyik fontos céljául tűztük volt ki.

FERRAR, két kísérőjével fáradhatatlan szorgalommal járta be a jégár partjait, a szegélyző hegyek kőzetének tanulmányozása céljából. A repedésekkel hasogatott, nehezen járható, veszedelmes gleccseren való hosszú vándor-útjából nagybecsű kőzet-gyűjte-

ményt hozott haza. Tapasztalásairól tartalmas szakszerű jelentést dolgozott ki.

BARNE és MULOCK déli útjának a céljáról történt már említés. Ők október 6.-án indultak és a Bluff megkerülése után egyenesen affelé a bejáró felé vették útjokat, amelyet később Barne nevéől neveztünk el. Kezdetől fogva balszerencse üldözte ezt a csapatot. Folytonos déli szél dühöngött.

Tíz teljes napot vesztek kifelé való útjukban. November közepe táján értek csak el a Barne Inlet bejárata közelébe, ahol a talaj egyenetlensége és a hullámos térszín késleltette őket. Végre is 19.-én kénytelenek voltak visszafordulni, anélkül, hogy tervezett kutatásaikat végrehajthatták volna.

Megfigyeléseik, ha céljukat nem érték is el, hasznos adatokkal gyarapítják a Victoria-földnek erről a vidékéről való fizikai földrajzi és topografiai ismereteinket. Az utóbbi tekintetben térképezőnk, MULOCK, szerzett eredményeket teodolit-felvételeivel. Kétszáznál több hegycsúcs földrajzi fekvését és pontos magasságát határozta meg.

Ennek az expedíciónak egyik legfontosabb eredménye úgyszólván véletlennek köszönhető. 1902.-i déli utazásunk alkalmával, mint elbeszéltük, az A depót a Bluff-fok közelében helyeztük el a barrier jegén; oly módon, hogy pontosan egy vonalba essék a *Bluff* egy kis csúcsán keresztül a *Mount Discovery*-vel. BARNE tizenhárom és fél hónappal később meglátogatva ezt a helyet, megállapította, hogy a depó nem maradt helyben, hanem 556 méterrel elmozdult csaknem pontosan észak felé, ami azt jelenti, hogy a barrier jege napjában jóval több mint egy méternyi utat tett meg északi irányban.

Barne és csoportja 68 napi távollét után december 13.-án érte el a hajót.

A délkeleti expedíció, amelynek célja volt annak megállapítása, hogy vajjon a barrier egy szintben marad-e arra felé, ROYDS vezetésével 30 napig volt távol. Akik részt vettek ebben az expedícióban — a parancsnokon kívül BERNACCHI, CROSS, PLUMLEY, SCOTT és CLARKE — mind úgy írják le, mint rettentő egyhangú és fáradalmas menetelést olyan térszínen, amint mi észleltünk déli utazásunkon.

Az expedíció tehát megerősítette föltevésünket, hogy a barrier felszíne ebben az irányban is messze folytatódik. BERNACCHI megbecsülhetetlen mágnességi méréseket végzett ezen az úton. Agyon éhezve érkeztek haza az utazók december 10.-én.

De az 1903.-i év utazásainak története nem merül ki a fentiekben. Meg kell emlékeznünk még különféle kisebb kirándulásokról.

Október 12.-étől fogva WILSON távol volt több mint három hétig, hogy újabb látogatást tegyen a császár-pingvinek költő-telepén. Ezen az útján figyelte meg ennek az érdekes madárnak a vándorlását a kicsinyeivel. Amit sejtettünk, bebizonyult, hogy a császár-pingvinek az úszó jégtáblákon vándorolnak el messze észak felé.

Amíg a császár-pingvinek kivándorlása nap-nap után tartott, azalatt nem kevesebb buzgósággal folyt az *Adélie*-pingvinek bevándorlása észak felől a *Terror*-hegy alacsonyabb lejtőire, hogy ott lerakják tojásaikat.

Wilson nem szorítkozott csupán állattani megfigyelésekre. A *Terror* előhegyein sajátságos tengeri színlőt fedezett fel, amely harmadfél száz méterre emelkedik a barrier felszíne fölé. Geológiai gyűjtéseket is végzett és talált vándorköveket nagy magasságban. Azonkívül alaposan tanulmányozta azt a nagyszabású parti turalást, amelyben a barrier a száraz-

földdel érintkezik. A jégviszonyokra és az éghajlatra vonatkozó följegyzései is értékesek.

November vége felé még egy kisebb expedíció járt távol a hajótól. ARMITAGE, WILSON és HEALD, átkelve a Mc Murdo átjárón, délnek fordultak és kikutatták a *Koettlitz*-jégárat, amelyet eddigelé csak a Brown-szigetéről láttunk.

Látható mindebből, hogy amíg mi odajártunk nagy nyugati utazásunkon, társaink sem voltak tétlenek. Valamennyi expedíció előttem tért haza, úgy, hogy amikor én karácsony estéjén megérkeztem a hajóra, ezzel az én utammal gördült le a függöny a mi szán-utazásaink drámájában ezeken a távol déli vidékeken.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Szabadulás a jégből.

A messze Nyugatról való megérkezésünk után jól esett a pihenő fáradt tagjaimnak, mindazáltal türelmetlenül vártam már a napot, amikor a jégfűrészelés munkáját színről-színre megláthatom. Az év utolsó reggelén nem is késtem tovább. Magam mellé véve utitársaimat és az időközben meggyógyult Handsley-t, megrakott szánunkkal útnak eredtünk észak felé a munkahelyre, amely 17 kilométernyire esett a hajótól.

A fűrészelés ekkor már tíz napja folyt ARMITAGE vezetésével. A jégviszonyok váratlanul kedvezőtlenek voltak ebben az esztendőben. Még tavaly a Dell-bridge szigeteknél kezdődött a nyílt víz, a hajótól körülbelül 18 kilométernyire, most jóval messzebb kellett menni észak felé, hogy nyílt vízre akadjanak. ARMITAGE ennél fogva jobbnak látta a munkát nem a jég szélén, abban a rengeteg távolságban kezdeni meg, hanem itt a szigetek körül, ahol tavaly ilyenkor volt a jégnek a széle és ahol eredetileg is terveztük a munka megkezdését. Természetes, hogy ily módon a befagyott jég kellős közepén kezdődött a munka.

Amikor mi megérkeztünk, a tábori élet szabályszerű egyformasággal folyt már a tanyán. Harminc ember volt itt együtt, akik három tízes csoportra

osztva dolgoztak felváltva megszakítás nélkül. A Dell-bridge-szigetek legnagyobbikától úgy kétszáz lépésnyire állott a mindnyájuk befogadására alkalmas pajtaszerű sátor.

A sátorból jöttek, mentek a csapatok. Négy és hat óránként váltották fel egymást a szokatlan és nehéz munkában. Négy étkezés volt napjában. Úgyiszolva tehát percre sem szünetelt a főzés. Szerencsére friss élelmiszerben nem volt hiányosság. A jégfűrész nyomán támadt nyílt vízben százával gyűltek össze a fókák. Néha-néha egy-egy kis csapat Adéliepingvin rontott sietve a sátor felé, egyenesen bele a szakács fazekába.

Emberek hatalmas étvágyával csak jókedvük és egészségük versenyez. Sohasem láttam még ilyen vidám, erőtlől és egészségtől duzzadó táborot, mint a mienk volt ezekben az időkben. Újév napját munkaszünettel ünnepeltük meg és ezalatt volt időnk gondolkozni és tanácskozni a teendőkön.

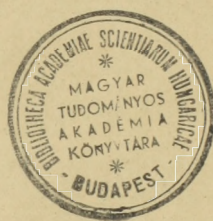
,1904 január 1. — Royds és Wilson társaságában kimentem a jég szélére, amely csaknem 16 kilométernyire volt táborunktól. A szilárd jéghez sűrű jégzaj csatlakozott, úgy hogy a nyílt víz még 3—4 kilométerrel távolabbra esett. Bármily szép is a nap, lehangol a tudat, hogy a szabadság útjától harminc kilométernél szélesebb jégmező választ el bennünket.

,Január 2. — Minden ember munkába állt. Követlen tapasztalást akarok szerezni, hogy miképpen haladnak.

A jégfűrész körülbelül hatodfél méter hosszú, arasznyi széles, a vastagsága pedig úgy 4—5 centiméter, durva fogakkal. Felül keresztben ráerősített fafogója van, amely alá kötelet erősítenek. A kötelet egy magas háromlábba erősített csigán vetik kereszt-

A JÉGFŰRÉSZ MUNKÁBAN.

tül, amelyről a másik oldalon több kötél csüng alá. Mindegyikhez egy-egy embert állítanak. Ezek már most olyanformán dolgoznak, mint a harangozó, — elképzelhető, milyen alapos hátfájással hagyják abba az órák hosszát megszakítás nélkül folyó munkát.

Hogy a szilárd jégben csatorna alakuljon, két metszést kell tenni a jégbe. Két jégfűrészst állítanak be, úgy, hogy egymással lehetőleg párhuzamosan haladjanak. Nem elég azonban a hosszanti metszéseket elvégezni, arról is kell gondoskodni, hogy a csatorna jege időről-időre eltávolíttassék. E végből helyenkint keresztben is át kell szelni a jeget. De ez sem elegendő, mert a fűrészek nem járnak teljesen egyközűen s így meglehetősen szabálytalan négyszög alakban válik el a jég, amelyet ketté kell még metszeni, hogy a csatornából eltávolítható legyen. Világos tehát, hogy egy kilométernyi csatorna négyszerannyi fűrészelésbe fog kerülni.

Amikor a munka megkezdésétől számított tizenkét nap elteltével megsejmeltem az eredményt, meggyőződtem róla, hogy minden fáradozásunk hiábavaló. Tizenkét nap alatt két párhuzamos metszést tettek, egyenkint mintegy 140 méter hosszúságban. És még hozzá, minthogy a jégmező közepén kezdtük a munkát, a jég el sem volt távolítható és újra össze-összefagyott. Azt az egyszerű hármas szabály alapján felállított egyenletet, ami a fenti számokból következik, t. i. hogy

$$12 : 140 = x : 33,000,$$

semmi kedvünk sem volt megoldani. Anélkül is riasztóan világos, hogy ily módon a mi munkánk «befagy». *Szorgalommal* ezen a bajon nem segíthetünk.

Kiadtam tehát az utasítást, hogy a nagy sátron

kívül minden felszerelést szállítsanak vissza a hajóhoz. Az emberekkel majd megkísértjük a munkát a *Hut Point* körül, hogy ezzel megkönnyítsük a szabadulást arra az esetre, ha a jég magától megmozdulna. A tisztek legalább folytathatják tudományos munkájukat.

Meglepő, hogy mily odaadó türelemmel végezték idáig úgy az emberek, mint a tisztek, szemmel láthatólag hiábavaló, fáradságos munkájukat. Pusztán csak azért, mert ez volt a parancs.

,*Január 3.* — Legnagyobb részt visszatértünk tegnap a hajóra. HODGSON és FERRAR ott maradt a táborban, ahol kitűnő alkalom nyílik a halászatra és a geológiai gyűjtésekre. Nekem sehogysem ment ki a fejemből, hogy mily rettentő széles jégmező tartja fogságban hajónkat. Elszántam már magam, hogy a harmadik telet is itt kell töltenünk. Élelmiszereink bőségben maradtak. Ezenkívül a pingvinek és fókák is hűek maradtak hozzánk. A két tiszten kívül Lashly, Evans, Handsley és Clarke is a tanyán maradt, hogy különösen pingvinekre vadásszanak.

,*Január 4.* — Wilsonnel fölmentem északra a *Röyds-fok*ra, ahol meglepetésünkre Adélie-pingvinek költő-telepére találtunk. Két év óta lakunk ezen a helyen s erről még csak sejtelmünk sem volt. Sirályokat is fedeztünk fel itt. Az egyik éppen előttünk csapott le egy pingvin-tojásra és amikor a fészek lakója dühösen neki támadt, eleresztette csőréből, úgy, hogy darabokra tört a sziklákön.

,Egyike volt ez legszebb napjainknak. A táj verőfényben fürdött. Sátrunkból a tenger kék vizét csodáltuk. Mit nem adtunk volna érte, ha a *Discovery*-t amúgy kényelmesen átemelhettük volna ide jeges fogságából! Az *Erebus* jobbra tőlünk tornyo-

sult fel a magasba, balra meg a tenger szilárd jegén át a nyugaton emelkedő hegyek hótakarta csúcsaira tévedt tekintetünk.

,*Január 5.* — Sátrunkból álmodozva nézegettem ki a tenger nyílt vizére, amikor egyszerre egy hajót pillantottam meg. A váratlan látványnak eleinte hinni sem akartam. Jól megnéztem mégegyszer, mielőtt Wilsonnek jelentettem. Sietve kaptuk magunkra csizmáinkat, hogy elinduljunk a hajó felé. Éppen felkészültünk az útra, amikor WILSON megszólal: «Ni csak, még egy.» És valóban, két hajó úszott felénk alig néhány kilométernyire a nyílt víz határától. Tisztában voltunk vele, hogy az egyik csak a *Morning* lehet. De mit keres itt a második hajó? Ezt sehogyan sem tudtuk megmagyarázni magunknak.

,Kötelességünknek tartottuk valamiképpen értesíteni a nagy eseményről a Discovery-n maradt társainkat. Elindultunk tehát a pingvin-vadászok fölkeresésére, hogy azok vigyék meg a hírt hajónkra.

,Utasítást adtam, hogy a Discoveryről azonnal induljon a szán-csoport a Royds-fokra. Kiderült, hogy vadászaink is látták a hajókat, de ez őket cseppet sem izgatta. Még a hazai hírekre és leveleikre se voltak kíváncsiak. És ezek azok az emberek, akikről odahaza az a hiedelem, hogy rettentő állapotban színlődnek és sietve kell őket visszaszállítani a civilizált viszonyok közé!

,Wilsonnel ezután elindultam a hajók felé. Még nem jártunk messzire, amikor gyorsan közeledő alakokat vettünk észre. Ismerős és idegen arcok vettek körül. A *Terra Nova* kapitányát, MAC KAY-t, ismertem régebről. Nagy öröömre szolgált most a találkozás itt a messze Délen. De nem értettem meg, minek tulajdonítandó mégis ez a második segítőhajó,

amígcsak COLBECK barátom, a *Morning* parancsnoka, részletesen el nem beszélte hajóján.

Úgy történt a dolog, hogy azoknak a társaságoknak a kérésére, amelyek felelősnek érezték magukat sorsunkért, a kormány vette kezébe a segítő-expedíció ügyét. És a kormány nem elégedett meg egy hajóval, a *Morning*-gal, mint a magántársaságok egy évvel ezelőtt, hanem biztonság okából — ha a jég foglyul ejtené vagy más baj érné hosszú útjában — jónak látta megszerezni melléje a kitűnő *Terra Nova* cethalászhajót, amelyet bámulatos gyorsasággal szereltetett fel a sarkvidéki útra.

Angliában a *Morning*-tól kapott hírek alapján általánossá vált a vélemény és ehhez, úgy látszik, maga a tengernagyi hivatal is csatlakozott, hogy a *Discovery*-t nem lehet többé a jégből kiszabadítani. Arra az esetre tehát, ha ez csakugyan nem sikerül, rendeletet küldött az admirális, hogy hagyjuk el hajónkat és térjünk haza. Ezért keltett bennem több szomorúságot, mint örömet, a mentő hajók megjelenése. A tengerész nem szívesen hagyja el hajóját. És nekünk a *Discovery* több volt annál, ami a rendes viszonyok közt élő tengerésznek az ő hajója. Mi nem hagyhatuk el a *Discovery*-t, a mi otthonunkat! Ez a gondolat idáig meg sem fordult fejünkben. És most meg kellett barátkoznunk a lehetőséggel, hogy elszakadjunk a mi jó hajónktól és hajótöröttek módjára térjünk meg hazánkba. A mentőhajók megjelenése volt tehát az utolsó sötét felhő, amely borongásával elhomályosította egünket.

Hiuságunkat is bántotta a dolog. Hozzászoktunk, hogy bármi nehézség támadjon is, mi megbirkózunk vele a magunk erejéből. Egészséges ember nem szereti, ha betegnek hiszik.

A mentő hajók megérkezését követő hónap távolról sem volt eseménytelen. Egyszer-egyszer magasra szöktek reményeink, máskor meg már-már szétfoszladoztak. De hadd szóljon ismét naplóm erről a végső küzdelmünkről.

Január 7. — A Discovery-re küldött üzenetemre még aznap este megérkezett a kutyafogát a Royds-fokra, ahol most ezeket a jegyzeteket írom. Reggel korán megjött az első gyalog-szán és kevés utóbb nagy csomó ajándékkal és postai küldeménynel megterhelve indult vissza a főtáborba, hogy onnan friss erővel folytassa útját a hajóhoz.

A jég szélén semmi változás. Megkértem COLBECK-et, hogy vezényelje ki embereit egy jégfűrészhez, hadd lássák, mi fán terem ez a munka. Egy nap éppen elég volt nekik a tapasztalásból. MAC KAY úgy vélekedett, hogy meg kellene próbálni faltörő kos módjára teljes gőzzel neki rontani a jégnek. Én nem sokat vártam ettől, de úgy gondoltam, hadd kísértsünk meg minden képzelhető módszert. A Terra Nova végtére erős hajó. De a kísérletre majd csak később kerül rá a sor.

Január 9. — Az este feljöttem ide a főtanyára, hogy reggel visszatérjek a hajóra. El is indultam, de időközben beborult az ég, sűrű köd ereszkedett és eltévesztettem az utat. Hosszú bolyongás után friss lábnyomokra találtam — a magaméira. Ugyanígy járt az a szán, amelyik a hajó felé tartva nyomomat követte. Természetes, hogy mind visszatértünk a tanyára.

Január 10. — Ma reggel elértem a hajót. Délután összehívtam a legénységet és elmondtam, hogy állanak a dolgok. Néma hallgatás. Nem hallottam többé azt a vidám kacagást, amely eddig oly sűrűn hangzott fel hajónkon.

,*Január 13.* — A «Sátor»-szigetről (Tent Island) zászló-jelzéssel közvetítik az északról kapott híreket a jég állapotáról. Idáig egyetlen jelzés ismétlődik folyton, az, amelyik a jégviszonyok változatlanságát adja tudtunkra. Magam sem tudom, mi kellemesebb: a segítőhajók fedélzetéről szemlélni a jég rettentő mozduatlanságát vagy pedig innen lesni a zászló-jelzéseket.

,A Hut Point-on felállított fűrészek máig szakadatlanul munkában voltak. A jég itt még vastagabb mint fenn északon. Inkább csak azért dolgoztattam, hogy dolgunk legyen, nem mintha sok eredményt várnék a munkától. Ma azután abba is hagytam.

,*Január 15.* — Itt az ideje, hogy megkezdjük a fontosabb dolgok átszállítását; a segítőhajók végre is messze vannak. Ami legfőképp visszatartott idáig, az volt, hogy nem akartam azt a látszatot kelteni, hogy végleg feladtam a Discovery-t.

,Úgy rendeztem a dolgot, hogy a mi embereink leszállítják a terhet a főtáborig, onnan meg a segítőhajók népe továbbítja. Royds-ot felküldtem északra, hogy intézze a dolgokat és egyúttal próbálkozzék meg a robbantásokkal. Figyelmeztettem azonban, hogy ne sok anyagot pazaroljon, mert a távolság óriási. Csak tudni akarom, hogyan fogjunk a munkához, ha elkövetkezik az az idő, aminek — úgy látszik — jönnie kell.

,*Január 23.* — Egy hete folyik már az átszállítás munkája. Öt nappal ezelőtt jókora darab levált a jég széléből. A hajók néhány kilométernyivel közelebb dolgozták magukat. A *Terra Nova* megpróbálkozott a faltörő kos szerepével. Mondanom sem kell, hogy hiába.

,*Január 24.* — Embereink jelentik, hogy a hajók újra közelebb nyomultak és már csak vagy öt kilo-

meternyire vannak a tanyától. Ha úgy mennének a dolgok, mint megérkezésünk évében, a még szilárdan álló több mint húsz kilométernyi jégtáblának tizenöt nap alatt el kellene takarodnia.‘

Január 27. — Tegnap a nagy sátrat három kilométerrel közelebb hozták a Discovery-hez. A jég felszakadása lassabban halad, mint az elmúlt héten. Félek, hogy rosszra fordulnak a viszonyok.‘

Január 28. — Ágyamban fekvé meglepett a hajó csikorgása. Gyöngén megmozdult a jégben. Kimentünk a Hut Point-hoz és úgy tapasztaltuk, hogy valami hosszú hullám hátára vette a jeget és az egész jégtábla lassú hullámos mozgásban van. Emelkedése és süllyedése között a szint-különbség közel járt a félméterhez. Ez eddigelé a legbiztatóbb jelenség, amióta csak a jég foglyai vagyunk. Egymásután váltak el a jég meglazult darabjai.‘

Január 29. — Hajónk egy-két ujjnyi mozgást végez tegnap óta, amit elárul a növekedő csikorgás és a faváz nyögése. Ez a kellemes zene jól esik fülünknek. Jelentik, hogy újra felszakadt a jég egy kilométernyi szélességben.

Január 30. — A hajók 12—13 kilométernyire lehetnek. Az utolsó öt nap alatt nem kevesebb mint tíz kilométernyi jégtábla vált el és úszott el nyugat felé. Az örvendetes ujság felvidámít. Csak az aggaszt kissé, hogy a hullámverés elhalóban van. Sorsunk egészen ettől függ. A jégfűrészek is munkában vannak.‘

Február 1. — Kétségek kezdenek gyötörni. A hullámverés megszűnt. A jég mozdulatlan. S ha meggondoljuk, tavaly ez időtájt sem volt távolabb tőlünk a nyílt víz, mint most. Másrészt azonban most északon szabad a tenger és ha megindul a hullámzás, egész ereje érvényesül.

,Az átszállítás munkájával néhány nap múlva készen leszünk. A nagy sátor most mintegy nyolc kilométernyire van a hajótól s így a munka gyorsabban halad.‘

,*Február 4.* — A *Morning* fedélzetén vagyok. Délután partra szállottunk a Tent (sátor-) szigeten és a csúcsáról (145 méter) visszahoztuk a messzelátót és a jelzőzászlókat, amikre nincsen már szükség. Az utóbbi napok eredménytelensége miatt türelmetlenséggel gondolunk az idő múlására. Az estét Mac Kay kapitánnyal töltöttem. Társasága felvidámított.‘

,*Február 5.* — Nem akartam megkezdeni a robbantásokat, amíg a nyílt víz közelünkbe nem nyomul, de a jég változatlan állapota miatt jónak láttam ma hozzáfogni.

,Dél felé haladva, a jég szélével párhuzamos repedéseket tapasztalunk. A hullámok munkája keresztben futó repedéseket is hoz létre időnkint s így szokott leválni egy-egy kisebb-nagyobb darab. A robbantásokkal tehát arra törekedtem, hogy mintegy eléje menjünk a természet munkájának és ezeket a keresztben futó repedéseket növeljük és szaporítsuk.

,Az első kísérlet elég biztató volt. Segíteni fogunk a természetnek. De semmire se megyünk, ha a természet nem segít nekünk.‘

,*Február 6.* — Teljes erővel folytatjuk a robbantásokat. A segítőhajók emberei ássák a lyukakat, amelyeket sorjába kijelöltem nekik.

,A jég 1.5—2 méter vastag. Ez alá sülyesztjük le az egyenkint 16 kilogramm lögyapottal töltött bombákat. Egyszerre három ponton robbantunk. A gyújtást villamos árammal végezzük, amelynek a battriáját és vezetéket szánon szállítjuk. A munkához a torpedókon szolgáló avatott embereket alkalmazzuk.

A robbantás földrengéshez hasonló hatású. Hatalmas vízoszlopok szöknek a magasba, aztán elcsön-desül minden. Oda sietünk. Percekbe telik, amíg fel tudjuk fedezni azokat a finom repedéseket, amelyek sugarasan ágaznak el s hovatova kiszélesednek, úgy-annyira, hogy végre is darabokra törik és eluszik észak felé egy-egy jókora tábla.

A mai napon félkilométerrel kerültünk közelebb a nyílt vízhez. De ki tudja, mennyit köszönhetünk ebből a természetnek és mennyit a magunk munká-jának?'

Február 7. — A szerencse változó. Ma délelőtt a robbantást nem követte nyomon a jég megmozdu-lása és már nagyon neki búsultuk magunkat. Dél-után meg sugárzó arccal jelenti Colbeck, hogy ha-talmas szélességben levált a jég. Felmegyek a fedél-zetre és csakugyan látom, hogy óriási jégtábla úszik csöndesen kifelé. Legalább egy kilométer lehetett a szélessége. A robbantásokat folytatjuk.'

Február 9. — Visszatértem a Discovery-re. A robbantások felügyeletét Colbeckre bízam. Két napja semmi változás. Amikor hazafelé tartottam, bevallom, megint elrémített a jégmező látása. Még mindig tíz kilométer a nyílt vízig — két teljes órai vándorlás a jégen. És az idő mindjobban szorongat.'

Február 10. — Nyugtalanul lesem messzelátóm-mal a jég viselkedését az Arrival Heights magaslatá-ról. A mai nap megint kevés újat hozott.

A *Hut Point* körül olyan vékony lett a jég, hogy már kezd veszedelmessé válni. Egyik emberünk alatt be is szakadt. Kevés híjja, hogy oda nem vészett.

Minden előkészületet megtettünk a hajó elha-gyására. Kijelöltem, hogy ki menjen a Morning-ra és ki a Terra Nova-ra, ha indulásra kerül a sor.

A Morning-nak, úgy gondolom, célszerű lesz legkésőbb 25.-én kívül lennie a Mc Murdo átjáróján. A jóval erősebb Terra Nova esetleg várhat egy héttel tovább. ‘

,*Február 11.* — Könnyű déli szél fúj hóval vegyest. Az ég beborult. A Morning-ról kedvező hírek érkeznek. A robbantások nagy hévvel folytatódnak. ‘

,*Február 12.* — Ma már háromnegyed óra alatt elsétáltam a Morning-hoz. ‘

,*Február 14.* — Ma este oly sok minden történt, hogy alig tudok visszaemlékezni a nap eseményeire. Reggel heves délkeleti szél fujt, de ebédig semmi eredmény. Nyugodtan ülünk az ebédnél, amikor hangerősen kiáltást hallunk a fedélzetről: *jönnek a hajók!*

,Egy perc alatt felpattantunk s versenyt futva sietünk fel a Hut Pointra, ahonnan nagyszerű látvány tárult szemünk elé. A jég egész hosszában megtört olyan gyorsasággal, amelyet sohasem képzeltem lehetségesnek. A még megmaradó jégből nagy darabokat kanyarítanak ki a megmozdult jégtáblák, hogy az észak-nyugat felé elvonuló jégzaj folyama annál hatalmasabb legyen.

,A Nap alacsonyan járt mögöttünk; a jég felszíne ragyogó fehér, a messze tenger és a villaszerűen benyomuló csatornák szinte feketék. A szél elült, egyetlen hang nem zavarta a fenséges csöndöt körülöttünk.

,Ebben a békés csendben csak annál hatalmasabban szállott meg annak a láthatatlan erőnek a sejtelve, mely játszva küzd le pillanat alatt olyan nehézségeket, amelyek ellen mi hiába harcoltunk hét-számra a legrombolóbbb hatású robbantó anyagokkal, amit csak kitalált az emberi elme. Eleinte még mintha a természet is visszariadt volna a feladat nehézségeitől; lassankint érezte csak erejét és már-már

kétségbe vontuk, meg tud-e birkózni azzal a rettentő hatalommal, amellyel a télen át szilárdra fagyott tenger jege ölelt körül bennünket . . .

,És most a mi legcsekélyebb erőfeszítésünk nélkül egyszerre elenyészik előlünk minden akadály; egy óra multával az egész küzdelemnek nem marad semmi emléke és a tenger hullámai szabadon törnek meg újra a Hut Point fekete szikláin.

,Segítőhajóink nem várták be ezt az időt. Neki vágta a libegő jégtábláknak és a hirtelen szélesedő csatornákon át törtek utat maguknak. Valóságos verseny fejlődött ki közöttük, hogy melyik éri el előbb azt a lobogóval jelzett fokot, amelyen ami kis társaságunk összegyűlt. A *Morning*, az ő durva orrával és gyöngé gépével aligha tarthatja magát soká ügyesebb és erősebb társával szemben.

,Este tíz órakor már minden részletében figyelhetjük a ritka küzdelmet. Megértjük minden hajlás, minden kanyargás okát; látjuk, miképp törnek szilánkká az ellenálló jégtáblák, sőt halljuk már az emberek örvendező kiáltásait.

,Már alig ezer méter választja el tőlünk a hajókat; a verseny most még izgatóbb. A Terra Nova személyzete összetömörülve vezényszóra fut át egyik oldalról a másikra, amigcsak erősen meg nem himbálódik a hajó, hogy annál könnyebben furja bele magát az útját álló jégbe. A kis *Morning* minden kis szabad utat felhasználva úgy látszik, sikerrel küzd már az elsőségért. Tizenegy óra felé csaknem egy pillanatban futnak bele abba a nyílt víztükörbe, amely szabad utat enged nekik egészen addig az utolsó jégtábláig, amely még fogva tartja a kis öbölben hajónkat.

,Emberekink boldogan jönnek-mennek egyik hajóról a másikra, mintha már azt sem tudnák, melyik

az övék. A mi kis flottánk végre együtt van. A hajók csaknem egymás mellett fekszenek. A Terra Nováról kötelet vetnek a Discoveryre. Ki hitte volna ezt lehetségesnek egy hónappal ezelőtt?’

Február 15. — Az események gyors lezajlása készületlenül talált bennünket. Minden kéz munkában van. Sietve igyekszünk pótolni a mulasztottakat. A kazánok megtöltésére jeget ásunk. Az utolsó jégtábla robbantásához kivágjuk a lékeket. A jég külső széle negyedfél méter vastag, a hajó mellett öt. Ha kell, éjjel is talpon leszünk, amíg meg nem töltjük a kazánokat.’

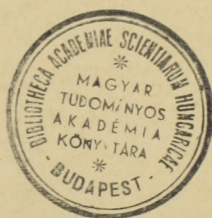
Február 16. — Éjjel egy órakor durrant el az alvók ijedelmére az a 30 kilogrammos dinamit-töltény, amelyet az utolsó jégtábla szétrepesztésére szántunk. Most már nyugodtan térhettem aludni, tudtam, hogy reggelre szabad lesz a Discovery. Ugy is lett, csak még a hajó elejét tartotta fogva a jég.

‘Még egy robbantásra volt szükség, hogy a hajótalp is szabaddá váljék. Amint aztán az utolsó jégtömeg is elúszott lassan-lassan a nyílt tenger felé, méltóságteljesen körülfordult a mi jó hajónk s himbálózni kezdett csöndesen a kék vizen, amely újból körülnyaldosta oldalait.’

A mi jó hajónk, amely két esztendőn át volt ott-honunk, és amelynek a sorsáért oly sok aggodalmat szenvedtünk, szabaddá vált újra, hogy elvigyen bennünket messze hazánkba.

A «DISCOVERY» AZ UTOLSÓ ROBBANTÁS UTÁN, 1904 FEBRUÁR 16.-ÁN.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

Hazafelé.

Nem kísérlem meg leírni azokat az érzelmeket, amelyek eluralkodtak rajtam, amikor a *Discovery* kinn úszott ismét a szabad tengeren s én a hajóhídon állva figyelhettem újra kecses mozdulatait, amint fel-felkapott egy-egy hullámhegyre, meg megint alábocsátkozott a hullám völgyébe, — és amikor hallgathattam a gépek dübörgését és gyönyörködhettem serényen mozgó embereinkben, akik újra felöltötték régi tengerész-ruháikat. . . .

Aligha találhatna valaki büszkébb és boldogabb társaságot, mint a miénk volt ezen a napon.

Minden örömünk közben sem felejtkeztünk meg arról, hogy még sok küzdelem vár reánk. Bajaink megkezdődtek mindjárt annak a megállapításával, hogy a kazánok befűtése után alig maradt négyszáz métermázsa szenünk, — oly kis mennyiség, hogy örülhettünk, ha sikerül vele kedvező esetben eljutnunk New Zealandba. Eredeti tervünk végrehajtására, hogy kikutassuk a North-foktól nyugatra eső ismeretlen területeket, gondolnunk sem lehetett, ha segítséget nem kapunk. Most azonban, hogy a segítőhajókkal szabadon érintkezhattünk, első dolgom volt kérdést intézni, mennyi szenet adhatnának át. A felelet nem volt kielégítő. Megérkezésük óta, a jéggel való küzködés hosszú másfél hónapja alatt ők is sok szenet vesztegettek.

Azzal a szénnel mégis, amit a két hajótól kaphatunk, elhatároztam, hogy megkísérlem programmunk megvalósítását. A Terra Nova még ezen a napon odaállott hajónk mellé, hogy másnap reggel hozzáfogjunk a szén áthordásához.

Február 16. — . . . Mindnyájan éreztük, hogy nem vehetünk addig búcsút ettől a vidéktől, amely oly hosszú időn át szolgált otthonunkul, amíg kegyeletünk adóját le nem rójjuk bajtársunk emléke iránt aki életét áldozta a mi munkánkért. Már rég ideje elkészült az az egyszerű fakereszt, amelyet ma szegény VINCE emlékére felállítottunk a Hut Point magaslatán. Utoljára szállottunk partra mindnyájan ezen a napon, hogy levett kalappal álljuk körül a keresztet, amely nem az ő sirján emelkedik, de az ő emlékét hirdeti, és hirdetni fogja századokon át . . .

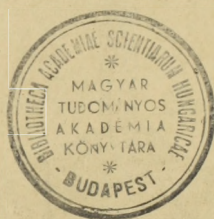
,A víz tükre csendes volt, mint az olaj, amikor visszatértünk hajónkra. Az ég fenyegetően beborult, de mi ezt már annyira megszoktuk, hogy ügyet sem vetettünk reá. Abból az alkalomból, hogy MAC KAY kapitány ma tette először a lábát a Discovery fedélzetére, elhatároztuk, hogy tiszteletére amolyan igazi sarkvidéki lakomát rendezünk.

,Egymás után kerültek asztalra a legpompásabb fogások, fóka- meg pingvin-pecsenye és a többi jó, amikor jelentik, hogy erős szél támadt. Bár nem tulajdonítottam az esetnek nagy fontosságot, jónak láttam fölmenni a fedélzetre, hogy körülnézzek egy kicsit. Mindjárt észrevettem, hogy vihar készül, lesiettem tehát, hogy sajnálattal tudassam ezt vendégeinkkel. Mac Kay egy pillantást vetett az égre, azzal, mint akit puskából lőttek ki, futott át hajójára.

Utána a Terra Nova többi tisztjei. Két perccel később hajójuk kinn úszott a tengeren és csakhamar

VINCE BAJTÁRSUNK SÍREMLÉKE.

elveszett szemünk elől. Mi nem követhetjük még példáját. Csak most fűttetjük be gépünket. De bízom vasmacskánkban és a fenéktalaj szilárdságában, hogy nem lesz semmi baj. Colbeck és a Terra Nova két tisztje hajónkon maradt.

Február 17. — Reggel nyolckor a Morning kibontakozott a ködből. Csónakot küldtek a parancsnokért, aki sietve igyekezett vissza hajójára. Kevés-sel később kétszeres erővel ujtult meg a vihar. A tenger dühösen hánykolódott és a Discovery riasztó módon kezdett dobálódni. Aggodalmasan lestem a történendőket. Melyik lesz az első: az a vihar-korbácsolta hullám, amely partra löki hajónkat, vagy a mozgásnak indított gép, amely diadalmasan száll szembe a szélvész erejével.

,Skelton jelentette, hogy félóra múlva lesz gőzünk elég és indulhatunk. Ez alatt a félóra alatt kétségbe-ejtő küzdelem folyt a hajó horgonyai és a vihar között. Minden pillanat végzetessé válhatott. De a legrosszabb csak ezután következett. A gőz ereje nem tudott megbirkózni a szembe fújó szélllel. Tisztában voltam vele, hogy, ha egyszer megkerültük a Hut Point-ot, mentve vagyunk a nyílt tengeren. De azt is tudtam, hogy a fokon túl húsz-harminc méternyire vízalatti zátonyok vannak, amelyeket el kell kerülni. Lassankint előre küzdve magunkat egyszer csak ijedelmekre bele kerültünk az árba, amely meglepetésünkre a fok felé sodort. Egy pillanattal később megfeneklett a hajó a zátonyon. Szél, tenger-ár és zátony, mind ellenünk szegült. Sőt még a gépjeink is felmondták egy időre a szolgálatot.

,Hiábavaló volt minden küzdelem. A hajó, fenekének a középrészével a zátonyba fúródva, dobálódott olyan erővel, hogy már-már azt hittük, ott pusztul

el a Hut Point sziklás foka alatt és pusztulásának helyét az a kereszt fogja jelölni, amelyet tegnap állítottunk szerencsétlen sorsú hajtársunk emlékének. A hullámok vadul mosták végig a fedélzetet, a hajót föl-főlemelték a magasba, majd visszalökték megint a sziklazátony félelmetes ágyára, úgy hogy minden fája nyögött és recsegett, vastag üvegablakai (amelyek csak a világosság átbocsátására szolgáltak s nem voltak kinyithatók) összevissza repedeztek, az ajtók felszakadtak meg becsapódtak, az edények cserepekre törtek és minden tárgy, amely meg nem volt erősítve, szanaszét hullott.

,Órák hosszatt tartott ez az őrült állapot. Minden eresztékében csikorgott a hajó és súlyos dörgéssel vágódott újból meg újból az alattomos zátony szikláihoz.

,A szél csöndesedésének első jelét este hét órakor tapasztaltuk. Kevéssel később Mulock, aki őrszemnek volt állítva, ezzel a kiáltással rontott be hozzám: «A hajó szabadon úszik!» Tüstént meggyőződtem róla, hogy igaza van. Skelton is örvendetes hírt hozott, hogy rendben van a gép. Mehetünk. A hajó egy darabig mintha ingadoznék. Még surolja a feneket, de csakhamar erősen himbálva lesiklik a zátonyról és bele veszi magát a mély vízbe.

,Abban a pillanatban nem tudtam volna megmondani, hogyan történt mindez. Annyit észrevettem, hogy a Hut Point körül tegnap délután feltűnően sekély volt a vízállás. Ha most összevetem ezt a körülményt az ár megfordulásával, hajlandó vagyok azt hinni, hogy a heves déli szél űzte ki a vizet a szorosból és apasztotta le jó egy méternyivel. A szélcsendben aztán visszatolult a víz s szépen leemelt bennünket a zátonyról.

, Legfőbb ideje volt, hogy a zátonyról szabaduljunk. Egy órával később megint feltámadt a vihar. Reggel felé észrevettük a Terra Novát, messze délre tőlünk. Utána eredtünk. Éjfél tájban értük el. A szilárd jég mellett horgonyzott és mi mellette kötöttünk ki. Hogy a Morning hová lett, sejtelmünk sincs róla. ‘

Később egy kis öbölbe vonultunk a Terra Novával, hogy most már — 18.-án — csakugyan áthordjuk szénfölségét a mi hajónkra. Ebben az útunkban elhaladtunk mégegyszer a Hut Point előtt és a kis öböl előtt, amelyben oly hosszú időt töltöttünk, és amely oly csúnyán búcsúztatott el bennünket. Meghatottsággal pillantottuk meg utoljára az otthonos tájat, a hegyeket, amelyeknek oly jól ismertük minden hajlását, minden emelkedését, az oly sokszor taposott ösvényeket és a kunyhókat és az emberi élet egyéb emlékeit, amelyeket most mind hátrahagyunk itten, hogy a magány csöndességét többé semmi meg ne zavarja.

Délután előkerült a Morning, amely a vihar előtt a New Harbourban keresett oltalmat, ahol időközben szintén fölengedett a jég.

Éjfélig ötszáz métermázsá szent vettünk át a Terra Novától, azután a Morning mellé állottunk. Minden fogalmat felülmúl az a buzgóság, amivel embereink dolgoztak ilyen alkalmakkor. A geologus, zoologus, biologus, hadnagyok és a többi tisztek csakúgy neki állottak a szenes zsákoknak, mint akárki más s egyformán kivették részüket valamennyien a munkából, amely mindnyájunk javát szolgálta. A Morning 250 métermázsá szent engedett át, saját szükségletét a minimumra szorítva. Szó sem lehetett már arról, hogy elkísérhessen tervbe vett kutató útunkra a North-foktól nyugat felé, annál is kevésbé, mert

gyorsaságban nem állotta ki a versenyt a Discoveryvel, míg a Terra Nova könnyen követhetett bárhová is.

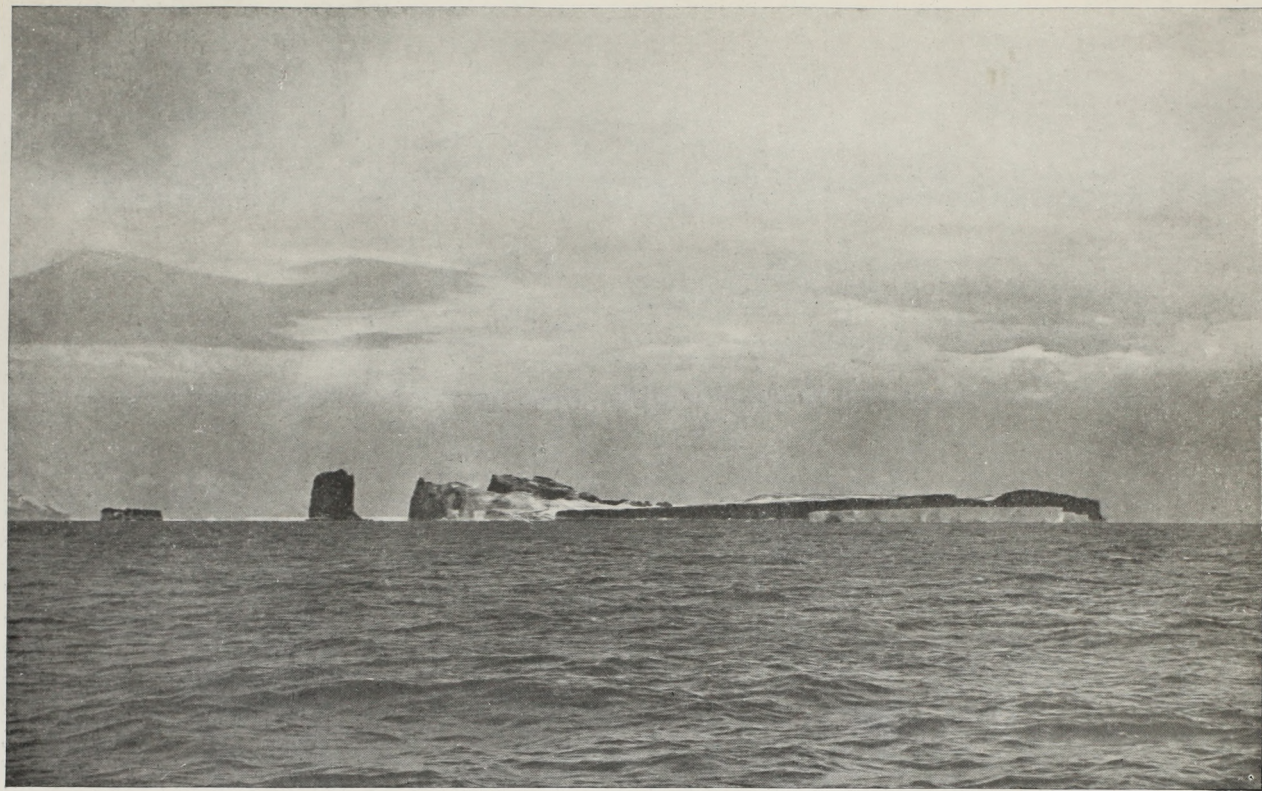
Elhatároztuk tehát, jöllehet nehezünkre esett, hogy a partok mentén együtt maradunk ugyan, de aztán a Morning egyedül folytatja útját észak felé, a másik két hajó pedig nyugat felé fordul.

Találkozásunk helyéül *Port-Ross* kikötőjét tűztem ki az Auckland szigeteken, hogy onnan együtt folytassuk útunkat New Zealandig.

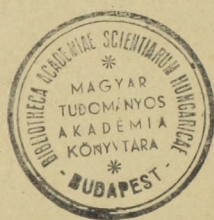
Még csak a víz-fölvétel tartotta vissza hajónkat, hogy végleg búcsút vegyünk ettől a vidéktől és elhagyjuk a Mc Murdo Sound-ot észak felé. De a természet még egyszer megtréfált. A hirtelen támadt déli szél úgy űzött ki bennünket az öbölből, hogy alig jutott időnk összeretelni az embereket és felszedni horgonyainkat.

Nem is nyílt alkalmunk elegendő jég beszerzésére egészen 21.-éig, amikor már messze jártunk a Melbourne-hegy lejtői alatt a Wood-öbölben. Jóval közelebb tartottunk most a partokhoz, mint jövet és MULOCK-nak alkalma nyílt pontosabb adatokkal egészíteni ki a partmentéről rajzolt térképünket. WILSON pedig vázlatkönyvében örökítette meg a sorjában elvonuló hegyi tájak nagyszerű panorámáját.

23.-án délben haladtunk el tiszta időben a *Coulman*-sziget közelében, annak keleti partján, másnap pedig mindvégig partközélben tartva, elértük a *Possession*-szigeteket. A kilenc sziget közül a legnagyobb az, amelyiken Ross kikötött. Nyugati oldala szeliden lejt, a keleti meredek és szakadékos. A kisebb szigetek inkább csak sziklák, de igen sajátos alakulásúak. Van közöttük, amelyik tökéletes oszlopként emelkedik fel száz méter magasságba.

A POSSESSION-SZIGETEK.

Kormányunk megsérülése miatt határoztam el, hogy menedéket keresünk a *Robertson*-öbölben, amelyet az *Adare*-fok határol kelet felől. Sűrű jégzajon át vergődtünk be az öbölbe s ott horgonyt vetettünk. A kormánylapátot kicseréltük és másnap, 25.-én, csöndes napfényes időben folytattuk útunkat. Hirtelen vihar ért utol, de most már bátran néztünk szemébe bármi nehézségnek.

A déli sarkvidéket jellemző jéghegyek, a „Terra Nová”-val.

Délnyugatnak tartva eleinte akadálytalanul haladtunk a laza jégzajban. Itt-ott hatalmas jéghegyekkel találkoztunk. Odább a jégzaj sűrűbbé vált és a jéghegyek is nagy számban torlódtak össze, úgy, hogy nem erőszakolhattuk tovább útunkat és abban a reményben, hogy később visszatérhetünk, a parttól távolodva kerestünk szabad utat észak felé.

Másnap errefelé is sűrű jégzaj vett körül s jónak látszott lemondani a kísértésről, hogy egyik-másik nyílt csatornán igyekezzünk újra közel férközni a szá-

razföldhöz. Elhatároztam tehát, hogy az esetleges kutatásokat, ha erre alkalom kínálkozik, máskorra hagyom és most menekülünk kifelé, amerre a jégzaj engedi.

Egy darabig kelet felé törtünk utat magunknak, azután egyenesen északnak fordultunk. A Terra Nova időnkint láttávolba került, majd megint elűzte a vihar szemünk elől. Amikor február utolsó napján a

Ferdére billent jéghegy.

67 $\frac{1}{2}$ fok déli szélességen egyenesen nyugat felé fordultunk, nem sok remény volt már rá, hogy a kitűzött találkahely előtt még egyszer viszontlássuk.

Március 2.-án hajnalban földet pillantottunk meg, amelyről fekvésénél fogva azt kellett hinnem, hogy a Ross-féle *Russel*-szigetekkel van dolgunk. Igen, de akkor hol vannak a Balleny-szigetek, amelyeket BALLÉNY fedezett fel ezen a helyen 1839-ben. Csakhamar megtaláltam a kérdés megoldását: a *Russel*-szigetek

és a Balleny-csoport *Balleny Sturge* szigete egy és ugyanaz a föld. Bizonyítja ezt a sziget alakja is. Ross messziről látta csak és azt hitte, hogy három szigetet fedezett fel. A Balleny-csoportot még messzebb sejtven északra, érthető, hogy külön nevet adott az ő «szigeteinek».

A jégzaj elvonult délkelet felé, arra a területre, amelynek mi, úgy látszik, nagyjában a széleit követ-

Ferdére billant jéghegy. (Régi felszíne balról elöl).

tük idáig. Nyitva állt előttünk az út nyugat felé. Minden szem lázasan kémlelte a messzeséget, nem mutatkozik-e valami új fölfedezés? Mi sem természetesebb, mint hogy a fantasztikus felhőalakzatok megtévesztik az élénkebb képzeletet s társaink közt kétszer is akadt valaki, aki új szárazföldet «fedezett fel» bennük. Mint a Balleny-szigetek közelében, errefelé is gazdag állatvilág mutatkozik. Albatroszok és sirályok nagy számban kísérnek. Ceteket is látunk. Ezen a helyen találkoztunk egy óriási jégheggyel, amely erő-

sen ingadozott, míg végre is hatalmas robajjal felbillent, úgy, hogy a lapos oldala víz alá került. Szerencsés véletlen, hogy éppen tanui lehettünk ennek a nagyszerű látványnak.

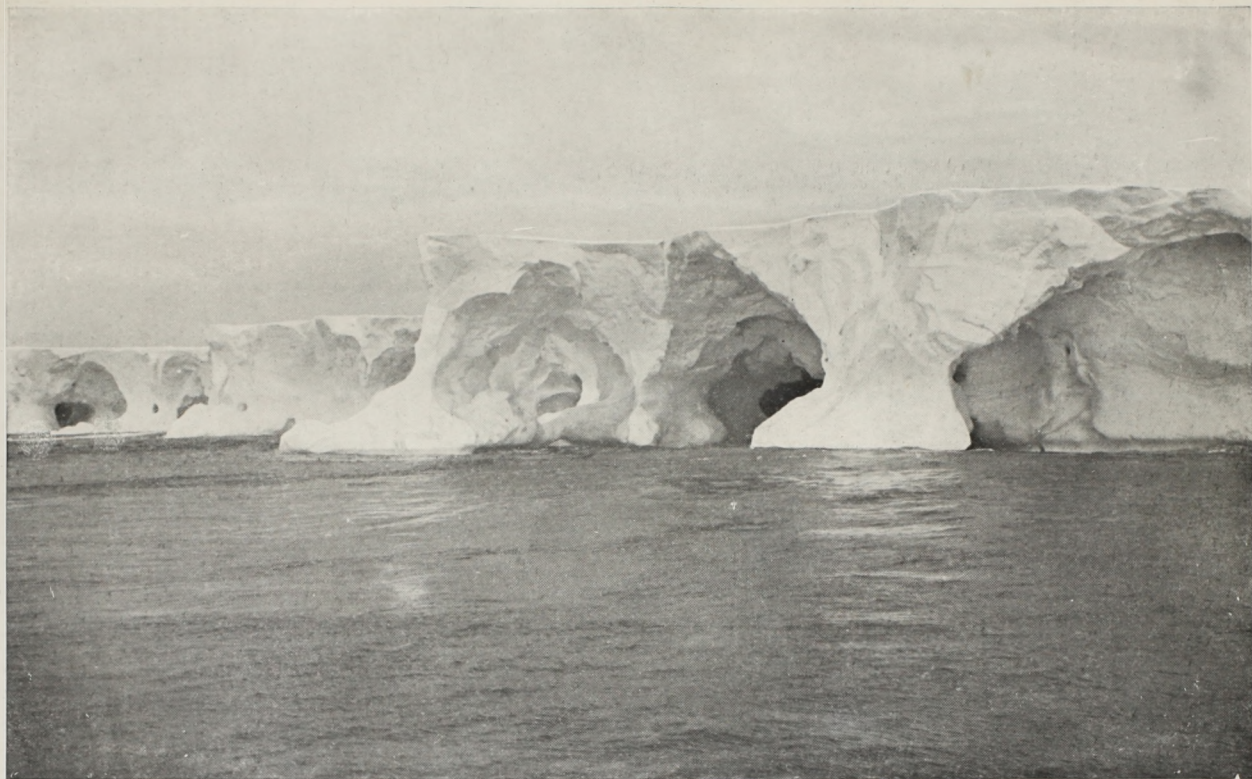
Március 4.-éig hatoltunk tovább nyugat felé s bár a sűrű köd végül szétfoslott előlünk s messze-messze elláthattunk minden irányban, annak a földnek, amelyet WILKES jelentett 1840-ben, nyomára sem akadunk. Bizonyos most már, hogy Wilkes tévedett. A $66^{\circ} 23'$ déli szélességen és a keleti hosszúság $154^{\circ} 7'$ -én állottunk. Két esztendei és két hónapi távollét után újra átléptük a sarkkört.

Szénkészletünk nem engedte, hogy folytassuk az utat nyugat felé. Elérkezett az ideje, hogy északnak forduljunk. Március 5.-e volt ez a nap, amikor kutatató munkánkat félbehagytuk, ha nem is sajnálkozás nélkül, de azzal a megnyugtató tudattal, hogy a North-fok körül meghiusult programmunk helyett sikerült másegyéb földrajzi érdekességű kérdéseket tisztába hoznunk és bizonyos tévedésekre reámutatnunk.

Két nappal később az utolsó antarktikus jéghegy is eltűnt szemünk elől. Közelből szemléltük az érdekes látványt, hogy miképp vágják ki lassankint a rettentő erejű hullámok a jéghegy oldalát.

Ami ezután következik, az már voltaképpen nem is tartozik elbeszélésünk keretébe. Annak a hosszú oceáni útnak a történetét, amely innen hazánkba vezetett, egy-két szóval elmondhatom.

A déli tengerek szélviharjai bennünket sem kíméltek. Március 6.-ától 14.-éig kényelmetlenebb napokat éltünk át hajónkon, mint valaha, a folytonos viharokban. Könnyű dióhéj módjára táncolt a Discovery a hegymagasságú hullámokon. Néhány napig vitorla-

A HULLÁMOK MUNKÁJA.

szárnyra bíztuk hajónkat, de aztán újra befűtöttük a gépet, hogy el ne téríthessen a szél célunktól.

15.-én reggel befutott hajónk az auckland-szigeti Ross-kikötőbe. Felejthetetlen pillanat volt ez, amikor a jéggel és a déli oceán rettentő viharaival folytatott hosszú kimerítő küzdelmünk után partra szállottunk ezen a békességes helyen, ahol évek óta először gyönyörködött szemünk a gazdag növényzettel borított üdezőld halmokban.

A *Ross Harbour* kitünően védett kanyargó öböl mélyén rejtőzik. Szénkészletünket átvizsgálva, meggyőződhattunk róla, hogy visszatérésünket valóban nem késleltethettük tovább. Száz métermázsa szenünk maradt és innen, erről a lakatlan helyről, még néhány napi út vár ránk New Zealandig.

Meglepett s nem kevésbé aggasztott, hogy társ-hajóink egyike sem érkezett még meg. Élvezettel telepedtünk le a nekünk annyira új környezetben s időnket azzal töltöttük, hogy hajónkat lehetőleg kicsinosítsuk — a nagyközönség számára. Rövidesen úgy kitataroztuk, kifestettük, hogy tetszetős külseje ugyancsak nem árulta el, mily nehéz viszonyok közül került haza csaknem három esztendei távollét után.

19.-én megjelent a *Terra Nova* a láthatáron és a következő nap a *Morning* is sértetlenül befutott az öbölbe. Mind a kettő sokat szenvedett a viharoktól. A kis *Morning* rozoga gépével és szivattyujával, egyenlőtlenül elosztott terhélésével csodák csodájára került el a hajótörést. Személyzete siralmas állapotban, kimerülve érkezett meg.

A *Morning* rendbeszedése és az újabb szénrakodás meg egyéb teendők, továbbá a *Morning* meggyötört népének nyújtott pihenő jó ideig késleltetett. Március 29.-én hagyta el kis hajóhadunk ezt a nyu-

galmas helyet, hogy útját most már egyenesen a lakott vidékek felé vegye. A következő nap feltűntek a Stewart-sziget körvonalai és később New Zealand partjai.

Április elsején, nagypéntek reggelén értük el *Lytelton* kikötőjét, ahonnan harmadfél éve oly szíves búcsúzkodás kísért útunkra. A new-zealandiak meleg barátságának annyi szép emlékét vittük magunkkal a messze sarkvidékre, hogy most, amikor fogadtatásunkra ezrek meg ezrek gyűltek egybe a kis városka kikötőjében, úgy éreztük mindnyájan, mintha csak otthonunkba érkeztünk volna meg.

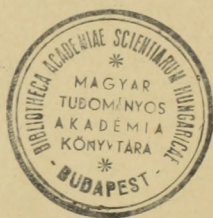
Az a két hónap, amit new-zealandi honfitársaink vendégszerető, szívélyes körében töltöttünk, feledhetetlen emlékeket hagyott lelkünkben. És amikor június 8.-án a *Discovery* fölszedte ismét horgonyait, jól lehet most már egyenesen hazafelé vettük útunkat, nehéz szívvel intettünk búcsut barátainknak, akik oly igaz jóakarattal és meleg érdeklődéssel viseltettek mindenkor sorsunk iránt.

A *Morning* velünk tartott egy darabig, a *Terra Nova*-tól már két héttel előbb búcsút vettünk. Eleinte az volt a tervünk, hogy Afrikát hajózzuk körül és a Jó Reménység fokán át térünk vissza Angliába. A délkeleti szelek azonban beleszóltak tervünkbe és elhatároztam, hogy hajónkat Dél-Amerika felé irányítom. Július 6.-án futottunk be a gyönyörű *Magelhães* szorosba és a következő napon horgonyt vetettünk *Punta Arenas*-ban. 12.-én *Port Stanley*-ben kötöttünk ki a Falkland-szigeteken. Idáig való útunkon mélységméréseket és mágnességi megfigyeléseket végeztünk.

20.-án hajónk ismét a nyílt tengeren úszott észak felé. Ebben az útunkban fogott el először a türelmetlenség érzete. Munkánkat elvégeztük, nem maradt

MEGÉRKEZÉSÜNK LYTTELTONBA.

egyéb feladatunk, mint hogy siessünk haza. Kikötöttünk még az Açores-ekhez tartozó São Miguel szigetén, *Ponta Delgada*-ban, aztán kedvező széllel igyekeztünk tovább Anglia felé, amelynek partjait szeptember 9.-én pillantottuk meg, három esztendei és egy havi távollét után.

Vágyva függesztettük tekintetünket a hazai földre, amelynek látása megdobogtatta szívünket. 10.-én délbefutott a *Discovery* a *spithead*-i szorosba s horgonyt vetett a kies Wight-sziget északi partjain. Azok, akik oly soká és oly türelemmel vártak erre a percre, szíves szeretettel siettek üdvözlésünkre.

Ennek a szép napnak tiszta örömét a ború egyetlen könnyű árnya homályosította el: az a gondolat, hogy szét kell szélednie a kicsiny csapatnak, amely oly hűséges egyetértésben élt és munkálkodott együtt a *Discovery*-n, és elszakad közöttünk a kötelék, amely oly szoros barátságban egyesített bennünket. De ha el kellett is következnie a búcsu órájának, érezzük és tudjuk, hogy találkozásaink késő évek múlva is fel fogják újítani a régi barátságot és fölébresztik lelkünkben életünk legszebb emlékeit.

NÉVMUTATÓ.

A.

A depó 158—9, 189, 260.
 Açores szigetek 289.
 Adare-fok 33—4, 177, 203—4, 283.
 Adélie-pingvinek 33—4, 177, 203—4, 283.
 Adélie-föld 4, 26.
 Admiralty-hegylánc 33, 177.
 Albatroszok 31, 285.
 Alexander-föld 7, 9.
 Alfréd király 1.
 Allan, David, 228.
 Ál-napok 164, 169.
 «Antarctic» (hajó) 8.
 «Antarctic Manual» (könyv) 17.
 Aptenodytes Forsteri (l. császárpatingvin).
 Arhangelszk 136.
 Armitage, Albert B., hadnagy, másodparancsnok 16, 22, 53, 66, 73, 78, 119, 121, 139, 141—2, 148—51, 155, 196—8, 222, 225, 262—3.
 Armitage-fok 64, 91, 102.
 Arrival Bay 64.
 Arrival Heights 218, 273.
 Auckland szigetek 282, 287.
 Aurora australis 104, 110, 113—4.
 Australia del Espiritu Santo 2.

B.

B depó 166, 168—9, 179, 180, 183—5.
 Balfour, A. J., miniszterelnök 14.
 Balleny, John, kapitány 3, 284.
 Balleny Sturge sziget 285.
 Barllen szigetek 3, 284.

Balloon-öböl 52—6.
 Barne, Michael, hadnagy 22, 44, 65, 69, 70, 72—6, 78, 84, 104, 111, 117, 140, 142—3, 145, 155, 158, 189, 217, 221—2, 225, 228, 260.
 Barne Inlet (bejáró) 228, 260.
 Barrier, Great Ice, (lásd: Jégfal).
 Beaufort-sziget 42.
 «Belgica» (hajó) 7, 72.
 Bellingshausen kapitány 3.
 Bernacchi, Louis C., fizikus 23, 33, 44, 66, 71, 91, 104, 138, 192, 220—1, 261.
 Bird-fok 42, 57.
 Biscoe kapitány 3.
 Bismarck-öböl 9.
 Black-sziget 200—1.
 Blissett, Private A. H., 222.
 «Blizzard» (ujság) 103—4.
 Bluff földnyelv és fok 140, 145, 147, 155, 188—9, 200, 228, 260.
 Boothia Felix félsziget 120.
 Borchgrevink, Carstens, 6, 7, 33, 159.
 British Museum 17.
 Brown-sziget 200—1, 262.
 Bruce, William, kapitány 9, 11.
 Buckingham Palace Road 15.
 Budapest; Shackleton Budapestén 11.
 Burlington House 16.
 Butter Point (Vaj-fok) 229, 258.

C.

Castle Rock 64, 72, 74, 76, 78, 81, 190, 214.
 Cathedral-szirtek 224, 229, 258.

Cet 31, 285.
 Challenger expedíció 6, 7, 23.
 Channel Squadron 15.
 Charcot kapitány 9.
 Christmas-hegy 176. [261, 266.
 Clarke, Charles, szakács 109, 195,
 Coats-föld 9, 11.
 Colbeck, William, kapitány 203—4,
 206, 208, 211, 268—9, 273, 279.
 Cone Hill (hegy) 214.
 Cook, dr. Frederick A., 7.
 Cook, James, kapitány V, 3, 5, 7,
 17, 29, 159.
 Coulman-sziget 35—7, 39, 203—4, 282.
 Cowes 25.
 Crater Heights (magaslatok) 64.
 Crater Hill (hegy) 64, 81, 102, 118.
 Crean, Thomas, 225, 228.
 Cross, Jacob, 222, 261.,
 Croucher, George B., 228.
 Crozier-fok 42—3, 45, 69, 70, 73, 83,
 140, 151, 156, 193, 203—4, 221,
 223, 226.
 «Cruise of the Begle» (könyv) 237.
 Császárs-pingvinek 36, 48—9, 93, 157,
 193, 220, 222, 226, 261.
 Császárs-pingvin fiókák 226.

D.

Dailey, F. E., hajóács 222, 229.
 Danger Slope («veszedelem-lejtő») 81, 83.
 Darwin 98, 237.
 Dél-Georgia sziget 1.
 Déli fény (aurora australis) 104, 110,
 113—4.
 Dell, James, 259.
 Dellbridge, James H., másodmér-
 nők 196, 228.
 Dellbridge-szigetek 204, 263.
 Dickens 98.
 «Discovery» hajó (a régi) 18.
 Discovery-hegy 60, 147, 188, 200, 260.
 Drake, Sir Francis, 1.
 Drygalski, Erich von, 7, 8, 15.

Dundee, (—i hajógyár) 14, 16—7, 19.
 Dundeei cethalászok 6.
 Durban 8.
 D'Urville, Dumont, 4, 23.

E.

East India Dock 25.
 Edward-föld 11, 47, 50—51, 158.
 Edward király 14, 25.
 Enderby-föld 3, 23.
 «Erebus» és «Terror» (hajók) 5, 6, 17.
 Erebus-tűzhányó V, 5, 10, 38—9, 42,
 60—1, 68, 73, 116—8, 140, 147,
 189—90, 217, 218, 251, 266.
 Eszkimók 39.
 Evans, Edgar, 72—3, 75—6, 78, 195,
 222, 228, 240, 242—258, 266.

F.

«Fajok eredete» (könyv) 98.
 Falkland-szigetek 288.
 «Farthest North» (könyv) 101.
 Feather, Thomas A., főhajós 145—6,
 228, 240—2.
 Ferenc József föld 22.
 Ferrar, Hartley T., geologus 23, 65,
 78, 104, 142, 150—1, 196, 228—30,
 239, 259, 266.
 Ferrar-jégár 197, 220, 222, 225.
 Filchner, Wilhelm, hadnagy, 12.
 Finger-hegység 233.
 Finnesko (cipő) 108, 130.
 Fitoplankton 32.
 Fókák 31—2, 36—7, 42, 52, 55, 60,
 68, 92, 94, 152—3, 213—4, 218, 226.
 Fóka-csontváz 232.
 Fok-föld 26.
 Ford, Charles R., hajópincér 65.
 «Fram» (hajó) 18.
 «Français» (hajó) 9.
 Franklin-expedíció és a Franklin-
 keresők 17, 18, 120.
 Fulmar madarak 31.
 Fülöp spanyol király 2.

G.

- Gap, hágó 64—6.
 «Gauss» hajó 7, 8, 15, 18, 23.
 Geographical Society, Royal, 13—7,
 24, 202, 232.
 Georgia, South, sziget 1.
 Gerlache, M. de, 7, 9, 72.
 Graham-föld 3, 6, 8.
 Granite-öböl 39, 59.
 Greely 101, 127.

H.

- «Halál völgye» 257.
 Handsley, Jesse, 222, 228, 240—1,
 259, 263, 266.
 Hare 72—5, 79, 80.
 Harmsworth, Sir Alfred, 14, 22, 121.
 Heald, William L., 72, 150, 153, 262.
 Hebridák, Uj-, szigetek 2.
 Himalája, keleti 5.
 «Hints to Travellers» (könyv) 232.
 Hodgson, Thomas V., biológus 22,
 61, 65, 104, 142, 266.
 Holdvilágos éjszaka 110, 114—5.
 Hooker, Sir Joseph, 5, 43, 53.
 Horn-fok 2.
 Hóvakság 177, 182.
 Humboldt 4.
 Hut Point 64, 78, 94, 118, 207, 211,
 266, 270—5, 278—81.

I.

- Ice-blink 31, 59.
 Institution of Naval Architects 19.

J.

- Jackson-Harmsworth-expedíció 22,
 121.
 Japáni expedíció 11.
 «Jason» (hajó) 6.
 Jégfal, Nagy, (Great Ice Barrier) VI,
 5, 7, 25—36, 44—57, 85, 145,
 156—7, 220.
 Jégfűrészelés 259, 263—6, 269—71.

- Jéghegyek 29, 30, 37—8, 43, 46—9,
 53, 57, 283, 285—6.
 Jégzaj 30—6, 39, 40, 47—50, 53,
 204, 283—5.
 Jelentés (hátrahagyott jelentés) 38,
 43, 83, 85, 156, 203.
 Jones-fok 36.
 Jó Reménység foka 203.
 Joyce, Ernest E., 225, 228.

K.

- Karácsony 29, 173—6, 258.
 Kelemen pápa, VIII., 2.
 Kemp-föld 3, 8.
 Kennar, Thomas, 228.
 Kerguelen 3.
 Kew 17.
 Kiel 7.
 Knob Head moréna 229, 231, 255.
 Koettlitz, dr. Reginald, orvos és bo-
 tanikus 22, 70, 84, 101, 115—6,
 142, 148, 153, 259.
 Koettlitz-jégár 262.
 Központi bizottság 15, 16.
 Kristensen kapitány 6.
 Kristiania 123.
 Kutya nyelve kiszakadt 218.

L.

- Lady Newnes öböl 36, 39.
 Lambton, Dawson, nővérek 14.
 Larsen kapitány 6.
 Lashly, William, fűtő 222, 228, 240,
 242—58, 266.
 Léggömb 53—6.
 Lister-hegy 239.
 London 16, 25, 136, 203.
 Longhurst, Cyril, titkár 16.
 Longstaff, Llewellyn, 14.
 Longstaff-hegy 176—8, 181.
 Lyttelton 27—8, 203, 288.

M.

- Mac Kay, Harry, kapitány 267, 269,
 Madeira 26. [272, 278.

Magalhães 1.

Magalhães-szoros 288.

«Majestic» (hajó) 22.

Marion 3.

Markham, Sir Clements, V, 13—6,
24, 101, 177.

Markham-hegy 177, 181.

Marryat 98.

Mc Clintock, Sir Leopold, tengernagy
120, 127, 132.

Mc Dougall 101.

Mc Murdo Sound 5, 11, 40, 58—9,
196, 200, 207, 258, 262, 282.

Megalestris maccormicki (sirály) 167.

Melbourne-hegy 38—9, 282.

Monteagle-csúcs 38—9.

«Morgenen» vagy «Morning» hajó 203.

«Morning» segítőhajó 23—4, 192,
202—12, 267—88.

Mulock, George F. A., alhadnagy 23,
211, 217, 221, 225, 228, 260, 280, 282.

Murchison-csúcs 38.

Murray, George, 16, 17.

Murray, Sir John, 6, 13.

N.

Nansen, Fridtjof, 15, 18, 20, 101, 121,
123, 128, 136.

Napkelte 118, 218.

Nares, Sir George, 6, 101, 127.

Neumayer, Georg, 7.

New Harbour 139, 149—50, 222, 229, 281.

Newnes, Sir George, 6, 203.

New Zealand 2, 10, 26—9, 203, 277,
282, 287—8.

New Zealand Társaság 30.

«Nimrod» (hajó) 9, 10.

Nordenskjöld, Otto, 8.

North-fok 5, 277, 281, 286.

Nunatak 39, 248.

Nunatak-depó 236, 239, 251, 254, 259.

O.

Observation Hill (hegy) 64, 190, 192.

Oht-here 1.

Orca gladiator (fóka) 60.

P.

Pack ice, l. Jégzaj.

Pagodroma nivea (havasi viharma-
dár) 159.

Palmer szigettenger 9.

Parry kapitány 4, 17, 120, 127.

Parry-hegység 40, 45, 61.

Peary, Robert E., 7, 101, 121. [153.]

Pemiken (élelmiszer) 68, 127, 128,

Petermann-szigetek 9.

Pilbeam, Arthur 228

Pingvinek 31, 36, 43—4, 48—9, 93—4,
157, 193—4, 220, 222, 226, 230, 261,
266.

Plasmon (élelmiszer) 128.

Plumley, Frank, fűtő 72, 229, 261.

Ponta Delgada 289.

Port Chalmers 28, 29.

Port Ross 282, 287.

Port Stanley 288.

Possession-szigetek 5, 35, 203, 282.

Puerto Madrin 9.

Punta Arenas 288.

Q.

Quartley, Arthur L., főfűtő 72—3,
76, 78, 84, 225, 228, 259.

Quast, M., 2.

Queensland kormányja 14.

Quiros, Pedro Fernandez de, 2.

R.

Red Ration (élelmiszer) 128.

Repedések a jégben 146—7, 169, 198,
249, 252—4.

Robbantások 209—10, 272—6.

Robertson-öböl 33—4, 283.

Ross, Sir James Clarke, V, 4, 5, 7,
17, 24—5, 35, 40, 44—5, 120, 159.

Ross, Sir John, 4, 120.

Ross-föld 23.

Ross Harbour (kikötő) 282, 287.

Ross-sziget 45, 200, 204.

Ross-tenger 12, 24, 85, 193, 214.

Royal Geographical Society 13—7,
24, 202, 232.
Royal Society 13—6, 24, 232.
Royal Society hegylánc 239.
Royal Terror Theatre 111—3.
Royds, Charles W. R., hadnagy 22,
44, 49, 66, 69, 70, 73, 83—4, 90,
102, 112—3, 139, 141—4, 151, 156—
7, 193, 221—2, 226, 261, 264, 270.
Royds-fok 266—7, 269.
Russel-szigetek 284.

S.

Sabine, Sir Edward, 4.
Sabrina-föld 3.
São Miguel-sziget 289.
Sastrugi (szélvájta mélyedések, hul-
lámok) 122, 145, 158, 243.
Sátor-(Tent)-sziget 270, 272.
Scoresby 101.
«Scotia» (hajó) 9.
Scott, Gilbert, tengerész 261.
Scott-szigetek 204.
Scottish Geographical Magazine 6.
Segítőhajók, I.: «Morning», «Terra
Nova».
Shackleton, Ernest H., alhadnagy
V, 9—11, 23, 55—6, 65, 78, 102—
4, 107, 127, 134—5, 140, 142, 147,
158—92, 206, 210—1.
Shetland-szigetek 9.
Sibbald-fok 38.
Simonstown 8.
Sirályok 31, 40, 159, 167, 183, 213,
247, 285.
Sirase, japáni hadnagy 11.
Skelton, Reginald W., hadnagy, fő-
mérnök 22, 65, 70, 83—4, 105,
151, 156—7, 192, 196, 222—3, 228,
240—2, 259, 279—80.
Ski 52—3, 64—5, 69, 73, 129, 171, 178,
181—2, 188, 190, 195, 197, 214.
Smith, W. E., 19.
Smythe, William, 225, 228.
Solitary Rocks 254.
South Georgia sziget 1.

«South Polar Times» (ujság) 99,
102—3, 112.
South Trinidad sziget 26.
«Southern Cross» (hajó) 33.
Spithead 25, 289.
Stewart-sziget 288.
Szinház 111—3, 217.
Szkorbut 148—54, 171, 173, 178, 185—
91, 206—7, 221.

T.

Tasman 2.
Tasmania 2.
Teleki Pál gróf 2.
Tent-sziget 270, 272.
Terra Australis 1.
«Terra Nova» (hajó) V, 11, 267—88.
Terror tűzhányó V, 5, 40, 42—3, 57,
60, 73, 85, 147, 156, 189—90, 261.
Télközép 110, 216.
Tierra del Fuego 1, 9.
Toboggan 72, 195.
Training Squadron 15.
Trinidad, South, sziget 26.
Tronthejm, orosz ügynök, 135—6.
Tűz-föld 1, 9.

U.

Uj-Hebridák 2.
«Útasítások» 24.

V.

Vaj-fok (Butter Point) 229, 258.
Vespucci, Amerigo, 1.
Victoria-föld, Dél, 5, 6, 9, 11, 23,
33, 57, 59, 102, 200, 229, 246,
260,
Viharmadár 31, 159.
Viharok 35, 51, 57, 62, 66—7, 72,
74—81, 105—7, 143—5, 153, 158,
217—8, 231—2, 236—9, 260, 278—82,
286—7.
Vince, T., 72—82, 138, 278.
«Veszedelem-lejtő» 81, 83.

W.

Wadworth-fok 36.
 Walesi herceg 14.
 Walker, A. B., 65.
 Washington-fok 38.
 Weddell, James, 3, 5, 9, 24, 159.
 Weddell-föld 23.
 Weddell-tenger 12, 24.
 Weller, William L., 72, 84, 228, 239.
 White-sziget 67—8, 148, 158, 190,
 222, 225.
 Whitfield, Thomas, főfűtő 222.
 Wight-sziget 289.
 Wild, Frank, 72, 76, 78, 228.

Wilhelm, Kaiser, föld 8.
 Wilkes, commodore 4, 23, 286.
 Wilkes-föld 4, 8, 286.
 Williamson, Thomas S., 222, 229.
 Wilson, dr. Edward A., orvos, mű-
 vész, zoologus 22, 37, 44, 65, 80,
 101—2, 151, 158—92, 217—8, 222,
 261—2, 264, 266—7, 282.
 Winter Quarters Bay 64.
 Wood-öböl 37, 203—4, 283.

Y.

Yarmouth 25.
 York hercege 14.

Jegyzet.

1. A hőmérsékletre vonatkozó adatok Celsius-fokokban értendők,
 2. Magasságok méterekben; a térképeken a Shackleton-expedíció (1907—9.) helyesbített adatai.
-

TARTALOM.

A szerkesztő előszava	Lap V
Bevezetés. A délsarki fölfedezések története	1
1. fejezet. A Discovery-expedíció előkészítése. — Londontól	
New Zealandig	13
2. „ Dél felé	29
3. „ A Nagy Jégfal mentén	46
4. „ Téli szállásunkon	59
5. „ Baleset	70
6. „ Előkészület a télre	83
7. „ A sarki tél	96
8. „ Kifelé a télből	111
9. „ A szán	120
10. „ A kutyákról	132
11. „ A tavaszi szánutazások (1902.)	139
12. „ A messze Délen	155
13. „ Visszatérés a hajóra	180
14. „ Mi történt a hajón távollétünk alatt?	193
15. „ A második tél	206
16. „ Nyugat felé	222
17. „ Visszatérés a Victoria-földről	246
18. „ Szabadulás a jégből	263
19. „ Hazafelé	277
Névmutató	290
Jegyzet	295
Képek jegyzéke	297

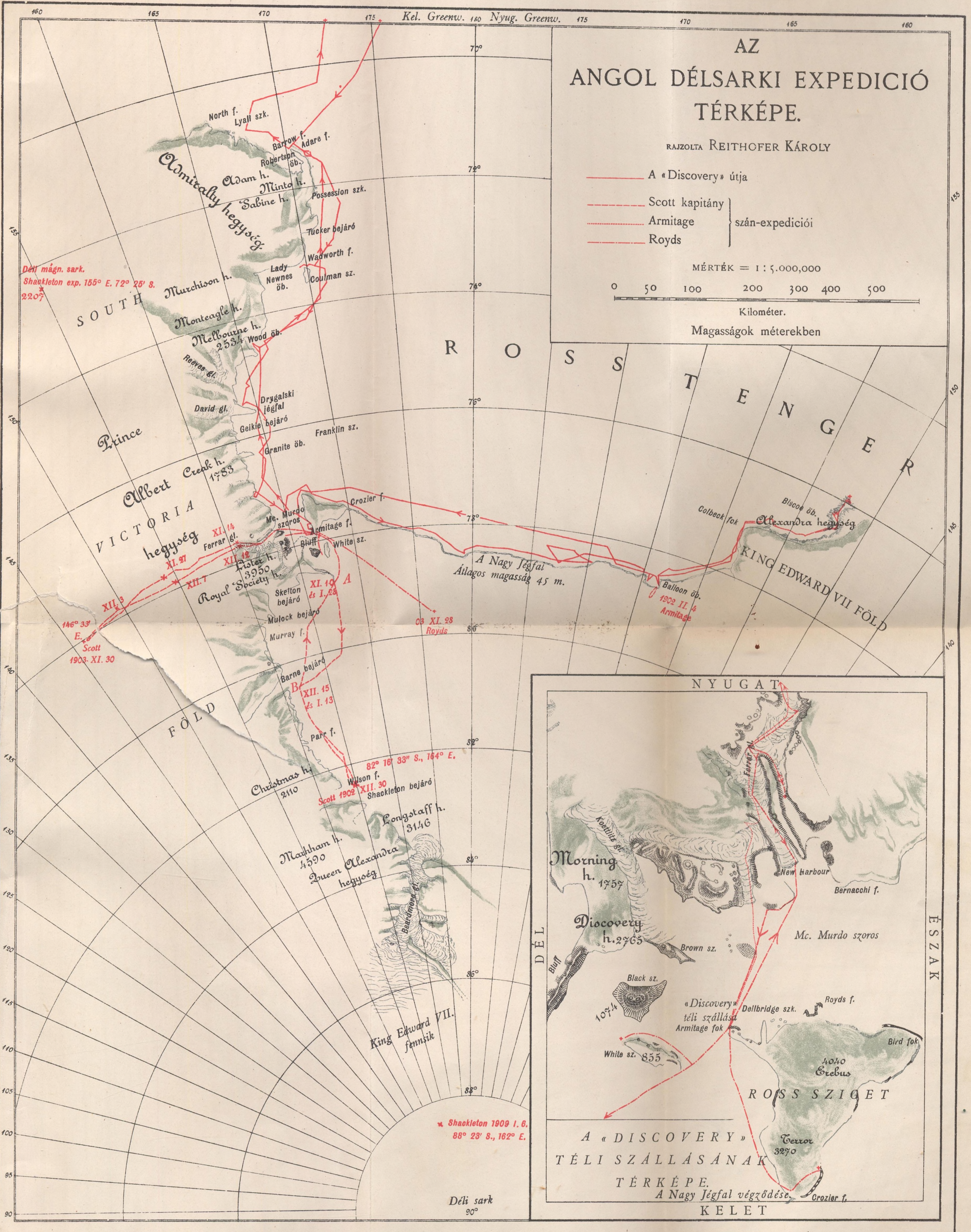
KÉPEK JEGYZÉKE.

Szövegeképek.

	La
A Wadworth-fok Coulman szigetén	36
Újon képződött jég a Victoria-föld partjain	41
A Terror északkeleti lejtői	43
A Ballón-öbölben	52
Felszállás a léggömbbel	54
Kép a magashól (Shackleton felvétele a léggömb kosarából)	56
Régi parti jég az Edward-földjén	58
Régi gleccser oldalmorénája	149
A fókák felütötték fejüket	152
Az Erebus	191
A császár-pingvinek felé	194
Meredek kapaszkodó	196
Olvadó jég a gleccser oldalán	198
Olvadásból támadt tó a Ferrar-jégáron	199
Óriási jégasztal	201
Sirály	212
Kivájt gránittömbök	223
A Cathedral-szirtek	224
Lesben	227
Homokkő-szirt bazalttrétegekkel	233
Nunatak	236
Függő jégár	256
Gleccser-völgy, amelyből a jég visszahúzódott	257
A déli sarkvidéket jellemző hegyek, a Terra Nová-val	283
Félre billent jéghegy	284
Félre billent jéghegy. (Régi felszíne balról elől)	285

Mellékletek.

	Lap
A déli csoport..... a címlappal szemben	
A «Discovery» személyzete.....	22
Jégzajban.....	30
A déli tengerek madárvilágából.....	31
Az Adélie-pingvinek költőhelye az Adare-fokon.....	33
Védett öbölben a Jones-fok mögött.....	36
A Melbourne-tűzhányó a Wood-öböl mellett.....	38
A Nagy Jégfal.....	44
A Nagy Jégfal legmagasabb pontja.....	51
Milyeneknek látta Shackleton a hóhullámokat a léghajóból?.....	55
Kiszáradt vízfolyások az egyik jégáron.....	60
Téli szállásunk a tenger felől.....	64—65
Téli szállásunk a hegyek felől.....	64—65
Téli szállásunk.....	65
A kunyhók.....	68
A «Terror»-csoport mely hóban.....	73
Az Erebus dél felől.....	85
Partraszállás.....	86
A mágnességi kunyhók.....	91
Hófúvásban.....	106
Télközép ünnepe.....	110
Az Aurora Australis.....	113
Szélfúttá hóalakulatok (sastrugi).....	116
A jég nyomásának eredménye.....	117
Kedvező szélben.....	142
Hátrahagyott postánk a Crozier-fokon.....	156
A jégfal végződése a Crozier-foknál.....	156
A császár-pingvinek költőhelye a Crozier-fokon.....	157
Karácsonyi tanyánk.....	173
Legtávolibb déli tanyánk.....	177
Szakadékos mélység állta utunkat.....	180
Hazafelé.....	188
Armitage karácsonyi tanyája a Ferrar-jégár morénái között.....	197
Moréna-hullámok a Black-sziget felől.....	200
A csónakok kiszabadítása fűrészelés segítségével.....	202
A gleccser déli oldala.....	225
Mellék-gleccser.....	229
A jégár oldala.....	231

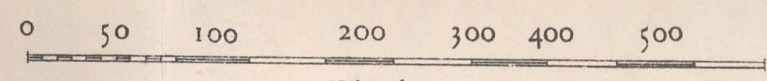

AZ ANGOL DÉLSARKI EXPEDICIÓN TÉRKÉPE.

RAJZOLTA REITHOFER KÁROLY

- A «Discovery» útja
 - Scott kapitány
 - Armitage
 - Royds
- } szán-expedíciói

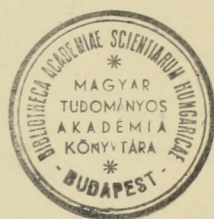
MÉRTÉK = 1 : 5.000.000

Kilométer.

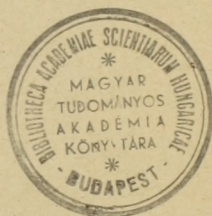
Magasságok méterekben

	Lap
A jégár és a hegyoldal között	232
Vízszintes homokkőrétégek	233
Sturge szigete a Balleny-csoportban	233
A jégfürész munkában	264
A «Discovery» az utolsó robbantás után	276
Vince bajtársunk síremléke	278
A Possession-szigetek	282
A hullámok munkája	286
Megérkezésünk Lytteltonba	288

Az angol délsarki expedíció	}	térképe	a kötet végén.
A «Discovery» téli szállásának			

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

KÖNYVTÁRA 1995/19 17 N. SZ.